

İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 5.000.000. TL

KIZILCIK

MART
NİSAN
2004

20

Albrecht Dürer

Ayfer Coşkun

Türkiye paketleniyor

İzzettin Önder

Bizim bir ülkemiz
var mı?

Yavuz Alogan

Direnişin belleği: Tarih

Fatmagül Berktaş

“Yeni” yoksulluk,
“yeni” modeller

Sema Erder

Kamu yönetimi reformu

Yücel Gürsel

Küreselleşme karşıtlığının
anti-kapitalist özü

Yalçın Yusufoğlu

Japonya üzerine notlar

Zeki Yavuz

“Lenin’e dönmek”

Ömer Bedri Canatan

Solun ihtiyacı
Parti mi?

Kaan Toker

28 Mart yerel seçimi

François Rabelais

Tahsin Yücel

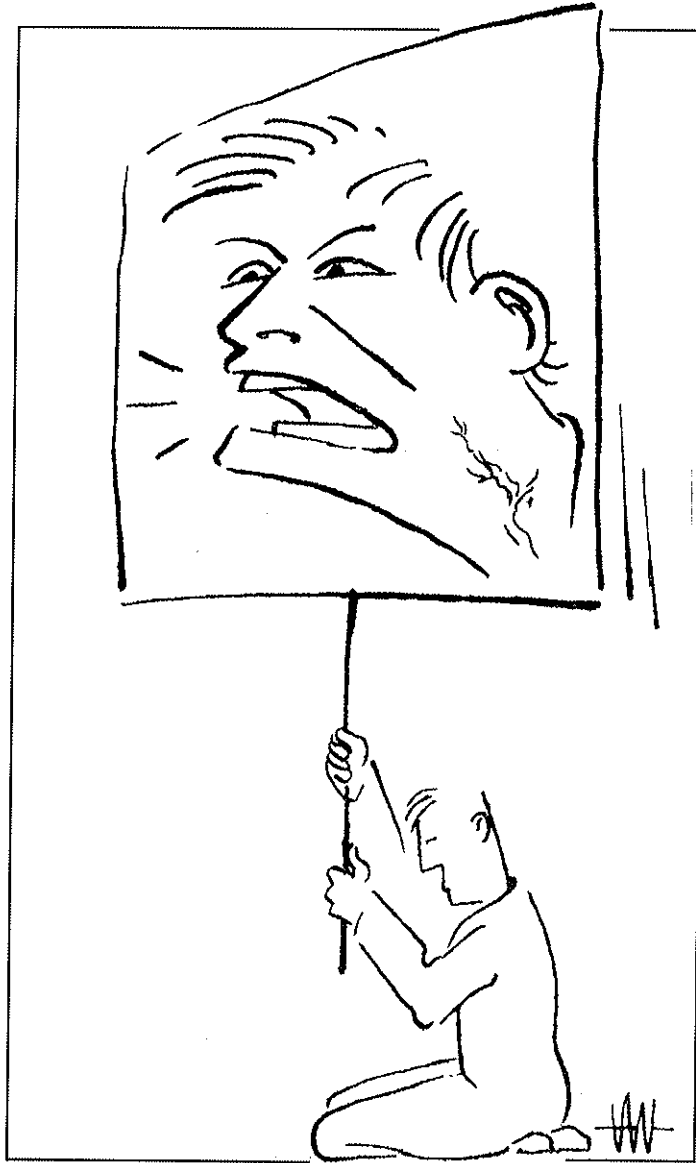
Edip Cansever’in

şiir dünyası

Konur Ertop

Hoşça ve boşça vakit
geçirmek için TV

Refik Zerengil

Bu sayıda

Kapak ve iç sayfalarda:
Albrecht Dürer

- 3** Soyut kavga
Türkiye artık Kıbrıs'ı unutup
kendi iç kavgasına dönecek
- 6** Hayat ağacı
- 10** Türkiye'yi paketleme operasyonu
İzzettin Önder
- 17** Hâlâ bir ülkemiz var mı?
Yavuz Alogan
- 24** Neyin dâvası?
Hüseyin Hasançebi
Kenan Somer ve Güray Öz'ün yazıları üzerine
- 30** Kamu yönetimi reformu
Yücel Gürsel
- 34** Yeniden yapılanan devlet
Selim Yılmaz
- 38** "Yeni" yoksulluk, "yeni" modeller
Sema Erder
- 43** Türkiye ve AB
Halim Togan
- 46** Direnişin belleği olarak tarih
Fatmagül Berktaş
"Kadınlar hiç mi direnmemişlerdi? Direnmişlerdi
ama, direnişleri tarihe yazılmamıştı."
- 50** Küreselleşme karşıtlığının
anti-kapitalist özü
Yalçın Yusufoglu
- 58** Japonya üzerine notlar
Zeki Yavuz
- 63** Erkiner'e cevap
Mehmet Özgen
- 67** "Lenin'e dönmek"
Ömer Bedri Canatan
- 71** Solun ihtiyacı parti mi?
Kaan Toker
Sosyalist hareketin ve işçi sınıfının sorunları ve
ihtiyaçlarından uzak düşen bir "var kalma" mücadelesi
- 74** 28 Mart seçimleri
- 79** Gençlik
- 82** Albrecht Dürer'in dünyası
Ayfer Coşkun
- 85** Rabelais
Tahsin Yücel
Fransız Rönesans'ının öncü sesi
- 87** Edip Cansever şiiri
Konur Ertop
- 90** Hoşça/boşça vakit geçirmek için TV
Refik Zerengil

Buş'un adamları
"Büyük Ortadoğu"
dedikçe orda burda
birçoklarının ağzı
suluyor. Pavlov
sendromu!

Amerika bir yer-
lere kapıdan olmaz-
sa bacadan girip
ele güne demokrasi

ve refah getirecekmış. İnsan hakları
dağıtacakmış!

Ölme eşşeğim, ölme!

Nereye, nasıl girip kime ne
götürdüğü işte Irak'ta görülüyor.
Bir haftada 800 kişiyi öldürmekten
çekinmedi. Şaron'un devlet terörüne –
kasıtlı, planlı cinayetlere –
yeşil ışık yakıp destek vermeyi
de sürdürüyor.

Haiti'nin zenci ve papaz cumhurbaşka-
nı, "Beni ABD deniz piyadeleri kaçırıp
sürgüne gönderdi," dedi.

ABD'nin asker ve zenci dışişleri ba-
kanı, "Saçma!" dedi. Asker bakan yer-
den göğe kadar haklı. Vaktiyle gel de-
nilince gelen muhterem, işi bitip de git
denildiğinde gitmeyince saçmaladı.

ABD Venezuela'da da bastırıyor.
Nerde çalışanların, yoksulların, ezilenle-
rin tuttuğu biri başa geçse, orda ABD
– el altından da değil, açıktan açığa –
birkaç yüz milyon dolar harcayıp bir
"halk muhalefeti" peydahlıyor: zenginle-
rin, tuzu kuruların, onların peşine takı-
lan beş on bin biçarenin muhalefeti!
Buna itiraz da "saçmalık" değil midir?
Chavez gibi bir adam ve onun
yaptıkları – ya da yapmadıkları –
"demokrasi"ye sığıyor mu?

YAYIN KURULU: Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Can Kayabal,
Hüseyin Hasançebi, Kaan Toker, Mehmet Özgen, Tektaş Ağaoğlu, Zekiye Anıel

Sahibi ve Sorumlu Yazışları Müdürü: Can Kayabal. **İrtibat Adresi:**
Moda Cad. No:6/57 Kadıköy-İST. Tel: (0216) 338 23 04. Fax: 0216
336 34 35 **Posta Çeki Hesap No:** 1052647 Züleyha Yıldız. **Grafik:**
Kızılörk. e-posta kizilcik2004@yahoo.com **Basım:** Engin Yayıncılık.

Mehmet Metiner

Akepe'nin iç gerilimlerine attığı neştere kendi de şaştı. Ortalıkta cerahat saçıldı. Ne yardım ne serden geçebilen "Müslüman demokrat"lar birbirlerine girdiler. Milli Görüş mü, hükümet mi? Milli Görüş olmadan, seçimden çıkıp hükümet olunamıyor; hükümette Milli Görüş'e yer kalmıyor.

Hükümet olma uğruna kelâmdan ve tarikden nasıl dönüldüğü yine görüldü. Takıyye mi? Değil. Uyum!

İslam, dinlerin hakikaten en "rasyonel" olanıdır. Her dönüşü hoş görüp özümser, düne, bugüne uyarlar.

CHP'nin kökü "bereketli" değilmiş. Akepe'nin başı söylüyor.

Akepe ne? Para içinde yüzüp de, sıkışınca, "Zengin olmak suç mu?" diyen siyasilerin partisi. CHP'nin kökü ile alıp veremedikleri ne ola ki?

Popstar, mopstar fırtınası sürüyor. Kanaldan kanala sıçradı, büyüdü. Ne dramlar, ne dramlar! Ağlayan ağlayana. (Seansı kaçma mal oluyor dersiniz?) Harika bir pazarlama klasığı.

Pazarlanan ne yarışma, ne de yarışan biçareler.

Aç gözlülük pazarlanıyor.

KIZILCIK

Ayak takımı

Irak'ta eli/gözü kanlı ABD generalleri ve sivil "yetkili"ler Şia ayaklanması üzerine, "Bu ülkenin geleceğini eli silahlı ayak takımı-na, ite kopuğa bırakmayız!" dediler. Damarlarına değildiğinde kuduruyorlar, ağızlarından çıkanı kulakları işitmiyor.

Kim bunlar?

Nevyork'un, Şikago'nun, San Fransisko'nun, Detroyt'un filan arka sokaklarından parayla derlenmiş işsiz güçsüz ayak takımını en son model ölüm silahlarıyla donatıp bir halkın üzerine salanlar!

Önce kitle imha silahları yalanı... Sonra ülkeyi diktatörden kurtarma mavrası... Daha sonra demokrasi, özgürlük cazgırlığı ve nihayet, "Geldik, kalıyoruz; bırakıp gidersek kaos olur, herkes birbirini öldürür!" mugalatası...

Nasıl, niçin kalacaklar?

"Yönetim Konseyi" dedikleri heyete atadıkları, halkın nefret ettiği kokuşmuş siyaset çakallarından başka arkalarında kimsenin olmadığını biliyorlar. Kendi kendilerine olmadık yalanlar geveleyerek dünyayı aldatmaya kalkıyorlar. Irak halkı bizden şunu istiyor, bunu istiyor, hâlimden memnun, bakın elektrik kullanımı şu kadar arttı, bir avuç terörist başarıya ulaştığımızı gördükçe azıyor türünden laflar ağızlarından düşmüyor. Kocalarını, delikanlı oğullarını öldürdükleri kadınlara "tazminat" ödeyerek geleceklerine el koyabileceklerini sanıyorlar.

Güvendikleri iki şey vardı: 1. Ellerinin altındaki kaba kuvvet; 2. Ülkenin çoğunluk Şii nüfusu. Şiileri "idare" edip Irak'ı çalıp götürceklerdi akılları sıra. Şii/Sünni Irak'ı birbirine düşüremeyince "deli bozuklar" ve "aklı başındalar" diye Şia'yı bölmeye çalıştılar. Sök-meyecek. Deli bozuklar - fukara Şia'sı - olmadan aklıbaşında Şia'nın kolu kanadı kırılmış esirler sürüşü olacağına aklıbaşında Şia'nın akıllı başları sanki bilmiyorlar! Baas baskısından kurtuldular diye Pentagon'dan yetkili birilerinin elinde oyuncak olmaya razı gelmeyeceklerini kavramaya işgalci generallerin de, başlarındaki sivil âmirlerinin de, Irak kuyusuna attıkları taşlardan kaçını nasıl çıkaracaklarının hesabını şaşırın Vaşington kliğinin de aklı yetmiyor. Şia'yı her bölme girişimi, Sünni/Şii birlikteliğini ve birliğini güçlendirecek. Bunu görmemek Şia'yı da, Irak'ı da hiç tanımamak demektir. Müstevliler son bir yıldır Irak'ta "terörist" avlayıp "isyancı" öldürmekten bunu öğren-meye vakit bulamadılar.

Kalıyor geriye, kaba kuvvet. Bakın ona diyecek yok. Bir vuruşta elli kişiyi birden ifna ediyorlar. Irak'ın göbeğinde on sıra beton sur ardından dünyaya seslenen generalin sesi robot sesi; mimikleri robot mimiği; göğsündeki madalyalarda kendine değil, silahına güvenen profesyonel kaatil meşrebi parlıyor: "İşimizi bozmaya kalkan ayak takımının hakkından geleceğiz! Derdest edemediğimizi öldüreceğiz!"

Kumanda ettiği ayak takımı, "güvenlikçi" dört Amerikalı ölünün intikamını çocuk demeden, kadın demeden 600 kişiyi linç ederek alıyor.

Yine fiyatımızı arttırdık. Ama sayfa sayımız da yine arttı.

Kızılciik okurlarının anlayışla karşılayacağını umuyoruz.

Soyut kavga

Kıbrıs, Annan Planı, AB, iki kesim, vb. derken Türkiye’de kavga büyüdü. Kavgada herkes taraf oldu.

Olur, hayır olmaz!

Herkes “taraf” ama hiç kimse doğru tarafta, ya da doğrunun kendi tarafında olduğundan emin değil. Olacak şey değil ya, taraf olmadan, dışardan ve yukardan baktığınızda görünen şu: her iki tarafın da “doğru” ve “haklı” argümanları var, her iki tarafın da yanlış, saçma sapan gerekçeleri var.

Sattınız, hayır satmadık!

Şu çok açık: tartışılan “Kıbrıs Sorunu” falan değil. Taraflar Kıbrıs sorunu üzerinden oluşmuyor. Kavga Kıbrıs için değil.

Aslında kavga, Kıbrıs sorunu tartışması olmadığı için önemli bir kavga. Kıbrıs burada sadece soyutlamayla bulunmuş bir “tema”.

Kıbrıs, Kıbrıs gerçeği olarak böyle tartışılmaz.

Kıbrıs bağımsız, hükümlan bir devlet değil miydi bir vakitler? Bu devlet “Kıbrıs Halkı” denilen halkın devlet olarak örgütlenmiş şekli değil miydi? Ne oldu? Kıbrıs’ta sadece eşekler “Kıbrıslı” oldu. Daha fazlasına izin verilmediği için böyle oldu. “Kıbrıslı” olmayınca, olunmayınca Kıbrıs devleti de olmaz, olunmaz. Şu referandum konusunda Kıbrıs’ın Türk’ü de, Rum’u da kendi içinde kimlik bunalımına girdi. Neden? Çünkü Kıbrıs çoktan tarihe gömülmüştür.

Ama “dâva”sı sürecek. Sattınız-satmadınız tartışması erken tükenir, ne satıldı, kime satıldı sorgulanması başlar.

Bedava satılmıyor elbet satılan şey. Para kimin cebine girdi diye sorulacak. Merak bir kere başladı mı bitmez. Kurcalandıkça kokusu çıkacak. Türkiye 28 Şubat’a benzer, ondan daha çıplak veya örtülü “teşebbüs”lere sahne olabilir. Ulusalçılar AB’cileri bir kaşık suda boğmak isterken – bir kaşık suları olması lazım bunun için – kendileri boğulurlar. AB’ciler mi kazanır? Ne münasebet! Kimin kaybedip kimin kazanacağına seyisler mi karar verir?

Kavga orda biter mi? Bitmez. Siyasetin ortamı, bugünü aratacak ölçüde zehirlenmiş olur. Berrak, yolu açık Türkiye hayal edenler şapa otururlar. Gelen bunca “demokrasi” birdenbire nereye gitti diye şaşarlar. Siyasetin dili derinleşir, Kasımpaşa jargonuna sığmaz olur. Çünkü artık konuşulan Ortadoğu’dur. Bu ganimetten

pay kapmak, Türkiye’nin payını arttırmak, Dimyat’a pirince giderken elindekinden olmamak... bunlar uluslararası sermayenin karmaşık, ince hesaplarıyla ilgilidir, olabilmesi için Kasımpaşa ağzı düzeltilecektir. Bu denklem nasıl kurulacaksa kurulacaktır.

TÜSİAD için fark etmez, o artık taşeronluğu onaylanmış “yabancı sermaye”dir. Siyasetin “ulusal”ı da, “liberal”i de, “ılımlı İslam”ı da, egemenlik onda olduğu sürece onundur.

TÜSAD için farketmez ama “halk” için eder. Soyut kavgaanın içine girmemiş, somut, yani kendi gerçek kavgasını bekleyenler için çok farkedir. Bu basınç, yani somut çıkarın basıncı “ulusal”/“liberal” kavgasının “ulusal” yanını düşürüp yerine “sınıf”ı koymadıkça, bekleyenler daha çok bekler. Tartışılacaksa, sorun bu mecraya doğru tartışılmalıdır.

Kıbrıs’ın kendi kaderini tayinine hiç bir zaman izin verilmedi. Türk Yunan faşistleri bunu her zaman engellediler. Şimdi de baş engel onlar.

Ne isterler, ne yaparlar gördük, göreceğiz.

Türkiye salt, yakasını bir türlü bırakmadığı için yakasını kaptırdığı “Kuzey Kıbrıs” Türkleri üzerinden tartıştığına göre bu noktaya da bir açıklık getirmek lazım. Bu bölgeyi ilhak etmesine izin verilmemiştir. Şimdi AB tarafından ilhakına direnmek istemektedir. AB’nin ilhakına, çaresizlikten razı olanlar da vardır. Unutulan, Kıbrıslı Türklerin “İltihak hakkı”dır. Ayrılıp ayrı devlet kurabilecekleri gibi, bir başka devletle (Rum) birleşip ayrı bir devlet kurabilirler, ya da Türkiye’ye veya AB’ye iltihak edebilirler. Bütün bunlar engellenmiştir. Önerilerine “referandum” diye emperyalist güçlerin “ilhak”ı konmuştur.

“Evet” veya “Hayır”, şeklen de olsa ellerindedir. “Evet” demeleri “iltihak”a değil “ilhak”a evet demeleridir. Ancak küçük ve problemlili bir topluluğun onu veya bunu seçip kendi problemlinden kurtulmasından çok, problemin ortadan kalkmasıdır

önemli olan. “Evet” demişlerse, demişlerdir! “Hayır” demişlerse bu onların değil, Türkiye’nin “hayır”ıdır.

Kıbrıs artık Türkiye’de soyut bir kavga nedeni olamayacak. Türkiye kendi iç kavgasına dönecek. Bu kavganın tarafları belli de, vaktiyle, “Tüm silahlardan, üslerden arınmış tam bağımsız Kıbrıs!” demiyor muyduk? Şimdi neredeyiz?

BOP

Haberci sesler önce derinden, konuyla ilgisi olmayanlardan gelir. Diliniz ve aklınız alıştığında gerçeğin kendisi gelir. "Büyük Ortadoğu" lafları da bu tür seslerdendir.

Ne demek Büyük Ortadoğu? Küçükse kim küçültmüştür ki şimdi büyütülecek? Derinliğine mi, genişliğine mi büyüyecek? Kim, nasıl büyütecek?

Önce netlik lazım. Coğrafi olarak Batı'nın doğu tarafı olan "Doğu"nun ortasında olduğu için "Ortadoğu"dur. İsim'dir, genişliğine büyümmez, büyütülemez. Ortadoğu'yu derinlemesine büyütüp BOP yapmak çetrefilli bir sorundur.

Çetrefilli olması şundandır: Derinliğine büyütmeye kalkarsanız, sizden öylesine büyük olur ki başınıza iş açar. Çünkü derine indiğinizde zaten sizden büyüktür.

BOP olsun dersenez, Mısır, Arap, Acem, Kürt uygarlığı oluyor. Ayrıntıya inerseniz Süryani, Keldani..., vb., her biri Batı'nın da "medeniyet" olabilmesinde rolü olmuş sayısız uygarlık çıkar ortaya.

Gaipten söz etmiyoruz. Bu uygarlıkları bugüne taşımış olan bugünkü insanlardan söz ediyoruz. Yani, Batı emperyalizminin, teknolojik üstünlüğüne dayanarak kendini "insan", onu insan saymadığı, tirpanla çayır biçer gibi biçtiği insandan...

Batı'nın korkusu hakikattendir. Tarih gösterdi, gene gösterir; Orta Doğu uygarlığı kendi köksel dinamikleri ile gelişecek olsa dünya başka bir yere gidecektir. Şuraya da gitse, buraya da, Batı'nın istemediği bir yere. Bunun önünü kesmek için BOP lazım. Bu BOP olmazsa, bir başkası, şu ya da bu lazım.

BOP ne ki? Liberal piyasa ekonomisi ve devletleri... Bir de, nasıl ve ne için olacaksa, "demokratik" olacaktı. Bunların birleştirici değerler olduğuna şartlanma var. BOP bu zeminde birlik biçiminde sunulduğu için Avrupa'yı da ikna ediyor. BOP projesinin kalfalığına NATO hazırlanıyor. Haziran'da İstanbul'da adı konulup imzaya açılacak.

Türkiye BOP için can atanların başında geliyor. Rolünü şimdiden ezberletiyorlar. "İlmli İslam" bir "model" olarak parlattıyorlar. Piyasası da, liberalizmi de hani hiç fena değil. Devleti? O da öyle. Direnç noktalarından (ulusalcılardan) bir bir temizleniyor. Geriye de zaten bir şey kalmıyor. Kalsa kalsa, belki, güçlü bir "sınıfsal barış hareketi" kalırdı, oysa emaresi bile yok. Türkiye BOP'a hazır.

Olur mu?

Olmaz. BOP asla sökmez! Ortadoğu BOP saf-

CİZMEDEN YUKARI

MUSA KART

(Cumhuriyet'ten)

satasıyla önerilen zemin üzerinde değil, kendi gerçekliği üzerinde birleşir. BOP adımlarıyla girilen yerlerde stabilitenin derhal kaos'a dönüşmesi boşuna değil. BOP'un geleceği, Irak'ın bugünkü hâlidir: arka planı bütün dünya olan bir savaş alanı. İki ay önce Irak'ta Şia, "Hemen seçim!" dedi. ABD, "Olmaz!" dedi. Ardından kıyamet koptu. Arada bir sürü insan (sivil) kaçırıldı. Japon'u, Çinli'si, G. Koreli'si, Türk'ü, Rus'u,

İtalyan'ı, Ukraynalı'sı, Pakistanlı'sı, Hintli'si, İngiliz'i, vb...

Kızılçık yazarları – anlaşılmasındaki güçlük nedeniyle anlatılmasındaki güçlüğü de göze alarak– nesnel duruma inatla dikkat çektiler. Emperyalizmin – kendisinin de hızla uzaklaştığı – "demokrasi/liberal piyasa, vb" üzerine kurulu BOP'u sökmez dediler. Gerçekten de bu BOP Ortadoğu için reel bir proje olmayı geçtik, doğru dürüst bir varsayım bile değildir. Ortadoğu'ya bunlarla girmek, atom bombasıyla girmek gibidir bile dedi **Kızılçık**.

Emperyalizmin Ortadoğu'ya böyle yekten ve "bildiği gibi" girmesi, "hiç gereği yokken" ortalığı birbirine katması "ahmakça" bulunuyor. Ahmaklık asıl bunu böyle görmektir. Başka seçeneği yoktur. Tıkanmıştır. Kudurganlaşması bundandır.

Ama şu da var: Ortadoğu'da emperyalizm BOP kuracağım deiken devrimci bir iş yapmaktadır. Kaos yaratmaktadır. Yıkaktadır. (Her yıkım yeni bir serbest alan açar.) Uyandırılmaktadır. "Zor"la yapmaya zorunlu olduğu işi yaptıkça "zor" yaratmaktadır. Altından kalkamayacağı bir işe girişmiş, üstesinden gelemeyeceği dinamikleri harekete geçirmiştir. Aslında "altından kalkamadığı", dünya ve insanlık üzerindeki kendi ağırlığıdır.

Türkiye BOP için ne yapacak?

İtelendiği yere gidecek. Ezilecek, büzülecek, sıkıştırıldığı yere sığacak. Başka çaresi mi var? İlmli İslam, şu bu. Bunlar, ıslanınca hemen akan, dökülen makyajlardır, dökülüyor işte. Dökülecek.

Kim "başka" ne yapacaksa, bu gerçek üzerinden yapacaktır. Kaos ortamındaki seçeneklerde de kaos vardır. Şuraya gideyim derken, buraya gidebilir. Böyle kaos ortamlarının herkes için tek bir "pusulası" olmaz. Herkes kendi pusulasını kullanmalıdır. Bunun da garantisi yoktur elbet. Çağdaş tarihin günümüzdeki kesitinde önemli olan, "niyet"tir. Niyet, tarihin fırtınası karşısında insanın kendini idrakidir. Garanti, "özsavunma"dır. Herkes kendini savunsun.

Kim neymiş görülsün.

Taş

V aktiyle Vietnam ormanlarında yuvalanan Vietkong gerillaları dünya devi ABD'nin tepeden tırnağa silahlı askerlerine yıllar yılı cehennem hayatı yaşattı. Ülkelerine sağ dönebilenlerden – elli-altmış bin evladını yitirdi o ahlaksız savaşta Amerika – birçoğu bugün hâlâ yaşıyorsa, ruhlarında ve bilinçlerinde vahim sakatlıklar taşıyor.

Irak'ta resmi savaş başlayalıberi ve bittikten sonra ölen ABD askerlerinin sayısı yakında bini aşacak. Bush yönetimi "şehit"leriyle övünemiyor. Cesetler suç mahallinden delil kaçırlır gibi alelacele yurtlarına sevk edilip nerdeyse ailelerine bile gösterilmeden gömülüyorlar. "Hiç yaşamamışlar"casına zarar ziyan hesabında yerlerini alıyorlar.

Vietnam yurtseverlerinin ardında Sovyetler Birliği ve o zaman komünist olan Çin'in moral ve aktif desteği vardı. Bugün Irak'ta yurtsever direniş – Sünnisiyle, Şiisiyle – yine ABD'ye meydan okuyor. Ardında hiç bir aktif destek yok. Moral destek ise, ABD saldırganlığının dünyada doğurduğu öfkeden ve halkların savaş karşıtlığından ibaret.

Halkların savaş karşıtlığı ve dünyanın öfkesi kimilerinin hiç umuru değil. Onlar, olanlara akılları sıra gerçekçi, reelpolitik gözle bakıyorlar. Amerika güçlü mü? Güçlü. Gücünün hakkını alacak! Neden? Çünkü alır.

Üstelik Irak'a da, bütün Ortadoğu'ya da bu sayede yeni bir düzen, Pax Americana altında demokrasi, özgürlük, refah, ilerleme, hasılı "iyi günler" gelir. Tarih yeniden yazılıyor. Uluslararası hukuk, hakkaniyet, halkların kendi kaderlerini tayin ilkesi, ülkelerin egemenliği gibi kavramlar dünyanın yeni hâlinde o iyi günler önünde hep engel. Hepsinin yeri artık tarihin çöplüğü.

Güce tapanlara gün doğmuştu. Bir ayağı Washington'da, öbürü Ankara'da İki Telli bülbülle-riyle malûm 2. Cumhuriyetçi müzahrefat düğün bayram ettiler. Bundan yetmiş yıl önce Hitler'in "Yeni Nizam" sloganı altında toplanmaya koşanlar misali bir gürûh, dünyanın dört bir yanında, Irak'ta koalisyon adıyla iş gören müstevli-lerin "Yeni Dünya Düzeni" bayrağı altına koştu. Hazırdan Amerikan mamulü bir yeni dünyaya konmaya koşanlar – ya da Türkiye'nin yöneticileri gibi koşamayıp da hevesleri kursaklarında kalanlar – Irak'ta hiç beklemedikleri bir direnişle karşılaştılar.

Irak'ta direnişçilere işgalciler bir süredir "terörist" diemiyor, dağdan gelip bağdakileri kovanlar ağzıyla "isyancı" diyorlar. O "isyan" sürerken ve giderek yeni boyutlar edinirken "terör" dünyaya

yayılıyor. İspanya'da genel seçime müdahale ederek ABD koalisyonunun baş destekçilerinden Franko faşizmi kılıçartığı Aznar'ın bütün hesaplarını altüst edecek kadar "gemi azıya" alıyor.

Irak'ta "isyan" Sünni Üçgeni denilen görece sınırlı bir bölgeye hapsedilmiş sanılıyordu. Oysa şimdi, beton duvarlar arkasında gizlendikleri yerden Irak'a evlerinin arka bahçesiymiş gibi nizamata vermeye kalkan modern Kortess'lere, Pizarro'lara Şia da açıktan meydan okumaya başladı. Bu demek ki, daha çok kan akacak. Şia başını kaldırıp sesini yükseltince iki günde kaç yüz Iraklı'nın "özgür-

lük" ve "demokrasi" havarilerince gaddarca öldürüldüğünü bütün dünya gördü. Daha da kan akacak, Bush'a seçim kazandırmaya yetmeyecek ama, akacak; çünkü dünyayı fethetmek için "üstün" güç kan dökmeye doymadığı kadar yenilgiye de doymaz. İnsan canı israfını, Vietnam'da olduğu gibi son raddeye vardırmadan geri çekilmez, çekilemez.

Irak direnişi, bugünüyle ve geleceğiyle, başlı başına bir siyasal olaydır. Çünkü kaba güce – hele o güç dünyanın en üstün gücüyse – böylesine direnmek başlı başına bir siyasettir. On yıl önce Birinci İntifada'yı başlatan, Yahudi peygamber Davut'un Filistinli torunları o siyasetin fitilini tutuşturdular. Birkaç yıl sonra günlerden bir gün, taşlı sapanlı çocukların arasına karışan Filistin kökenli ABD'li feylosof Edward Said, o siyasetin altına dünyanın "fikri hür, vicdanı hür" insanlarının imzasını attı. Taş atmakla hiç bir sorunun çözülemeyeceğini bilmez miydi? Ama bir şeyi daha biliyordu: bazı sorunların çözümü bazen taş atmakla başlardı.

"Terör", yine de terördür, evet. Savaşın kuralları vardır. Havadan yağdırılan seston hızlı roketler ve on tonluk misket bombalarıyla masum sivilleri öldüren ABD terörü gibi, iki yüz tren yolcusunu bir sabah vakti hiç acımadan öldüren El Kaide terörünün de mazur görülecek bir yanı yoktur. Ne ki birininki savaşa, öbürününki niye değil? Savaşın kuralları vardır ama, o kuralları yeniden tanımlamaya çıkan ABD kendisi ve peşine taktığı süfli güce tapanlar taifesi oldu. Birinin ardında siyaset varsa, öbürünün ardında da var.

İkisini de mazur görmeyelim. Görmeyelim de, mazur görmemek vakıyı değiştirmiyor. Lânetleyin istediğiniz kadar, neye yarar? Ama vakıya bakış, bakani tanımlar. Böyle durumlara dair dilimizde bir deyiş var:

Ayıdan mı yanasın, adamdan mı?
Biz neyiz, neciyiz?
Kimiz?

Dalga geçmek

Negri demiş ki, insanlığa yeni bir Magna Carta lazım. Büyük laf!

Büyük laflara ilgi büyük.

İnsanlığa şu lazım, bu lazım... "İnsanlık" denildi mi "insan" nerde kalıyor, belli değil. Bir tezgah kurulmuş gibi.

İnsanlığa demokrasi lazım, barış lazım, insan hakları lazım..

İnsanlığa çevre lazım, adalet lazım, hukuk devleti lazım... İnsanlığa hoşgörü lazım, empati lazım, "öteki" lazım...

İnsanlık, kendine ne lazım, bilmiyor da, birileri biliyor.

Tezgah böyle işliyor.

İnsan(lık) kendine neyin lazım geldiğinin pekâlâ farkındadır. Ekmeği, suyu, doğası ve geleceği son zerresine kadar elinden alınmıştır. Geri istemektedir.

Büyük laf karın doyurmaz.

Kulak asmaması bundandır.

Magna Carta'nın "eski"si, insanlar Magna Carta olsun istemişler de mi olmuş? O zaman niye "eskimiş", kim eskitmiş?

Yok böyle bir şey. Somut insanlar, somut hayatlar var. Kağıtlara yazılanlar, yüzyıllarca kağıtta kalabilmişse, gerçekte insanlar direnip hayatta kalabildiği içindir.

"Eskimiş" ise yazılanlar, insanlar direnemediği içindir. Şu sıra dikkat çeken, insan(lık)'ın direnmediğidir.

Bakınız Magna Carta'yı yaratan halkın ülkesine. Bizdeki DGM'lere benzer özel mahkemeler kuruyor. Blair hükümeti, ünlü İngiliz hukukunun özünü değiştirip kanıt kıstaslarını keyfe keder kılmanın yolunu arıyor. Kanıtsız ve sınırsız gözaltında tutma, hattâ mahkûm etme hakkı istiyor. Londra caddelerinde nicedir her 4 kişiye 1 gözcü kamerası düşüyor. Herkesin günde ortalama 300 fotoğrafı çekiliyor.

Yeryüzüne hiç bakıyor musunuz?

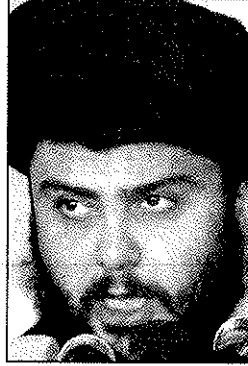
Her şey, ama olup biten her şey "kavga" çıkarma nedenidir. Tek seçenek bırakılmıştır insan(lık)'a.

"Kavga" bir çıksın hele, görelim. Arkasından yeni bir Magna Carta mı gelir, yoksa başka bir şey mi?

Kavganın arkasından gelecek "şey"i belirleme güç ve yetkisi de, bırakalım kavgayı yürütenlerin olsun.

"İç savaş" yaygarası

Hava alırlar... ABD'nin ve tüm ABD'ci mahlûkatın boşuna temennisi! Irak'ta iç savaş kime, neye yarar? Emperyalist işgali gündemden düşürür, üstünü örter. İç savaştan beter koşulları müstevli güçler kendileri yarattı. Patlayan bombalar – patlatan kim olursa olsun – doğrudan onların eseri. Ölümler – Şii ya da Sünni – mezarlarına taşınırken ahali neden Yanki askerini lanetliyor, tanklarına taş yağdırıyordu?

"Yeni" Irak'ın Bremer Pasha'sının yüzünden düşen bin parça. 30 Haziran'ı ipe çekiyor. Günü dolup gidecek. Yerine gelen, "Egemenliği" ipe sapa gelmez birilerinin üzerine yıkıp, "İşimiz bitene kadar işgale devam!" diyecek. İç savaşı Şia üzerinde şantaj ve tehdit olarak kullanmak istiyorlar.

Nafile beklenti. İç savaş filan olmayacak. Sünnisiyle, Şiasıyla Iraklı yolundan dönmeyecek, gasbedilen topraklarını ve petrolünü Buş'un paralı askerlerine de, Amerika Birleşik Devletleri'ne de haram edecek.

Bu da *bizim* boşuna temennimiz mi? Olabilir. Temennisi, insanı tanımlar. Bizimkisi böyle. Onları – Çandarlar, Barlaslar, Hasan Cemaller, Ülseverler, Özköklere, Berkanlar filan – öyle!

Komşuda yangın varken

Bağdat "Saddam"ın pençesinden kurtarıldığındanberi, emlak fiyatları acayip artmış, daha da artıyormuş.

Amerikalılar ha gayret "yeni bir Irak" kurmakla meşgul değiller mi?

Kesenin de ağzını açtılar. Irak, ABD'nin uğrunda döktüğü kana, harcadığı paraya değer ve lâayık bir "örnek ülke" olacak! Şimdi Bağdat toprağına yatırım yapılmaz mı? Fiyatlar daha da yükselmeden harekete geçmenin tam zamanı.

Leopar yiyip bitirmeden avının başına üşüşmeyen çakallara çakal mı denir?

Bağdat'ta kan gövdeyi götürürken bir koşu gidip ev, apartman, arsa, ne bulurlarsa satın alan "öngörü" sahibi Türklerin sayısında da acayip artış gözleniyormuş.

Komşuda yangın varken seyirci kalamayız diyorlardı...

Uygarlık/barbarlık

Bay Buş ve taifesinin Irak'ta yürüttüğü ahlaksız savaştan İspanya'nın çekilmesi için iki yüzden fazla İspanyol yurttaşının ölmesi, bin beş yüzünün yaralanıp birçoğunun sakat kalması mı gerekiyordu? İspanya halkı ölümle yüzyüze gelmeden çok önce bu savaşa kesin karşı olduğunu, çocuklarını Amerikan conileri yerine Mezopotamya topraklarında ölmeye göndermek istemediğini haykırıyordu. İspanya'nın işlerine El Kaide'nin müdahalesi bir vakıa ise eğer, İspanya halkının iradesinin hayata geçer bir vakıa olması için illa kan mı akmalıydı? Kan dökülmeden, hangi demokrasi, hangi "yönetişim", hangi reel-politika adına o irade kaale alınmadı?

• Demokrasiymiş, halka karşı sorumlu yönetimmiş, seçilmişmiş... Buş'un Irak'ta bir yılda öldürdüğü on beş bin insanın hesabı uygarca sorulmuyorsa – Aznar dostunun başına gelenler yetiyorsa o hesabın görülmesine... – orda burda böyle barbara görülecek. Yaşanan facialar, koparılan kıyametler fayda etmeyecek.

Görünen köye kılavuz gerekmiyor.

Ekmek parasına askerlik... Muhteşem ve muktedir Amerikan "İmparatorluğu"nun askeri olsa ne yazar... Bu hâle getirir korlar adamı.

Bir yılda kırk intihar olayı... İzne gidip de kayıplara karışan kaç bin kişi?

Ve Kızılderili bilinci!

Washington (AA) – ABD'nin Irak'ta görev yapan Kızılderili kökenli 54 yaşındaki askeri Veron Fick, Iowa kentinde polislik görevinden atıldığı ve iş bulamadığı için orduya yazılmasına neden oldukları gerekçesiyle kent yetkilileri aleyhine tazminat davası açtı. Fick, Irak'ta savaş alanında hizmet vermek zorunda bırakıldığı için kendisine, yaşadığı duygusal strese karşılık tazminat ödemesini istedi. (Cumhuriyet, 12 Nisan 2004)

"Asıl sol parti AKP mi?" safsatası

Müzahrefat şimdi bu iddia ile "iş" başında. İdris Küçükömer'in klişelerden arınmış düşünme yolunda soylu çabası istismar ediliyor. Kimi yanlışları öne çıkarılıyor, doğruları çarpıtılıyor. "Marksist" özentili vülger analizlerle Cumhuriyet tarihinin en koyu sermaye iktidarına sözümona gerekçe pazarlanıyor.

Türkiye'de ne bürokrasi bir tür "feodalite"dir, ne de DP-ANAP-AKP türü partiler tarihen devrimci bir işlev görmektedir. Hepsi birden ve hep bir arada aynı derenin suyudur. Hatta, Atatürkçülük'ten hiç şaşmayan 27 Mayıs'çı-12 Mart'çı-12 Eylül'cü bürokrasi kapitalist sermaye birikimine en büyük katkıyı yapan öncü siyasal/toplumsal zümredir.

Bilir bilmez "Jakobenlik" dedikleri tepeden inmeciliğin ardındaki dinamikleri kavramaktan âciz mollalar ukalalığa heves edince böyle sağlarını sollarını şaşıyorlar. Herkese de şaşırtmayı iş ediniyorlar.

Gardiyanlar gardiyanına üstün hizmet nişanı!

"Askeri polis devleti" nitelikli fişleme genelgesi, Yakacak ve Madrid'deki şiddet saldırıları gibi çarpıcı günlük haberlerin tartışmaları arasında göze batmayan bir olaya dikkati çekelim mi?

Türkiye'nin Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürü'ne üstün hizmet nişanı verildi! Ne için verildiğini birkaç yıl önceki cezaevi kıyımını hatırlayanlar bileceklerdir. Devlet bu cezaevleri genel müdürünü ödüllendirmekte geç bile kalmış sayılır...

Toplumdan, aydınlardan, sivil toplum kuruluşları denilen devletten "bağımsız" örgütlenmelerden bu nişana tepki gösteren olmadı. Ya da daha önce üstün hizmet ödülü verilmiş olanlardan tek bir kişi çıkıp da, bu olay üzerine nişanını iade etmedi. Hiç değilse, böyle bir tepki olabilirdi.

O ödülleri önceki yıllarda alanlar kimlerdir bilmiyoruz; devlet ödülleri, hele hele "devlet sanatçısı" gibi kavramlara hiç sempati yok, ama bu ödüle layık görülmüş olanlar arasında, hizmetleri hapishaneler genel müdürününkinden daha kayda değer olanlar da olmuş olsa gerek. Hiç birisi, cezaevleri genel müdürüyle hemayar tutulmaktan rahatsızlık duymamış olacak ki, nişanını devlete iade eden çıkmadı.

Gardiyan nişanı onu verene de, alana da kutlu olsun! Utancır, bu ülkenin yurttaşları olarak bize kalıyor.

Türkiye’de yasaktır

Yerel seçimler yapıldı, bitti.

Yüzbinlerce aday koştu, halk koştu. Nereye, kendini yönetmeye mi koştu?

“Kendini yönetmek” ne demek?

Yasaktır!

Belediyecilik, halkı dışlayarak, rant ve çıkar yönetmektir. (Ayvalıkta belediyeyi CHP aldı. Niçin aldı, nasıl aldı... Ne siz sorun, ne biz söyleyelim.)

“Halk seçti”. Doğrudur.

Halk kendi kendini dışlasın diyedir zaten. Kendini yönetmek yasak olduğuna göre, kendini yönetmek “yasa dışı”dır.

Kendi kendini yönetmeye kalkanların göze almaları gereken şey, burdan çıkar!

Varsanız, varınız...

Fişleri getirin

Vali ve kaymakamlara gizli genelge:

Fişleyin!

İşittik, korktuk, ayıp saydık, hangi sorumsuz yaptı dedik. En “sorumlu” çıktı, “Ben yaptım, kusur varsa benim kusurum,” dedi, rahatladık.

“İl idaresi kanunu” gereği rutin işlerdenmiş. Memleketin idaresi yani. Kargaşa çıktığında kol-luk ne yapacağını, kime ne edeceğini bilecekmiş.

Demek ki Türkiye’nin gündeminden çıktı sanılan “şey”lerin hepsi devletin gündeminde olduğu yerde duruyor.

Bu, devlet...

Peki ya toplum?

Demokrasi, özgürlük, illa da birey diyorsunuz, “en sorumlu” sorumsuz yaparım diyor, susuyorsunuz!

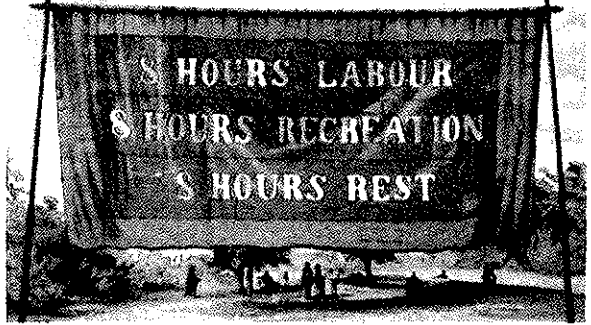

“CHP’li bazı eski milletvekilleri Anıtkabir’i ziyaret ederek CHP yönetimini Atatürk ve İsmet İnönü’ye şikayet ettiler.” (Cumhuriyet, 8 Nisan 2004.)

Öyle beş yılda bir rastgele olmaz. Yılda beş vakit gitmek lazım!

1 Mayıs kaldırılsın!

8 saat çalışma... 8 saat dinlenme... 8 saat uyku

1856, Avustralya, Victoria eyaleti

Niçin ve nasıl başladığı artık önemli değil.

Niçin alışkanlık edinip direndik, niçin katliamları göze alıp Taksim Meydanı’na toplandık? Mavi tulumları giymek, enternasyonal şarkılar söylemek, niçindi?

Sormanın gereği kalmadı.

Söylenildiği üzere “değişmiş” olmalı dünya. Emperyalizm kalktı, sermaye kalktı. Artık işçi mi kaldı, sınıf mı kaldı?

Sömürü mü var artık dünyada?

Haksızlık mı var?

Özgürlüğe ihtiyac var mı?

1 Mayıs bunlar varsa, vardı.

ABNATO

NATO’yu hatırladınız mı? Sorunca hatırladınız tabii. Haziran’da İstanbul’a geliyor.

Gelsin.

NATO AB’dir. AB, NATO değil midir? Avrupa sermayesi NATO’suz olabilir mi? Gireceği yeri NATO ile temizler, öyle girer. Yugoslavya misali... Girdiği yerde NATO ile kalır. Türkiye misali.

NATO Ortadoğu’da ve Avrasya’da büyük görevlere hazırlanıyor. Buş’un Büyük Ortadoğu hülyası, Türkiye’yi yönetenlerin, kaymağını yiyenlerin ağzını sulandırıyor.

Onlara bakın, görürsünüz. Ekonomiyi militarizmden ayıran deha AB’yi sakız gibi çiğnettiriyor, NATO’yu unutturuyor.

Görürsünüz!

Helâl kazanç

Dilinin hiç kemiği yok. Küflenmiş bedahatleri ardarda sıralamasını biliyor, nerede ne zaman ne söylemeyeceğini bilmiyor.

Pohpohçu, yalaka holding medyasının bile diline düştü.

Müstehaktır.

Bursa canavarı kim?

Bursa ovası gibi bir doğa ve insan emeği harikasını yok ettiler. Şantiyla, haşmetiyle övünüp durdukları imparatorluklarının ilk payitahtını, Ulu Cami'yi Yeşil Cami ve Türbe'yi, en hızlı padişahlarının mezarlarını barındıran, bir toplumun uygarlık nişanesi sivil mimarisinin - eviyle, konağıyla, sokağı ve yokuşuyla, çarşısı, mahallesiyle - en seçkin geçmiş örneklerinin sergilendiği mekâna gözlerini kırpmadan kıydılar. Sonra da, bu kadar yer diyerek, ellerinde ne kaldıysa "koruma"ya kalıp koca şehri altı kaval üstü şişane bir ucube-ye çevirdiler.

Bursa'nın kavağı, söğütü, meyve ağacı, zeytini yolundu. Temiz suyu kalmadı. Havası çürüdü, koktu. Göğü kirden, pustan görülmez oldu. Ardını dayadığı dağ dağ oluktan çıktı, kâbus kaçkını bir heyulaya döndü.

Bursa'da yaşayan herkes, yaşadığının farkındaysa eğer, hayatından şikâyetçi. Öyle ama, insana, sanayileşme/kalkınma buysa, insanları iş gücü sahibi etme buysa olmaz olsun dedirten bu feci yıkımın sorumlusu kim?

Tarihi ve doğayı hoyratça çiğneyip yok etmekte beis görmeyen aç gözlü işadamı/esnaf; işlediği cinayeti marifet sanan münasebetsiz plancı, rüşvetçi memur, belediye sorumlusu; ben işime bakırım, bana ne diyen izansız mimar, çıkarına çıkar katmaktan başka bir şey düşünmeyen mühendis/müteahhit; belde ve yöre baronlarının bir dileğini iki ettirmeyen politikacıyla fahiş kâr manyağı holding sahipleri ve... gözleri önünde işlenen cinayete seyirci kalıp ciğerleri hava yerine is ve kurum soludukça hayatlarından bön bön yakınan belde sakinleri.

Evet, belde sakinleri... Sizler!

Onca tarihten, geçmiş kuşakların emek ve kültür değerinden, doğa güzelliğinden ellerinde kalmış posayla haşır neşir yuvarlanıp gidenler...

Allah lâıyığınızı versin demeye de gerek yok, vermiş zaten.

Beterini görün!

Konuşulmaz mı?

Ölünün arkasından konuşulmaz denir. Konuşmayalım. Ama ölünün arkasından ağlamayı "millî tören"e çevirme nedir? Bunun için her hokkabazlığa tevessül eden yüzüstülerin yüzüne karşı da mı konuşulmaz?

"Kenar mahalle çocuklarına zengini sevdiren insandı... Fabrikalar kurarak aramıza katıldı." (Hürriyet, 13 Nisan 2004.)

Laf! deyip geçmeyiz; söylenecek çok şey var ama yerimiz dar!

Halkın "dâvası" yok

İki dâvası kaldığı söyleniyor Türk toplumunun. Biri din iman dâvası, diğeri vatan millet dâvası.

Yakınma var!.. Düşünce ve siyaset alanı liberaller ve ulusalcılar arasında paylaşılmış. Bir kısım ahali din iman dâvası, bir kısmı vatan millet dâvası güdenlerin arkasındaymış. Niye?

Aç ve çaresiz halkın idraki böyle olurmuş. "Başka dâva"sı olanlara yer kalmazmış.

"Başka dâva"sı olan solcu, sosyalist, komünist, din iman dâvası güdenlerin gerçekten de din iman dâvası güttüklerini sanırsa, halk niçin öyle sanmasın ve peşinden gitmesin.

Din iman dâvası...

Vatan millet dâvası...

Bu dâvaları çürütmeye çalışmak beyhudedir. Yoktur böyle dâvalar. Mal mülk dâvası vardır. Sermaye ve servet biriktirme dâvası vardır.

Bir de geçim dâvası vardır.

Eğitim, sağlık, konut, sosyal güvence, vb., yani olmak veya olmamak dâvası vardır.

Bu dâvada ne Allah, ne din, ne ulus vardır.

Din ve iman, ya da vatan, yahut millet dâvasının eleştirisi hayatın özüne dokunmaz.

Hayatın özüne dokunmayan eleştiri, eleştiri olmaz.

Akıl-fikir, dinseliliğin, ulusallığın eleştirisine tüketildikçe gerçekten de tükenir.

Helâl âfiyet olsun!

Tekelin içki bölümü özelleştirildi.

Kim aldı?

Müslümanlar, Müslüman tüccarlar.

İçki Müslümanlara yasak. O halde bu ne? Buna şaşmak mı lazım?

Bırakalım, siyasi İslam denilen şeyin gerçekte ticari İslam olduğunu anlamaktan âciz olanlar şaşırınsın.

Marx, İncil basıp pazarda satanla, şarap üretip satanın birbirinin müşterisi olduklarını söyleyeli yüz elli yıl oldu.

Kapitalizm ve din için söylediklerinden hangisinin aksi isbat edildi ki, burada aksi olsun?

İçenlere tadı, Müslümanlara kârı helâl âfiyet olsun!

Türkiye'yi paketleme operasyonu

İzzettin Önder

Kamu Yönetimi Temel Kanunu tasarısı, ne Türkiye'nin gereksinimini karşılayabilecek, ne de AKP'nin kafasından çıkmış bir projedir. Bu proje, merkez sermayenin sıkışıklığını aşması için tüm çevreye dayattığı küreselleşme politikalarının kamusal yönetim ayağını oluşturmaktadır

Toplumların ve ülkelerin dil, din ya da sair sosyal alanlarda birbirlerini etkiledikleri ve birbirlerinden etkilendikleri bilinmektedir. Bu tür etkileşimlerin insanlar ve toplumlar arasındaki bağların güçlenmesi açısından pozitif sonuçlar doğurması da olumlu bir gelişmedir. Medeniyetler arası alış verişlerle medeniyetler ve kültürler arasında yakınlaşmalar oluşmaktadır. Belki de siyasal egemenlik alanları olarak devlet yapıları ortaya çıkmamış olsa idi, söz konusu yakınlaşmalar daha hızlı ve bütünleştirici bir biçimde gelişiyor olabilirdi. Böyle bir savın geçerliliğinin, içinde farklı sosyal dokuları barındıran imparatorluk tipi yapıların tarihsel gelişim ve dağılım süreçlerinin irdelenmesi ile kanıtlanabilir ya da yanlışlanabilir olduğu düşünülürse de, 17. Yüzyılın ortalarından itibaren tarih sahnesine çıkmaya başlamış olan "ulus-devlet" yapıları, çok yönlü çevresel etkileri ile, böyle bir laboratuvar deneyimini olanaksızlaştırmaktadır. Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu ya da Sovyetler Birliği deneyimleri, ulus-devletlerin olmamış olduğu durumda nasıl bir sonuca gidilmiş olacağı hakkında anlamlı bir test ortamı oluşturmamaktadır.

Çeşitli tarihsel dönemlerde ortaya çıkmış olan sosyal ve/veya siyasal yapılar, bilimsel bir yaklaşımla, koşulların oluşması sonucunda yaşanan gerçeklikler olarak kabul edildiğinde, bu oluşumların, isteksel hipotetik yapılanmalardan niçin sapmış olduklarını birtakım yapay gerekçelerle açıklamaya çalışmak yerine, içinde var oldukları koşullarla irdelemek ve anlamaya çalışmak çok daha anlamlıdır. Sosyal alandaki oluşum ve gelişmelerin de, belirli sınırlar içinde, doğa alanındaki oluşum ve gelişmelere analojik olarak, kendi kuralları çerçevesinde ortaya çıktığı kabulü ile, ulusları ve devletleri tarih sahnesine çıkaran,

onları aynı ray üzerine oturturken, aynı zamanda birbirinden de ayıran dokuyu saptamak gerekmektedir. Bu doku, bir vücuttaki lenf sistemi gibi, tüm organlara birbiri ile ilintili hale getirerek, tam bir etkileşim içine sokmaktadır. Bu doku, ekonomidir.

Ekonomi ya da ekonomik faaliyet; tarihsel süreç içinde "gereksinimlerin tatminine yönelik üretim" aşamasından "birikim ve hakimiyete yönelik üretim" aşamasına evrilirken, oluşturduğu "piyasa" lenf sistemi ile tüm çevrede seçici bütünleşme ve ayrışmalar yaratmıştır ve yaratmaktadır. Bunun en tipik ve canlı örneğini de günümüzde tanık olduğumuz "küreselleşme" ya da "Yeni Dünya Düzeni" olgusu oluşturmaktadır.

Piyasa süreci, üretim faktörleri ve ürünler alanlarında, bir bilgisayarın işleyiş tarzına analojik olarak, kanalların bazılarını açıp (ürün piyasası ve sermaye hareketliliği gibi), bazılarını kapatarak (emek piyasası gibi), istenen sonucun oluşumunda başat rol oynamaktadır. Ancak, piyasa sürecinin işleyişinin tamamlanması ve işleyişin aksamadan sürdürülebilmesi için politik üst-yapı kurumunun da istendiği biçimde kurgulanması kaçınılmaz olmaktadır. Şu halde, piyasa süreci yanında, bu sürecin işleyişinin kolaylaştırılması ve devamlılığının sağlanabilmesi için politik müdahale gerekli ve kaçınılmaz olmaktadır. Ekonomik ilişkiler bağlamında daima kapitalist merkezlerin doğrultusunda ve onların sorunlarına yanıt oluşturacak biçimde şekillenmiş olan ekonomi, şimdilerde de, yine Batı destekli kamusal yönetimde yeniden yapılanma projesi geliştirmektedir. Bu yazıda, kapitalist dünyanın bütünselliği içinde güçlülerin hakimiyetine dayalı piyasa sistemi işleyişinin sağlanmasının ikinci ayağı olan politik ve örgütsel yeniden yapılanma süreci üzerinde durarak, Meclis'te halen görüşülmekte olan Kamu Yönetimi Temel Kanunu Ta-

sarısı'nı da odağa koyarak, çevresel konumlu bir ekonominin merkeze eklenme sürecinde kamu yönetiminin işlevini açıklamaya çalışacağım.

* * *

Kamusal yönetimde yeniden yapılanmanın fiili uygulayıcıları, açıktır ki, o ülkenin siyasal karar kademeleridir. Ancak, kamusal yönetimde radikal dönüşümlerin yapılabilmesinin iki temel koşulu vardır. Bunlardan birincisi, kamusal yönetim mekanizmasının yeniden yapılanma biçimi, tüm kapitalist dünyanın amaçlarına, özellikle de kapitalist merkezin hedeflerine uygun olmalıdır. İkinci olarak da, gerçekleştirilecek projenin iç burjuvazi tarafından desteklenmesi ve o kanalla tüm ülke halkına kabul ettirilebilir olmasıdır. Diğer bir ifade ile, böyle bir projenin toplumsal tepki çekmeden uygulanabilmesi, dış ve iç başat sermaye çevrelerinin çıkar ve hedeflerine uygun olması koşuluna bağlıdır.

Sermayeler arasında yaşanan çatışmanın doğal sonucu olarak, dış ve iç sermaye gruplarının aynı hedefte buluşmalarının olağan olmayacağı düşünülebilir. Bu sav, ekonomik birlikler teorisine analog olarak, birbirine rakip ekonomiler için geçerli olduğu halde, birbirini tamamlayan ekonomiler için aynı derecede geçerliliğe sahip değildir. Bu durumda, birbiri ile çatışan merkez kapitalist ekonomilerde uygulanamayacak kamusal yeniden yapılanma projesi, çevresel konumlu ekonomilerde rahatlıkla destek bulabilir ve uygulanabilir. Nitekim, Türkiye'de uzun bir süreden beri konuşulan ve şimdilerde de rampaya koyulmaya çalışılan kamu yönetiminde reform projesi, hem merkez kapitalist ekonomilerin ve dış başat sermayenin, hem de içteki burjuvazinin uyumlu hedefleri arasındadır ve bu nedenle de bazı kesimlerden yükselen sese kulak verilmeden, siyasal erk tarafından proje hızla uygulamaya konulmaya çalışılmaktadır. Ancak, öngörülen proje, yasalarda belirtilen hükümleriyle Anayasa'ya açık aykırılık oluşturduğundan, hemen tümünün oylanması bitmiş olduğu halde, son maddelerinin oylanmasına geçilmemiş ve muhtemel bir anayasa değişikliğine dek yasalastırılması yoluna gidilmeyeceği anlaşılmıştır.

Kamu reformu olarak topluma sunulmaya çalışılan proje, yönetimde olumlu anlamda bir değişimi hedeflemediği gibi, Türkiye'de ve Türkiye'nin gereksinimlerine yanıt vermek üzere üretilmiş bir içeriğe de sahip değildir. Halen parla-

mentoda görüşülüp son maddelere gelinmiş olduğu halde anayasa değişikliğine kadar bekletileceğine kesin gözü ile bakılan Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı'nı bir AKP tasarrufu ve tasarısı olarak görmek doğru değildir. Zira, bu yöndeki çalışmalar 1995'le re dek uzanmaktadır. "Kamu Harcamalarının ve Kurumsal Yapının Gözden geçirilmesi" genel başlığı altında, Dünya Bankası yönetim ve denetiminde bir proje başlatılmıştır. Bu projeye ilgili olarak, 1995 yılında "Kamu Mali Yönetimi Projesi Kredisi" başlığı altında, 2000 yılında da "Ekonomik Reform Kredisi" başlığı altında Dünya Bankası kredisi sağlanmıştır. Mart, 2000 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti

adına Dünya Bankası Başkanı'na bir mektup sunulmuş ve alınan krediler çerçevesinde bazı taahhütlerde bulunulmuştur. Bu taahhütler Dünya Bankası'nca uygun bulunmuş ve 760 milyon dolarlık kredi sağlanmıştır. Alınan krediler karşılığında ilgili bakanlıklarda Dünya Bankası elemanları ile yoğun ön çalışmalar yapılmış ve aralıklarla ilerleme raporları hazırlanmıştır. İlginçtir ki, ilerleme raporlarında ve tertiplenen seminerlerde, varılan sonuçlarla ilgili olarak Türkiye hükümet yetkilileri Dünya Bankası uzmanlarına değil, Dünya Bankası uzmanları Türkiye hükümet yetkililerine açıklama yapmışlardır. Her iki seçenek de ülke yönetiminde otonomi açısından iç karartıcı olmakla beraber, fiilen uygulanmış olan yöntem, salt kararların değil, uygulamanın da ne derece dış güçlerin elinde olduğunu göstermesi açısından ilginçtir.

Sadece Dünya Bankası değil, onun yanında Avrupa Birliği ile yürütülen tüm müzakerelerde ve IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarında da Türkiye'nin karşısına daima kamu reformu projesi çıkarılmıştır. Şu halde, merkez kapitalist sermayenin Türkiye'de bir kamu reformu tasarladığı açıktır. Eğer böyle ise, Batı sermayesi Türkiye'de niçin ve nasıl bir kamu reformu projesini amaçlamaktadır?

Türkiye, kendisi açısından olduğu kadar, Batı merkezleri açısından da stratejik bir bölgededir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafya ve halkın sosyolojik nitelikleri Türkiye'ye farklı yönlerden önemli açılımlar getirme potansiyeli taşımaktadır. Halkının büyük çoğunluğunun İslam olması güney komşuları açısından; çoğunluğun Türk olması Orta Asya toplumları açısından; İslam toplum-

ları arasında oldukça laik ve görece gelişmiş olması ise Batı ve Avrupa açısından ilginç kombinasyonlar oluşturmaktadır. Batı merkezleri açısından Türkiye'nin stratejik konumu ise, bu sayılanlara ilâve olarak, bizzat kendi aralarındaki çatışma açısından da önemlidir. ABD'nin Büyük Ortadoğu projesi açısından olduğu kadar, bu proje karşısında, ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki hakimiyetini kırmada, hatta geriletmede de Avrupa açısından Türkiye'nin stratejik konumu önemlidir. Hal böyle olunca, Batılı merkezler açısından, yani ABD ve AB açısından Türkiye'nin ekonomisinin olduğu kadar, politikasının ve kamu yönetiminin de Türkiye'ye bırakılmayacak kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Batı'da güç hakimiyeti şimdilik ABD'de olduğuna göre, Türkiye'nin şekillendirilmesinde de ABD'nin başat rolü oynaması olağandır. ABD ve AB Türkiye'ye farklı amaçlarla yönedikleri halde, ekonomik ve politik mücadele ve çıkarları açısından Türkiye'nin yönetsel şekillendirilmesinde birleşmekte. Bu nedenle, Dünya Bankası projesi ile IMF stand-by anlaşma hükümleri ve AB kriterleri örtüşmektedir. Tüm projelerin birleştikleri müşterek nokta, Türkiye'de siyasal ve yönetsel olarak merkezî otoritenin zayıflatılması ve farklı ekonomik düzeydeki bölgelerin birbirinden ayrıştırılmasıdır. Böylece, küreselleşmenin birey üzerinde oluşturduğu bireyci yaklaşım, ülke düzeyinde bölgeci yaklaşıma dönüştürülmüş olmaktadır. Nasıl birey, toplumsal ve sınıf bilincinden ve ilişkisinden kopararak, mikro milliyetçilik ya da dinsel kılıf içinde bireyselleştirilmeye çalışılarak yalnızlığa itiliyorsa, aynı mantıkla farklı ekonomik potansiyel bölgeleri de ulus ve ülke bütünsellik yönetim ve anlayışından uzaklaştırılarak, bölgesel kaderi ile başbaşa bırakılmaya çalışılmaktadır. Böylece, merkez kapitalist dokuların çevre, birey ve yöre üzerindeki sömürücü hakimiyeti pekişeceği gibi, çevrenin merkeze yönelik saldırı ve tahrip gücü de yıpratılmış olacaktır.

Merkez kapitalizmin çevresel konumlu ekonomilerde uygulamaya çalıştığı diğer bir yapılanma da, olanaklı olduğu koşulda, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini, kamu alanı içindeki hizmetlerin ise özel kuruluşlar eliyle yürütülmesini sağlamaktır. Böylece, hem özel sermayeye yeni faaliyet ve kâr alanı açılmış, hem de özel kesim üzerindeki vergi yükü hafifletilmiş olacaktır. Bu amaçla, merkezî yönetimin sorumluluğu içindeki hizmetler yerel yönetimlere aktarılırken, yerel yönetimlerin hizmetlerin sunum biçimi üzerinde yetkili kılınması suretiyle, zamanla hizmetlerin özelleştirilmesi ve/veya hizmetin görülmesinin özelleştirilmesi yolu açılmış olacaktır.

Merkez kapitalist ekonomilerin çevresel konumlu ekonomiler üzerinde gerçekleştirmeye ça-

lıştıkları bir başka amacı da, sosyal hizmetlerin kamusal faaliyet alandan özel alanlara çekilmesidir. Diğer bir deyişle, kamu kesimini sadece jandarma devlet konumuna indirgeyerek, sosyal hizmetlerden arındırmak merkez kapitalist ekonomilerin temel amaçlarındandır. Doğal olarak, burada da temel ilke, yukarıda belirtildiği üzere, özelleştirilmeye uygun diğer kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinde güdülen amacın benimsenmesidir: özel sermaye için hem yeni faaliyet ve kâr alanı açmak, hem de vergi yüklerini hafifletmek.

Parçalar halinde verilmiş olan, merkezî kapitalist gücün çevresel ekonomilerden talebini, ekonominin ve kamunun yönetim şeması içinde şu ilkeler sırasında gerçekleştirmeye çalıştığını belirtebiliriz: Söz konusu ilkelerde başlangıç uygulaması, ekonomiyi kuralızsılaştırıp serbestleştirirken, aynı zamanda liberalleştirmektir. Açık ki, küreselleşme uygulamalarında da açıkça görüldüğü ve anlaşıldığı üzere, liberalizm tüm kesimler için söz konusu olmayıp, olanaklı kesimler için, özellikle de sermaye için geçerlidir. Emek kesimi, eski feodal dönemlerde toprağa bağlı esaret sistemi içinde varlığını sürdürürken, günümüzde de, benzer biçimde ülke, hatta bölge içinde hapsedilmiş konumdadır. Dolayısıyla, günümüzde sıkça kullanılan "liberalizm" sıfatı ile, sermayenin hareketlerinin serbestleştirilmesi, yani sermaye liberalizmi anlaşılmaktadır.

Yapı bozuculuk ve yeniden yapılandırma projesinde ikinci temel taşı, hizmetlerde ve yönetimde ademi-merkeziyetçi bir sistem oluşturmaktır. Yerelleşme ya da desantralizasyon olarak tanımlanan uygulama ile yerel birimler oluşturmakta ve merkezle ilişkisi zayıflatılan bu yerel birimler güçlü kapitalist merkezlerle karşı karşıya getirilmeye çalışılmaktadır.

Günümüzde gerçekleştirilmeye çalışılan yasal düzenlemeler de tüm bu yapı-bozucu uygulama projelerini düzenlemeye yönelik olarak, son-düzenleme, yani regülasyon işlemidir. Böylece sistem kapanmakta ve Pandora Kutusu'ndan, merkez sermayenin sömürü amaçlarına uygun çevresel yapılar çıkarılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu yeni oluşumla kamu yönetimi Çok Uluslu Yatırım Anlaşması (MAI) ile olduğu kadar, Hizmet Genel Anlaşması (GATS) ile de uyumlu hale getirilmektedir. Böylece tüm yerküre, sermayenin kuralları ile sermayenin emrine açılmış olmaktadır. Kâr haddi gerilediği için krize girmiş olan sermaye hem üretim açısından yeni faaliyet ve kâr alanlarına yayılarak rahatlayacak, hem de hizmet sektörüne ittiği merkezdeki kaliteli elemanlara ve hizmet birimlerine iş olanakları doğmuş olacaktır.

Bu projenin finansal akımlar açısından da çok önemli bir amacı vardır. O da, özellikle ağır borçlu ekonomileri yönetsel açıdan denetim altı-

na alarak, varolan alacakların garanti altına alınması yanında, yeni borçlanma halinde de güvenli piyasalar oluşturmaktır. Bunun için de, kamu kesimi üzerindeki sosyal yüklerle beraber, özelleştirilebilecek tüm yüklerin atılarak, hem kamu kesiminin hem de özel sermayenin borç ödeme kapasitesi yükseltilmeye çalışılmaktadır.

Görülüyor ki, kamu yönetim sistemine yönelik düzenlemenin amaçları ve boyutları AKP'nin olduğu kadar yerel idarelerin de boyutlarını aşmakta ve uluslararası yeni sömürgecilik ideoloji ve uygulamasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, merkez kapitalist sermaye açısından amaç üçlüdür: Faktör ve ürün piyasalarına giriş rahatlığı sağlamak, hizmet piyasalarını ele geçirmek, ve finansal operasyonlara elverişli uygun piyasalar oluşturmaktır.

* * *

Kamu Yönetimi Reformu Projesi'nin merkezi idarenin amaçlarına da birkaç açıdan uygunluğu ortadadır. Bir kere, hizmetlerin yerel idarelere devri, buna paralel olarak, hizmetlerdeki aksaklıklara karşı geliştirilecek muhalefetin de yerelleştirilmesi yolunu açacaktır. Hizmetlerdeki aksaklıklardan yerel idareler sorumlu olurken, merkezdeki siyasal örgüt söz konusu muhalefetten arınmış olacaktır.

Muhalefetin yerelleşmesi, yerel idarelerin farklı partilerde olmasına bağlı olarak, merkezdeki

iktidar partisini siyasal anlamda da sorumluluktan kurtaracaktır. Örneğin, iktidar partisi yerel idarelerin % 60'ına sahip olsa, geri kalan idareler diğer partiler arasında dağılmış olsa, muhalefet partilerinin denetimindeki yerel idarelere yönelen şikâyetlerden iktidar partisi hiç bir sorumluluk duymayacağı gibi, şikâyetlerin yöneltildiği yerel idarelere bizzat iktidar partisi de yüklenme şansını ele geçirmiş olacaktır. Üstelik de böyle bir yüklenme karşısında, merkezi idarenin kaynak vermemesi gibi bir bahane de artık ileri sürülemeyecektir; çünkü tasarıya göre, hizmet devri ile birlikte yerel yönetimlere kaynak ve eleman devri de gerçekleştirilecektir. Ancak, tasarıda varolan kaynak ve eleman devri hükmü, hiç bir biçimde yeterli kaynak ve eleman devri anlamına gelmeyecektir. Hal böyle olunca, merkezî idarenin muhalif partilere bağlı yerel idareleri siyasal açıdan denetleme gücü bugünkünden çok daha büyük boyutlara ulaşmış olacaktır. Aslında hizmet ademi-merkeziyeti olarak topluma yansıtılan bu yeni proje, vergi salma ve kaynak dağıtımını merkezde tuttuğu için, şimdiki uygulamaya göre çok daha merkezi-denetim esasına dayanmaktadır. Bilindiği gibi, federatif yönetim biçimlerinde yerel yönetimler birçok hizmetlerin görülmesinden sorumludurlar, ama o sistemde yerel yönetimler vergi salma yetkisine de sahiptirler. Kamu yönetimi reform projesi olarak topluma sunulan bu proje, federatif yönetim sisteminin sadece bazı yönlerini merkezî yönetim sistemi içine alarak, kendine özgü çarpık ve iç tutarlılığı olmayan bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır.

* * *

Kamu yönetimi reform projesi olarak topluma sunulan bu projenin halka benimsetilmesinde iki farklı kanaldan hareket edilmektedir. Bunlardan biri, gerçekten aşırı merkeziyetçi bir **kırtasiyeye** boğulmuş olan ve bu nedenle etkin çalışmayan kamu kesiminde **bürokrasiyi** hafifletme ve etkin çalışma koşulları sağlama iddiasıdır. Koyu harflerle verilmiş olan bu iki sözcüğe dikkat edelim. Birbiri ile fazla ilişkili olmayan bir işleyişten haklı şikâyet yükselirken, siyasal yaşamda vazgeçilmez önemi haiz başka bir doku ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bir defa, "bürokrasi" ve "kırtasiye" sözcükleri arasındaki farkı çok net ve açık olarak tartışmak gerekmektedir. Bürokrasi, bilgi ve icra gücüne sahip olan bürokratik kademelerin siyasal ve idarî karar ve eylemlerde söz sahibi ve taraf olması anlamına gelir. Örneğin, Devlet Plânlama Teşkilâtı veya Devlet İstatistik Enstitüsü ya da herhangi bir bakanlığın bürokratik kademesinin siyasal erki bilgi ve deneyimleriyle desteklemesi ve alınan ka-

rarları uygulaması - Niskannen tanımlamasında - bürokrasidir. Bürokrasinin kamusal kararları ve devlet işlerini yavaşlattığı doğrudur. Ama bu yavaşlık, hem bilgilerin toplanması, hem de siyasal kararlarda son söz hakkının elde tutulabilmesi açılarından fevkalade gereklidir. Genellikle dillendirilenin aksine, "devlet işleri" çabuklukla kotarılmaz ve kotarılmamalıdır.

Kırtasiye ise, alınması çok doğal olan kararların çeşitli bürokratik kademelerde masadan masaya gezdirilmesi ve imzadan imzaya dolaştırılması şeklinde ifade edilebilecek, işlerin görülmesinde yaşanan anlamsız kademelerdir. Örneğin, tedavisi olanaksız bazı hastalıklarda istenen heyet raporlarının belirli dönemlerde yinelenme talebi ya da bir devlet hastanesinde bir doktorun yazmış olduğu reçetenin, kuyruğa girilerek baştabip denen bir kişiye onaylatılması(!) gibi gerçekten anlamsız işlemler kırtasiyedir. Bu tür işlemler anlamsızdır, ne topluma, ne de bireye bir yarar sağlar; sadece işlemin süresini uzatır, zaman kaybına yol açar ve maliyet oluşturur. Başka bir örneği de şirket kurmada karşılaşılan güçlükler oluşturmaktadır. Bir şirketin kurulması için sanırım on dokuz devlet dairesine ayrı ayrı başvuru, izin ve belge almak gerekiyordu. Bu bir kırtasiyedir. Son günlerde yapılmış olan düzenleme ile, şirket kuruluşu ilgili odaya tescil ettirildikten sonra, söz konusu on dokuz daireye kuruluş bildirimini meslek odası yapmaktadır. Böylece kırtasiye önlenmiş olmaktadır. İşletmelerin kuruluşunda maliyeye bildirim bir bürokrasi değil, kırtasiyedir, ancak kuruluş için gerekli ÇED raporu bir kırtasiye değil, bürokrasidir. Bürokrasi korunurken, kırtasiyenin kaldırılması gereklidir ve ekonomiye yüzde yüz yarar sağlar. Ekonomi yazınında böylesi verim arttırıcı ve tasarruf sağlayıcı iyileştirmelere "x-etkinliği sağlayıcı önlem" adı verilir. Tersinden bakarsak, kırtasiye X-etkinsizliği oluşturan anlamsız ve yararsız faaliyet alanıdır. Bu alanın tümüyle kaldırılması gerekmektedir.

Bürokrasi ile kırtasiye arasındaki ufak değil, kocaman farka işaret ettikten sonra, şunu netleştirmemiz gerekmektedir: kırtasiyenin kaldırılması anlamlı ve gereklidir, ama bürokrasinin kaldırılması diye bir şey olamaz. Bürokrasi, siyasî, malî, ekonomik ve tüm konularda siyasal karar organını destekler. Bürokrasi, dünya ve yerel siyaset ve ekonomilerin geçmiş ve gelecek analizle-

rini yaparak, siyasal ve idarî karar organlarına zemin hazırlar. Bürokraside siyasette olmayan devamlılık vardır. En belirgin olarak dış siyasette kendini gösteren devamlılık, siyasal karar mekanizmaları için fevkalade önemlidir. Bürokrasinin içine sızmış kırtasiyenin önlenmesi gerekli olmakla beraber, bürokrasinin kaldırılması asla düşünülemez. Kırtasiyenin kaldırılması, devlet daireleri arasında anlamsız evrak dolaştırma işleminin kaldırılması ve böylece zaman ve enerji tasarrufu sağlanması anlamına geldiği gibi, rüşvet kanallarının ortadan kaldırılmasını da ifade eder. Buna karşılık bürokrasinin ortadan kaldırılması, güçlü ekono-

nomik ajanların, yâni sermayenin, ekonomik faaliyetlerinde denetimsiz olarak önünün açılması, kendi yararı lehine toplumsal yararı zedelemesine olanak sağlanması anlamına gelir. Sermayenin bürokrasiden şikâyeti, toplumsal yarar lehine önüne çıkarılan engellerle ilgili olduğu halde, bu engellerin temizlenmesinde toplumun onayının alınabilmesi için, söz konusu engeller toplumsal refahı kısıcı anlamsız ayak bağları olarak tanıtılmaktadır.

Kamu yönetimi reform tasarısı, böyle bir kavram kargaşasından yararlanılarak, topluma yedirilmeye çalışılmaktadır. İç siyaset açısından ne derece bilinçli yapıldığı üzerinde kuşku olmakla beraber, dış güçler açısından bu proje ile birlikte bürokrasinin de devre dışına çıkarılması fevkalade bilinçli olarak dayatılmaktadır. Bürokrasinin kaldırılması dış güçlerin etki ve baskısı altına giren siyasal güçlerin serbest bırakılmasına ve rahatlamasına yol açar. Siyasal iktidar, hatta lider, tek başına karar almada ve davranmada serbest kalmaktan hoşnut olur ve böylece iç piyasada ve siyasette de gücünü kanıtladığını düşünür. Geri toplumlarda bu düşüncenin, maalesef, doğruluk payı çok yüksektir.

Siyasal erkin ya da liderin etrafından bürokratik desteğin kaldırılması, dış başat çevrelerin şiddetle arzuladıkları bir durumdur. Bürokrasinin bilgi gücünden yoksun bir politikacı, çok rahatlıkla dış güçlerin sundukları görüş ve politikanın etkisi altına girer. Böylesi yumuşak etkileşimi baskılama olarak algılayamayan siyasal lider, kendisine sunulan kararı rahatlıkla içselleştirebilir ve güçlü dış çevrelerle işbirliği içine girmede bir beis görmez. Sağlanan bu atmosferde uluslararası etkileşimde de fazla bir anti-demok-

ratik görüntü oluşmaz. Güçlü dış çevre açısından oldukça demokratik bir ortamda çevresel konumlu ülke yöneticilerini etki altına almak, onlar için de zaman ve maliyet tasarrufu sağlayıcı bir durumdur. Bunun tipik örneğini, Birinci Körfez operasyonunda ABD Başkanı'nın Irak petrol boru hattını kesme talebine Özal'ın kayıtsız uyması oluşturmaktadır.

Bürokrasi havuzu içine ulusal düzeyde parlamentoyu, uluslararası düzeyde ise, Birleşmiş Milletler gibi örgütleri koymak da, biraz zorlama gibi görülsede, olasıdır. ABD'nin son Irak operasyonunda Birleşmiş Milletleri ve NATO'yu dikkate almadan hareket etmesi, uluslararası ortamda bürokratik kademenin atlanması olarak görülebilir. Ulusal düzeyde ise, parlamentoya ait yetkilerin, usulsüz olarak, Bakanlar Kurulu'na ya da Başbakanı devri de, bürokrasinin ortadan kaldırılması olarak görülmelidir. Görülüyor ki, bürokrasi salt bürokratik kademelere hapsedilebilecek kadar dar bir kavram olmayıp, siyasal karar erkine, hangi kademede yoğunlaşmışsa, o kademeyi bir kim, bilgi ve ileriye yönelik tahminlerle donatarak karar erkine destek sağlayan etkileşim süreci olarak görülmelidir.

* * *

Bu görüşlerin ışığı altında tasarıya baktığımızda hedeflenen amaçları şöylece dört ana noktada toplamamız olanaklı olduğunu görürüz:

. Proje, genel çerçeve yasası niteliğinde olup, kamu yönetimini, para yönetimini ve personel yönetimi de dahil tüm alanları kapsamaktadır;

. Proje, hizmetleri yerleştirerek, bölgelerarası ilişkileri kopartmaktadır;

. Proje, özelleştirmeye ağırlık vermektedir;

. Proje, sivil toplum örgütlerini yönetime katarak, yönetim modeli oluşturmaya çalışmaktadır;

. Proje, iktidar partisinin amaçlarının da uygulamaya koyulmasına hizmet amacı taşımaktadır.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı'nın 1. maddesinde yasanın amacı "...merkezi idare ile mahalli idarelerin görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi; merkezi idare teşkilatının yeniden yapılandırılması ve kamu hizmetlerine ilişkin temel ilke ve esasları düzenlemektir," diye verilmektedir. Bu ifade yasaya temel düzenleyici olma niteliği kazandırmaktadır. Oysa, bizim idare sistemimizde böylesi bir yapılanma söz ko-

nusu değildir. Bizim sistemimizde Anayasa ve ona uyumlu yasalar vardır. Bu genel hükmü ile Anayasa'ya aykırılık açıkça görülmektedir.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı'nın diğer bir amacı, savunma, adalet, sanayi ilişkileri ve maliye dışındaki tüm kamu-
musal hizmetlerin yerel idarelere bırakılmasıdır. Merkezi yönetimden kopartılarak hizmetlerin yerel idarelere bırakılması, idare hukuku sistemimizde geçerli olan "idari vesayet" kuralına aykırıdır. Zira, proje ile, hizmetin görülmesi değil, baştan itibaren plânlanması ve yürütülmesi yerel idarelere bırakılmaktadır. Tasarının 8. maddesinin 2. paragrafına göre, "Mahalli idareler görev, yetki ve sorumluluk alanlarına giren hizmetleri, idarenin bütünlüğüne, kalkınma plânının ilke ve hedeflerine, kanunlarla belirtilen esas ve usullere, kendi stratejilerine, amaç ve hedeflerine, performans ölçülerine uygun olarak yürütür." Bu madde kendi içinde çelişkili ifadelerle doludur. Maddeye göre, yerel idareler, hizmet görürken bir yandan idarenin bütünlüğüne, kalkınma plânının ilke ve hedeflerine, kanunlarla belirtilen esas ve usullere uyacak, diğer taraftan da kendi stratejilerine, amaç ve hedeflerine ve performans ölçülerine uygun olarak hareket edeceklerdir. Bu maddedeki "kendi stratejilerine, amaç ve hedeflerine" ifadesinin, "idarenin bütünlüğüne, kalkınma plânlarının ilke ve hedeflerine" ifadesiyle her durumda örtüştüğü ileri sürülemez. Böylesi çatışmalı hükümlerden hangisinin gerçek uygulamada yaşam hakkı bulacağı hukuk alanında tartışmalı olabileceği halde, söz konusu hükümler iktidarın siyasal görüşlerine uygun manevra alanı sağlıyor olabilir. Bu tür bir çatışma 9. madde hükmü ile de sürdürülmektedir. Bu maddenin 6. paragrafının hükmüne göre, "Mahalli idarelerin görev, yetki ve sorumluluk alanlarına giren konularda çıkarılacak tüzük, yönetmelik ve benzeri düzenlemelerde, mahalli idarelerin yetkilerini kısıtlayıcı, yerel hizmetleri zayıflatıcı ve yerinden yönetim ilkesine aykırı hükümler konulamaz." Böylece, yerel idareler merkezin yönetim ve denetiminden fiilen çıkarılmış olmaktadır.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı hükümleri arasında 10. madde hükmüne göre: "Merkezi idare ve mahalli idarelerin yetkili organlarının kararı ile uygun görülen hizmetler, ilgileri itibarıyla üniversitelere, noterlere, kamu

kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına, özel sektöre ve alanında uzmanlaşmış sivil toplum örgütlerine gördürülebilir.” Böylece hemen tüm hizmetler kamu idaresi dışındaki kuruluşlara ihale edilebilecektir. Hiç bir engel tanımayan özelleştirmenin tam anlamıyla önü açılmış olmaktadır. Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini GATS hükümleri çerçevesinde yorumladığımızda, yerli sermaye yanında yabancı sermayenin de kamu hizmetlerinin görülmesinde söz sahibi olabileceği düşünülmelidir.

Tasarı yönetim ilkelerini yerleştirmeyi de amaçlamaktadır. Tasarının 5. maddesinin çeşitli fıkralarında sivil toplum örgütlerinden yararlanılacağı da açıkça belirtilmektedir. Böylece tasarıya halka yakın olma ve halkın tercihlerinin alındığı gibi bir izlenim verilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de sosyal ve siyasal güç odakları ve onlar etrafında kümelenmiş sivil toplum örgütleri gördüğümüzdeki “sistemin temel örgütleri” dikkate alındığında, güç odaklarının nasıl bir perdeleme arkasında siyasal karar kademelerine ulaşabileceklerini tahmin etmek zor olmasa gerek.

Uluslararası talep ve tercihlerle şekillendirilmiş olan tasarıda siyasal iktidarın da bazı tercihlerinin yansıtılmış olduğu gözden kaçmamaktadır. Bunlara örnek olarak 4. ve 5. madde hükümleri gösterilebilir. Tasarının 4. maddesinin “Kamu yönetiminin temel amaç ve görevleri, kişilerin hak ve özgürlüklerinin kullanmalarının önündeki engelleri kaldırmak...” ifadesi çeşitli açılardan dikkat çekicidir. Aynı şekilde, 5. maddenin c bendinin “Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde ve bu hizmetlerden yararlandırmada ayrımcılık; bu hizmetlerle ilgili olarak insan hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı idari düzenleme ve uygulama yapılamaz” ifadesi de, özellikle de “Kamu hizmetlerinin görülmesinde...” ibaresi ile dikkat çekicidir. Zira, kamu hizmetlerinden yararlanmada, eğitim alanı ve kamusal alan olarak kabul edilen alanlar hariç, kılık kıyafet koşulu aranmamaktadır. Ancak, kamu hizmetinin görülmesi, varolan yasalara göre memurlar eli ile yürütüldüğünden, buradaki serbestinin ne anlama geldiği tartışmalıdır. Kaldı ki, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesiyle, hizmetlerin memurlar marifetiyle görülmesi hükmü de zaten ortadan kalkmış olmaktadır.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı’nın yasalaşması halinde Anayasa ile çatışacağı açıktır. Bu nedenledir ki, tasarı son maddeleri-

ne kadar Meclis’ten geçirildi ama, son yürütme hükümleri oylanmadığı için bekletilmektedir. Çünkü, ciddi boyutta bir anayasa değişikliğini gerektirmektedir.

* * *

Küreselleşme, derin krizini yaşayan merkez sermayenin çevresel alanlara yayılmasıdır: başka bir deyişle, küreselleşme, aslında merkez sermayenin çevreyi kendi kurallarına uydurma dayatması, bir bakıma tüm çevreyi küreleştirmesidir. Buradaki amaç, açıktır ki, ekonomiktir. Ekonomik anlamda sermaye raylarının çevreye döşenmesinin ana ilkesi, tüm ekonomilerin serbestleştirilmesi ve neo-liberal politikalara savrulmasıdır. Ekonomilerin serbestleştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılabilmesi için özelleştirme, devletin küçültülmesi ve ekonomik kararlardan uzaklaştırılması kaçınılmaz koşullardır.

Ağır borçlu konumda gelişmekte olan ekonomilerin küreselleşme olgusu içinde merkez kapitalizmin hizmetine sunulabilmesi için, kendilerine dayatılan ekonomik programların desteklenmesi amacıyla kamusal yönetim biçiminde de gerekli değişimlerin yapılması kaçınılmaz görülmektedir. Bu bağlamda gelişmekte olan borçlu ekonomiler için öngörülen kamusal yönetim biçimi de merkez sermayenin çıkarlarına göre şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla, ülkenin borçlarını çevirebilir ve merkeze kaynak aktarabilir bir şekilde kamusal yönetime sahip olmaları gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için, farklı ekonomik düzeydeki bölgelerin merkezi devlet yapısından ve birbirlerinden kopartılması gerekmektedir. Böylece, görece zengin bölgeler üretici güç olarak merkeze kaynak aktarırken, geri bölgeler doğal kaynakları ile daha şiddetli bir sömürüye açık hale gelmiş olacaktır. Böyle bir proje, iç burjuvaziyi de geri bölgeleri destekleme kulfetinden kurtarıp, merkez sermayeye eklemleme yolunu açabilecektir. Böyle bir proje merkez yönetimi de hizmetlerin aksamasından sorumlu olmaktan kurtaracak, güçlü merkez ülkelerin dayatmalarının uygulanmasına olanak sağlayacaktır.

Görülüyor ki, Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı ne Türkiye’nin gereksinimini karşılayabilecek, ne de AKP’nin kendi kafasından çıkmış bir projedir. Bu proje, merkez sermayenin sıkışıklığını aşması için tüm çevreye dayattığı küreselleşme politikalarının kamusal yönetim ayağını oluşturmaktadır.

Hâlâ bir ülkemiz var mı?

Yavuz Alogan

1980'den bu yana ülkemizde yaşananlar düşünüldüğünde, nice akıl almaz abesliğin kanıksandığı ve zamanla normal hayatın bir parçası gibi algılandığı görülecektir

Soğuk Savaş dönemi, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ülkeleri için sürekli bir istikrar, iktisadi gelişme ve toplumsal barış dönemi oldu. Kuruluş sözleşmesini 1960'da on sekiz Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada'nın imzaladığı OECD anlaşması uluslararası kapitalist sistemin yasal ve idari üst yapısını oluşturuyor, üye ülkelerin kalkınma çabalarına eşgüdüm sağlamayı, uluslararası ticareti ve ülkeler arasındaki sermaye akışını serbestleştirmeyi öngörüyordu. Amaç, üye ülkelerin büyüme hızını ve istihdamını arttırmak, mali istikrarını sağlamaktı. Bu dönemde çevre bölgelerde (Asya, Afrika, Latin Amerika) meydana gelen ve genellikle klasik sömürgecilik çağının artçı sarsıntıları niteliğindeki çatışmaların yansımaları ve merkez ülkelerde meydana gelen küçük çaplı ayaklanmalar (1968) ve güç-

lü sendikaların meydan okuyuşu niteliğindeki genel grev denemeleri dışında, OECD ülkeleri büyük sorunlar yaşamadan toplumsal ve iktisadi kalkınmayı sağlayabildiler ve "refah toplumu" ismini hak edecek bir genel gelişme gösterdiler. Bugün anladığımız anlamda "demokrasi", bir yönetim tarzı olarak, ideolojisiyle, kurum ve kuruluşlarıyla birlikte ilk kez bu dönemde ortaya çıktı.

Aslında bu süreç, "Demir Perde"nin öteki tarafında denenmekte olan, merkezi iktisadi planlamaya dayalı, siyasal bakımdan monolitik ve halk kitlelerinin en temel ihtiyaçlarını karşılamaktan ibaret bir eşitlik anlayışını benimseyen sistemin kapitalist anti-tezini oluşturmayı, onunla rekabet ve onu tecrit etmeyi amaçlıyordu. Kapitalizm kendi zıddına bakarak ve ondan gelebilecek her türlü tehdidi bertaraf etmek için, bugün bizim "Batı demokrasileri" dediğimiz yönetim tarzını icat etti. Yaygın ve güçlü işçi sendikaları, eylemleri üretim araçlarının ataletine, tahribine ve mülkiyetinin el değiştirmesine varmayacak ölçüde bir işçi hareketi; sınırlarını Baader-Meinhoff ya da Doğrudan Eylem gibi örgütlerin çizdiği öğrenci ve gençlik hareketleri; sanatsal yaratıcılıkta sınırsızlık; kurumlaşmış, seçimlerle iktidara gelip giden, toplumun en uçlarına nüfuz etmiş siyasal partiler; anayasal kurumlar, güçler ayrılığı ilkesi, sosyal yardım ve sağlık hizmetleri, işsizlik sigortası, özgür basın, sıkı kurallara bağlanmış emeklilik hakları; kısaca, "Demir Perde"nin gerisinde var olmayan ne varsa bu dönemde OECD ülkelelerinde geliştirildi ve büyük insanlığın "doğal hakları" olarak görüldü.

Elbette bu dönemde de dünyaya hükmetme, stratejik dengeleri zorlama faaliyetleri vardı. İki kamp arasındaki rekabet ve strateji oyunu, dünyanın dört bir yanında sürüyordu. Küçük devletler büyük güçler arasında oynanan satrancın piyonları gibi el değiştiriyorlardı. İç sorunlarla boğuşan ya da iktisadi krizlerden çıkmakta zorlanan devletler kısa vadeli çıkarlarını gözetecek kolayca bir blokun uydusu ya da öteki blokun peyki (yeni gelişen Sovyet uzay teknolojisini yansıtan bir terimle) olmaktan çıkıp bir diğerinin peşine takılabiliyordu. Ancak Soğuk Savaş döneminin büyük strateji oyunları daha çok bir düşünce sporu olarak algılanıyor, casus savaşları ve gizli diplomasiyle yürütülüyordu. Sadece piyonlarla oynanan, diğer taşların nükleer dehşet dengesi nedeniyle yerinden oynatılmadığı sessiz bir gerilim dönemiymiş bu.

Büyük askeri harekâtlar ve manevralar sade-

ce ABD ve SSCB'nin tekelindeydi. Bu iki güç, Vietnam'da, Kamboçya'da ya da küçük Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde vekâleten savaşıyorlar ve askeri-teknolojik rekabeti örtülü biçimde sürdürüyorlardı. Bunun dışında, söz gelimi Türkiye gibi bir ülkenin, doğusundan batısına bir tümen nakletmesi, herhangi bir ülkenin sınırına askeri yığınak yapması düşünülemezdi. Sovyet semalarında uçan bir U-2 uçağı ya da Küba'ya yerleştirilen bir iki nükleer füze dünyayı yok olmanın eşiğine getiriyordu. Kritik bölgelerde meydana gelen olaylar, söz gelimi Mısır'ın yarattığı Süveyş krizi (1956) ya da Türkiye'nin 1963'te ve 1974'te Kıbrıs'a yaptığı müdahaleler ülkelerin sisteme olan sadakat derecelerine göre yargılanıp anında askeri tehditlerle, büyük güçlerin donanma harekâtlarıyla, iktisadi ambargolarla cezalandırılıyordu. Birleşmiş Milletler, kendisinden önceki Cemiyeti Akvam'ın başarısızlığından da ders alarak, Güvenlik Konseyi aracılığıyla NATO ve Varşova Paktı güçlerini dengede tutan siyasal hakem rolünü oynayabiliyordu. Sınırların dokunulmazlığı ve devletlerin egemenlik hakkı güvence altındaydı. Uzun süreli kronik iç savaşlar düşünülemez ve kabul edilemezdi.

BUZLAR ÇÖZÜLÜNCE

Sovyet Sistemi'nin çökmesi (1989-1992) ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, zaman zaman "buzların çözülmesi", "yolları tıkayan karların erimesi" gibi metaforlarla anlatılmıştır. Gerçekten de, dünyanın en uzun süreli "sosyalizm" deneyinin, merkezi planlamayı ve monolitik siyasal yapıyı reformdan geçirerek piyasa ilişkilerine daha fazla yer veren bir iktisadi yapı ve sosyalist bir siyasal demokrasi kurmakta başarısızlığa uğraması ve çökmesi üzerine, Soğuk Savaş döneminde "kattı olan her şey buharlaşmaya" başladı. İnsanların hayat kalitesini yükseltmekle birlikte tüketim kültürünün hizmetinde ve kâr peşinde olan, hem kamusal hem de özel hayatı sıkı biçimde denetleme imkânı sağlayan, gerçek bilgiyi çöp niteliğindeki muazzam bir bilgi/haber yığınının ardında görünmez kılan en yeni teknoloji ve iletişim aygıtlarının önderliğinde harekete geçen çok uluslu şirketler ve başıboş mali sermaye, geri çekilen "sosyalizm"i bıraktığı bakir alanlara, eski rejimin bıraktığı altyapıyı ve bilgi birikimini de kullanarak hızla yayılmaya başladı. Buralarda ve eskiden "üçüncü dünya" ya da "azgelişmiş ülkeler" denilen bölgelerde de, halkın asgari ihtiyaçlarını karşılayan bütün kamu kurumları, ulusal sanayi ve tarım kuruluşları, eğitim kurumları, güvenlik örgütleri, hattâ devletlerin silahlı kuvvetleri bile hızla özelleştirilmeye, gelişmiş kapitalist ülkelerin ve onlarla iç içe geçmiş çokuluslu şir-

ketlerin çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırılmaya başlandı.

Bu süreç Doğu Avrupa'da çok kolay gerçekleştirildi. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Çarlık döneminden beri Rusya'nın en önemli stratejik bölgelerinden olan Litvanya ve Letonya'nın 1990'da bağımsızlığını ilân etmesi üzerine, Ağustos 1991'de Sovyet Kızıl Ordusu'nun Gorbaçov reformcularına karşı gerçekleştirdiği başarısız darbe girişimi, hem SSCB'nin parçalanmasına, hem de Kızıl Ordunun Avrupa için bir tehdit olmaktan çıkmasına yol açtı. Doğu Almanya, Polonya, Macaristan gibi ülkelerin komünist partileri hızla çöktü, devlet aygıtları ve orduları dağıldı ve Margaret Thatcher'ın "İkinci Dünya Savaşının rövanşı olur" diyerek itiraz ettiği (BBC, 2000) iki Almanya'nın birleşmesi 1994'te gerçekleşti.

İki Almanya'nın birleşmesiyle birlikte AB ülkeleri ile ABD'nin, OECD antlaşmasıyla oluşturdıkları iktisadi kader birliği sona erdi. AB ülkeleri, Maastricht Antlaşması (Aralık 1991) ve Kopenhag Kriterleri'yle (Haziran 1993), iki kutuplu dünyanın ABD himayesinde bir alt birimi, tek başına jeo-stratejik amaç ve hedefleri olmayan bir "devletler topluluğu" olmaktan çıkarak, aynı para birimini kullanan ve aynı piyasa kurallarını uygulayan, kendi yasaları olan devasa bir devlete dönüşme, bir tür post-modern "Mukaddes Roma İmparatorluğu" kurma, yeni bir "merkez" oluşturma yönünde önemli adımlar atılar ve bir AGSK (Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği) konsepti oluşturarak kendi silahlı kuvvetlerini örgütleme sürecine girdiler. Aslında bu, merkezini Almanya ve Fransa'nın oluşturduğu, emperyal niyetlerinin gerektirdiği biçimde ABD'nin yayılmacı siyasetleriyle birleşen İngiltere'nin kısmen dışında kaldığı bir süreçti.

Bu büyük dönüşüm, esas olarak son elli yıl içinde Avrupa'da kurumlaşan ve adına "demokrasi" dediğimiz yönetim biçimi bakımından da önemli sonuçlar doğurdu. "Demokrasi" farklı çıkarları olan sınıfların ve toplumsal kesimlerin haklarını belirleyen ve birbirini sorumsuzca ezmesini önleyen, dolayısıyla kapitalist toplumdaki çelişkilerin ayaklanmalara, üretim güçlerini tahrip edecek iç çatışmalara varmadan yatıştırılmasını ve denetim altına alınmasını sağlayan bir rejim olmaktan çıkarak, egemenler arasında oynanan bir partililik oyunu haline geldi. Sol, sağ, Hristiyan, çevreci, vb. partiler arasındaki teorik ve programatik farklılıklar azaldı ve iktidara gelen bir partinin bir öncekinden farklı olarak yapabileceği fazla bir şey kalmadı. Sermayenin ulusal ve uluslararası alanda tamamen plansız ve kurlsız hareket etme yeteneği ve imkânı kazanması ve esnek üretim sistemlerinin yaygınlaşması, klasik sendikacılığı siyasal/sınıfsal bir güç olmaktan çıkarırken, bütün emekçi sınıfların "pro-

leter" kimliğini daralttı ve küresel çapta, etnik, dinsel, kültürel, ulusal, bölgesel ve cinsel kimliklerin öne çıkmasını sağladı. Ulusal ve uluslararası alanda gelir eşitsizliği, insanlık tarihinde görülmedik oranlarda artarken, alt sınıfların çıkarlarını savunan örgütler dağılmaya ve güçsüzlüşmeye başladı. İnsanlar kendi çıkarlarını, "hayali topluluklar"a dayanan ikincil kimlikleriyle savunmaya, her şeyin (fabrikalar, sermaye, teknoloji, kısaca bütün üretim araçları, servet, metalar, nükleer ve konvansiyonel silahlar...) görülmemiş bir hızla el değiştirdiği akışkan bir dünyada, eski sınıfsal kimliklerini terk ederek, ulusal, etnik, dinsel ve cinsel kimliklerine sığınmaya başladılar. Bu süreç, her şeyi, insanların kendilerine ve dünyaya bakışlarını, kendi kimlik algılarını dönüştürdü; toplumsal sınıfları kendi içinde parçaladı ve güçsüzlüştürdü.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde, sosyal harcamalar her bütçe döneminde biraz daha azaltıldı, eğitim büyük çapta özelleştirildi ve ticarileştirildi, toplumlar neredeyse 18. Yüzyıldan bu yana ilk kez kendi içlerindeki yoksulları ve işsizleri gözlerden saklamaya başladılar; her şeyi toz pembe gösteren, en sıradan ve en seçkin insanda aynı anda bir "şahane hayat yaşanması" ya da "her şeyin mükemmel ve işlerin yolunda olduğu" izlenimi yaratan medya muazzam bir sermaye gücüyle insanların bilincini belirlemeye başladı. Şiddet, kitlesel katliam boyutlarına ulaştı ve küreselleşmenin yapısal bir sonucu olmaktan çok, geçici bir tepki, bir tür geçiş fenomeni olarak gösterildi. Sermayenin ideologları, bu süreci, "gerçek demokrasi", bireyin özgürleşmesi ve her türlü ideolojik şartlanmadan kurtuluşu olarak selamladılar.

Kapitalizm kendi zıddından kurtulunca "gerçek" ya da "kurumsal" demokrasi, özünde seyirlik ya da göstermelik bir "bireysel demokrasi"ye dönüştü. Bizim "Batı demokrasisi" olarak algıladığımız yönetim tarzı esasen bir Soğuk Savaş dönemi ürünüdür ve bugün yerinde yeller esmektedir. Başka deyişle, "demokrasi" olarak anladığımız şeyin tanımı aynı kalmakla birlikte, kendisi bir yönetim biçimi olmaktan çıkmış, kamusalığını kaybetmiş, siyasal yöntemlerle kendisini ifade edemeyeceğini ya da çıkarlarını savunamayacağını an-

layan bireyin tek başına kalmamak için kendi küçük topluluğuna, ikincil ve/ya da hayali kimliğine sığınmak zorunda kaldığı, yeni ve bütün içerimleriyle birlikte bugünden tam olarak görülemeyen farklı bir biçime dönüşmüştür.

YENİ JEO-STRATEJİ VE BOŞLUK ALANLARI

Bu yeni dünya ve insanlık durumu, ABD'li şahinlerin ünlü Jeopolitik uzmanı A. Mackinder'in haritasını sandıktan çıkarıp yeni bir anlayışla geliştirmeye başlamalarına yol açtı. Aslında bu haritanın esinlediği jeo-stratejik yaklaşım Soğuk Savaş döneminde ABD'nin çok işine yaradı ve Yankee emperyalizminin, NATO, SEATO, CENTO zincirini kurarak, Türkiye, Güney Kore, Tayvan, Filipinler ve Japonya'yla "ikili anlaşmalar" imzalayarak, Mackinder'in analizinde "kenar kuşak" olarak geçen alanları ele geçirmesini sağlamıştı.

Sovyetler Birliği çöktüğüne ve AB ülkeleri henüz silahsız olduğuna göre, ABD'nin hâlâ büyük ordular besleyen ve nükleer gücü olan Rusya ve Çin'i de kuşatacak şekilde "merkez alan"a doğru ilerlememesi için sebep kalmamıştı. Mackinder, daha 1904 yılında dünya hâkimiyeti için Avrasya hâkimiyetinin, bunun için

de Doğu Avrupa hâkimiyetinin şart olduğunu, Ortadoğu'nun ise Avrasya topraklarının merkezinde yer aldığını söylüyordu. Mackinder bu hâkimiyet stratejisini ABD ve İngiltere'nin birlikte uygulamaları gerektiğini savunuyordu ve savunduğu görüşler - geçerken belirtelim - kendi icadı olmayıp, Nazi yayılmacılığının teorik zeminini (Lebensraum teorisi) hazırlayan Karl Haushofer'den esinlenmişti.

ABD'nin resmi devlet görüşü olarak savunduğu, Afganistan'dan Fas'a kadar Büyük Ortadoğu Projesi, tek başına değil, ABD'ye genel bir dünya hâkimiyeti jeo-stratejisi geliştirme imkânı sağlayan Soğuk Savaş sonrası koşullar içinde anlam kazanmaktadır (bölgenin enerji kaynakları ve yolları bakımından taşıdığı önemi ya da ABD ideologlarının bunu "bölgeye demokrasi ve insan hakları getirme" projesi şeklinde sunmalarını ayrıca ele almaya gerek yok). Büyük Ortadoğu projesi, NATO'nun potansiyel

üye durumundaki Tunus, Fas, İsrail, Mısır, Ürdün, Cezayir ve Moritanya'yı kapsayacak şekilde genişletilmesiyle, yani 26+1 (26 NATO ülkesi ve Akdeniz) formülüyle gerçekleştirilecektir.

11 Eylül saldırısı ABD'nin büyük emperyal atılımına mükemmel bir trampelen olarak hizmet etti. Bu tarihten sonra, Yankee askeri üsleri Mackinder'in haritasına ve Brezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası"na uygun hamlelerle bütün yeryüzüne yayıldı. Yayılmanın boyutları II. Dünya Savaşı'nın son dönemi ve sonrasıyla kıyaslanmayacak kadar geniştir. ABD kaynaklarına göre (Stratfor, 2003), yani bilinmeyenler dışında, 130 ülkede yer alan 702 askeri üste yarım milyon civarında asker ve askeri destek unsuru yer almaktadır. Bu üsler Kolombiya'dan Kuzey Afrika'ya, Ortadoğu'dan Filipinler ve Endonezya'ya kadar uzanmaktadır. Türkiye, Kosova, Irak, Afganistan, Kırgızistan, Vietnam, Abhazya/Suhumi, Kuveyt, Katar, Özbekistan, Japonya (Okinawa), Romanya, Polonya, Bulgaristan, Pakistan, Fas, Tunus, Cezayir, Senegal, Gana, Mali, Sierra Leone, Irak (biri Suriye sınırında olmak üzere 6 üs inşası devam ediyor) bu ülkeler arasında yer almaktadır.

ABD'nin askeri harekâtları özellikle Ortadoğu'da devam edecek ve başta İslami türü olmak üzere her türlü şiddetin bütün dünyaya ve gittikçe daha güçlü biçimde yayılmasına yol açacaktır. Bu süreç ABD'nin askeri amaçlarına uygun bir ortam yaratmaktadır. Şiddete maruz kalan devletlerin ABD'nin çevresinde toplanacağı düşünülmektedir. Böylece ABD, "terör"ü bahane ederek askeri harekâtlarının alanını büyütecek ve derinliğini arttıracak ve kendi ittifak sistemini genişletecektir. Aslında Pentagon çok yeni bir savaş stratejisi, "dolaylı tutum"un yeni bir versiyonunu uygulamakta, girdiği yerlerde alan hâkimiyeti sağlamaktan bilinçli olarak kaçınmakta, stratejik hatları tutarak kendisine yönelen direnişi ülke içindeki gruplar arası çatışmalara dönüştürmeye çalışmaktadır (Suriye'nin kuzeyinde yaşanan son olayların ve Irak'taki mevcut durumun gösterdiği gibi). Bölgesel savaşlar ve "uluslararası terörizm" denilen olgu, ABD'nin bu savaşta en büyük müttefikleri ya da dilediği gibi oynayıp kullanabileceği çok amaçlı bir dolaylı silahtır. Kızılderili kabileleri birbirini yorup, ellerindeki mühimmatı tükettikçe, beyaz adam gelip oralarda dilediği düzeni kurabilecektir.

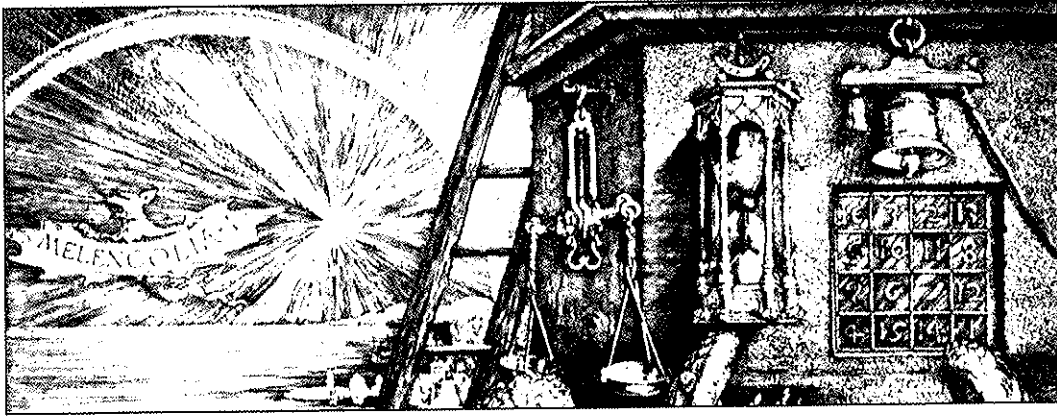
ABD ve Avrupa kutuplaşması ve ABD'nin ön alarak Avrupa ülkelerini de kuşatacak şekilde ve son Irak harekâtı sırasında görüldüğü gibi bu ülkeleri kendi içlerinde bölerek dünyaya askeri olarak hükmetme stratejisi, ulus-devletin artık gerekli olmadığına, tam aksine "sınırsız teknoloji çağı"nın önünde bir engel oluşturduğuna dair yoğun bir ideolojik kampanyayla eş-

zamanlı olarak yürütüldü. Ulus-devletler, kendi iktisadi stratejileriyle, gümrük duvarlarıyla, ulusal ordularıyla, bayraklarıyla, kendi halklarının asgari refahını sağlama zorunluluğunun gerektirdiği kurumlarıyla küreselleşmenin önünde bir engel oluşturmuyorlardı. Ama hangi ulus-devletler? Elbette, iki kutuplu dünyanın sona ermesiyle, Sovyet sisteminin çökmesiyle birlikte oluşan jeo-politik boşluk alanlarında, yani Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Orta Asya'da ve buralardaki stratejik enerji geçiş yolları üzerinde yer alan devletler. Yeni Dünya Düzeni'nde, sınırların sorgulandığı, etnik çatışmaların şiddetlendiği, kentlerin bombalandığı, göçlerin yaşandığı, yeni harita tartışmalarının yapıldığı ülkeler bu jeo-politik boşluk alanlarında yer almaktadırlar.

AB ülkeleri daha genişleme sürecinin başlarında engel oluşturan iki devleti, Romanya ve Yugoslavya'yı, ABD istihbarat örgütlerinin ve silahlı kuvvetlerinin desteğiyle ortadan kaldırdılar. Bu iki devlet, "sosyalist" olmakla birlikte iki kutuplu dünyada bloksuz ve tarafsız kalmışlardı; IMF'yle ilişki kurmamışlardı ve dış borçları yok denecek kadar azdı. Birisi, hâlâ pek çok iktisatçının ilgisini çeken bir iktisadi özyönetim uyguluyor, diğeri ise Stalin dönemini andıran bir iktisadi siyaset izliyordu, Romanya'da tezgâhlanan darbe dünya televizyonlarında gerçek zamanlı olarak yayımlanan, Nikolay Çavuşesku ve eşinin kurşuna dizilme sahneleriyle yeni dünya düzeninin bir güç gösterisi olarak belleklerle kazındı. Yugoslavya ise AB'nin 1991'in sonunda bu ülkenin egemenliğini ve bağımsızlığını hiçe sayarak Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını onaylamasıyla dağılma sürecine girdi. Daha sonra Afganistan ve Irak ortadan kaldırıldı. Böylece AB'nin genişleme ve ABD'nin enerji kaynaklarını ele geçirme stratejisinin önündeki engeller kaldırılmış oldu. Geçerken belirtmekte fayda var, bütün bu olup bitenler, 1648 Westfalya Antlaşması'ndan başlayarak, bütün uluslararası antlaşmalarda, bu arada Cemiyeti Akvam ve Birleşmiş Milletler'in bütün sözleşme ve beyanlarında tekrar tekrar vurgulanan ulusal devletlerin egemenliği ve egemen devletlerin iç işlerine karışmama ilkesinin kaba bir ihlalini oluşturmuştur. Herkes bu durumun farkındadır, ancak yapılacak bir şey yoktur. Küreselleşen dünyada "egemenlik" sadece para ve silahla belirlenmektedir; jeopolitik boşluk alanlarında yer alan ulusların ve devletlerin kendi egemenliklerinden kaynaklanan hiç bir güvenceleri kalmamıştır.

JEO-STRATEJİK BİR BOŞLUK ALANI: TÜRKİYE

AKP'nin jeopolitik ve dış siyaset danışmanı Prof. Davutoğlu küreselleşmeyle birlikte ortadan kaldırılan devletlerin iki ortak özellik taşıdığını

saptamıştır (Davutoğlu, 2002). Birincisi, bu ülkelerin stratejik açıdan belirli bir bölgeye, bu bölgenin ulaşım sistemine ve bölgeden geçen enerji yollarına hâkim bir coğrafi konumda olmalarıdır. İkincisi ise, bu ülkelerin, içinde yer aldıkları daha geniş bölgenin bütün etnik ve dinsel bölünme özelliklerini kendi içlerinde barındırmalarıdır. Ancak Davutoğlu'nun görmek istemediği şey, Türkiye'nin bu iki özelliği bütün boyutlarıyla, hatta fazlasıyla taşıyor olmasıdır. Türkiye'nin jeo-politik koordinatları ve temas noktaları, Yugoslavya, Romanya, Irak, Afganistan gibi ülkelerle kıyaslanmayacak kadar geniş ve derindir: Balkanlar, Ege, Akdeniz, Karadeniz, Kafkasya ve Küçük Ortadoğu. Türkiye bölgedeki bütün deniz ve kara enerji koridorlarının ve ulaşım hatlarının geçtiği/geçebileceği, zengin su kaynaklarına sahip bir coğrafyadadır. Üstelik Türkiye bu coğrafyanın içerdiği bütün dinsel ve etnik farklılıkları kendi içinde toplamıştır ve ABD'nin askeri harekât bölgesinin tam orta yerinde bulunmaktadır.

Davutoğlu'nun, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (Küre Yayınları, İstanbul 2002) başlıklı kitapta anlattığı Türkiye, dünyanın en önemli kavşak noktalarından birine kurulmuş, önündeki pek çok stratejik alternatifi değerlendiren ve sadece öncelik bakımından elindeki seçenekleri sıralamakta zorlanan minyatür bir Osmanlı İmparatorluğu'nu andırmaktadır. Su havzalarını ve petrol güzergâhlarını nasıl kontrol edecek, aynı anda hem Kafkaslar hem de Balkanlar'la nasıl ilgilenecek, üç tarafını çevreleyen denizlerden nasıl bir jeo-stratejik fayda istihsal edecek, ABD-AB ve Arap ülkeleriyle aynı anda nasıl siyasal dengeler kuracaktır, vs.?

Oysa ülkenin, AKP iktidarının elinde egemenlik ve bağımsızlığını biraz daha kaybettiği; ekonomisini IMF'nin denetimine, dış siyasetini ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin mimarlarına terk ettiği; Kıbrıs konusunda askerlerin bir kısmı ve Denктаş olmasa bütün iddia ve taleplerinden vazgeçeceğini ilân ettiği; Ege'deki haklarını savunmakta âciz kaldığı; Kuzey Irak'ta bütün kırmızı çizgilerinden ve *causus belli* koşullarından *de facto* vazgeçtiği; Kafkaslar'da ve Balkanlar'da Amerikan conilerinin cirrit attığı (ya da askeri üs kurduğu ve/ya da darbe tezgâhlayıp "Kadife Devrimi" diye yutturduğu) ve Türkiye'nin bütün hava ve deniz limanlarını defalarca talep ettiği ve etmekte olduğu koşullarda, Türkiye'nin bağımsız jeo-stratejik açılım ve atılım potansiyellerinden söz etmek insanı güldürmekte ve bir nevi yabancılaşma efekti yaratmaktadır.

Üstelik Türkiye'deki "demokratik rejim" toplumsal sınıfların ihtiyaçlarından doğan ve derin halk kitlelerinden beslenen bir yönetim biçimi olmayıp, Soğuk Savaş koşullarında Türkiye'ye dayatılan, ABD'nin dış siyasal ihtiyaçlarına ve bölge stratejilerine göre kesintiye uğratılıp sonra tekrar başlatılan, Kurulu Düzen içinde hiç bir kalıcı antagonizma yaratmadan musluk misali açılıp kapatılabilen müstesna bir sistemdir. (Dünya tarihinde, devrik başbakanın, darbenin ertesi günü telefona sarılıp kendi adamlarına, "Darbecilere yardımcı olunuz," diyebildiği tek ülke belki de Türkiye'dir.) Bütün kurumları dağılan ve etkisizleşen, Anayasa başta olmak üzere bütün yasaları, bu arada egemenlik hakkı bile sorgulanan, kendi yasama, yargı ve hatta yürütme haklarını uluslararası kuruluşlara, başka ülkelerin hazırladığı üstyasa ya da antlaşmalara tasavvur edilebilecek en eşitsiz koşullarda devretmeye hazırlanan, kendi kültürüne ve tarihine yabancılaşmış, kendi dilini adı bir Amerikancayla yozlaştırmış, dünyayı kavramaktan âciz ve her türlü yönlendirmeye açık bir ülke, hayal kurmak dışında, uygulanabilir bir jeo-strateji üretebilir mi?

Jeo-stratejik bir gerçek varsa o da şudur: bugünün dünyasında ABD-AB, Türkiye gibi bir ulus-devletin bu bölgede güçlenmesi ve jeo-politik iddialarda bulunması şöyle dursun, varlığını sürdürmesine bile izin vermeyecektir. Büyük

Ortadoğu Projesi'nin ülkemizi yakından ilgilendiren bölümünde, Suriye'nin ABD desteğiyle kurulmakta olan Büyük Kürdistan'a deniz çıkışı ve İsrail'e toprak ve stratejik kara derinliği sağlayacak şekilde bölünmesi; Irak'ın % 60'ını oluşturan Şii nüfus ile İran'ın birleşmesinin engellenmesi, bunun için İran'ın kuzeydeki Azeriler ve güneydeki Kürtler kullanılarak istikrarsızlaştırılması, Iraklı Sünnilerle Şiilerin birbirini kırmaları; Türkiye'nin kendi doğusundaki su kaynakları ve baraj sistemleri üzerindeki egemenliğinin kaldırılması (bu bölgedeki toprakların İsraili ve ABD'li zenginler tarafından uzun süredir satın alındığı biliniyor); son tahlilde bir İsrail-Kürdistan-Azerbaycan-Gürcistan ekseninin kurulması ve bölgenin ABD'nin askeri hâkimiyeti altında yeniden şekillendirilmesi gibi uygulamaların yer aldığı apaçık görülüyor.

Bu süreç Türkiye'nin etnik, dinsel ve coğrafi olarak parçalanması anlamına gelmektedir. Bu sonucun altyapısı çok uzun bir süredir, tahkim yasalarıyla, tek taraflı gümrük birliği anlaşmasıyla, tarımın çökertilmesiyle, temel iktisadi kuruluşların özelleştirilmesiyle, IMF ve Dünya Bankası'nın ekonomi üzerindeki tam denetimiyile, nihayet merkezi idari sistemin yerine federatif bir sistemi geçirecek Kamu Yönetimi Yasa Tasarısıyla hazırlanmaktadır. Türkiye dış politikada tam bir kuşatma altındadır. Ekonominin dışarıdan yönlendirilebilen kriz potansiyeli dış siyasette şantaj aracı olarak kullanılmaktadır. Özünde ABD ve İngiltere ile AB arasında bir çekişme konusu olan (Doğu Akdeniz hâkimiyeti sağlanmadan imparatorluk olunmaz!) Kıbrıs'ta Türkiye figüran rolü oynamaktadır ve orta vadede, dünya siyasal sisteminin rasyoları içinde büyük güçlerin Annan Planı'na teslim olmak dışında yapabileceği hiç bir makul hareket görülmemektedir. Bunun ardından Ege'deki haklar gelecektir.

Özetle Türkiye'nin, stratejik çıkarları, rejimi, etnik ve dinsel yapısı, sanayi ve tarımı, hatta tarihi, kültürü, her şeyi sorgulanmaktadır. Sınırları da sorgulanacaktır. Üstelik ülkenin toplumsal dokusu ve siyasal yapısı, özellikle son Amerikancı darbeye (12 Eylül) birlikte ağır bir tahribata uğramış; merkez siyasal partileri yok edilmiş, bütün sol, sosyalist, hattâ halkçı fikirleri, bu fikirleri taşıyan en yetenekli ve birikimli kadrolarıyla birlikte paranın hükmettiği siyasal alanın dışına sürülmüş; halk kitlelerine etnik ve bölgesel yapılanmalarla dini tarikatlar dışında kendilerini ifade edebilecekleri hiç bir alan bırakılmamıştır. Bu post-modern durum en somut ifadesini AKP'nin tarikatlar ve cemaatler koalisyonu niteliğindeki iktidar yapısında bulmaktadır.

Peki Türkiye ulus-devleti bu yıkımın ödülü olarak (!) AB'ye tam üye olabilecek midir? El-

bette olacaktır. Ama sadece bir bölümü ya da birkaç eyaleti. Şöyle bir senaryo tahayyül edebiliriz: İstanbul (dünya metropolü!) merkez olmak üzere, Marmara, Ege, Akdeniz'in ve İç Anadolu'nun bir bölümünü kapsayan bir coğrafi alan Hırvatistan ve Slovenya gibi bir dönüşüm geçirerek AB'ye üye olur; Ekümenik Ortodoks Rum Patrikliği ile İstanbul Müftülüğü'nün dinlerin kardeşliğini simgeledikleri bu bölge, Avrupa'nın bütün üretim, tüketim ve kültürel standartlarına uygun bir yapı kazanır; Hazar Denizi hidrokarbon kaynaklarını ikmal yollarıyla birlikte denetleyen ABD'nin kurduğu ayrı bir iktisadi ve idari sistem içinde Samsun'dan Artvin'e kadar başka bir federatif yapı (belki de Kars ve Ardahan civarında Ermeni kolonileri) kurulur; tamamen Ortadoğu ve Körfez ülkelerinin iktisadi sistemine bağlı, Diyarbakır'ın merkez olduğu, Judeo-Hristiyan sermayesiyle modern tarım ve sulamanın yapıldığı ayrı bir federatif Kürt bölgesi (ya da İran, Suriye ve Türkiye Kürtlerinin oluşturduğu Büyük Kürdistan'ın bir parçası) oluşturulur; ve tabii, ABD'nin isteyip de alamadığı, bütün coğrafyaya, bütün hava ve deniz limanlarına yayılmış askeri üsleri ve bu üslere bağımlı, George Soros'un dediği gibi ("Askerlerinizi ihraç etsenize!") bölgesel güvenlik sorunlarında kullanılan ve kısmen de AGSK kapsamında faaliyet gösteren, modernize, çevik ve mekanize bir Silahlı Kuvvetler de bu federatif yapının ordusunu oluşturur. Ulusal tarihini kaybetmiş, sadece yeniden imal edilmiş etnik, dinsel ve kültürel tarihleri olan gruplardan müteşekkil, bölgede oluşan farklı iktisadi ve siyasal çekim merkezlerinin yarattığı piyasa türbülansına kapılarak parçalanmış, kendi içinde her türlü çatışma potansiyelini taşıyan federatif bir yapı, Türkiye'nin bugün itildiği noktada varacağı son duraktır.

Bugünün emperyalizmi stratejik boşluk alanlarını doldururken, ulusların bekciliğini yapan silahlı kuvvetleri ya komplolarla dağıtmakta (Romanya), ya bölerek birbiriyle savaştırdıktan sonra en büyük parçayı imha etmekte (Sırbistan'ın NATO tarafından bombalanması, 1991) ya da sıcak savaş koşullarında ordu komutanlarının bir kısmını dolar ve pasaport karşılığında satın almaktadır (Bağdat girişi, 2003). TSK'nın da buna benzer bir akıbete uğramayacağını söylemek yersizdir. TSK'nın ne kadar "millî ordu", ne kadar "NATO Görev Kuvveti" olduğunu önümüzdeki aylarda göreceğiz. ABD'nin bunca darbeyi başarıyla ve sadakatle gerçekleştirmiş silahlı kuvvetlerin üst düzey komutanları hakkında ilk kez yaptığı amiyane yorumların ("Kıvrıkoğlu asosyal", "Özök, parlak ve yetenekli" gibi...) ABD basınında yer almaya başlaması bu konuda önemli bir işarettir. Son Askeri Şura'nın ardından, ABD'nin Avrupa Kuvvetleri Komutan

Yardımcısı General Charles Wald, basına açık bir toplantıda Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün "elini güçlendirdiği"ni ve yeni komuta kademesini kendisine sadık isimlerden oluşturduğunu söylemiştir (ntvmsnbc.com, 3 Mart) ve hiç kimse buradaki "elini güçlendirme" ve "sada kat"ın ne anlama geldiğini sorgulamamıştır. Gerçekten de mevcut Genel Kurmay Karargâhıengin bir Brüksel tecrübesine sahip bir ekip tarafından yönetilmektedir (isimler, önceki görevler, vb. için bk. Murat Yetkin, "Brüksel'den Genel Kurmaya", Radikal, 8. 8. 2003). Buna mukabil, TSK'nın başka bazı kuvvet ve ordu komutanlarından (özellikle de emekliye ayrılış törenleri sırasında) zaman zaman farklı seslerin çıktığı da basını izleyen herkesin fark ettiği bir olgudur. Özetle, ulusal ordunun topyekûn ulusçu, hattâ "anti emperyalist" bir çizgide ya da böyle bir çizgiye yaklaşmakta olduğunu ve "an gelince" 1920'ler nostaljisiyle akan suları tersine çevirebileceğini düşünmek, fazla analitik bir yaklaşım sayılmaz. Kaldı ki TSK her askeri darbeden sonra kendi içinde tasfiye yaşamıştır. Dolayısıyla, bu kurumun, toplum içindeki ağırlığını ve yerini, başka deyişle kapalı bir kast olarak ayrıcalıklı konumunu korumak için topyekûn sergilediği refleks niteliğindeki çıkışlara aşırı anlam yüklememek gerekir. Bu refleksler, ABD'nin taktik manevralarına bağlı olarak ya da olmayarak bir askeri darbe düzeyine de varabilir. Ancak böyle bir sonuç, TSK'nın hiç bir zaman büyük bir toplumsal dönüşümü planlama ve halk kitlelerine önderlik etme yeteneğine sahip olmadığı gerçeğini değiştirmez. Bu kurumun içinde oluşturulan bazı anti-Amerikan dış siyaset çözümleri (farklı ve çok yönlü ittifak sistemleri arayışı ya da yeni jeo-stratejik anlayışlar) anında şiddetli bir medya kampanyasına hedef olarak abese itilmekte ve anlamsızlaştırılmaktadır.

Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni hergün ortaya yeni ve değişik ağaçlar çıkarmakta, böylece sürekli hareket eden ve değişen ormanı gözlerden saklamaktadır. İnsanların, uzakta patlayan bir barajın suları evlerinin içine gelene, hatta ayaklarını ıslatana kadar felaketin boyutlarını

anlayamamaları için mümkün olan her şey yapılmaktadır. Kolay çözüm yoktur. "Ortadoğu halkları buna izin vermez" ya da "Milli ordu direnir" ya da "dünya halkları emperyalizme karşı er ya da geç ..." gibi genellemeler birer temenni olmanın ötesinde fazla anlam taşımamaktadır. Böylesine oynak ve değişken bir zeminde, hareket halindeki büyük güçlerin yedeğine, anakronizme ya da "kaba milliyetçilik" çizgisine düşmeden sürdürülebilir bir direniş hattı kurmak, geçmişten gelen hiç bir tekerlemeye ya da kolay çözüme yer bırakmayan zor bir görevdir.

1980'den bu yana, sadece bizim ülkemizde yaşananlar düşünüldüğünde, nice akıl almaz abesliğin kanıksandığı ve zamanla normal hayatın bir parçası gibi algılandığı görülecektir. Belki de direnişin ilk adımı, "Hâlâ bir ülkemiz var mı?" diye sormak ve "Biz kimiz?" sorusuna kendi dar ortamlarımızda değil de, tarihsel zaman içinde cevap aramaktır.

Neyin dâvası?

Hüseyin Hasançebi —

*Kenan Somer ve Güray Öz, sanırım görüşlerini **Kızılçık** sayfalarına hapsolup kalsın diye değil, tartışılsın, gelişsin, solun kendi içinde kör topal ilerletmeye çalıştığı tartışmaya katkısı olsun diye yazdılar. Bu saygıdeğer amaca yardımcı olalım*

“Din saikiyle de olsa Ortadoğu’da anti-emperyalist mücadelenin ‘halklaşması’, Arap miliyetçiliğine dayanıp darlaşmasından daha iyidir, sınıf mücadelesi kimi zaman ve kimi yerde böyle ‘yadırganacak’ kanallardan da akabilir. Tarihte görülmüştür,” dediğim için (*Kızılçık*, sayı 17-18.) çarpraz ateş altında kaldım. (*Kızılçık* sayı:19.) Kenan Somer Marksistlerin anti-emperyalist mücadelelerden hâlâ sosyalizm adına bir şeyler ummalarına kızdı ve “Siz hâlâ babalarınızın emperyalizmiyle mi savaşıyorsunuz” diye sordu. Güray Öz, dinsel anti-emperyalizmin ulusalcı anti-emperyalizmden daha makbul görülmesine öfkeleni, Türkiye solunda gelişen Kemalizm düşmanlığına dikkat çekerek liberalizmin ve dinsel gericiliğin saldırısına karşı solun Kemalistlerle ortak mücadelesini önerdi.

Kenan Somer ve Güray Öz, sanırım görüşlerini, *Kızılçık* sayfalarına hapsolup kalsın diye değil, tartışılsın, gelişsin ve solun zaten kendi içinde kör topal ilerletmeye çalıştığı tartışmaya bir katkısı olsun diye yazdılar. Bu saygı değer amaca yardımcı olalım.

Marksizmle ilişkisini çoğu zaman teoriye katkı olmasa bile güç ve itibar kazandırma düzeyinde sürdürebilmiş az sayıda Marksistten biri olduğundan hiç kuşku duymadığım Kenan Somer, sadece bana ve bize değil, dünya Marksist solunun da büyük çoğunluğuna, “Yanlış yaşadık,” diyor. Bu, yanlış düşündüğümüzü de içerir.

Kritik bir sorudur ve Ekim Devrimi’nin –ve eserinin– şimdi yaşamakta olduğumuz âkıbetiyle de yakından ilgilidir. Marksist hareketler kendilerine ve işçi sınıfına ait olmayan her “haklı dâva” ya sahip çıkmanın bedelini çok ağır ödemişlerdir. Nedir bu “sınıf dâvası” dışında olan ama Marksistlerin de yakasını kurtaramadıkları dâvalar?

Bunlardan biri, Yirminci Yüzyıl boyunca süren “anti-emperyalizm dâvası”dır. Marksistlerin, dinsel de, milliyetçisi de, demokratik devrimci niteliklisi de olabilen bu “dâva”yı “sınıf dâvası” mertebesinde görmeleri, yalnız kalmış ilk sosya-

list işçi devletinin yaşatılması içindir. Yaşatılan sosyalist işçi devletinin korunması dâvası, daha sonra bu devletin kapitalizme karşı girdiği rekabeti kazanması dâvasına dönüşmüş, dâva bu niteliğe bürününce güdülen devlet siyasetleri de dahil, akla gelebilen her şey Marksizmin içine girmiştir. Kenan Somer doğruyu söylüyor, Marksizm neredeyse Marksizm olmaktan çıkarak, “milliyetçi”, “devrimci”, “anti-emperyalist”, “ulusal,” vb., her biri ancak kendi sınırları içinde anlamlı, birbirinden çok farklı düşünce ve ideolojilerin yavan bir ortak etiketi olmuş, işçi sınıfının kendisinin veya sınıf bilincinin gelişmediği “dünya kırını” ülkelerde tanınmaz ve tanımlanamaz bir aşureye dönüşmüştür. “Vietnam olayı” dünyası da budur. İyi ama, tüm dünya Marksist solu tarafından önce “korunan”, sonra 70 yıl boyunca kapitalizme karşı rekabeti canla başla desteklenen, hatta sportif karşılaşmaları kazanması bile Marksizmin burjuva dünya görüşü karşısında kazanması gibi algılanıp yaşanan bu ilk sosyalist işçi devleti bugün yok. Üstelik bugün bu dâva, eskisinden de daha “kaba” bir içerikle, sosyalizme dönük her hangi bir umut ışığı yakmadan değişik bir karaktere bürünerek dünya çapında yeniden yükselme eğilimi içine girmiştir. Biri bu.

Diğeri de, “bağımsız pazara bağımsız devlet” gerekçesi üzerinden gelişen “ulus dâvası”dır. Bu da Marksistlerin varlık nedeni olan “sınıf dâvası” dışında bir dâvadır. Marksizm açısından ve bali hep ağır olmuş bir dâvadır. Bugün bu dâvanın da niteliği değişmiş, Yeni Dünya Düzeni denilen emperyalist yeniden üleşim dayatmasına karşı dünya kırının sermaye ihracı döneminden kalan birikiminin siyasal direnci olarak sürmektedir, bu da diğeri.

Bunlar Marksistler için “sınıf dâvası” olmadıkları gibi, onun gelişmesine ayak bağı olmuş, çoğu zaman dönüp önce Marksistleri vurmuş “dâva”lardır. Kenan Somer, Marksizmin siyasal eylem tarihini olumsuz etkileyen bu hareketlerden uzak durulmasını önermektedir. Uyarısı ye-

rindedir. Tedbir olarak da Marksistlere, "İmparatorluk" dediği yeni emperyalizme entegre olmayı, sosyalizm için mücadeleyi kapitalizmin içine taşımayı önermektedir.

Kenan Somer gibi bakıp düşünmemizin, belki bazıları "takıntı" sayılabilecek engelleri var. Bu eleştiriyi fırsat bilerek, hangi noktalardan tarihe, reel sosyalizm pratiğine, Lenin'e ve öncesine geri çekildiğimiz anlaşılmalı ve eleştirilsin ki, hem kendimizi, hem de başkalarını yanıltmayalım.

Kenan Somer, eleştirisinde, Marksistlerin dinsel anti-emperyalizmden medet ummasına örnek olarak Doğu Halkları Komünist Örgütleri'nin 2. Rusya Kongresi'ni örnek veriyor (bu Kongre, Batı'dan beklediği proleter devrim gelmeyince, Bolşeviklerin ve 3. Enternasyonal'in umutlarını Doğu'nun anti-emperyalist milliyetçiliğine ve dinsel anti-emperyalizmine çevirdikleri bir kırılma noktası olarak hatırlardadır.) ve on yıldır savunduğu, bizim de yakından ilgiyle izlediğimiz şu tezini tekrarlıyor: "Bunlar küreselleşmenin emperyalist aşamasının, artık yürürlükten kalkmış görüşleridir. Ekim Devrimi'nin uğradığı bu talihsizlik bizim gibi ülkelerin Marksistlerini de belirledi, ömrümüzü ulusal solculuğun evreni içinde tükettik... Ama artık küreselleşmenin 'imparatorluk' aşamasındayız... Aklımızı başımıza devşirelim..."

Küreselleşmenin "imparatorluk aşaması"na gelmeden önce not düşmemiz gereken nokta, Marksizmin başını belaya saran milliyetçi veya dinsel anti-emperyalist "dâva"ların, aynı zamanda kapitalizmin de başına bela olan dâvalar olduklarıdır. Örnek verilen zamana bakalım. Doğu'nun durumu, Bolşeviklerden çok önce Batı'nın Marksistlerini ilgilendirmiş ve umutlandırmıştı. Kautsky gözü keskin adamdı, görmüştü: sömürgeler Batı'lı sömürgeci ülkenin "dostu" olabiliyordu da, sermaye ihraç edip kapitalistleştirdiği ülkeler aynı Batı'lı emperyalizmin "dost"u olamıyordu. Doğu ülkelerinde Avrupa tininin varlığı bunları Avrupa'yla dost kılmıyordu. Birazcık olsun kapitalistleşmeleri onları emperyalizmin düşmanları, rakipleri durumuna getiriyordu. "Doğu halkları Avrupalılarca o kadar sık yenilgiye uğratılmışlardı ki, direnmenin umutsuz olduğu düşüncesindeydiler, ama bu buzu ilk

kez Japonlar kırınca, bunun bütün Doğu üzerinde dolaysız etkisi oldu. Hem bütün Uzakdoğu, hem de bütün Muhammet Dünyası yabancı egemenliğine direnmek üzere bağımsız politikalarla ayaklandılar..."

Neyse o.

İster Marksist ol, ister olma, bu bir "hadise"!

Bu dünya çapındaki anti-emperyalist isyan Marksistler nezdinde bugün olduğu gibi o gün de sosyalizme kapıyı açan bir şey değildi. Olamazdı, çünkü Marksist açıdan bakıp da anti-emperyalizmin sınırları konusunda yanılmak, yanılmak istense bile olanaksızdır. Kautsky Doğu'daki "bu ayaklanmanın amacı, aynı düşmana karşı mücadele ettikleri Avrupa proletaryasının amacıyla aynı değildir. Onlar proletaryayı sermayeye karşı zafere ulaştırmak için değil, yabancı kapitalizmin yerine yerli ulusal sermayeyi koymak

için ayağa kalkmışlardır," derken yanılmıyordu.

Neyse o.

Bakacaksın ama, bu özelliği fark etmeyeceksin, olmaz. Doğu halklarının bu mücadelesinin sosyalizm için mücadeleye katkısı nedir? Kautsky titiz ve Marksizm adına bencil adam. Şunu görmüş Doğu'da: "Avrupa kapitalizmini, en azından onun siyasi gücünü ve hükümetlerini zayıflattığı gerçeği"ni. Bu kadar mı? Hayır, daha fazlasını da görmüş, ya da hiç değilse ummuş: Çünkü Doğu'nun, "ayaklanmalar, devlet darbele-ri (coups d'etat, vb.) çıkaran" topyekûn isyanı dünyayı bir "politik kargaşa"ya sürüklüyor, bu da Batı'nın Marksistlerince "devrimci bir döneme" girilmekte olduğunun işareti olarak algılanıyordu.

Beklenen oldu mu? Oldu, hem de nasıl! Büyük bir işçi devrimi gerçekleşti. Kenan Somer ömrümüz bize ait olmayan dâvalar peşinde tü- kendi diye bize ve kendine haksızlık etmesin. Dolu bir ömürdür avuçlarındaki.

Bugün Lenin'in işçi devleti yok, evet. Yok ama Doğu'nun Müslüman halkları ("İslam" değil!) yine Batı'lı emperyalizmin başına bela. Ne bela olduğu yalnız Irak'ta değil, New York'ta bile görüldü. Üstelik bu defa, kendileri halk düşmanı, Batı'ya rakip Doğu'lu kapitalist devletler değil, hakkı yenen, ezilen halklar sızmaya başlıyor tarihin sahnesine; emperyalizmin, kendine rakip devletlere değil, doğrudan halklara savaş

açtığı yeni bir dönem yaşanmaya başlıyor.

Neyse o.

Küreselleşmenin o günkü niteliği “emperyalizm”i kaldırıp yerine bugünkü “imparator”u koyalım ve ona entegre olalım, bakalım ne göreceğiz.

İMPARATOR

Kenan Somer küreselleşmenin bundan önceki “emperyalizm” aşamasının yerini küreselleşmenin “imparatorluk” aşaması aldı, alıyor demektir. Bunu kapitalizmin nitelik değiştirmesi, emperyalizm aşamasından imparatorluk aşamasına geçmesi olarak düşünmektedir. Somer’in söylediklerinden, “nitelik değişimi” dediği şeyin içeriğini de anlıyoruz: Kapitalizm “bilgi toplumu”na doğru deviniyor. Bu yeni ve özel bir toplumdur. Sanayi proletaryası yerini ve tarihsel misyonunu yeni bir emekçi türüne terk ederek tarih sahnesinden çekilmektedir. Bunlara “bilgi emekçileri” veya “toplumsal emekçi” (cyborg) denmektedir. İmparatorluk aşamasının “proletarya”sı bunlardır. Kim oldukları soruluyorsa, bunlar araştırmacılar, tasarım mühendisleri, yazılımcılar, analizciler, pazarlama uzmanları, film yapımcıları, artistleri, editörler, avukatlar, yatırım bankacıları, vb. gibi, bilgi toplumunun öne çıkardığı meslekleri icra edenlerdir.

“Bilgi toplumu” her ne demekse, kavrama referans olabilecek ülkelere bakıyoruz, bu sayılanlar gerçekten de var. Peki ayırdedici özellikleri ne bunların?

Bu noktaya Kenan Somer’in de, anlaşılan Marksizmin süzgecinden iyice geçirdikten sonra benimsediği “İmparatorluk” fikrinin ilk sahiplerinin söylediklerinden bakarsak şu görülüyor: Bilgi toplumunun bu yeni emekçileri, yani “bilgi emekçileri” veya “toplumsal emekçiler” – Marx’ın sanayi proletaryası için söylediğinden misal – kapitalizmdirler ama kapitalizmden değildirler. Maddi emek ile maddi olmayan emek arasındaki sınırdaki hem o tarafta, hem bu taraftadırlar. Kapitalizmi aşma misyonu sanayi proletaryasından “bilgi emekçileri”ne geçmiştir. Bunlara “yakından” bakarsak şunları da göreceğiz:

— Sermaye “toplumsal emekçi”yi satın alıp silemiyor.

— “Toplumsal emekçi”yi kapitalist gelişimin terimleriyle kavrayıp açıklamak artık mümkün olamıyor.

— Bu yeni “toplumsal emekçi”ler, sadece kendilerine mahsus yeni bir öznellik üretiyorlar.

— Sermaye “toplumsal emekçi”leri klasik

emek ilişkilerine, bu klasik emek ilişkilerini tanımlayan ücretler sistemine dahil edemiyor.

— “Toplumsal emekçi”ler kapitalist çalışma disiplini dışında duruyorlar.

— Kendilerini sermayenin geleneksel kontrol tekniklerinden özgürleştirmiş durumdadırlar.

— Konumlandıkları yer sermayenin örgütlü ve organize kapasitesinin dışında bir yerdir.

— Sermayenin çekim gücü alanından yeni bir bölgeye kaçmışlardır.

— Emegin özneliği ve işbirliği dışındadırlar.

— Kendilerine, sermayenin çevirdiği dolapların dışında bir temas noktası bulmuşlardır.

— Kendi kendini değerlendirmenin kökten özerk yöntemleriyle hareket edebilmektedirler.

— Bilgi emekçileri – toplumsal emekçiler – kendi varoluşlarını gerçekleştirirken yeni bir potansiyel gelişim için belli bir temel hazırlıyorlar.

— Belli bir temel hazırlamakla kalmıyor, yeni bir kurucu temeli de temsil ediyorlar.

“Bilgi emekçisi” veya “toplumsal emekçi” gelecekteki komünist devrimin öncüsü olacak.

Küreselleşmenin “imparatorluk” aşamasına denk gelen ve komünizmin kuruluşuna öncülük edecek olan bu yeni emekçi modeline, eğer gerçekten böyle olarsa, Marksistlerin ilgi duymaması mümkün müdür? Negri’nin ileri sürdüğü, “fantazi” denebilecek kadar büyük bir iddadır bu ve Kenan Somer ilgi duymuşsa, bize de önüne arkasına bakmak düşer. Zira biz şimdiye kadar, “bilgi emekçisi” veya “toplumsal emekçi” denilen bu emekçileri özel bir tanım içine almadan ve onlara ayrı bir tarihi misyon yüklemeyen, sadece *genel emekçiler ordusunun* bir parçası olarak değerlendiriyor, bundan da “işçi sınıfının entelektüel potansiyeli yükseliyor” diye sevinç duyuyorduk. Gerçekten, Marx da işçi sınıfının entelektüel kapasitesinin gelişmesine büyük umut bağlamıştı. Bunlar, işçi-emekçi sınıfın bir parçası olmaksızın, komünist devrimin yeni öncüleri olacaklarsa, hakikaten onları gözümüz gibi korumak zorundayız! Bu zaten Marksist geleneğimizde de vardır; “verimlilik” ölçüsü yüksek işlerde çalışan proleterler, bilinçli proleterler bize hep ötekilerden daha yakın olmamış mıdır?

Devrimlerin “Devrimci özne” tahminlerini çoğunlukla şaşırttığı bir yana, bu “yeni emekçiler”e, onları işçi-emekçi sınıfın dışında görerek komünist devrim öncülüğü yakıştırmak, Marx’ın “sulandırılmış sosyalizm” dediğinden daha öte, “dâva”nın tarihin gündeminden düştüğü iddiasına götürmektedir. Niçin?

Besbelli ki bu “yeni emekçiler” kapitalizme

karşı görünür bir “kopuş mücadelesi” vermeden, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin doğal bir sonucu olarak “sermayenin çekim gücü alanından yeni bir bölgeye kaçmışlar”dır. Varsayılan bu yeni yerde bu adamların emeği ve yaşamı “fiilen bir tür komünizme uygun temel toplum ve üretim ilişkileri geliştirmekte”dir. Kendi kendini değerlendirme olgusuyla tanımlanan ilişkilerdir bunlar. Yani bu adamlar emek gücünü ve işinin değerini kapitalist için geçerli değişim değeri temelinde saptamıyorlar, aksine kendi emek güçlerini, kendi özerk gelişimlerini saptama kapasitesi açısından değerlendiriyorlar. O halde, kapitalist toplumdan olmayan bu konumlarıyla bilgi emekçileri gerçek komünist bir devrimi çağırıyorlar. Komünist devrime öncülük edecekler.

Burada bir aşamadan başka bir aşamaya geçmiş kapitalizmden çok, kendi kendinin özünü değiştirmiş yeni bir kapitalizm olgusu ile karşı karşıyayız. Bize öyle diyorlar. Ayrıca doğal olarak, Marx’ın, kapitalizmin mezarını hangi sınıfın, hangi özelliğinden ötürü kazmakta olduğunu saptarken kullandığı kriterlerin tam tersini kullanan bir Marksist tez ile yüz yüze bulunuyoruz. Bu tezde kapitalizmin mezarı kazılmıyor, sadece gelişimi doğal evrimine bırakılarak “toplumsal emekçi”nin yarattığı kapitalizmden özgür alanın kapitalizme baskın geleceği momentin beklenmesi öneriliyor. Bu durumda komünist devrim için yeni bir zemin ve yeni bir özne aramaya da gerek yoktur. Kapitalizm, eğer bu yeni emekçiler için söylenenler doğru ise, kendi kendini yoketmekte, “sistem ileri teknoloji ucunda son bulmaktadır”.

Marx “sınıf misyonu”nu sanayi proletaryasının emek-sermaye ilişkilerindeki konumundan çıkarıyordu. Bu konum “değişmez” değildi. Bu nedenle proletaryanın objektif yaşam koşullarını ve bu koşulların reddi olarak sermayeye karşı verdiği mücadeleyi de kriterleri arasına alıyordu. Londra’da sanayi proletaryası’nın, zenginleştikçe sermayeye karşı mücadeleden vazgeçip kentin Batısı ile bütünleştiğini görmekten doğan can sıkıntısından, Londra’nın “Doğu Ucu”ndaki yoksul-perişan işçilerin hareketlenmesiyle ancak kurtulduğunu biliyoruz. “İmparatorluk aşaması”nın komünist devrime öncülük edecek olan “bilgi emekçileri” gerçi can sıkıyorlar ama, bunların sermaye düzenine karşı verdikleri bir mücadele, “henüz” olmadığı gibi, yarın vereceklerine

dair somut bir belirtiye de rastlanmadı. Bunda bir şey yok, tezin zayıf yanı bu değil. Tezin asıl şaşkınlık yaratan yanı, sermayenin, piyasayı da, sivil toplumu da, yüz yıllık düşmanı sanayi proletaryasını da, hattâ Patagonya’daki toprak mülkiyeti düzenini de kendi yararına yönetmeyi başardığı, başaramadığı yerde dünyayı ateşe atmadan çekinmediği halde, yanbaşındaki, hattâ avlusundaki bu yeni emekçilere dokunamaz durumda olmasıdır. Bu atâletin kaynağında ne var?

Bu “yeni emekçileri” klasik emekçi sınıfa dahil edip düşünürsek gerçekten artan bir rolleri olacak demektir. Nitekim, böyle de olmaktadır. Dikkatimiz buraya çekilse yeridir. Hattâ yeterince çekilmemektedir. Ama şu gerçeğin de gözden kaçırılmaması gerekir: Kategorik olarak bu “yeni emek” bu aşamada, “kendi kendini değerlendirme” özerkliğine söylendiği gibi sahip olsa bile – ki hiç değil; en ileri kapitalist toplumlara bakın, görürsünüz – sermayenin “imajının” bir parçası olarak görünmektedir. Burada “imaj” algılamayla ilgili bir sorun değil. Ücretler sisteminin dışında mütalaa edilse bile, şirket bilançolarıyla alakalı bir sorun. Çünkü şirketler, “kiraladıkları” bu “yeni emekçiler”in kendileri için ifade ettiği “mana”yı “Entelektüel Sermaye” ünvanıyla Borsa değerlerine eklemekte, buradan, hattâ esas faaliyetlerinden elde ettikleri kârdan bazan üç-beş kat fazlasını elde edebilmektedirler. Bu durum arızî, becerebilen şirketin becerdiği bir şey olmaktan da çıkmıştır üstelik. “Yeni emekçi”ye yatırım âdeta “sabit yatırım” gibi istikrarlı bir sermaye tercihi haline gelmiştir.

“Bilgi emekçileri” veya “toplumsal emekçi” maddi emek ile maddi olmayan emek arasında, yeni ve çok özel bir yerde duruyor denmesinin

de problemlı bir-yönü var. Bu problemlı nokta Marksistlerin özel önem verdikleri "ideoloji" alanını zehirlemektedir. Kenan Somer bizden daha iyi bilir, Marksizmin kapitalizm hakkında söyledikleri, ancak ve sadece kapitalizmin dünya çapındaki gerçekliği ile doğrulanıyorsa doğrudur. Aksi halde, yani şu veya bu kapitalist şirket-ulus vb. "birimler"de, şu veya bu zamanda ve nedenlerle gerçekleşen ilişkiler ve sonuçlar bazan Marksizmin söylediklerine şaşırtıcı biçimde aykırı olabilir ve bu durum Marksistleri -bilim olarak da Marksizmi- şaşırtmaz. Bir gözümüzörneğin Hollanda'daki sermaye birikimine takıldığında, öteki gözümüzün Afrika'da dolaşması bundandır. Sermaye'nin kullandığı "maddi olmayan emek" miktarı arttıkça ve "arttığı oranda", ya aynı yerde, ya da aynı ilişkiler sistemi içinde, fakat bir başka yerde "köle emek" yoğunlaşmaktadır. Bizim "bilgi emekçimiz" veya "toplumsal emekçimiz", yani "maddi olmayan emek" sahibi emekçimiz "kendi kendini değerlendirme" imkânına, "iş"in öbür ucundaki "maddi emek" sahibi emekçinin "köle"liği pekiştigi için ulaşmaktadır... ne kadar ulaşıyorsa. O halde sermayenin çıkarı açısından maddi emek ile maddi olmayan emek arasında bir fark yoktur.

Görülüyor ki, tartışmalı bir konu. En azından özgün dilini ve deneysel temelini henüz oluşturamamış bir konu. Deneysel temeli yoksa olgulara bakılacak. "Yeni toplum"un "yeni emekçileri"ni kendi başlarına "devrimci özne" sayma cömertliğinden önce bakmamız gereken zengin bir sınıf mücadeleleri birikimi var elimizde.

.....

Güray Öz'ün eleştirisi ve itirazı şu görüşüme yönelikti:

Ben, Kautsky'nin emperyalist kapitalizmi ya da en azından hükümetlerini zayıflattığını tesbit ettiği dinsel anti-emperyalizmin milliyetçi anti-emperyalizmden daha geniş imkanlar yaratabileceğini ileri sürdüm. Lenin'in Rus Devrimi için hayat alanı olarak değerlendirdiği dinsel anti-emperyalizmin bugünkü "Muhammed dünyası"ndaki muhtemel başkaldırısının hem halk yığınlarını kapitalizme karşı mücadelede bilinçlendirme potansiyeli taşıdığını, hem de anti-kapitalist mücadele için ilave imkanlar yaratma kapasitesine sahip olduğunu söyledim. O kapasitenin bu bağlamda kendi başına bir "çıkış yolu" ifade etmediğini, sınıf siyaseti ve sosyalizm hedefi açısından değerlendirilmesinin sosyalistlerin sorunu olduğunu ekledim.

Öz'ün itirazı şu oldu: Dine ideolojik öncülük bahşedilmektedir, yanlıştır. Dini gruplarla ittifak yapmak sol ve Marksist hareketler için her zaman felaket olmuştur, gene öyle olacaktır. Din anti-emperyalist bir hareketin taşıyıcısı olamaz, Çebi'nin ki yakıştırmadır. Müslüman toplumlarda din bireylerin özel hayatında özel alan olmaktan çıkıp politik örgütlenme alanı haline gelmemiştir; aksine, tarihsel evrime uygun olarak daha çok, bireyin özel alanına hapsedilmiştir. Din adına ölüme göze alanlar, ölümü din adına göze almaktadırlar, dünyevi amaçlar için değil. Dine, milliyetçiliğin önünde bir anti-emperyalist işlev yüklememek, milliyetçi anti-emperyalizmi desteklemek gerekir. Ulusçuluğun sola açık olan ucunu sol taraftan kapatmamak uygun olur. Solda, tıpkı yeni liberallerdekine benzer bir Kemalizm düşmanlığı yükseliyor, Marksistler bu oyuna gelmemelidirler. Kemalistler de tıpkı sol, Marksist akımlar gibi, ağır bir saldırı altındadırlar ve mağdurdurlar. Kemalistler sola açıktırlar. Şeriatçılarıdan (gericilerden) ve liberallerden gelen saldırıya karşı solcular, Kemalistlerle (ilericilerle) dayanışma içinde olmalıdırlar. Hüseyin Hasançebi'ye bunları anlatmak zordur, çünkü o çağdaşlık/çağdışılık gibi kavramları sosyalistlikle ilgili kriterlerden saymamaktadır... (Kızılçık sayı 19.)

Bence, bu söyledikleri Türkiye'deki güncel siyasetin temel konularından biriyle ilgili olduğu için Güray Öz'e teşekkür etmemiz gerekir. Kemalizm'in Türkiye solunu hadım eden etkilerine geçmeden önce, dinsel anti-emperyalizm konusuna bir açıklık kazandıralım.

Irak'ta, yahut başka yerde, diyelim 11 Eylül günü DTÖ'nün ikiz binalarının tepesinde, ölümü göze alanlar, din adına mı göze almışlardı? Şüphesiz, hayır. En azından, benim görüşüm o yönde. Şiiler ayaklanıyorlar, sebep dinsel fanatizm midir? Eğer öyle olsaydı, her zaman, her saat ayaklanma halinde olmaları gerekmez miydi? Yıllardır yerli yerinde sesini çıkarmadan oturan Şii insanı niçin bugün ayaklanıyor? Amerikalılar, tanrısını elinden almaya gelmediler ki... Elinden alınan yurdu ve emekçi halk yığınları için "yurt" katiyen ve hiç bir zaman, milliyetçi ideolojinin yaslandığı türden bir soyutlama olmamıştır. "Yurt" onlar için buğdaydır, süt-tür, ettir, vb. Bu dünyevi nedenlere, yani yaşamakla ilgili sebeplere dayalı direnişin birey bazında bazen gerçek nedeninden kopuk simgelere dayandığı olur, hem de çok olur. Biz ateist Marksistlerde de olur ve olmuştur. İdeoloji ve ya inanç sistemlerinden beslenen kimi soyutlama

biçimleri bireyi bazen “nihilist” bir noktaya da itebilir. Biz şimdi bu son noktaya mı bakacağız, yoksa bireyin nerden ve hangi nedenlerle bu noktaya geldiğine mi? Yani düz mü bakmalıyız, ters mi?

Dinin, gerek bir inanç sistemi, gerekse somut dünyevi bir kurum olarak anti-emperyalist mücadeleleyi üstlenme kapasitesi taşımadığı Öz’ün bir diğer itirazıdır. Yerinde bir itirazdır. Ancak dinde bu kapasiteyi görüp görmemekle, dinin mücadeleye sevkettiği somut insanda, bu mücadele deneyiminden çıkması mümkün kapasiteyi görmek arasındaki farkı da Güray Öz’ün gözetmesi gerekir. Diyelim dinsel anti-emperyalizm Yüzyılın başlarında dünyayı sarsmıştır ama bugün bu artık imkansızdır. Oysa aynı şey, yani taşıyacak sınıftan yoksun olmak, milliyetçi anti-emperyalizm için daha çok geçerlidir. Türkiye somut örnektir. Ulusalçılık veya milliyetçilik, süregiden krizlerde emekçileşme tehlikesiyle yüzleşen küçük esnaf ve zanaatkarın korkusundan ibarettir. Sesinin gür çıkması, bu kesimlerin Türkiye’de, kaba hesap, sanayi proletaryasından bile sayıca daha fazla olmasındandır.

Sonuç olarak, dinle ve dinci akımlarla işbirliği yapmak ve dinin kendisine ideolojik öncülük yakıştırmak değildir söz konusu olan. Bu nokta *Kızılçık*’ta defalarca, belki lüzumundan fazla vurgulandı. Dinin ilişki kurduğu ve harekete geçirdiği kitlelerin eylemi nedir, ne alır ne götürür, buna dikkat çekilmektedir. Solun, sosyalistlerin Kemalizm ile ilişkileri ise ayrı bir tarihsel konudur.

Ulusalçılığın Marksist sol da dahil solun değişik kesimleri üzerindeki etkilerini, sınıf solunu nasıl “ulusal sol”a dönüştürdüğünü, Kenan Somer’in şikayet ettiği üzere Marksist sol olduğumuz halde solculuğu niçin Marksizme uygun yapmadığımızı, burada işleyen mekanizmaları ve angajmanları Güray Öz bizden daha iyi bilecektir. Marksistlerin, dinsel anti-emperyalizm ile geçmişte kurdukları yanlış ilişkilerinden ve yaşanmış trajedilerden (İran-TUDEH) çıkardığı dersleri bize hatırlatmakla Öz doğru yapmaktadır da, Türk Marksist-sosyalist-devrimci solunun Kemalizm’le, ulusal solla, milliyetçi anti-emperyalizm ile ilişkilerinde yaşadığı trajedileri hatırlatması için eleştirisi yarım kalmaktadır. Sonra bu, liberallerin ve gerici-şeriatçıların saldırısından mağdur, “milliyetçiliğin dar sınırlarına hapsedilmemiş” Kemalistler kimlerdir acaba? Kemalizm bunların taşıdıklarını sandıkları şey midir?

İttifaktan, dayanışmadan söz edildiğine göre, eti budu olan Kemalizm’den söz edilmektedir. Böyle bir Kemalizm vardır, “ulusal solculuk”un öncülüğünü bu Kemalizm kotarmaktadır. Perinçek, bu Kemalizm’in, potansiyelini değil, gerçek adresini sık sık işaret etmektedir. Devletin gölgeli alanlarından çıkıp gelen bildiğimiz figürler bu “milliyetçi- ulusal sol alana doluşmaktadırlar. Sol bu Kemalizm ile dayanışma içinde olsun çağrısına da zaten solun önemli bir kesimi kulak vermektedir. Bizim bu bädireden kurtarmaya çalıştığımız – çok yerinde bir laf değil, biliyorum – zaten her yerde ve Türkiye’de iyice marjinalleşmiş olan “Marksist namusumuz”dan daha fazlası değildir.

Değildir de, yine de hafife alınmamalı. Çalışan sınıfların ve halkların kaderinin, her yerde, o namusun ele güne bırakılmamasına bağlı olduğunun alâmetleri, bana sorarsanız, yine nice-dır görülüyor.

Kamu yönetimi reformu üzerine düşünceler

Yücel Gürsel

Küreselleşme kavramının ve sürecinin antitezi enternasyonalizmdir. Bu anlayış ve miras yeniden değerlendirilmelidir

DURUM: A.K.P. iktidarı bir yılı aşkın süre önce, "Kamu Yönetimi Reformu" kapsamında, Kamu Yönetimi Temel Kanun tasarısı, Büyükşehir Belediyeleri Yönetimi, Belediyeler Yönetimi, Belediye ve İl Özel İdaresi Gelirleri, Kanun Tasarıları ile bir reform paketini gündeme getirmiştir.

Ayrı bir sorun olarak tartışılan Y.Ö.K. Yasa Tasarısı'nın da aslında, 1982 Anayasası çerçevesinde yer aldığı gibi, Kamu Yönetimi Reformu içinde değerlendirilmesi gerekir.

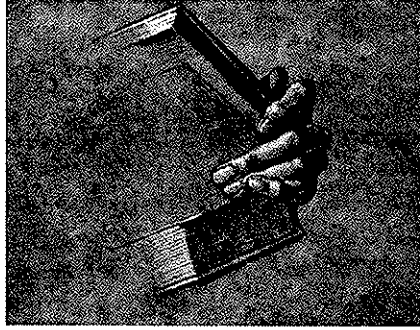
Ne yazık ki Türkiye'deki siyaset ve siyasi kültür, parlamento içindeki ve dışındaki muhalefet, bir yılı aşkındır tartışma gündeminde olan, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması ile ilgili bu tasarıları, ileri toplumsal ve demokratik talepler doğrultusunda değerlendirememiştir.

Türkiye'de siyaset ve siyasi mücadele, sosyal ve sınıfsal temelden ve tarihinden kopmuş görünmektedir.

Bugün yürürlükte olan 12 Eylül rejimi Anayasası'nın ve omurgası olan Kamu Yönetimi anlayışının, küresel soğuk savaş koşullarına bağlı ekonomik çıkmazın ve anti-komünist dayatmanın ürünü olduğunu unutarak, AKP'nin gündeme getirdiği "Kamu Yönetimi Reformu" nu yalnızca dış dayatmaların ürünü olduğunu varsayarak, durumu ve statükoyu savunuyor durumunda kalmak, siyasi olarak izah edilmesi zor bir durumdur.

Ekonomik, sosyal, kültürel kriz ve yoksulluk koşullarında, arayış içinde olan toplumun büyük çoğunluğunun durumu değiştirme isteminin öncülüğünü, kendini muhafazakar demokrat olarak tanımlayan bir siyaset yapmaktadır. Böyle bir durum 1950'li yıllarda da benzer şekilde yaşanmıştır.

İronik bir durum ise, 1961 Anayasası'na karşı takınılan tavırda ortaya çıkmıştır. Türkiye 12 Mart koşullarına hızla sürüklenirken, solculuğun ve devrimciliğin derecesi, sosyal hukuk devleti tanımını, temel hak ve özgürlükleri getiren 1961 Anayasası'nı ve anayasal hakları kullanmak ve savun-

makla değil, tam tersi o anayasaya saldırının derecesi ile ölçülür olmuştur.

Bugün, "Kamu Yönetimi Reformu" kapsamında gündemdeki kanun tasarıları, Anayasa'nın belli bir kısmı ile ilgili olup bu kısmın bütünselliğini kapsamamakta ve ayrıca Anayasa'ya aykırılıktan malul bulunmaktadır. Anayasa değişiklikleri ile birlikte ve bütünsellik içinde ele alınmadan bu reform girişimi başarılı olamaz.

SORUNUN TANIMI

1982 Anayasası yedi kısımdan oluşmuştur.

1. Kısım: Genel Esaslar
2. Kısım: Temel Haklar ve Ödevler
3. Kısım: Cumhuriyet'in Temel Organları
- Birinci Bölüm: YASAMA
- İkinci Bölüm: YÜRÜTME
- Üçüncü Bölüm: YARGI
4. Kısım: Mali ve Ekonomik Hükümler
5. Kısım: Çeşitli Hükümler
6. Kısım: Geçici Hükümler
7. Kısım: Son Hükümler'dir.

Devletin yapısını belirleyen 3. kısmın, ikinci bölümü olan YÜRÜTME Bölümü, "Kamu Yönetimi Reformu" kapsamına karşılıktır.

YÜRÜTME Bölümü dört ana başlık ve 101. Madde ile 137. Madde arasında olmak üzere 37 maddeden oluşmaktadır.

1. Ana Başlık: Cumhurbaşkanı
2. Ana Başlık: Bakanlar Kurulu
3. Ana Başlık: Olağanüstü Yönetim Usulleri
4. Ana Başlık: İDARE'dir.

Bakanlar Kurulu ana başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu, İDARE ana başlığı altında, Merkezi ve Yerel Yönetimler, Yüksek Öğretim Kurumları ve Y.Ö.K., Radyo ve Televizyon İdaresi, Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları ve Diyanet İşleri Başkanlığı bulunmaktadır.

Gündemdeki Kamu Yönetimi Reformu, Bakanlar Kurulu teşkilatlanmasını, Milli Güvenlik Kurulu'nu, Merkezi ve Yerel Yönetimleri ve bunlarla bağlantısız olarak Y.Ö.K. yasasını programına almış bulunmaktadır. Oysa "Kamu Yönetimi Re-

formu", YÜRÜTME'nin demokratikleştirilmesi perspektifinde, bir bütün olarak, Cumhurbaşkanlığı'nı, üniversiteleri ve YÖK'ü, Radyo ve Televizyon Kurumu'nu, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nu, Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları'nı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı da kapsamalıdır. Bu yaklaşımın başarısı ancak paralel olarak Anayasa değişikliklerini de kapsamayı zorunlu kılar. YÖK tartışmalarındaki çıkmaz ve tıkanıklığın nedeni Anayasa'dır.

Parlamento içi ve dışı muhalefet, 12 Eylül Anayasası ve bağlantılı yasaları değiştirmek için AKP yönetimine "Demokratik Zorlama ve Toplumsal Mutabakat Stratejisi" ile, ileri demokratik hedefler için, olabilir öneriler götürecek bir anlayışı, gücü, düzeyi ve niteliği oluşturmaya çalışmalıdır.

Böyle bir sürecin, anahtar mutabakat konularının başında demokratik bir Siyasi Partiler Yasası ve Seçim Yasası olmalıdır.

AKP yönetiminin göreceli de olsa, toplumsal mutabakatlara, tartışma süreçlerine ve ortamına, zorunluluğu ve ihtiyacı vardır.

KAVRAMSAL HATIRLATMALAR:

KAMU - KAMU YARARI - TOPLUM YARARI

Kamu kavramı, bütün, umum anlamına gelmektedir. 1924 Anayasası Madde 27'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyet-i Umumiye'si, 1945 Anayasası Madde 27'de TBMM Kamutayı olarak ifade edilmiştir. Kamu Yönetimi'ne "Amme İdaresi" de denmektedir. Ancak kamu kavramı, toplum kavramı ile karıştırılmaktadır.

Örneğin "Kamu Gücü" kavramı, geniş anlamıyla Devletin tek yanlı olarak kural ve buyruk çıkarma, iradesini kabul ettirme, gerektiğinde zor kullanma hakkıdır.

Kamu Hukuku, Devletin kuruluş ve işleyişini, öteki devletlerle, kamu tüzel kişileri ve özel kişilerle ilişkilerini düzenleyen kuralların bütünüdür. Belli başlı dalları Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, Ceza Hukuku'dur.

Kamu Hizmeti, ortak ve toplumsal gereksinimleri karşılamak üzere, devletin, kamu tüzel kişilerinin ya da bunların gözetim ve denetiminde özel girişimcilerin yürüttüğü ulaşım, haberleşme, elektrik, su, atık su, çöp, sağlık gibi hizmetlerdir. Bu hizmetler, süreklilik, değişkenlik, eşitlik kurallarına göre yürütülür.

Bu çerçevede, doktorluk, avukatlık bir mimar ya da mühendis tarafından yapıların güvenli ve sağlıklı olarak inşa edilmesinin denetimi, kamu hizmeti niteliğinde ve sorumluluğundadır.

Bu açımdan amacımız, siyasi kültürümüzde, siyasi projeler ve beklentilerimizde, kamu yararı kavramı ile toplum yararı kavramı arasındaki farkın bilinmemesi ve iki kavramın özdeş kabul edilmesinin sakıncalıdır. Bu konuda Prof. Ümit Doğanay'ın Temmuz 1974'te Mimarlık Dergisi'ne

yazdığı makalenin ilgili bölümünü hatırlatmak için aktarıyorum:

"Toplum yararı kavramının hukuk dilimize girişi yenidir. İlk defa 1961 tarihli anayasamız bu kavramı kullanmıştır. Anayasa, 36. maddesinde özel mülkiyete ilişkin genel kuralı saptarken, maddenin son fıkrasında "mülkiyet hakkının kullanılmasında toplum yararına aykırı olamaz" diyerek, kavramı hukuk diline kazandırmıştır. Kamu yararı ise bilinen eski bir kavramdır. Kamulaştırma işleminin temel taşı olarak, özel mülkiyetin güvenceye bağlandığı dönemden beri yasalarda kullanılmaktadır.

"Toplum yararı ve kamu yararı kavramları arasında anlam bakımından fark vardır. Kamu yararı kurulu düzenin korunmasındaki çıkardır. Kurulu düzen özel mülkiyete dayanıyorsa, bu takdirde, "kamu yararı" özel mülkiyetin korunmasındaki çıkar anlamına gelir. Bu nedenledir ki "kamu yararı" kavramı, özel mülkiyet kadar eskidir.

"Toplum yararı ise, ülkede yaşayan tüm insanların ortak çıkarlarını ifade eder. Düzenin, ortak çıkarı koruyucu niteliği, alt yapıyı oluşturan mülkiyet anlayışına bağlıdır. Alınacak bir tedbir, kamu yararı gereği olduğu halde toplum yararına olmayabilir. Örneğin otopark yeri olarak bir yerin kamulaştırılması kamu yararı gereği sayılır. Fakat burada toplum yararı gereği bir işlem yoktur. Park yeri, özel oto sahipleri için, özel mülkiyeti koruyucu bir olanaktır."

Ümit Doğanay, 12 Eylül koşullarının hazırlandığı ve programlandığı bir dönemde, 20 Kasım 1979'da, karanlık güçler tarafından öldürüldü. O'nun hukuk bilimine ve platformuna, toplumsal mücadeleyle olan katkılarına sahip çıkıldığı da söylenemez.

Yoksa Türkiye'de, Kamu İktisadi Kuruluşları'nın, kamulaştırmaların ve özelleştirmelerin, Özel Teşebbüsü yaratmak, korumak ve kollamak üzere programlandığı ve uygulandığı bu ölçüde göz ardı edilebilir miydi?

TARİHSEL DURUM

Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923'te ilan edilmiş, 20 Nisan 1924'te yeni Anayasa kabul edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından önce, Lozan Görüşmeleri sırasında 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihlerinde 1. İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongre, Cumhuriyet'in iktisat politikalarına ışık tutan kararlar almıştır. Böylece, "Lozan görüşmelerinin çıkmaza girdiği bir dönemde, Osmanlı Devleti'nden devralınan liberal iktisat politikalarında ve yabancı sermayeye karşı tutumda köklü değişiklikler olmayacağı konusunda Batı ülkelerine dolaylı güvence verilmiştir."

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren kalkınmak ve modernleşmek için devlet eliyle sermaye birikimi ve sermayedar yaratma politikası, de-

gişik aşama ve formülasyonlarla devam edegeldi.

1929 Dünya Ekonomik Krizi dolayısıyla, bütün dünya ekonomilerinin içe kapandığı dönemde, temel ihtiyaç alanlarında kurulan sanayi tesisleri için Sovyet Rusya'dan sermaye ve teknoloji desteği alındı. 1929 Krizi ve bu krizin ürünü olan II. Dünya Savaşı boyunca sürdürülen, esas olarak tarıma, yerli malına dayalı ekonomi politikanın, ulusal bir tercihten çok uluslararası – küresel durum gereği zorunluluk olduğunu görmek gerekir. Nitekim bu dönemde büyük bir iç borçlanmaya gidilmek zorunda kalmış, trajik durumlar yaratan Varlık Vergisi uygulamalarına gidilmiştir.

Bu dönemde esas olarak ezilen köylülük olmuştur. Özel kesimde ise işçi sınıfının azlığı da göz önüne alınırsa, her çeşit devlet memurluğunun göreceli rahatlığı, güvenceli yaşamı, tek parti ideolojisi ile bütünleşen politik kültürlenme ve sosyal tabakalaşma yaratmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra, yıkılan Avrupa'ya komünizm tehlikesine karşı yardım amacı ile, 1947'de Marshal Planı yürürlüğe girmiştir.

İnönü Hükümeti, Avrupa için yürürlüğe koyulan bu plandan 650 milyon dolar istemiş, bu istek reddedilmiştir. Bunun üzerine 1948'de ABD'den talepte bulunulmuş ve 350 milyon dolar alınmıştır.

IMF ve Dünya Bankası'nın ve dış borcun olmadığı bir dönemde, borç alma zorunluluğunu görmeyen ve izah edemeyen bakış açılarının, bugün içinde olduğumuz koşulları kavramaları ve bu koşullara ilişkin mücadele tarzlarını yaratmaları mümkün değildir.

1946'da çok partili sisteme geçme zorunluluğu, 1950'de iktidar değişikliği sonucunu verdi.

1950'lerden sonra tarıma traktörün girmesi, açığa çıkan kırsal işgücünün kentlere göçü, tarım ürünleri ihracına dayalı sermaye birikimi modelini yarattı. Bu modelin sloganı "her mahallede bir milyon yaratma" oldu.

1950'ye kadar ülkede yaratılan artı değeri yöneten ve bu artı değerden payını alan, siyasi ve bürokratik erk, tek parti yönetiminden dolayı özdeşti. Dünya ekonomik krizi ve savaş koşulları gereği ticaret sermayesine ve sanayi tesislerine ayrılan pay kısıtlı ve doğrudan yönetimin kontrolündeydi.

1950'den sonra tarım ürünleri ihracına dayalı artı değer paylaşılmada, siyaset, bürokrasi ve sermaye birikimi üçlüsü arasında çatışmanın nesnel koşulları oluştu.

1960'lardan itibaren, sermaye birikimi ve sermayedar yaratma yolu ile kalkınma modeline, gümrük duvarları ile korunan, ithal ikamesine da-

yalı Montaj Sanayii süreci katıldı.

Bu dönemde yeterince güçlenmemiş olan sermayenin beceremeyeceği sanayi tesisleri, yani Kamu İktisadi Tesisleri, devlet eli ile kuruldu. Şüphesiz bu kuruluşlar özel sektörün imalat sürecine ucuz mamul ve yarı mamul girdi sunuyorlardı.

Ancak gerek işçi sınıfının ve diğer emekçi sınıfların, ülkede üretilen artı değerden daha fazla pay istemeleri, gerek siyasetin artı değerden pay alma yöntemlerini geliştirmesi, bürokrasinin Osmanlı'dan ve Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana, artı değeri paylaşır-

ma işleyişlerinin başında olması, sermaye birikimine, dolayısıyla "kalkınmaya" ayrılan payın azalmasına ve çatışmalara neden oluyordu.

Pay almanın türlü çeşitli yöntemlerinden en tehlikelisi enflasyonist politikalar, diğerleri ile birlikte ekonomik krizleri, sosyal ve siyasal krizleri, askeri darbeleri tetikledi. Zaten bilimsel ve teknolojik gelişmeye, nitelikli insan gücüne dayanmayan üretim, artı değer yaratmak için, darbeler yolu ile işçi ve emekçi sınıfların ücretlerinin kısıtlanmasını zorunlu kılmıştır.

Siyasetin ve bürokrasinin artı değerlerden dolaylı pay alma yöntemlerinin başında, kamu iktisadi kuruluşları ve imar afları dolayısıyla kent rantları gelmektedir.

Kamu iktisadi kuruluşlarına, gereğinin dört – beş katı siyasi yandaşlar doldurulmuş, göç ve kaçak yapılaşma teşvik edilmiştir. Bu süreç aynı zamanda toplumsal ve siyasi yozlaşma sürecidir. Bütün bu koşullarda, özellikle 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri sonrası, büyük sermayenin daha da güçlendiği ortaya çıkmıştır. Buna rağmen, sermaye birikimi ve politikaları, ülkedeki gelişmeyi ve bir gösterge olan kişi başı milli geliri arttırmayı sağlayamamıştır.

Benzer tarihi, coğrafi, kültürel koşullar ve uluslar arası ilişkiler içinde olan Yunanistan'ın kişi başı milli geliri Türkiye'dekinin dört katıdır. Siyasi süreçlerde bunun hesabı sorulmamaktadır.

Özellikle sosyalist ekonominin ve sistemin dağılması, Kapitalist sistemin dünya çapında – küresel saldırısına ortam hazırlamıştır.

Dünyada ve Türkiye'de sermaye biriktirme yöntemleri vahşileşmiş, şirketler, bankalar, çeşitli yöntemlerle, toplumlardaki birikimleri soymuş, birbirlerini de birleşerek, bastırarak yok etmeye çalışmışlardır, çalışmaktadırlar.

İçinde yaşadığımız süreçte, dengeler bozulmuş, taşlar yerinden oynamıştır ve yeni dengelerin oluşmasının sancıları yaşanmaktadır. Bu sürecin bütününü algılamak ve iç ve dış dinamiklerini kavramak, hele hele yönlendirebilmek, parlamento çoğunluğunu elinde bulunduran siyasi iktidarın da gücünü ve yeteneklerini aşmakta, yasa önerileri

ileri sürmekte, geri çekilmekte, yenileri hazırlanmaktadır.

Bizim öncelikli sorunumuz, sınıfsal örgütsel bilgi ve yeteneklerimizle, daha geniş toplumsal dayanışma hakları örgütlemek ve içinde yer almak, ortak hedefler ve savunma hatları belirlemek, ortak irade ve eylem planları oluşturabilmektir.

Yirmi beş milyon insanımızın açlık ve yoksulluk içinde olduğu mevcut yapılanmanın sürdürülmesi zordur. Yaşamsal sorun üretici ve yaratıcı bir toplum oluşturma sürecinin, demokratik yoldan, geniş toplumsal mutabakatlarla sağlanması ve sürdürülmesidir.

Açıktır bilinmesi gerekir ki, A.B. uyum paketleri dahil, siyasi iktidarın gündeme getirdiği "reform" paketlerinin, hazırlıkları ve maddi temelleri, önceki siyasi iktidarlar tarafından hazırlanmıştır.

Yakın geçmiş olan 24 Ocak kararları, 12 Eylül rejimi, 1985 ve 1989 sonrasında iç ve dış dinamikleri, esas olarak ulusal ve uluslararası sermayenin istem ve atılımlarına uygun bir süreç olarak biçimlenmiştir.

Bugün yaşanan çatışma, Cumhuriyetimizin kuruluşunun ekonomik planda temel felsefesi üzerine değil, sermayenin giderek güçlenmesi, siyasetin ve bürokrasinin vesayetinden giderek bağımsızlaşması aşamasında, toplumsal üretimin rantının daha büyük çoğunluğunu kontrol etmek istemesinden doğmaktadır.

Üretimin yeterince gelişip modernleşememesi ve sermaye birikimindeki tıkanıklıklar, vesayetten pay alan siyaset ve bürokrasi arasında çatışmaya neden olmaktadır. Sermaye birikiminin sağlanması doğrultusunda, emeğe ayrılan pay hep az tutulmuş, emek güçleri kültürü ve dünya görüşü ezilmiş, gelişmesi engellenmiştir. Bugün emek güçlerinin ve emeğe dayalı siyasetin marjinalleşmesi bu yüzdendir.

Bu süreçte, kentleşme, sermaye birikimi modeline uygun olarak gelişmiş, ucuz işgücü için göç teşvik edilmiş, toplumsal artı değerden kentleşmenin teknik, sosyal, kültürel alt yapısına pay ayrılmamış, tüm birikim bir türlü modernleşemeyen sermayeye aktarılmıştır.

Oy potansiyeli için imar afları çıkarılmış, kamu iktisadi kuruluşlarına siyasi yandaşlar doldurulmuştur. Kamu iktisadi kuruluşları, zaten sermayenin gizli mülkiyetinde olagelmıştır.

Özelleştirmeler, bu gizli mülkiyetin açığa çıkması ve uluslar arası sermaye ile paylaşılmasıdır.

SONUÇ:

"Kamu Yönetimi Reformu" ülkede doğal, kültürel ve insan gücü kaynaklarına dayanılarak üretilen artı değerlerin ulusal ve uluslararası sermaye-

nin çıkarları doğrultusunda rasyonalize edilerek yeniden paylaşılması sürecinde, Kamu Yönetimi'nin aynı doğrultuda rasyonelleştirilmesidir.

Dış borcun yetmiş milyar dolar, iç borcun yüz elli milyar dolar olduğu, yirmi beş milyon insanın yoksulluk içinde olduğu bu ülkede, "sürdürülemezlik ve değişim" nesnel bir zorunluluk olarak biçimlenmekte ama, ulusal ve uluslararası planda anti tezini de yaratmakta, mücadelenin uluslar arası karakterini ve biçimlenişini mümkün ve zorunlu kılmaktadır.

Emek ve demokrasi güçlerinin, potansiyel ittifaklarının, A.B. süreci ile bağlantılı olan demokratik açınımları, ulusal ve uluslararası hukuk normlarını, Kamu Yönetimi Reformu sürecinde sonuna kadar kullanmaya çaba göstermeleri, yeni mücadele biçimleri yaratmaları gerekir.

Bu süreçte tasfiye olma durumunda olan küçük ve orta üretim ve sermaye güçlerinin, milliyetçigerici tepkilerine, süreç deşifre edilirken, alternatif perspektifler sunulmalıdır.

Sendikaların, meslek örgütlerinin ve diğer toplumsal örgütlenmelerin, ulusal ittifak ve dayanışma hakları, anayasal ve yasal hak olarak sağlanmalı ve gerçekleştirilmelidir.

"Kamu Yönetimi Reformu" paketindeki yasa tasarılarında sık sık yer alan "katılım" kavramı ve hakları, denetim hakları, somut örgütlenme modelleri olarak tanımlanmalı ve yasallaştırılmalıdır.

Küreselleşme kavramının ve sürecinin antitezi, enternasyonalizmdir. Bu anlayış ve miras yeniden değerlendirilmelidir.

Ülkemizdeki toplumsal ve siyasal mücadelenin bize en önemli mirası, Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm mücadelesinin bütünlüğüdür.

Bağımsızlık, ulusal-anti-emperyalist mücadeleyi, Demokrasi, sınıfsal-anti-faşist mücadeleyi, Sosyalizm, enternasyonal-anti-kapitalist mücadeleyi işaret eder.

Bunlardan herhangi birinin eksikliği siyasi kötülüklük nedenidir. Hatırlatılır.

Birinci vazifem, sermayenin ihtiyaclarını karşılamaktır! Yeniden yapılanan devlet

Selim Yılmaz

Bu girişim kapitalist sistemde hem merkezin daha sosyal olmadığını, hem de yerelin iddia edildiğı gibi demokratik olamayacağını ortaya koymaktadır

K amunun Yeniden Yapılanması konusunda özellikle son birkaç yıldır binlerce makale, analiz, yorum gibi yazılı çalışma yayınlandı, yüzlerce panel, söyleşi, konferans düzenlendi ve ayrıca konu üzerine görsel ve işitsel iletişim araçlarında da yüzlerce program yapıldı. Muhtemelen bu yazıyı okuyan dostlarımızın bir bölümü de bu faaliyetler içinde yazar, yorumcu ve konuşmacı olarak yer aldı. Ve yine okuyucuların büyük bir bölümü bu yazıların çoğunu okudular, programları izlediler, hatta bu konudan artık sıkılmış da olabilirler. Ama *Kızılçık* okurları, Kapitalist sistem ve onun Emperyalizm aşamasının son Yüzyıldaki uygulamalarından dolayı dünya halkları ve emekçilerinin büyük bedeller ödediğini, emek sömürü oranlarının artmasının nedeninin kapitalist sistem olduğunu çok iyi bilmektedirler.

Kapitalist sistemin son yüzyıldaki uygulamalarının hangi amaçlara yönelik olduğu ve bunun kimi zaman zor kullanarak, kimi zaman sözde "ikna yöntemi" ile nasıl kabul ettirildiğı dünya halkları ve emekçilerinin büyük çoğunluğu tarafından kaba hatları ile de olsa bilinmektedir. Bunların geniş kitleler tarafından bilinir olması sermaye teorisyenlerini özellikle 1970'lerden itibaren yeni kavramlar üretmeye ya da var olan kavramları yeniden tanımlamaya yöneltti. Kapitalist-emperyalist sistemin sınıflı yapısını gizlemek, unutturmak ya da bu değişimin tüm insanlık için olduğuna inandırmak için dünya sisteminin bütünü 1980'lerde Yeni Dünya Düzeni, 1990'lardan itibaren de Küreselleşme gibi kavramlarla ya da Neo-Liberalizm olarak tanımlamaya başladılar. Bunun insan boyutu için "bireysel hak ve özgürlükler", "insan hakları", "çevresel haklar", vb. kavramlar kullanılırken, yönetsel alanda "katılımcılık", "şeffaflık", üretimde "kalite", "verimlilik", "esneklik" gibi ilk anda reddedilmesi mümkün görünmeyen kavramlar kullanılmaya başlandı. Gerçekte amaçlanan, kapitalist çıkarlara uygun olarak yeniden tanımlanan ya da içerleri boşaltılan bu tip kavramların yaşamımızın bir parçası olması ustalıkla sağlanarak, emek sömürsünü daha da arttırmak suretiyle sermayenin içinde bulunduğu krizi aşmak, işçi sınıfını kendi içinde kamplara bölmektir. Geç kalınmış olsa da artık bu kavramlara Kimin için? ve Ne amaçla? sorularını günümüzde mutlak olarak sorma zorunluluğı ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Yazımızın ana konusuna dönecek olursak, Kamu Yönetimi Temel Kanununda (KYTK) birer gerekçe gibi sunulan ve yukarıda değinilen kavramların analiz edilmesi gerekmektedir. KYTK'nın genel gerekçe bölümünde "dünyada yönetim anlayışını ve yapılarını köklü bir şekilde etkileyen veya uyaran değişim faktörleri dört ana başlık altında özetlenebilir:

- Σ Ekonomi teorisinde değişim,
- Σ Yönetim teorisinde değişim,
- Σ Özel sektörün rekabetçi yapısı ve kaydettiğı ilerlemeler,
- Σ Toplumsal eleştiri ve değişim talebi ile sivil toplumun gelişimi tespitleri yapılmaktadır.

Ekonomi Teorisinde Değişim: Sayılan faktörlerden ilkinin adeta bir "tabiat olayı" biçiminde kabul edilmesi dikkat çekmektedir. Kapalı ekonomi teorisi terk edilerek liberal ekonomik sisteme geçiş sürecinin yaşandığı nesnel bir doğru olmakla birlikte, kapitalist birikim sürecinde bu ilk kez yaşanmamaktadır ve bugün geline nokta söz konusu edilen değişimin dayandığı dinamikler açıklanmadığı takdirde ekonomi teorisindeki değişimin bir doğal afetmiş gibi algılanma riski bulunmaktadır. Zira kapitalist sistem, 1900'lerin başında emperyalizm aşamasına ulaşmasına ve dünyanın ilk büyük yıkımının yaşandığı birinci paylaşım savaşına rağmen 1929'daki büyük ekonomik krize kadar liberal uygulamalardaki hızını kesmemiştir. Bu krizin nedenleri üzerine yapılan tartışma ve tespitlerden özellikle J.M.Keynes'in "Krizin talepten kaynaklandığı ve talep eksikliğini ulus-devletlerin istihdam yaratarak çözebileceğı" şeklindeki tespiti genel kabul görmüş ve sermaye birikimi için ithal ikameci kapalı ekonomik politikaların uygulanması ve ulusal burjuvazilerin bu yolla güçlendirilmesi hedeflenmişti. Ancak Keynesyen ekonomi politikaları kapitalizmin doğasına uygun değildi ve sistem 1970'lerin başında tekrar krize girdi. Aslında bunun böyle olabileceğı daha 1945'lerde öngörülmüştü. Bir yandan Keynesyen politikalar uygulanırken, bir yandan da ikinci paylaşım savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler'in çatısı altında 1947 yılında GATT (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması) imzalandı. Anlaşmanın birinci hedefi meta dolaşımının önündeki en büyük engellerden biri olan gümrük vergilerinin kademeli olarak azaltılması, zaman içinde de tamamen kaldırılmasıydı. Bu büyük ölçüde de başarılıydı. Ama 1970'lerde başlayan krizi aşmak için bu anlaşma yeterli olamadı, olamazdı da. Çünkü gümrük duvarları ile korunan ve büyük çapta iç piyasaya dönük üretim yapan ulusal sermayelerin teknolojik gelişmelerin de yardımıyla artan üretim hacimleri ve bunun sonucunda biriken stoklar kâr artış oranlarındaki düşüşe neden oluyordu.

Kapitalizm, krizini aşmak için, Kamu Yönetimi Temel Kanununda da ifadesini bulan ekonomi teorisinde değişimlere yönelmiştir. Bunlar, kamusal alanların sermayeye devri, üretimin her alanında esneklik, emeğin kazanımlarının yok edilmesi, her alanda yedek işgücünün yaratılması ya da artırılması, devletlerin sos-

yal boyutlarının terk edilmesi gibi bir dizi değişimi kapsamaktadır.

Yönetim Teorisinde değişim: Kapitalist sistem mülkiyet ve birikim sürecini korumak, gelişmesini sağlamak, işleyişini ve varlığını sürdürmek için zorunlu olarak ulus-devlet yapısını yarattı. Bunun doğal sonucu olarak da her ulus-devlet, kendini yaratan ulusal sermayelerinin çıkarlarını içeride başta işçiler olmak üzere tüm emekçi sınıflara ve dışta da ticari rakiplerine karşı en üst düzeyde korumaya çalıştı. Bunu yaparken genellikle ve öncelikle ulusal düzeydeki sermaye gruplarının en büyüklerinin ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamayı birinci görev kabul etti, ya da, daha doğru bir ifade ile, zaten varlık nedeni buydu. Dolayısıyla devlet örgütlenmesini her zaman buna uygun bir hale getirme çabasında oldu. Ancak, geline süreçte sermaye, artık ulus-devletin mevcut yapısının kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığını, gelişimine engel oluşturduğunu ve yönetimi bizzat üstlenmesi gerektiğini kavradı. Bu yüzden 1980'li yıllardan başlayarak, özellikle de 1990'ların ikinci yarısından sonra çıkarılan hemen hemen tüm yasalarda Yönetişim (Governance) kurullarının oluşturulmasını ve içinde kendi temsilcilerinin bulunmasını sağladı. Kamu Yönetimi Temel Kanunu gerekçesinde de yer alan Yönetim Teorisinde Değişim'i bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

Özel sektörün rekabetçi yapısı ve kaydettiği ilerlemeler: Bu, yukarıda Ekonomi ve Yönetim Teorilerindeki değişim üzerine yazdıklarımızın bir sentezi, ya da başka bir anlatımla, doğrulandığı bir diğer ana başlık. Bu cümle ile Sosyal Refah Devleti'nin (Keynesyen Modelin) bir sermaye birikim modeli olduğu bir kez daha doğrulanmış oluyor. Gerçekten de devletlere 1929 krizi sonrası ve özellikle de ikinci paylaşım savaşı sonrası ekonomik ve sosyal misyonlar yüklenmesinin temel nedenlerinden biri özel sektörün, yani sermaye birikiminin o süreçte yeterince gelişmemiş olmasıydı.

Toplumsal eleştiri ve değişim talebi ile sivil toplumun gelişimi: Toplumsal eleştirinin ve değişim talebinin, gerçekte, sermayeye ait olduğunu gizlemeye ve gözden kaçırmaya yönelik olarak KYTK'nun gerekçesinde de yer alan bir ifadedir ve bilinçli olarak kullanılmıştır. Bu söylemle, çıkarılmaya çalışılan yasa toplumsal destek sağlamak ve sanki emekçilerin talebini yansıttığı izlenimi uyandırılmak amaçlanıyor. Siyasallaşamamış olsalar bile emekçiler için eleştirinin ve değişimin temelini bugün "mevcut olan" ekonomik ve sosyal koşulların iyileştirilmesi, siyasal, örgütlenme ve insan haklarının daha da geliştirilmesi ve artırılması oluşturur. Bu yüzden KYTK'daki toplumsal eleştiri ve değişim talebini yalnızca sermayenin ihtiyaçları temelinde bir eleştiri ve değişim talebi şeklinde okumak gerekir. Sivil toplumun gelişimi ile kast edilen de zaten, yasa hazırlayanlar içerisinde yer alan TÜSİAD, TOBB gibi sermayenin kendi örgütleri, TESEV Vakfı ve BİLGİ Üniversitesi gibi sermaye tarafından fonlanan vakıf statülü yapılarıdır. Bu yasanın birinci dereceden muhatapları olan kamu emekçileri sendikaları, işçi sendikaları ve bu sendikaların üst örgütleri olan konfederasyonlar ile TMMOB, TTB, gibi emekçi ağırlığı çok yüksek olan demokratik kitle örgütleri yasanın hazırlanmasında hiç bir şekilde dikkate alınmamıştır. Yalnızca bu yaklaşım bile KYTK'nun Kimin için ve Ne amaçla hazırlandığını açıkça ortaya koymaktadır.

KYTK GENEL GEREKÇESİNDE YER ALAN DİĞER ÖNEMLİ KONULAR:

Gerekçede, "Özellikle özelleştirme ve yerinden yönetimin gündeme geldiği bir ortamda denetimin anlamı ve önemi daha da artmaktadır. Devletin düzenleyici ve denetleyici olarak halkın yararını koruyacak bir işlev üstlendiği günümüz dünyasında yönetimin kalitesi denetimin kalitesi ile yakından ilişkili hale gelmektedir. Ne var ki ülkemizde arzu edilen nitelikte bir denetim sistemi oluşturulamamıştır" ifadesi yer almaktadır.

Oysa, günümüz dünyasında ve KYTK'nın temel çıkış noktasını oluşturan hizmetlerin piyasalaşması sürecinde, Türkiye'nin taraf olduğu GATS Anlaşması'na göre bu denetim, şirketlere yüklenen gereğinden fazla kısıtlayıcı yük olarak tanımlanmakta ve yasaklanmaktadır. Yine aynı paragrafta yer alan, "Ne var ki ülkemizde arzu edilen nitelikte bir denetim sistemi oluşturulamamıştır. Mevcut denetim sistemine bakıldığında ilk akla gelenler kurallara uygunluğa ve geçmişe dönük denetim olmaktadır" cümlesinde "kurallara uygunluk" açık bir dille eleştirilmektedir. Bu cümleye dayanarak yeni denetim anlayışında kurallara uygunluğun aranmayacağını öngörmek yanlış olmayacaktır. Peki nasıl bir denetim yapılacaktır öyleyse? Sadece sermaye haklarının ihlal edilip edilmediğine mi bakılacaktır? Bu, uluslararası tahkim davalarındaki mantığın aynısı. Çünkü bu davalarda da "devletlerin şirketlerin haklarını ne kadar ihlal ettiği ya da sözleşme şartlarına ne kadar uymadığı" üzerine kurulmuştur. Yine aynı paragrafta "Yetersiz kamuoyu denetimi" ifadesi yer almaktadır. Sınıflı bir sistem olan kapitalizmde emekçilere sermayeyi ya da onun devletini tam denetleme yetkisi tarihin hangi zaman diliminde verilmiştir ki hele bugünkü gibi liberalizmin dolu dizgin gittiği bir dönemde verilsin? Buradaki kamuoyu tanı-

minı sermaye olarak değiştirmek ve denetimin sermayeler arası savaşın bir aracı olarak kullanılacağını öngörmek bir kehanet olmayacaktır.

KYTK gerekçesinde, "Merkezî birimlerin strateji geliştirme, genel koordinasyon ve yönlendirme kapasitesi artırılırken, mahallî idarelerin inisiyatif kullanma ve operasyonel esnekliği vurgulanmaktadır." Mahallî idarelere hem inisiyatif kullanma yetkisi verilip hem de operasyonel açıdan esnekleşmeleri sağlanırken, merkezi idarenin geliştireceği stratejilerin uygulanması - üstelik kurallara uygunluğun da aranmayacağı bir düzende - mümkün olabilir mi? Gerçekten de bu yasa ile, yereldeki idarelere hizmetlerin piyasalaşması doğrultusunda inisiyatif kullanılacak ve esneklik tanınacak, ancak bu esneklik hiç bir zaman yasanın toplam ya da emekçiler lehine kullanılmasına izin verilmeyecek biçimde sınırlı olacaktır.

"Değişen koşulların gerektirdiği farklılaşma ihtiyacını giderecek esneklikler verilirken, bütünlük içinde uyumlu çalışmanın gerektirdiği minimum genel standart birliği de korunmaktadır." Değişen koşulların gerektirdiği farklılaşma ihtiyacını kim, hangi kriterlere göre belirleyecektir? Esnekliğin esas olduğu bir yapıda genel standart birliğinin minimum düzeyde de olsa korunması mümkün olabilir mi? Asıl olan kamu hizmeti ve emekçilerin çalışma koşullarının esnekleşmesidir.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu amaç maddesinde yer alan kavramlara gelince:

"Katılımcılık" Kavramı. Halkları ve emekçileri en çok etkileyen, onlara yönetimde söz sahibi oldukları hissini veren bir kavramdır. Oysa sınıflı bir sistem olan kapitalizmde egemen sınıfın kısa, orta ya da uzun vadeli çıkarlarına hizmet etmeyen yasal bir düzenleme mümkün değildir. Hele günümüzdeki sınıflar arası güç dengelerinin daha önce hiç olmadığı kadar emekçi sınıfların aleyhine olduğu bir dönemde bütünlük imkansızdır. Zaten KYTK taslağı bir bütün halinde incelendiğinde hazırlanış biçimi, hazırlanışına katkı yapanlar, genel gerekçesi ve madde gerekçeleri, bu kavramın aslında emekçilerin ve halkların algıladığı biçimde kullanılmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Yasada söz edilen katılımcılıktan, devlet bürokrasisi (en üst sivil ve asker bürokrasi) + üretici güç olarak sermaye + sermayenin kendi örgütleri ile destek verdiği STK'ların katılımını anlamak gerekmektedir. Bu yeni yapılanmada ne emekçilere (asıl üretici güç) ne de onların örgütleri olan sendikalara ya da oluşturdukları demokratik kitle örgütlerine yer vardır. Aslında oluşturulan yeni yapı tam anlamıyla bir sermaye sınıfı diktatörlüğüdür.

Öte yandan, KYTK ile getirilen bir diğer "yenilik" Ombudsman müessesesidir ve halk denetiminin Ombudsman üzerinden sağlanacağı iddia edilmektedir. Halk arasında yaygın olarak bilinen meşhur "Marko Paşa"yı aratmayacak olan bu yapı aslında gerçekten bir ağlama duvarından farklı değildir. Avrupa Birliği'nden bir örnekleme yapacak olursak, Brüksel'deki Ombudsman'ın çıkan sorunlar karşısındaki bütün yetkisi AB bürokrasisine hak ihlali kapsamına giren uygulamalar konusunda bazı "rica"larda bulunmakla sınırlıdır. Başka bir deyişle, Ombudsman müessesesi kurulmak suretiyle Avrupa yurttaşlarına konuşma, şikayet etme hakkı verilmiştir ama AB bürokratlarına bu şikayetlere uygun çözüm üretme gibi bir sorumluluk yüklenmediği için bu kurum âdeta bir ağlama duva-

rına dönüşmüş durumdadır.

"Saydamlık" Kavramı. Devletin şeffaf olması ve devlet sırrı kavramının ortadan kalkması olarak açıklanmaktadır. Saydamlık ile hedeflenen, devlete ait sırların toplum tarafından değil, burjuvazi tarafından bilinir hale gelmesidir. Diğer yandan yasada sözü edilen saydamlık yalnızca devlet için bir koşul olarak getirilmekte ama sermaye için gizlilik ve mahremiyet kavramları yasalarla korunmaya devam etmektedir. Bu anlamda KYTK sonucunda kamusal alanlar burjuvaziye devredilince eskiden devlet sırrı olarak gizlenen her şey bu kez şirketler için sır olacak ve şirketler kendi aralarındaki rekabetten dolayı sır kabul ettikleri hiç bir şeyi açıklamak zorunda olmayacaklardır.

"Hesap verebilirlik". Bir an için bu kavramın saydamlık kavramındaki sorunları çözeceğini ve açıkları kapatacağını düşünelim. Hesabı kim, kime verecek? Diyelim ki hesap devlete verilecek. Yeni devlet yapılanmasındaki ağırlıklı güç katılımcılık kavramına göre kimde olacak? Sermaye sınıfında. Peki hesabı veren ile hesap soran aynı sınıf olmayacak mı? Ayrıca bu yasaya göre esas denetim, kurum içi denetimle sağlanmayacak mı?

Kurum içinden görevlendirilecek personelin performans kriterlerine göre iş sözleşmesini feshetme yetkisi olan Amirinin yaptığı usulsüz işlemleri denetlemesi mümkün olabilir mi? Bu anlayış kamu emekçilerinin bir birini ihbar etmelerinin ve bazı emekçilerin ihbarcı olmalarının yolunu açmayacak mı? Ayrıca yasaya göre denetimler ulusal ve uluslararası denetim firmalarına yaptırılacaktır. Denetim firmaları, diğer şirketler gibi kâr amaçlı olduklarına göre, sermayenin sermayeyi kamu adına denetlemesi mümkün olabilir mi?

"Adil" kavramı. Yasanın madde gerekçelerinde "kamu hizmetlerinin onlardan yararlanan sosyal kesimlerin ihtiyaçları ve durumları dikkate alınarak, tarafsız ve eşit olarak sunulması" şeklinde tanımlanmıştır. Oysa, kamusal hizmetlerin verilmesinde devletin "taraf" olması gerekmez mi? Ancak bu takdirde yararlanan sosyal kesimlerin durumları dikkate alınmış olmaz mı? Yoksa elindeki para kadar adil olursun ya da başka bir ifade ile az parayla az hizmet, çok parayla çok hizmet alırsın, ya da paran yoksa kamusal hizmet alma hakkın yok demektir. İşte KYTK'nun en sosyal kavramının açılımı budur. Bu kavram sosyal bir boyut gibi görünse de, eşitsizlikler üzerine kurulmuş bir sistem olan kapitalizmde devletin tarafsızlığı, bugüne kadar olduğu gibi, otomatikman güçlüden yana tavır alma anlamına gelmeyecek mi?

"Kalite" kavramı. Yasanın amaç maddesi dışındaki bir çok maddesinde de çeşitli biçimlerde yer almakta ve hizmetlerin kalitesinin artacağı önemle vurgulanmaktadır. Bu kavramın özünü emek üzerindeki denetimin yoğunlaştırılması, performansın ölçülmesi, hizmet çalışanları arasına rekabet tohumlarının atılması ve bunun üzerinden emek sömürüsünün artırılması, ya da daha doğru bir tanımla, hizmet sektöründe emekçilerin ürettiği artı-değerin daha fazlasına el konulması oluşturmaktadır. Yasadaki kalite kavramından, emekçilerin ve halkın çoğunun anladığı biçimde hizmet kalitesinin artacağı anlamını çıkarmak ise büyük yanılgı olacaktır. Elbette kapitalist sistemde bir kalite kavramı vardır ve olmak zorundadır. Ancak kalite

kavramı asla bizlere dikte ettirildiği gibi değildir. Kapitalist sistemde, her miktar paraya, her keseye, her sosyal sınıfa her çeşit mal ve hizmet talebini karşılayacak şekilde farklı farklı kalite düzeyleri vardır ve sistemin işleyinde çok önemlidir. Çünkü bu sistem eşitsizlikler üzerinde yükselir. Bunu sağlayan en önemli etkenlerin başında da rekabet gelmektedir. Pazardan pay kapma savaşı olan rekabetin birinci koşulu, üretilen mal ya da hizmet, hangi kalite düzeyinde olursa olsun, onu en ucuz maliyetle üretebilmektir. Bu yüzden yasadaki kalite kavramını böyle okumak zorundayız.

Verimlilik kavramı. "Mallar, hizmetler ve diğer sonuçlar (çıktılar) ile bunların üretiminde kullanılan kaynaklar (girdiler) arasındaki ilişkiyi; aynı girdi ile en çok çıktının elde edilmesi veya aynı çıktının en az girdi ile uygun kalite dikkate alınarak sağlanmasını" ifade etmektedir. Aynı girdi ile en çok çıktıya ulaşma hedefi, kalite olarak tanımlanan ve çağdaş standartlara, hizmetten yararlananların beklenti ve ihtiyaçlarına uygun niteliklerde hizmet verilmesi ilkesiyle çatışır. En düşük girdi ile en yüksek çıktıya ulaşılacak olursa ortada ürün kalitesi diye bir şey kalmaz, hizmet kalitesizleşir. Ama zaten kalite kavramıyla da kast edilen hizmet ya da ürünün kalitesi değil, işçi ve emekçilerin üretim süreçlerindeki kalite, yani yoğunluk, dikkat ve titizliğin artmasıdır. Gerçekten yasa göre de verimlilik ile bir emekçiden maksimum seviyesini aşan düzeyde çıktı elde etmek hedeflenmektedir.

KYTK'nın temel ilkelerinin yer aldığı 5. maddedeki bentlerden biri "hizmetten yararlananların ihtiyacı-

na ve hizmetlerin sonucuna odaklılık esastır" hükmü yer almaktadır. Bu hükmeye göre, artık devlet bir şirket ve yurttaşları da müşteridir. Bir diğer husus ise gerek yasanın bütününde, gerekse bu hükümde çalışanların durumunun hiç dikkate alınmamış olmasıdır.

5. maddenin bir başka bendinde "Kamu kurum ve kuruluşları, kanunla kendilerine açıkça görev olarak verilmeyen ve kuruluşun amacıyla doğrudan ilgili olmayan alanlarda işletme kuramaz, mal ve hizmet üretimi yapamaz, bu amaçla personel, bina, araç, gereç ve kaynak tahsis edemez" hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile sermayeye, kamunun tüm mal ve hizmet üretiminden tamamıyla çekileceği ve terk edilen alanlarda tekrar faaliyete geçilmeyeceği garantisi verilmektedir. Bu maddenin bütünü ile ilgili olarak madde gerekçesinde ise, "Kamu kurum ve kuruluşları, kamu hizmetlerini yerine getirirken, durağan bir yapıda kalmayacak; aksine kamu yönetimi anlayışında zamanla meydana gelen değişimlere uyum sağlamak için kendilerini sürekli yenileyecektir" açıklaması yer almaktadır. Bunun anlamı, Kamu Yönetimi Temel Kanunu'nun tıpkı GATS Anlaşmasındaki Built-in hükmü gibi sürekli yapılandırılmaya açık olacağı ve sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda sürekli olarak değiştirileceğidir. Kısacası, kamunun liberalize edilmesinde bu yalnızca ilk önemli adımlardan biridir.

Ayrıca KYTK'nın 11. maddesinde yer alan Kamu hizmetlerinin gördürülmesinde: "... merkezî idare veya mahallî idarelere ait hizmetlerden kanunlarda öngörülenlerin gerektiğinde üniversitelere, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına, hizmet birliklerine, özel sektöre ve alanında uzmanlaşmış sivil toplum örgütlerine gördürülebilmesine imkan tanınmaktadır" hükmünde de merkezi ve yerel yönetim ayrımı yapılmadan kamusal hizmetlerin tamamının sermayeye devredilebileceği açıkça ifade edilmektedir. Örneğin yasanın ilk taslağında taşra teşkilatı kuramayacağı belirtilen Milli Eğitim Bakanlığı'nın, daha sonra TBMM'ye gönderilen yasa tasarısında merkezi idarede bırakılmasının bu maddeye göre farklılığı ne olabilir? Ya da yasa tasarısında merkezi idareye bırakılan Maliye Bakanlığının bu maddeye göre hizmetlerinin büyük bölümünün özel sektöre devredilmesi mümkün hale gelmiş olmayacak mıdır?

SONUÇ YERİNE

KYTK'nın Madde Gerekçeleri başlığı altındaki 2. maddede kanun kapsamının anlamı, "Bu anlamda, herhangi bir şekilde kamu kaynağı veya kamu gücünü kullanan hiç bir kurum veya kuruluş bu kanunun kapsamı dışında bulunmamaktadır" şeklinde açıklanmaktadır. Bu maddenin, merkezde bırakılacak kamu hizmetlerinin emekçilerinin de kanunda yer alan esnek, kuralsız, kalite ve performans dayalı, iş güvencesinden yoksun kalarak çalışacağı biçiminde okunması gerekmektedir. Bu madde, ulusal mı yoksa yerel mi tartışmalarına da nokta koyacak kadar önemlidir. Zira, kapitalist sistemde hem merkezin daha sosyal olmadığını, hem de yerelin iddia edildiği gibi demokratik olmayacağını, KYTK'nın temel hedefinin hizmet çalışanlarının emekleri üzerinden artı-değer elde etmek olduğunu tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır.

“Geçiş toplumları nereye?”

“Yeni” yoksulluk ve “yeni” modeller

Sema Erder

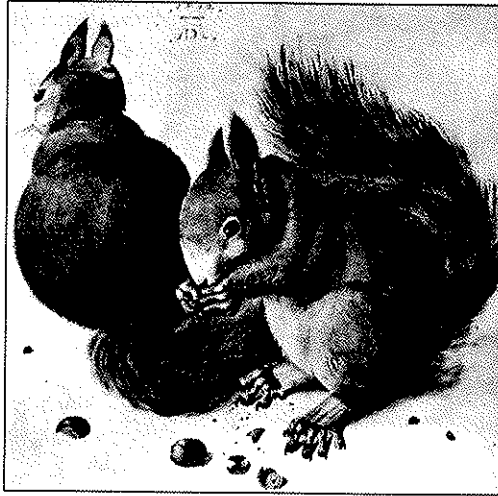
“Yeni” yoksulluk konusu, zengin “Kuzey” ülkelerinde de farklı bağlamlarda belirginleşmiş, “yeni” çözüm arayışları küresel bir gündem maddesi haline gelmiştir

Türkiye’de, yoksulluk konusu, yakın zamanlara kadar daha çok siyasiler, yöneticiler ve sosyal bilimciler tarafından kır-kent göçü ve geçekonduyla bağlantılı olarak ele alınıyordu. Son dönemlerdeki gelişmeler bu konuyu hem farklı boyutlara, hem de daha geniş çevrelere taşıdı. Deprem ve ekonomik kriz sonrasında, kentli orta sınıflar kendi konumlarının da pamuk ipliğine bağlı olduğunu ve sarsılabileceğini gördüler. Yine aynı şekilde, büyük şehirlerde gözle algılanabilir hâle gelen evsizler, sokakta

çalışan ve yaşayan çocuklar gibi birçok sorun, hem devletin, hem de geleneksel toplumsal dayanışma sisteminin kırılmasını açıkça ortaya serdi.

Bu dönemden sonra, sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını ilgi görmeye ve medyanın da etkisiyle yaygınlaşmaya başladı. Orta sınıflar kendi meşreplerine uygun dernekler aracılığıyla yoksullukla mücadele etmeye soyundu. Laikler, Çağdaş Yaşam Derneği, Eğitim Gönüllüleri Vakfı gibi derneklere, İslamcılar, Deniz Feneri Derneği, Gökkuşuğu Derneği gibi derneklere yönelerek yeni dayanışma modellerini deniyorlar. Bu arada, özellikle Saadet Partisi ve AKP’li belediyeler, Ramazan Çadırları kurarak, yoksullara erzak, yakacak yardımı dağıtarak, kar yağdığında da sokakta yaşayanları belli merkezlere toplayarak yeni uygulamalar başlattılar.

Diğer taraftan, merkezdeki yöneticiler de bir süredir mevcut sosyal güvenlik sisteminin yetersizliğini algılamış ve yeni çözüm yolları aramaya başlamıştı. Bu çerçevede, halk arasında FAKFUKFON diye adlandırılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, yöneticilere kendi bölgelerinde karşılaşmışları “yoksulluk” durumlarına müdahale etmeleri için sunulan yeni bir kaynak oldu. Yeşil Kart da, özelleştirmeyle gittikçe pahalılaşan, sağlık olanaklarına ulaşamayanları sisteme dahil etmeyi amaçlayan yeni bir uygulama olarak devreye girdi.

Bu ve benzeri konularda 1990’lara kadar yapılan değerlendirmeler, daha çok içe kapalı bir toplumun kapitalizme “geçiş” bağlamında analiz edilmekteydi. Ancak bugünlerde “küresel” etkileri ve ulus-üstü örgütlerle sürdürülen ilişkileri dikkate almadan olan biteni anlamak güçleşti. Konuyu sadece yoksulluk ve toplumsal dayanışma sistemiyle kısıtlasak bile, IMF, Dünya Bankası ve AB ile ilişkilerin doğrudan ve dolaylı etkilerini gözlemlemek mümkün. Yeni liberal politikalarla çoğu kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve sos-

yal güvenlik sisteminin bazı işlevlerinin piyasaya devredilmesi; Dünya Bankası’nca “yoksulluk” programının başlatılması ve AB adaylığı vesilesiyle “siyasal ve sosyal haklar” gibi toplumsal dayanışma, yoksulluk ve toplumsal dışlanma konularını doğrudan ya da dolaylı etkileyecek bazı yeni kararların alınması bu konudaki önemli gelişmeler.

Diğer taraftan, yoksulluk ve yeni yoksulluk tartışmalarının sadece Türkiye’nin değil, AB ülkeleri ve ABD de dahil, dünyadaki birçok ülkenin gündeminde olduğu da açık. Geçenlerde bir vesileyle Gürcistan’a gittiğimde, orada tanıştığım eski Sovyet ülkelerinden gelen araştırmacıların da benzer gündeme sahip olmaları; yöneticilerin de, benzer kavramlarla tartışarak, benzer ilkeler için yeni model aramaları benim için ilgi çekici bir deneyim oldu. Onlar da artık “geçiş” toplumu olarak kabul ediliyorlar.

Küreselleşme radikal değişikliklerin sürekli olduğu bir süreç. Küreselleşmeye yeşil ışık yakan politik kadroların iktidarda olmasının bu süreci hızlandırdığı açık, ancak yeterli değil. Sermayenin dolaşımının “güven” içinde sürmesi, birçok konuda ayrıntılı kurallar ve kurumların oluşumunu da gerektiriyor. Bu nedenle, yeni dünya düzeninin kurulması, “yeni küresel” ilkelere (!) bağlı, kurumsal bir yeniden yapılanma sürecini de beraberinde getiri-

yor. Yeni dünya düzeninin somutlaşması için ulus-ötesi örgütlerin bu yönde aktif girişimlerini ve yaşamın her alanıyla ilgili somut projelerinin de olduğunu izlemek mümkün. Yoksulluk ve yeni sosyal politikalar da son dönemlerde aynı çerçevede gündeme gelen konulardan biri. Ancak bunların somut etkilerinin ne olacağını kolayca öngörebilmek çok da kolay değil. Sürecin kendisinin çok karmaşık ve çok yönlü değişiklikleri beraberinde getirmesi her ülkede farklı deneyimlerin yaşanmasına neden oluyor. Ancak, bu süreçte “yerel” özelliklerin ve dinamiklerin etkileri ihmal edilemeyecek kadar önemli

Neredeyse yüzyıldır “geçiş” dönemini yaşayan Türkiye’nin, “model” ithali açısından zengin bir geçmişe sahip olduğunu biliyoruz. Prusya ve daha sonra NATO ordu modeli, İsviçre medeni yasası, İtalyan ceza yasası, Fransız kamu yönetimi sistemi gibi birbirinden çok farklı toplumsal ortamlarda üretilmiş olan modellerin eklektik bileşiminin sonuçlarını hep birlikte yaşıyoruz. Bu modellerin kökleşmiş bir “köylü” toplumunu nereye doğru ve ne kadar değiştirdiği kadar, bu modellerin bu ortamda nasıl biçimlendiğinin incelenmesi de önemli bir konu olmaktadır.

1990’dan bu yana yaşananlar için de aynı şeyleri söylemek mümkün. Bugünlerde Türkiye, bir taraftan AB’ye hazırlık için yeni politik ilkeleri; diğer taraftan, ekonomik kriz nedeniyle IMF ve Dünya Bankası’nın yeni ekonomik ve mali ilkelerini süratle ithal ediyor. Toplumun bu farklı modellerden ne şekilde etkileneceğini ya da bu modellerin bu yerel ortamda nasıl biçimleneceğini önümüzdeki yıllarda hep beraber gözlemleyeceğiz.

FARKLI KAPİTALİZMLER, FARKLI REFAH REJİMLERİ VE FARKLI YOKSUL GRUPLARI

Dünyada “devlet- toplum ve piyasa”nın eklemlenmesi açısından, farklı kapitalist modellerin ve dolayısıyla farklı refah rejimlerinin olduğu bilinmektedir. Küreselleşme, son dönemlerde hem bu modeller arasındaki rekabeti arttırmış, hem de birbirleriyle etkileşimlerini hızlandırmıştır. Ancak, bunun nasıl sonuçlanacağı ve her toplum bazında nasıl biçimleneceği henüz kesinlik kazanmış değil.

Bu noktada, kapitalist ülkelerdeki “farklı refah rejimleri”nin anlamını, Danimarkalı sosyal bilimci Esping-Andersen’in geliştirdiği tipolojiyi aktararak açıklamak yararlı olabilir. (Esping-Andersen; 1990; Esping-Andersen; 1996 ve Mingione: 1996.) Esping-Andersen, her toplumun, kendi tarihsel gelişim süreci içinde, sınıfsal yapının oluşumundaki dinamiklere bağlı olarak, “devlet-toplum-piyasa” ilişkileri açısından farklı kapitalizmler ve farklı refah rejimleri oluşturduğunu belirtmektedir. Buna dayanarak, her refah rejiminin farklı toplumsal kesimleri dışladığını ve farklı “yoksulluk” türlerini ürettiğini de belirtmek mümkündür.

Esping-Andersen, piyasanın etkin olduğu “bireyci- liberal model”; devletin refah kurumlarının etkin olduğu “bireyci-sosyal demokrat model” ve aile ve akrabalık ilişkilerinin etkin olduğu “cemaatçi-muhafazakâr model” olarak üç temel modelden söz etmektedir. Birinci model, ABD’deki refah sistemini; ikinci model, İskandinav ülkelerindeki refah sistemini; üçüncü model ise, daha çok İtalya’daki refah sistemini tanımlamaktadır. İngiltere, Fransa, Almanya gibi diğer kapitalist toplumlar ise, devlet, piyasa ve toplum ilişkilerinin niteliğine bağlı olarak, bu üç modelin farklı biçimleri olarak sınıflandırmadaki yerini almaktadır.

Esping-Andersen’in geliştirdiği bu tipoloji esas olarak kapitalistleşmiş “Kuzey” toplumlarını dikkate almakta, dolayısıyla, ne Türkiye’yi, ne de diğer “Güney” toplumlarını kapsamaktadır. Güney toplumlarının bir kesiminin “geleneksel” refah rejimlerine ya da kapitalist sistemle eklemlenme sürecinin niteliğine göre değişen nitelikte karmaşık refah rejimlerine sahip oldukları kabul edilebilir. Eski sosyalist ülkelerde tamamen çöken refah rejimlerinden geriye ne kaldığı ise meçhul. Ancak, Türkiye’deki sosyal güvenlik sistemi, piyasa ve toplumsal dayanışmanın nitelikleri dikkate alındığında, refah rejiminin “cemaatçi-muhafazakâr” modele benzediğini ileri sürmek mümkündür. “Cemaatçi-muhafazakâr” modelde, toplumsal dayanışma alanında, aile ve benzeri kurumların ve dini örgütlenmelerin, hem devletin refah kurumlarından, hem de piyasanın kurumlarından daha etkin olması söz konusudur.

Türkiye’de bireyleri, kuralları belirsiz olan piyasanın sarsıntılarında, sadece asgari geçimi hedefleyen sosyal güvenlik sisteminin korumaya yetmediği bilinmektedir. Dolayısıyla, bireyler, gittikçe daralan kamu olanaklarının eksikliğini, geleneksel toplumların dayanışma kurumları olan aile ve akrabalık ilişkilerine ve cemaatlere dayanarak kapatmaya çalışmaktadır. Bu modelin bireyler ve toplum açısından sonuçlarının, hem sosyal demokrat modelden, hem de diğer uçta yer alan liberal modelden

çok farklı olduğu ve farklı devlet-toplum ilişkileri ürettiği açıktır.

YOKSUL KİMDİR? YOKSULLUK POLİTİKALARI NELERDİR?

Bu noktada, biraz da sosyal bilimlerin bir başka tartışmalı konusu olan "yoksulluk" kavramı üzerinde durmak gerekir. Kısaca, toplumda varolan olanaklara ulaşamama olarak tanımlanabilen "yoksulluk" her zaman toplumdaki belli bir toplumsal katmanı, ya da sınıfı işaret etmeyebilmektedir. Her toplumda farklı bir toplumsal katman ya da o katmanın bir kesimi "yoksullukla" karşı karşıya olabilir. Diğer taraftan, yoksulluğa müdahale söz konusu olduğunda, "yoksul"un kim olduğunun, "yoksul olmayanlar" tarafından tanımlandığına dikkati çekmek gerekir. Bu tanımlama sürecinde, toplumdaki ideoloji, değerler sistemi ve güç ilişkileri devreye girdiğinden, bazı durumlarda bazı "yoksul" grupları çok önemli toplumsal ya da siyasal gündem olarak belirginleşmekte, bazı durumlarda ise "yoksulluk" da, bazı "yoksul" grupları da "görünmez" bir durumda kalabilmektedir. Bu nedenle yoksullar, kendi adlarına örgütlenemeyen ve durumlarını ifade etmeyen "pasif" ve "güçsüz" gruplar olarak da tanımlanmaktadır.

Diğer taraftan, konuyu sadece kapitalist toplumlarla sınırlarsak, bütün kapitalist toplumlarda, yurttaşlık haklarının kurgulanmasına göre değişen nitekte yoksulluk karşıtı politikalar geliştirilmiştir. Her türlü sosyal politikayı piyasaya terk etme eğiliminde olan ve bu politikaları "piyasanın görünmez eli"ne müdahale olarak gören "liberal" toplumlarda, düzen karşıtı protestolar, isyanlar ve kaos "korkusu" yoksulluğu denetim altına alma politikalarının geliştirilmesine neden olmaktadır. Muhafazakar toplumlar, bu politikaları daha çok, toplumsal değerler ve toplumsal bağlarda çöküntü olması endişesiyle kabul etmektedir. Buna karşılık, refah devleti uygulamalarını insan hakkı ya da yurttaşlık hakkı sayan toplumlarda ise bu politikalar devletin asli görevleri arasında kabul edilmektedir.

Dolayısıyla, her kapitalist toplumda, yurttaşlığın toplumsal kurgulanmasına göre değişen yoksulluk durumları ve yoksulluk politikaları olduğunu söylemek mümkündür. Kapsamlı sosyal politika kurumlarına sahip olan refah devletlerinde "yoksul olmamak" yurttaşlık hakkı olarak kabul edildiğinden, "yoksulluk" karşıtı politikalar daha çok sosyal güvenlik sistemi dışında kalanlar ve "yurttaş olmayanlar" için geliştirilmektedir. Buna karşılık muhafazakar toplumlarda, "yoksullara yardım etmek" yoksul olmayanların yapması gereken "ahlaki" bir görev olarak kabul edilmekte, kimi zaman devletin, kimi zaman ise cemaatin yerine getirdiği bir görev olarak tanımlanmaktadır. Bu durum kimin ya da hangi grubun yardımı hakkettiği tartışmalarını gündeme getirmekte ve bu konuyu tamamen güç ilişkilerine, inançlara ve toplumsal değerler sistemine bırakmaktadır.

Sosyal politikaların uygulanması sırasında yoksulluğun saptanması da bir başka tartışma konusudur. Bu konuda da iki farklı yaklaşımın hakim olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, yoksulluğu toplumda varolan "maddi" kaynaklardan yararlanmama olarak tanımlamakta ve yoksulluğun ölçülebilir olduğunu kabul etmektedir. Para ekonomisinin yaşamın her alanına girdiği ve bireyselliğin yaygın olduğu toplumlarda, salt ekonomik ya da parasal ölçümlerle, yoksulların kim olduğunun saptanması mümkün olabilmektedir. Ancak, para ekonomisinin yaygın olmadığı geleneksel toplumlarda, ya da Türkiye gibi enformel ekonomilerin yaygın olduğu toplumlarda, yoksulluğu salt parasal kıstasları kullanarak tanımlamak çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.

Buna karşılık, ikinci yaklaşım, yoksulluğu ilişkisel olarak kabul ederek yoksullarla olmayanlar arasındaki toplumsal ilişkinin nasıl kurgulandığına yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluğu, arkasında yatan toplumsal ve siyasal güçsüzlük ve eşitsizlikler yönüyle ele alır ve "toplumsal dışlanma" alanlarını saptamaya çalışır. Her toplumun bazı grupları, "yardımı hak edenler", diğer taraftan bazı grupları ise "yardımı hak etmeyenler" olarak tanımladığını düşünürsek, bu analizin anlamı daha açık hale gelebilir. Bazı toplumlarda kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürlüler, bazı toplumlarda ise, bazı etnik gruplar, ya da "yurttaş olmayanlar", yabancılar çok kötü koşullarda yaşasalar bile, toplumsal dışlanma nedeniyle, bireylerin, cemaatlerin, ya da devletin ilgisini çekmeyebilirler.

Türkiye'deki toplumsal dayanışma sisteminin "birey"i değil "aileyi" dikkate aldığı ve sistem dışlığını "ailesizlik" olarak tanımladığı kolaylıkla gözlemlenebilir. Toplumun, devletin ve hemen bütün siyasal partilerin ideolojik olarak "aile" kurumuna güvendiği ve desteklediği, sorun çıktığında "aile kurumunun desteklenmesi ve güçlendirilmesi" yönünde öneriler geliştirdiği bilinmektedir. (Erder; 1998 ve Erder; 2001.) Bu yaklaşım, "aile" kurumu içinde olduğu halde, aile içindeki güç ilişkilerindeki eşitsizlik nedeniyle, çok zor durumda olabilen çocuk, kadın ya da yaşlıların durumunu gözden uzaklaştırabilmektedir. Aynı şekilde, bazı etnik grupların ya da bazı yabancı grupların "toplumsal dışlanma" nedeniyle toplumsal dayanışma sisteminin tamamen dışında kaldıkları da bilinmektedir.

"YENİ" YOKSULLUK VE YENİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Küreselleşmenin dünyada yeni eşitsizliklere ve kurtuluşlara yol açtığı sürekli olarak vurgulanmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri dünyadaki farklı yaşam koşullarının ve eşitsizliklerin algılanmasını hızlandırmıştır. Diğer taraftan, küreselleşme sonrası gelişmeler "geleneksel" ve "modern" tüm sosyal güvenlik ve toplumsal dayanışma kurumlarına tahrif edici etkiler yapmaya başlamıştır. Bu nedenle "yeni" yoksulluk konusu, sadece yoksul "Güney" ülkelerinde değil, aynı zamanda zengin

"Kuzey" ülkelerinde de, farklı bağlamlarda belirginleşmiş ve "yeni" çözüm arayışları küresel bir gündem maddesi haline gelmiştir.

"Güney" ülkelerinde yaşanan ekonomik istikrarsızlık, toplumsal ve siyasal çalkalanmalar "geleneksel" toplumsal dayanışma sistemlerini çözüm üretilmez hale getirmiştir. Kapalı bir toplumun geleneksel sorunlarını, ataerkil yöntemlerle karşılamaya çalışan aile, akrabalık ve cemaat ilişkileri, bu yeni, değişen ve eskisinden çok farklı niteliklere bürünebilen sorunları çözmede çaresiz kalmıştır.

Küreselleşme ve yeni teknolojik gelişmelerin, üretimi esnekleştirdiği ve üretimi emeğin ucuz olduğu ülkelere doğru kaydırıldığı bilinmektedir. Modern sosyal güvenlik rejimlerinin olmadığı güney ülkelerine istikrarsız biçimde kayan üretim mevcut "enformel" ekonomileri beslemekte ve yeni kurumsal düzenlemelerin gelişmesini önlemektedir. Türkiye gibi birçok ülkede, küresel liberal ideolojilerin estirdiği rüzgarın da etkisiyle "modern" sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi yönünde öneri getirmek gün geçtikçe güçleşmektedir. Bu arada birçok ulus-ötesi örgüt tarafından geliştirilen modeller "özelleştirme" ve sosyal güvenlik sisteminin piyasaya devri yönünde olmaktadır. Yeni yoksulluk için getirilen yeni model önerileri de daha çok bu sorunların "topluma" aktarılması yönündedir. Burada umulan, STK'ların gelişmesiyle sorunların "devlete" yeni yük getirmeden çözümüdür. Ancak Türkiye örneğinden de izlendiği üzere, bu tür faaliyetlerin sivil toplumun, demokrasinin ve örgütlenme geleneğinin zayıf olduğu ülkelerde ne derecede etkin olacağı bilinmemektedir. Buna karşılık, bu önerilerin kronik ve kitlesel yoksulluğun yaşandığı toplumlarda ya da bölgelerde, geleneksel cemaat türü dayanışma örüntülerini yeniden üretmesi ya da yeniden biçimlendirmesi de söz konusudur.

Öte yandan, dünyada değişen güç ilişkilerinin, ekonomik ve siyasal istikrarsızlıkların, çözülme dayanışma ilişkilerinin kitlesel göç akınlarına neden olduğu bilinmektedir. Ulus-ötesi örgütlerin ve Kuzey ülkelerinin emeğin hareketini engellemeye dönük bütün çabalarına karşın göçün artma eğilimi göstermesi dikkati çeken yeni eğilimler arasındadır.

Kendi ülkelerinde zor durumda kalan milyonlarca insan, sağ salım yaşayacakları yer arayışı içinde, oradan oraya savrulup durmaktadır. Kendi iradeleri dışında gelişen olaylar nedeniyle kendi ülkelerinde yaşayamaz hale gelen bu insanlar, asgari yurttaşlık haklarından bile mahrum kalarak, başka ülkelerde "kaçak" olarak yaşamak durumunda kalmaktadır. Bu konunun, ulusötesi örgütlerce "insan hakları" açısından ele alınması gereken önemli bir "küresel" gündem maddesi olması gerekir.

Ancak, ne yazık ki, bu konu, Kuzey ülkelerinde sadece "göç korkusu" ve "göçün önlenmesi" konularıyla ilişkili olarak gündeme gelmektedir. Ulus-ötesi örgütler çoğunlukla bu konuya kulaklarını tıkamakta ve konuyu sadece Güney ülkelerinin çözmesi gereken bir sorunmuş gibi kabul etmektedirler. "Göçün önlenmesi" görevi de Güney ülkelerine, dış yardım, kredi ya da dış ticaretin azaltılması, hatta bazı konularda ambargo tehdidiyle aktarılmaktadır. Son dö-

nemlerde, Kuzey ülkelerinin geliştirdiği göç politikaları bu konudaki çifte standardın en açık şekildedir.

Bugünlerde, özellikle Avrupa'da insan hakları savunucuları ve küreselleşme karşıtı gruplar, "sınırsız dünya" hareketini başlatmışlar ve Kuzey ülkelerinde yaşayan "yurttaş" olmayan göçmenlerin, yabancılara ve Güney ülkelerinde yaşayanların durumunu "insan hakları" bağlamında tartışmaya açmışlardır. Ancak, yerleşik siyasal kadrolar tarafından bu hareket ve tartışmalar, henüz "marjinal" hareketler olarak kabul edilmekte ve çok fazla dikkate alınmamaktadır.

Kaçak göçmenlerin Kuzey ülkelerinde, çok ucuz ve korunmasız bir emek kaynağı olarak geçici ve güvencesiz işlerde çalıştırıldıkları ve enformel ekonominin yaygınlaşmasına neden olduğu bilinmektedir. Bugünlerde enformel ekonomilerin "küreselleşmesi" konusu yeni tartışmaların odağına oturmaya başlamıştır. Bu bağlamda, yeni istihdam biçimleri, "modern" toplumsal güvenlik sistemlerinin sarsıntıya uğraması tehlikesi ve ulus-devletlerin mali ve ekonomik kaynaklarının azalması en çok tartışılan konulardır.

Avrupa'da gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemine sahip olan ülkelerin yöneticileri esas olarak kendi yurttaşlarının toplumsal dışlanmayı önleyecek, temel geçim sorunlarını yeterli düzeyde çözümleyecek düzenli ve sürekli işe sahip olma olanaklarını aramakla meşguller. Bu arada bu ülkelerde, sosyal güvenlik sistemlerinin hem "yoksulluğa" neden olmadan, hem de devlete yeni yük getirmeden esnekleştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bazı ülkelerde göçmenler de bu yeni sosyal politikalarından yararlanabilmektedirler. Ancak, bu ülkelerde, kaçak olarak çalışan yabancılar artık "yeni yoksullar" olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan genel olarak "kaçak işçiler" kamuoyu tarafından işsizliğin ve istikrarsızlığın temel nedeni olarak gösterilmekte ve bu durum da yabancı düşmanlığını körüklemektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinin daha çok çevre Müslüman ülkelere göç alması, göç korkusuyla İslam korkusunu üst üste bindirmekte ve yabancı düşmanlığını doğrudan Müslümanlara doğru yönlendirmektedir.

Bu nedenle, bu ülkelerin "yeni yoksulları" olan

“yabancı kaçak işçiler”in sorunlarının çözümlenmesine dönük öneriler, kamuoyunda fazla destek bulamamaktadır. Çok hassas dengelerde yaşatılmaya çalışılan sosyal güvenlik sistemlerine yük getirecek her öneri, seçmenler ve bu sisteme kaynak sağlayan vergi verenler tarafından tepki görmektedir. Bir anlamda, sosyal güvenlik ve sosyal dayanışma konularını “sosyal yurttaşlık” hakkı olarak kabul eden Avrupa ülkelerindeki sosyal güvenlik sisteminin geleceğinin ne olacağı konusu tartışılırken, “yurttaşlık” haklarının herkes için bir “insan hakkı” olarak kabul edilip edilmeyeceği henüz belirsizdir.

Diğer taraftan, AB’ye üye ülkelerde bazı yeni çalışmalar, uzun zamandır önemsenmeyen

aile-akrabalık türü ve dini cemaatlara dayalı geleneksel toplumsal dayanışma modellerinin yeniden keşfedildiği ve sosyal dayanışma ile ilgili bazı işlevlerin yeniden bu kurumlara devredilmesi yönünde öneriler geliştirildiği dikkati çekmektedir. (Örnek olarak, Mingione ve Oberti: 2003.) Bir bakıma bu yeni durum başlangıçta ifade edilen, liberal, sosyal demokrat ve geleneksel refah rejimleri arasında bir etkileşimin başladığı anlamına da gelmektedir.

Diğer taraftan, toplumsal güvenlik ve toplumsal dayanışma konularında hemen her ülke kendi siyasal ve toplumsal koşulları bağlamında tartışmayı sürdürmektedir. Bu konuda sadece AB üyesi ülkeler arasında bir iletişim ve bölgesel işbirliği çabaları mevcuttur. Ancak bu çalışmalarda AB’nin kapalı ve küresel etkilerden uzak bir alan olduğu (ya da olması gerektiği) varsayımının etkileri olduğu gözlenmekte ve konunun küresel niteliği çoğu zaman göz ardı edilmektedir. AB’de henüz yeni yoksulluğu “küresel” bir olgu olarak gören ve bu konuda düşünce üreten bir yaklaşım ufukta gözükmemektedir. Bu da Güney ülkelerinde sadece “liberal” refah rejimi modellerinin gündeme gelmesine neden olmaktadır.

Türkiye son yirmi yıldır, kır-kent göçünün yarattığı “yeni yoksullukların” yanı sıra, tarımda desteklerin kalkması ve köy boşaltma gibi ekonomik ve siyasal kararlarla kırdaki; geçekondulaşmanın ticarileşmesi, işsizlik ve iş piyasasının güvensiz ve süreli olmayan işler üretmesi gibi nedenlerle kentte, çalışma, geçim ve yaşama biçimlerinde önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönemden geçmektedir. Son ekonomik kriz, sadece alt gelir gruplarının değil, orta sınıfların da “işsizlik” tehdidini yakın bir

gerçek olarak yaşamalarına neden oldu. Bu çerçevede asgari geçim olanağı veren sosyal güvenlik sisteminin sarsıntıya uğraması ve geleneksel dayanışma ağlarının da özellikle düşük gelir grupları için çözüm üretmekte çaresiz hale gelmesi, yoksulluğu, eskisine göre daha açık bir biçimde somut olarak algılanabilir bir olgu haline getirmiştir.

Bu bağlamda, Türkiye’nin “yeni” toplumsal güvenlik ve toplumsal dayanışma sisteminin ve “yeni yoksulluk”la ilgili politikalarının oluşum halinde olduğunu gözlemlemek mümkündür. Bu politikaların ve uygulamaların son dönemlerde, bir taraftan AB’deki tartışmalardan, diğer taraftan Dünya Bankası gibi örgütlerin geliştirdiği mo-

dellerden etkilenmekte olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, bir taraftan liberal refah rejimlerine özgü piyasa ağırlıklı sosyal güvenlik sistemlerinin, diğer taraftan “sosyal yurttaşlık” anlayışına ağırlık veren AB sosyal şartının birbiriyle yarışan modeller olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak son dönemlerde en yaygın eğilimin “yerel” geleneksel dayanışma rejimlerinin yeniden canlanması ve mevcut siyasal kadrolarca yeniden üretilmesidir. Bütün bu etkilerle, sosyal güvenlik kurumlarının ve geleneksel aile ve akrabalık ve cemaat dayanışması sisteminin nasıl ve ne yönde değişeceğini önümüzdeki dönemde izleyeceğiz.

KAYNAKÇA:

ERDER, S. (2001); “Yeni Yoksul(n)luklar Üzerine”. Sosyal Demokrat Değişim Dergisi. Nisan-Mayıs 2001. 58-63.

ERDER, S. (1998); “Kentteki Enformel Örgütlenmeler, Yeni Eğilimler ve Kent Yoksulları”. 75 Yıl İçinde Değişen Kent ve Mimarlık içinde. Editör: Y. Sey. TİB ve Tarih Vakfı Ortak Yayını. 1998. İstanbul. S: 107-114.

ESPING-ANDERSEN, G. (1990); The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton University Press. New Jersey.

ESPING-ANDERSEN, G. (ed) (1996); Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies. Sage Publications and UNRISD. London.

MINGIONE, E. (ed.) (1996); Urban Poverty and the Underclass. Basil Blackwell. USA.

MINGIONE and OBERTI (2003); “The Struggle Against Social Exclusion at the Local Level.” <http://www.nordregio.es/EJSD/refereed/1.pdf> (05.01.2003)

Türkiye ve AB

Halim Togan

Futbol kurallarıyla tenis oynanmaz, değiştirelim kuralları deniliyordu. Kurallar "değişti" de, Türkiye ile tenis oynamak isteyen mi var? Futbol neye, kime yetmiyor?

Avrupa birliği Türkiye'yi içine alacak mı, almayacak mı ya da alır mı, almaz mı diye boşuna telaş ediyorlar. Aslında soruyu şöyle sormalı: Türkiye'nin AB üyesi olmasında AB'nin ekonomik ve stratejik çıkarları var mı, yok mu?

AB, "baba hayrına" ya da "insanîyet" adına kurulmuş bir birlik değil. Sermayenin orta ve uzun vadede çıkarları gözetilerek düşünülmüş ve kurulmuş bir birlik. Bugün vardığı aşamada ekonomik çıkarlarına uyuyorsa, Türkiye'yi niçin içine almasın?

Türkiye, vitrini kurtarma adına şu meşhur uyum yasalarını, vb. çıkardı, daha da çıkaracak diyelim. "Sorun" uygulama denilen şeyde. İçte, dışta herkes öyle diyor. Ne denilmek isteniyor? Türkiye'nin tipik bir AB ülkesine ne kadar benzeyeceği mi merak ediliyor?

Şart mıdır benzemesi?

Benzedi diyelim, o zaman Türkiye, hayatın her dokusunadek değişeceği söylenen yapısıyla AB sermayesinin ne kadar işine yarar? Söz gelimi kayıt dışı ekonominin bütünüyle değilse de büyük bölümüyle kayıt altına alınması Türkiye ekonomisinin medarı iftiharını "dinamizm"ini – boğaz tokluğuna da olsa her işe koşmaya hazır genç ve cevval büyük işsizler ordusu; olabilecek en düşük maliyetle çalışma koşulları ve hiç mesabesinde sosyal güvenlik; varlığı ile yokluğu bir sendikal örgütlenme ve eylem; alabildiğine esnek istihdam; vb., vb... – nasıl etkiler? AB'nin Türkiye'nin üye olmasında ekonomik çıkarları varsa, o çıkarlar o dinamizmden yoksun kalmayı ne ölçüde kaldırabilir? Söz gelimi çocuk emeğinin sömürülmesine son verilmesi halinde o sömürünün sermayeye getirisi neyle (ne kadar, nasıl) ikame edilir?

Türkiye'nin AB üyeliğinde AB'nin stratejik çıkarları varsa, uygulamanın uyuma ters düşmesi – ne kadar ters düşerse düşsün – o stratejik çıkarları stratejik çıkar olmaktan çıkarır mı? Avrasya'nın petrol/doğalgaz vesair yeraltı zenginliklerinin dünyaya pazarlanmasında ABD kadar AB'nin de gözü olduğu çok iyi biliniyor. Bu AB için salt bir kazanç sorunu da değil, aynı zamanda bir ekonomik beka sorunu. Ülkeyi yönetenler de – seçilmişiyse, atanmışiyse – bunu çok iyi bildikleri için Türkiye'yi her ikisine de, arada "köprü" olarak sunuyorlar. Köprü, köprü işini gördükten sonra, üzerinden geçtiği arazi konusunda AB tarafının ABD tarafından daha "titiz" davranması için bir neden var mı? Türkiye'nin alt-

mış yıldır süregelen her hâliyle NATO saflarında Avrupa Konseyi üyesi olmasına itiraz etmeyen Avrupa aynı Avrupa'dır. NATO'nun işlevini yitirip tarihe karışacak yerde daha kapsamlı ve derin – "medeniyetler çatışması" türünden tezlere zemin olabilecek tarihsel önemde – yeni işlevler kuşanmakta olduğu bir zamanda o Avrupa mı Türkiye'yi yönetenlere ve bundan sonra yönetecek olanlara gözünüzün üstünde kaşınız var diyecek?

AB'cilerimizin bir bölümünün gözü peşpeşe çıkarılan kağıt üstünde uyum yasalarından ("demokratikleşme"den) başka bir şey görmüyor. Bir bölümü de (hükümet, reel sektör, ekonomi ve finans analistleri, vb.) gözünü, "müzakere tarihi verildikten" sonra ülkeye akacağı rivayet edilen AB sermayesiyle birtakım özel fonlara dikmiş. Boşuna umutlanma... Türkiye gibi daha on ülke – hem de Türkiye'nin önünde – kapıda bekliyor. AB'nin elinde Türkiye'ye akıtacağı fazla bir sermaye ve kaynak yok; onun gibi onca ülkeye akıtacağı – Allah ne verdisse alıp yetinecekleri – kadar sermaye ve kaynak var. Kaldı ki, gelecek olan da, geldiği kadarıyla ne işe yarayacak? Gelecek sermaye burada hangi koşullarda ne yapacak? Neyi nasıl yapacak? Dünya çapında kapitalist rekabetin gereklerinin, olmazsa olmazlarının bunda etkisi, rolü ne olacak? Bunlar göz önünde tutulduğunda, AB'nin, Türkiye'ye ne vereceğini düşünmekten çok, ondan ne alacağını hesabını yapmakta olduğunu şimdiden görmek hiç zor olmasa gerek.

Kopenhag Kriterleri'nde insan hakları ve azınlık haklarına ilişkin tespitleri – kağıt üstünde de kalsa – haklı olarak önemseyen AB'cilerimizin, sendikalaşma, toplu sözleşme, grev gibi temel işçi hakları konusunda yıllardanberi çok az istisna dışında sus pus olmaları şayanı dikkat değil midir? AB mahfillerinden de, işçi haklarının temel insan hakları kategorisi içinde yer aldığına dair *dişe dokunur* herhangi bir "uyum" ve "uygulama" uyarısına şimdiye kadar tanık olanınız var mı? Bırakın AB'siz yapamayacakları her hallerinden belli işverenlerin ne düşündüğünü, AB sevdalısı sendikacılarımızın dahi işçi haklarında mesela İtalya standartlarını geçerli kılma gibi uğrunda ciddi – sonuç alıcı – kavga vermeye hazır oldukları bir sorunları var mı? Türki-

ye'nin kendi koşullarına uyan uyum ve uygulamalar AB canibinde şimdiden cepte keklik sayılmıyor mu sanıyorsunuz?

İç dinamiklerin işlemesi ve dayatması sonucu olmayan – klüp üyeliği için gerekli “tüzük kuralları” kabilinden – demokratikleşmenin sihirli değnek olmadığı her geçen gün daha iyi görülüyor. Daha da görülecek. Sözelimi, KKK'nın yurtdaşı İl Özel İdare Kanunu mucibince mahalle mahalle fişletme teşebbüsüne kadar varan çıkışlar, “demokrasi karşıtlarının son debelenmeleri” midir, yoksa Türkiye'nin kendine özgü koşulları bağlamında demokratikleşme üzerinde denetimi toplumun en ücra dokularınadək dayatmaya yönelik, AB üyeliği perspektifli bir hazırlık mı? Hangisi?

Bir de “sosyal haklar” sorunu var. “Kendine özgü koşulları”yla bu alanda Türkiye'nin hali malum. O koşulların bugünden yarına değişmeyeceği içte ve dışta herkesin bildiği bir şey. Oysa yetmiş milyon nüfuslu, gelişmekte olan bir ülkede (ya da “piyasa”da mı demeli?) gelir dağılımı adaletsizliği çok parlak olduğu söylenen ekonomik performansa rağmen azalacak yerde artmaktayken, işsizlik nerdeyse hiç ağza alınmayan boyutlarda artarak sürüp giderken sosyal haklar, bütünüyle, her çalışan insan için hayati önemi haizdir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için acaba ne gibi bir başka sihirli değneğe ihtiyaç duyulacaktır? AB hükümetleri ile Brüksel bürokrasisi Türkiye'ye o sihirli değnekle gelmeye çok mu hevesli ve hazırlar?

AB sermayesi kendi çalışanlarının sosyal haklarına âdeta savaş açmış durumda. Neden açmasın? Sosyal hak kavramı AB'ye özgü bir karakteristik değil. Avrupa'ya özgü bir tarihsel kazanım. AB'yi oluşturan ayrı ayrı ülkeler içinde kıyasıya sınıf mücadelesi sayesinde kazanılmış hakların ifadesi. O ülkelerin tek tek kendi iç dinamiklerinin ürünü. Hâlen AB düzleminde gidiş buna ters yönde. Yüz kere anlatık, uzun boylu tekrara gerek yok. Avrupa Birliği, onu oluşturan tek tek ülkelerin insanlarından, mevcut kazanılmış haklarından feragat etmelerini istiyor, bekliyor ve direnenlere bunu dayatıyor. Brüksel bürokrasisinin gözünde olduğu kadar Birlik üyesi ülke hükümetlerinin de gözünde “sosyal hak” sermayenin işine yaradıkça ve yaradığı kadar bir “hak”tır. Sosyal gerekçesini ve içeriğini insanların gerçek, somut ihtiyaçları değil, sermayenin “küresel” rekabet koşullarındaki ekonomik ve politik çıkarları belirler. O çıkarlara ters düştüğünde, hak filan değildir; günü geçmiş ideolojik saplantı, ya da tek tek üye ülkelerle bütün Birliğin genel çıkarlarını hiçe sayan “korporatif çıkar” dayatmasıdır. İcabı tezelden görülmelidir. Böyle olması kaçınılmaz, çünkü AB'nin temsil ettiği birlik, esas itibarıyla, sermayelerin birliği. Kökünde, tarihsel olarak, hep söylenip durduğu gibi Fransa ile Almanya'nın “artık savaşmama” iradesi yatmıyor; ilk nüve olan Demir Çelik Birliği'nden bu yana, ayrı ayrı ülke sermayelerinin bir araya gelerek Avrupa çalışanlarından nasıl daha çok artı-değer

sızdırılabileceğinin yolunu bulma ve inşa etme niyet ve hesabı yatıyor. AB'yi ilk baştan bugüne getiren dinamik budur. Yerinde duramayıp durmadan genişlemesinin ve Avrupa çalışanlarının sosyal kazanımlarını kısıtlaya törpüleye gelişmekte olmasının da nedeni budur. Avrupa işçileri neyin ne olduğunu bildikleri ve 150 yıldır kavga gürültü bizzat yaşadıkları için, tek tük istisnalar dışında her yerde AB'ye ve AB üyeliğine karşı çıktılar. Haklıydılar, haklı oldukları her geçen gün daha iyi anlaşılıyor. (Evet ama, referandumlarda, seçimlerde hep AB'cilik kazandı diyecek olanlar, burjuva demokrasisinin nasıl işleyip sonuç aldığını bilmeyenlerle vaktiyle bilip de artık unutanlar ya da zaten artık kapitalizmin kan ve ter kokulu gerçekliği üzerine geçirilen parlak “demokrasi” yaldızından başka hiç bir şeyi umursamayanlardır.)

Peki, Türkiye gibi azıllı devletçi bürokrasisiyle, “devlet rantı” müptelası siyasetçileri ve iş çevreleriyle, vb. “uyumsuz” bir ülkenin AB'ye girmesi AB'nin kendi içinde uyumsuzluk ve sorun yaratmaz mı? Yaratmaz. Yunanistan gibi bir ülke nasıl yaratmadıysa ve hâlâ da yaratmıyorsa, Türkiye de yaratmaz. Hiç sorun çıkmaz değil elbette ama, çıktığı kadarıyla da her sorunu aşmanın bir yolu bulunur. Şimdiye kadar benzer durumlarda hep bulunmuştur. Çünkü “uyum” karşılıklı olacaktır. Hatta Türkiye AB'ye benzemediği kadar AB Türkiye'ye benzeyecektir. Gidiş, bugünden, o yöndedir. Bundan şüphe duyanlar, şu sıra Avrupa'da ekonomik performans, iş barışı, ücretler ve esnek istihdam gibi konularda neler tartışıldığını, iş çevreleriyle hükümetler arasında ne hesaplarla ne tezgahlar hazırlandığını biraz yakından izlerlerse iyi ederler.*

AB sermayesi AB ülkelerinde ardarda gündeme getirip gerçekleştirmeye uğraştığı olabildiğince düşük – uluslararası piyasa realitelerince belirlenen – sosyal dayanışma, iş güvenliği, kamu hizmeti, “insan gibi yaşama” (!), standartlarını, vb. Türkiye'de hazır bulunduğu şükredip üzerine oturacaktır.

Ayrıca, AB sermayesinin “devlet rantı” denilen şeyin yabancısı olduğunu kim söylemiş? Bırakınız sık sık patlak veren devasa boyutta yolsuzlukları, o ranttan soyutlanmış bir kapitalist ekonomi dünyanın neresinde görülmüş ki AB içinde uyumsuzluk yaratacakmış!

AB içinde tek tereddüt yaratabilecek nokta, Türkiye'nin 70 milyonluk nüfusedir. Bunun Birlik-içi siyasi/idari düzenlemelerin işleyişinde sorun yaratacağını düşünenler yok değildir.

Bütün bunlar, Türkiye'nin şimdiki haliyle AB'ye aday üye olamayacağının değil, pekâlâ olabileceğinin kanıtlarıdır. AB'nin Türkiye'de gözü var. Kendisi ile vitrinde uyumlu görünmesi yeter; fiilen ona benze-

*Yalnız hazırlıklar değil, birçoğu yıllardır süren uygulamaları da. (bakınız: *Evrensel* gazetesi, 30 Mart 2004. “Yurt severlik adına”, Serdar Derventli. serdar@evrensel.de)

mesi gerekmez. Gerekseydi, zaten, sermayesiyle ve devletiyle ülkenin sahipleri bir an önce kapağı oraya atmaya bu kadar heveslenmezlerdi.

Türkiye'nin "kendine özgü koşulları" ile başatmenin en önemli ayağı, demokrasi/güvenlik sorunsalı da epeydir AB'nin kendi gündeminde. El Kaide'nin son Madrid baskını 11 Eylül'denberi sürmekte olan tartışmalı sürece büyük ivme kazandırdı. El altında hazır tutulan "önlem paketleri", alışılmış insan hakları ve hukuk devleti ilke ve uygulamalarıyla bağdaşmaz "güvenlik" yaklaşımları AB başkentleriyle Brüksel arasında kol geziyor; açık açık konuşuluyor, görüşülüyor, hazırlıklar yapılıyor. Bir yıl önce Bağdat'ın tepesinde yakılan HOLOKOST'un Avrupa'nın göbeğine taşınması perspektifi bütün demokrasi ve özgürlük paradigmasını altüst ediyor.

Avrupa, bu. Türkiye'ye Birlik yolunu açmaya ne itirazı olacak? AB yetkililerinden biri değilse bir başkası boşuna mı, yeri geldikçe, "Hazır olmasa bile Türkiye'ye hayır diyemeyiz," diyor ne zamandır?

Sonuç itibariyle, sosyalinden muhafazakârına kadar her çeşit "demokrat"ın, "Ya AB'ye alınmazsak!" diye kaygılanmaları da, "Ha alındık, ha alınıyoruz!" diye sevinmeleri de boşuna. Çünkü AB'ye girmek Türkiye'ye, ne insanların ezici çoğunluğunun işine ve gücüne yarar bir demokrasi ve özgürlük, ne de yaşanmaya değer bir uygarlık getirecek.

Kopenhag Kriterleri'nin son tahlilde tüzüksel vitrinden ibaret olduğu, Türkiye'nin bile bu hâliyle o sınavdan çabucak ve çok kolay geçmiş sayılması ardından AB zimmamdarlarının ceplerinde milyarlarca dolarlık Airbus, vb. siparişi dosyalarıyla gele gide Türkiye'yi yönetenlere çocuk yepesler gibi yağdırdıkları övgülerden de belli. "Uygulama, uygulama!"

deyip durmalarına bakmayın siz. Türkiye vitrin gösterilerini yerine getirsin yeter. Artar bile! Uygulama karşılıklı uyum meselesi olduğu sürece, AB sermayesinin ve hükümetlerinin Türkiye'de gerçek anlamında demokrasiye, hukuk devletine, insan haklarına, vb. ilgisi, bunlara TC sermayesinin duyduğu ihtiyaç kadardır.

Futbol kurallarıyla tenis oynanmaz, değiştirelim kurallarımızı deniliyordu bir vakitler. Kurallar "değiştirdi" de, Türkiye ile tenis oynamak isteyen mi var? Futbol neye, kime yetmiyor?

Demokrasiyi ve özgürlüğü ciddiye alıyor muyuz, almıyor muyuz? Sorun budur. Demokratikleşmek, özgürleşmek için AB'ye girme perspektifine umut bağlamak, kendinden umudu kesmektir. "AB perspektifi olmasaydı Türkiye'de son birkaç yılda alınan yol hiç alınır mıydı?" türünden "düşünce" egzersizleri demokrasiyi de, özgürlüğü de ciddiye almamanın ifadesidir. Özgürleşmek için kavga verip kazanmayı hedeflemek yerine sözde uyum yasalarına alışı tutmak, Avrupa giderek Türkiye'ye benzerken Türkiye Avrupa'ya "benzeyecek" diye heveslenip sevinmek, hatta kimileri gibi, AB üyeliği için elinden geleni el hak yapıyor, bundan iyisi can sağlığı diyerek Akepe gibi bir partiye ve başındaki adamlara hayırhah gözle bakmak, çok zorlanınca da onlara akıl öğretmeye kalkmak mıdır özgürlükçü olmak?

Demokratik hak ve özgürlükler için, hukuk devleti için, daha iyi bir hayat, daha uygar bir toplum için ciddi bir mücadele vermeden bir yere varılamayacaksa (bu bedahati ikide bir tekrarlamaktan biz de usanç ve utanç duyuyoruz artık!) o mücadeleyi AB üyeliği hedefine sığıştırmamanın, tabir cağizse, "İstim arkadan gelsin," demekten bir farkı var mı? Özgürlük, olmazsa olmaz bir temel ihtiyaç ve zorunluluksa eğer, haydi buyrun kavgaya! Elinizi tutan mı var? AB'ye girince Avrupa çalışanlarıyla birlikte imkanlarından bir şeyler umuluyorsa, o mücadele zemini - olduğu kadarıyla - bu gün de var; orda da, burda da hazır duruyor. Haydi buyrun, ne duruyorsunuz? Özgürleşmenin yolu Brüksel bürokrasisinin kapısında beklemekten mi geçiyor, yoksa bu ülkenin insanların hep bilinegelen koşullarda yaşayıp durduğu mahallelerden, şehirlerden, köylerden; salt boğaz tokluğuna çalışıp ömür tükettiği fabrikalardan, işliklerden, büyük küçük şantiyelerden; uluslararası sermaye ile yerli ortaklarının sermayenin ağır kuşatması altında yaşanan hayatlardan ve bütün dünya çalışanlarının sömürüye ve sömürünün her tecellisinde mündemîç her türlü "kural içi" ve kural dışı baskıya karşı ortak mücadelesinden mi?

Ya uygarlık için AB, ya 3. Dünya meskeneti imiş! Oturduğun yerde ülkenin yok "jeo-stratejik", yok "global", yok "coğrafi", yok "demokratik ılımlı İslam", yok bilmemne konumunu satışa çıkarıp AB zimmamdarlarından "anlayış" beklemekten, bugün birinin, yarın öbürünün ağzının içine bakmaktan âlâ meskenet mi olur? Uygarlığa gelince, onun da yolu, AB'nin "Türkiye'ye getireceklerinden değil, Türkiye'de çalışan insanların AB'ye ve AB'cilerle rağmen elde edip koruyacakları kazanımlardan geçecektir.

Direnişin belleği olarak tarih

Fatmagül Berktaş

"Hatırlamak, direnmektir." Gramsci

8 Mart Kadınlar Günü kutlamaları bu yıl epey çeşitlilik gösterdi. Meydanlardaki mitinglerden büyük alışveriş merkezlerindeki kutlamalara dek uzanan bu çeşitlilikte, medyanın en çok ilgi gösterdiği faaliyetler, "kadınların kendilerini sımartma günü" olarak düzenlenenlerdi. Gazeteleri okurken birden korkuya kapıldım ve kalıcı bir bellek inşa etmenin, ezilenler açısından ne kadar önemli olduğunu bir kez daha düşündüm. Eğer biz hatırlamazsak, 8 Mart'ın içerdiği anlam birkaç yıl içinde unutulup gidebilir. İnsanın buna inanası gelmiyor ama hiç de olmayacak bir şey değil. Eski Mezopotamya'nın, "yazı bilgisi"ni ellerinde tutan tapınak rahiplerinin önceki efsaneleri kendi siyasal amaçlarına hizmet edecek biçimde değiştirmelerinden* bu yana, tarihin nasıl çarpıtıldığına ve ezilenlerin kazanımlarının tarihten nasıl silindiğine ilişkin çok örneğimiz var. Şimdi de "8 Mart"ın, 19. Yüzyılın ikinci yarısında yükselen kadın mücadelesinin bir simgesi olduğunun unutturulmaması, bize bağlı.

19. Yüzyıl, genel olarak kitlelerin tarih sahnesine çıktıkları ve tarihsel özne olmaya başladıkları bir dönem. Bu dönemde, hem orta sınıf hem de alt sınıf kadınlarının mücadelesinin de yoğunlaştığını ve emekçi kadınların grevlerinde açılan pankartlardan esinlenen "Ekmek ve Gül" şarkısının giderek bütün kadınların ortak direnişini simgelediğini hatırlamak önemli. Peki, kadınlar daha önce hiç mi direnmemişlerdi? Elbette direnmişlerdi ama, direnişleri "tarihe yazılmamıştı". Büyük harfli Tarih'in çok uzun bir süre boyunca kadınları ve diğer "altta kalanlar"ı dışlamış olması, onların görünmezliğini tescil edip pekiştirdi ve "görünmezlik", çarpıcı bir biçimde, kadınlar için herkesten daha uzun sürdü.

*Bu rahipler, daha önceden evrenin yaratıcısı ve tanrıların anası olarak tapınılan Ana Tanrıça Namu'nun adını, Tanrılar Listesi'nden siliverirler! (Samuel Noah Kramer, "Poets and Psalmists: Goddesses and Theologians: Literary, Religious and Anthropological Aspects of the Legacy of Sumer", D.Schmandt-besserat, The Legacy of Sumer, Malibu, 1976)

Tarihi yapanlar insanlardır, yani somut kadınlar ve erkekler. Ama tarihi yazanlar sadece erkek oldukları, ve erkeklerin dikkate değer buldukları konuları kaydettikleri sürece kadınların yapıp ettikleri, mücadeleleri, hayalleri ve özlemleri orada pek az yer bulabildi. Genel olarak emekçilerin mücadelesi geliştikçe bu durum, örneğin mülksüz erkekler için değişirken, tarih disiplini de bu değişime ayak uydurdu ve "emek tarihi", "sosyal tarih" gibi akımlar emekçilerin erkeklerini görünmezlikten kurtarmaya başladılar. Ne var ki, bu "aşağıdan tarih" çabası da kadınları görmezden gelmeye devam etti.

Bu durumun değişebilmesi için, kadınların bilinçli çabası ve kendi tarihlerini "geri alma"ları, kendi arşivlerini, kütüphanelerini kurmaları, kısacası kendileri için kalıcı bir bellek oluşturmaya başlamaları gerekti. Goethe, "özgürlük, her kuşağın yeniden kazanmak zorunda olduğu bir şeydir" der; bu sözün doğru olduğu açık, ama her kuşağın yeniden kazanmak zorunda olduğu özgürlüğün tanımının, geçmiş kuşakların mücadelelerini ve kazanımlarını bildiğimiz ölçüde daha derin olacağı da aynı derecede açık. Yoksa ünlü tarihçi Collingwood'un deyişiyle, "tarih bilinci olmadığı zaman, insanlar işaretlenmemiş bir zaman denizi içinde yalpalayıp durmaya" mahkum olurlar.

Bu noktada, Michel Foucault'nun eleştirdiği, bugünkü amaçlar açısından "tarihi yeniden yazma" geleneğinin ne kadar uzun bir geçmişi bulunduğunu düşünmemek mümkün değil. İçinde yaşadığımız "ileri teknoloji çağı"ndaki medya egemenliğinin köklerinin, Eski Mezopotamya'nın yetenekli rahiplerinin bilgiyi iktidara dönüştürerek kendi amaçları için kullanma başarılarında yattığı anlaşıyor.

Gerçekten de tarih bilinci olmadığı zaman, harcanan emeklerin ve direnişin sürekli kazanımlara dönüştürülmesi mümkün değil. Tıpkı Penelope gibi, gündüz dokuduğunuz kumaşı her gece yeniden sökmek zorunda kalırsınız ve bir arpa boyu ilerleyemezsiniz. Kadınların tarihinin olmaması, bilgiye ve yaratıcı düşünceye başka kadınların

yaptıkları katkıları bilmemeleri onların bir toplumsal grup olarak entelektüel gelişimini çok olumsuz etkiledi, her kadın kuşağı "özgürlük" tanımını yaparken en baştan başlamak zorunda kaldı. Geçmişiniz olmazsa, kendinize bir gelecek inşa edebilir misiniz? Dolayısıyla, kadınların geçmişi araştırmaya, başka kuşakların mücadeleleriyle bağlar kurmaya ve kendilerinden esirgenmiş olan eğitime ve bilgiye, özellikle de direnişin, yenilgilerin ve kazanımların bilgisine sahip çıkmaya ihtiyaçları var.

Böyle bir bakış açısından, tarih de karşımıza çok farklı bir yüzüyle çıkar. Orada kadınlara-rası rekabeti, ezilmeyi ve yenilgiyi gördüğümüz gibi, direnmeyi, kıvrak stratejileri ve dayanışmayı da görürüz. Bunlar, çoğu zaman, resmî eril tarihçiliğin önemsiz bulduğu için hiç araştırmadığı, hatta üzerini örttüğü ya da çarpıttığı, ama aslında kadınlar açısından hayati bilgilerdir. Örneğin, Cezayir'de Silahlı İslami Cemaat'in kadınların topluca hamama gitmesini yasaklaması karşısında, ölüm tehditlerine rağmen kadınların birlikte hamama gitmekte direnmesi, kaç erkek tarihçinin dikkatini çeker? Dikkatini çekse bile, kaç bunu kaydetmeye değer bulur? Oysa böyle bir direniş, dünyanın birçok yerinde milyonlarca kadın için kelimenin tam anlamıyla bir ölüm-kalım sorunudur. Afganistan'da, İran'da, Türkiye'nin çoğu yerinde, sadece bir kimlik iddiası bile kadınlar için ölümcül sonuçlar yaratabilirken, resmi tarihçi için bunlar önemsiz şeylerdir, "minör" tarihin konusudur, en fazla "anekdot anlatmaya" yararlar!

Tarih'in bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmesinden bu yana, kadınların bu tarihteki rolü, tarihçilerin kendi bakış açılarına göre farklılık gösterdi. Romantik tarihçilik, örneğin Michelet, cinsiyetler arasındaki ilişkiyi tarihin itici güçlerinden biri olarak görmesine karşın, kadını doğa ve özel alan, erkeği kültür ve kamusal alan ile özdeşleştiren ve birbirinin karşısına diken çağının ideolojik anlayışını yansıtır. Kadınlar, kendileri için "uygun" alanda, yani eşlik ve annelik rolünde kaldıkları sürece olumlu bir güçtürler. Örneğin 5 ve 6 Ekim 1789'da ekmek talebiyle isyan ettikleri zaman iyidirler, çünkü aileleri için mücadele etmektedirler; ama iş, kamusal rollere soyunduklarında değişir. O zaman birer canavara dönüşürler ve "Devrimci Mahkeme"nin Olympe de Gouges ya da Madame de Rolland için verdiği idam kararı haklı olur. *Le Moniteur Univer-*

sel gazetesinin 19 Kasım 1793 tarihli kararı haklılaştıran yazısından alınan şu bölümler dönemin anlayışını çarpıcı biçimde yansıtmaktadır:

"Yakın zamanda ve kısa bir süre içinde devrimci mahkeme **kadınlara büyük bir ders verdi**. Bu örnek şüphesiz hafızalarında yaşayacaktır. [...] Coşkulu bir muhayyile ile doğmuş olan Olympe de Gouges... devlet adamı olmak istedi ve yasa onu **cinsine yakışan erdemleri unuttuğundan dolayı cezalandırdı**.

Akıllı, kültürlü, büyük tasarıları olan ve paralı askerlere benzeyen yazarlarca kuşatılmış Rolland Kadın ise her açıdan bir **canavardı...**

Halka ve halkın seçtiği yargıçlara karşı küçümseyici soğukkanlılığı, yanıtlarının kibirli keskinliği, alaycı neşesi ve Adliye Sarayı'ndan Devrim Meydanı'na getirilirken gösterdiği meta-net, hiç bir acı anısının olmadığını kanıtlıyordu. Oysa o bir anneydi ama **doğanın üstüne çıkmak isterken** onu feda etmiş, **bilgiç olma arzusu cinsinin erdemlerini unutmaya** yol açmıştı. **Her zaman tehlikeli olan bu unutuş** da, onun idam sehpasında can vermesine yol açtı." (abç.)

Bu alıntı, fazlasıyla açık sözlü. Kadınların akıllı, kültürlü ve "bilgiç" olmak istemelerinin kurulu düzen açısından nasıl bir tehdit olarak algılandığı, hele "coşkulu bir muhayyileye" ve "büyük tasarılar" sahip olmanın ve mahkeme karşısında boyun eğmemenin ne denli bağışlanmaz bir suç oluşturduğu bundan iyi anlatılamazdı, herhalde. Bu davranışların tümü, kadınların "doğanın üstüne çıkıp" kendilerine biçilen rolleri kabul etmemeleri anlamına geliyordu; buysa, dönemin erkekleri açısından dünyanın sonunun gelmesiyle eşanlamlıydı.

Tarihçiliğin bir meslek olarak gelişmesinde önemli rol oynayan pozitivist tarihçilik, bir bütün olarak gündelik yaşamı görmezlikten gelirken kadınları da yok saydı. 20. Yüzyılda ise, sömürgeciliğe karşı mücadele ve ülke içi sınıf mücadelesi "aşağıdan tarih"in önemini arttırdı ve eskiden sesi duyulmayanlara ilginin yönelmesini sağladı. Sosyal tarih'in gelişimiyle varolan tarihsel çerçevenin yeniden tanımlanması mümkün oldu ve aile yapısı, cinsellik, popüler kültür, çocukluk ve gençlik vb. konular da, toplumsal ve ekonomik değişimi anlamak açısından önem kazandı. Başka disiplinlerden, özellikle sosyoloji ve sosyal antropolojiden esinlenen tarihçiler, yeni konulara yöneldiler: Etiket ve sosyal ritüeller, do-

gum kontrolü, aile büyüklüğü ve benzerinin yanısıra geleneksel olarak ayrı görülen alanlar, yani iş ve aile yaşamı, topluluk, kültür ve sınıf arasındaki ilişkiler de ele alınmaya başladı. Ne var ki, "aşağıdan tarih"e duyulan ilgi, otomatik olarak, kadınların tarihe dahil edilmesi anlamına gelmedi. Ancak 1970'lerde, dünya çapında ikinci dalga feminizmin ve kadın hareketinin ivme kazanmasıyla kadınlar tarihsel sorgulamanın merkezine yaklaşmaya başladılar.

Kadın tarihi, her yerde, varlığını kadın hareketine ve onun yol açtığı sorgulamaya borçlu oldu. "Biz kimiz? Yüzyıllar içinde toplumsal bir grup olarak kadınların kollektif bir kimliği oldu mu, nereden geldik, hangi yolları katettik, nereye gidiyoruz? Cinsiyete göre bölünmüş bir dünyada doğurganlığın sessizliğine, günlük işlerin nankör kısır döngüsüne ve mahremiyete sıkışıp kalmış kadınların bir tarihi var mı? vb. vb..." Bu sorular, kadın hareketinin siyasal çıkışını yaptığı 1970-75 arasında güçlü bir biçimde sorulmaya başladı. Bu dönemdeki yapıtların adları da bu yönsemeyi sergiler nitelikteydi: "Kadınların Tarihini Geri Almak", "Tarihin Arka Yüzü", "Çoğunluk Geçmişini Arıyor", "Kadınların Dünya Tarihi" vb. 1980'lerden sonra ise, "toplumsal cinsiyet" kavramının bir analiz kategorisi olarak kullanılıp toplumun tümüne (sadece kadınlara değil) uygulanmasıyla feminist tarihçilik aşamasına geçildi ve salt kadınların ilgilendiği bir alan olmaktan da çıktı. Artık günümüzde, tıpkı örneğin sınıf kategorisi işin içine katılmadan herhangi bir ciddi sosyolojik araştırma yapılmasının mümkün olmadığı gibi, tarih ve genel olarak sosyal bilimlerde "toplumsal cinsiyet" kategorisi analize dahil edilmeden kabul edilebilir bir araştırma yapmak mümkün değil.

Tarihe farklı (feminist) bir perspektiften baktığınızda, karşınıza çıkan tablo gerçekten de çok çarpıcı olabiliyor. Genelde üzerinde düşünmeden "tarihin doruk noktaları" olarak saydığımız dönemlerin, kadınlar açısından hiç de öyle olmadığını bilmek ve dolayısıyla "evrensel" sayılan olguların ve dönemlerin toplumsal cinsiyete göre ne kadar değiştiğini görmek, bize bu "evrensel" önkabulleri de sorgulama fırsatı veriyor. Bu açıdan ilk akla gelen örnekler, insanlığın altın çağlarından biri olarak kabul edilen eski Yunan'ın köleci ve kadınları (özgür olanları) dışlayan "demokrasi"si; küçük bir yüksek statülü kadın grubu dışında, kadın çoğunluğunun statüsünün düşmesine neden olan Rönesans; özel alan-kamusal alan ayrımını derinleştirerek ve aileyi bir üretim

birimi olmaktan çıkararak kadınların kamusal alandan dışlanmalarını pekiştiren Sanayi Devrimi'dir. Ancak, elbette, daha az bilinen örnekler de vardır ve bunlar bize, her olguya toplumsal cinsiyetin iki farklı kutbundan bakmak gerektiğini, öyle baktığımızda aynı olgunun çok farklı anlamlara bürüneceğini gösterir.

Ünlü tarihçi Gerda Lerner'in dediği gibi, topluma ve tarihe çok uzun zaman yalnızca tek gözle baktıktan sonra, artık iki gözle bakmanın zamanı gelmiştir ve iki gözle görebileceğimiz şeyin tek gözle gördüğümüzden çok daha geniş ve doğruya daha yakın olacağı açıktır.

Bu bağlamda, iki ilginç araştırmayı aktarmak istiyorum. Din ile kadınların ilişkisi konusunda, pozitivist tarihçiliğin genel kabul gören bir yargısı vardır. Buna göre kadınlar, dindarlığa ve boş inançlara kapılmaya daha yatkındırlar, çünkü bu hem onların doğasından hem de daha cahil olmalarından kaynaklanır. Kadınları kültüre değil de, doğurgan bedenleri nedeniyle doğaya yakın sayan anlayış, onları akıl-beden, ruh-madde kutuplaşmasının aşağı sayılan beden ve madde yanıyla özdeşleştirdiği için, "ortaçağın karanlığı"nı, hurafelere yönelişi vb. kadınların temsil etmesinden doğal bir şey olamaz. Oysa toplumsal cinsiyeti hesaba katan somut araştırmalar yapıldığında, kadınların olgusal olarak belli bir dinsel biçime bağlılıklarının, kiliseyi vb. desteklemelerinin son derece rasyonel temellere ve çoğu kez çıkarlarının ve kimliklerinin savunulmasına dayandığı ortaya çıkar.

Judith Herrin'in "Women and Icons in Early Christianity" (Erken Hristiyanlık'ta Kadınlar ve İkonalar) adlı incelemesinde, Bizans'ta 7. ve 8. yüzyıllardaki ikonoklazma hareketine kadınların karşı çıkışının nedenleri ele alınıyor. Bu hareket, özellikle dünyevi işler kadar dinsel alanı da kendi iktidarlara altında tutan imparatorların, merkezi iktidarı daha da güçlendirmek için başvurdukları bir dinsel-ideolojik operasyondur ve kilisenin bir bölümünün yanısıra kadınlar tarafından şiddetli bir direnmeyle karşılanmıştı. Bunun nedeni, ikon tapınmasının kadınlara, din ile kendi aralarında evin mahrem sınırları içinde kişisel bir ilişki kurmalarına, otoritelerin denetimi dışında özerk bir kutsal alan yaratma olanağını vermesiydi. Dolayısıyla kadınlar, her türlü yola başvurarak bu hareketin zafer kazanmasına engel olmaya çalıştılar. Bu arada ilginç dayanışma örnekleri de verdiler; yalnızca farklı sınıflardan kadınlar değil, geleneksel düşmanlar olan gelin ve kaynanalar arasında da işbirliği örnekleri sergilediler. Teodo-

ra, katı ve zalim bir ikonoklast olan İmparator Teofilos'un karısıydı. Bir yandan Teofilos yeni dine karşı çıkanlara işkence yaptırıp saray zindanına attırırken, diğer yandan Teodora aynı mahkumları sarayın öteki tarafından dışarı kaçarttırıyordu. Üstelik bu çabasında, kaynanası Öfrosine'nin de desteğini alıyor ve bu iki kadın Bizans sarayındaki harem kurumunun erkeklerin pek nüfuz edemediği mahrem bir alan olmasından da pek güzel yararlanıyorlardı. Sonunda zafer, sokaklarda ve evlerde direnen sıradan kadınlar ile saraylarda mücadele eden imparatoriçelerin oldu: 843 yılında, İmparatoriçe Teodora ikon tapınmasını geri getirdi!

Bir başka örnek ise, 18. Yüzyıldaki Katolik reformasyonu döneminde Katolisizmin Fransa'da geçirdiği feminizasyondur. Ralph Gibson'un yaptığı ve aynı zamanda, toplumsal cinsiyet analizinin sadece kadın tarihçiler tarafından yapılmadığının da yetkin bir örneği olan bu araştırmada, istatistiksel verilere dayanılarak özellikle kırsal kesimde kadınların katolik kilisesini desteklediği ortaya konarak bunun nedenleri ele alınıyor. Gibson, bir yandan kilisenin ve köy papazlarının insanların hayatları üzerinde daha sıkı bir denetim kurmayı ve güçlenmeyi amaçladıklarını, bu amacın da o sırada kadınların talepleriyle ve çıkarlarıyla örtüştüğünü sergiliyor. Çünkü kilisenin egemenliğinin artması, erkek egemenliğini ve özellikle keyfi erkek baskısını sınırlandırmak isteyen kadınlarının işine gelmektedir. Toplumun hızla değiştiği ve sanayileşmenin toplumsal ve kültürel geleneklerde derin aşınmalar yarattığı, özellikle genç erkeklerin köklerinden koparak yüzer gezer hale geldikleri ve saldırganlıklarının arttığı koşullarda, kilisenin cinsel ahlak propagandası yapması ve erkekleri genel olarak aileye ve çocuklara karşı sorumluluğa çağırması, kadınların papaz efendileri desteklemeleri için fazlasıyla geçerli bir nedendi. Böylelikle gebelik zamanında terkedilmekten, sebatsız boşanmalardan ve giderek artan "çete tecavüzleri"nden korunmayı ümit ediyorlardı, ki hiç de haksız sayılmazlardı. Pozitivist erkek tarihçilerin bu davranışı kadınların cahilliğine ve papazların huralelerine daha kolay kanma özellikle atfetmelerine rağmen kadınların

pekala rasyonel davrandıklarını (pozitivist tarihçilerin kendilerinden daha rasyonel!) ve hak ve çıkar temelli pazarlıklar, ittifaklar yaptıkları ortadaydı. Burada da, bir kez daha, aynı olguya, toplumsal cinsiyet ayrımının iki ayrı kutbundan bakıldığında o olgunun ne denli farklı anlamlara bürünebileceği görülüyor.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, feminist tarihçiler, kadınların öznelliğini ortaya çıkarma çabası içinde oldukları için, aynı zamanda her egemen eril kültür içinde bir dişil kültürün varlığını hesaba katarak araştırıyorlar ve böylece kadınların salt "kurban" konumunda olmadıklarını, tarihsel özneler olarak tarihin yapımına etkin olarak katıldıklarını belgeliyorlar. Kadınların zihinsel dünyalarını kavramaya yönelik ve cinsiyet farklılığının örgütlenmesinin toplumda merkezi bir rol oynadığını kabul eden bu yaklaşım, kadınların başka türlü anlaşılması mümkün olmayan davranışlarının ve somut seçimlerinin tarihçi tarafından anlaşılmasını ve yorumlanmasını mümkün kılıyor. Böylelikle, kalıcı bir bellek anlamına gelen tarihin, kadınlar açısından direnişin belleği de olmasına hizmet ediyor.

Küreselleşme Karşıtlığı Anti-kapitalist Öz Taşır

Yalçın Yusufoğlu

Uluslararası kapitalizme karşı mücadelede başarının yolu sınıf mücadelesinden ve sosyalist hareketin siyasette güçlenmesinden geçer

Her yıl bir-iki kez dünyanın çeşitli kentlerinde (uluslararası kapitalizmin politik veya ekonomik nitelikli önemli toplantılarının yapıldığı günlerde) gerçekleştirilen küreselleşme karşıtı protestolar dünya medyasında ses getiriyor. Hepimiz dünya çapındaki bu karşı koyuşu destekliyoruz. Öte yandan, Dünya Sosyal Forumu'nda, Avrupa Sosyal Forumu'nda, tek tek ülkelerin, kentlerin sosyal forumlarında çok sayıda kimse bir araya geliyor, insanlığın ortak sorunlarını dile getiriyorlar, tartışıyorlar, çözümler arıyorlar. Böylece, dünya kapitalizminin önde gelen kuruluşlarının ya da devlet-hükümet başkanlarının o toplantıları son yıllarda küreselleşmeye ve neo-liberalizme karşı gösteriler için dünya kamuoyuna seslenen vesileler haline gelmiş bulunuyor. Onların kapalı kapılar altında ne görüşüp, hangi pazarlıkları yaptıkları dünya kamuoyuna pek yansımıyor, ekonomi sayfalarının uzmanları ya da o nitelikli televizyon yorumcularının aktardıklarını dünyada çok az insan -sadece o toplantılarda ne olup bittiğini yakından izleyenler- öğreniyorlar, ama onların o kentlerde, o salonlarda niçin toplandıklarını, daha doğrusu insanlığın hayrına toplanmadığını o gösteriler tüm dünyaya duyuruyor.

KÜRESELLEŞME KARŞITI GÖSTERİLER VE TOPLANTILAR

Hafızalarımızı tazelemek için uluslararası nitelikli o gösterileri burada tekrar analım.

Dünya çapında ses getiren ilk eylem Aralık 1999'da Seattle'da gerçekleştirilmiş olsa da, küreselleşme karşıtı ilk bir araya geliş daha önceye rastlar.

* Temmuz 1996, Chiapas: 54 ülkeden 3000 kişi neo-liberalizme karşı İnsanlık İçin Uluslararası Konferans'ta toplandı.

* Ocak 1998, Chiapas sempatanları, Dünya Ticaret Örgütü Karşıtı Koordinasyon ve Kürt grupları, yıllık toplantısını yapan Dünya Ekonomi Forumunu Davos'ta protesto etti.

* Mayıs 1998, Cenevre: DTÖ'nün kuruluşunun 50. yıldönümünde Cenevre'de 10.000 kişi DTÖ'ne karşı gösteri yaptı.

* Ocak 1999, Davos: Dünya Ekonomi Forumu'na karşı protesto eylemi.

* Haziran 1999, Köln: G8 zirvesinin yapıldığı yörenin etrafında 30.000 kişi insan zinciri oluşturarak, yoksul ülkelerin borçlarının silinmesini talep ettiler.

* Aralık 1999, Seattle: DTÖ toplantısı vesilesiyle, 50.000 kişi konferans merkezine giden yolları ka-

pattı; toplantı bu yüzden bir çok delegenin salona ulaşamadığı koşullarda başladı, Belediye olağanüstü hal ilan etti, ABD başkanı Clinton uzlaştırıcı açıklamalar yapmak zorunda kaldı. Göstericilerin "Battle of Seattle" (Seattle Muharebesi) adını verdikleri olaylarda 500 kadar kişi göz altına alındı.

* Nisan 2000, Washington: Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu'nun ortak toplantısının yapıldığı binaya giden yollar protestocular tarafından tutuldu, polis göz yaşartıcı bomba kullandı.

* Eylül 2000, Prag: 10.000 kişi IMF ve Dünya Bankası'nı protesto etti. 157 kişi yaralandı, 490 kişi gözaltına alındı.

* Eylül 2000, Melbourne: Dünya Ekonomi Forumu protesto edildi, 100'ü aşkın insan yaralandı.

* Ocak 2001, Davos: Göstericiler kasabaya ulaşmasın diye asker-polis Davos'u ulaşımına kapattı.

* Mart 2001, Nepal: Birleşmiş Milletler'in düzenlediği Üçüncü Küresel Forum 20 bin kişi tarafından protesto edildi. 200 kişi yaralandı.

* Haziran 2001, Goteborg: Avrupa Birliği zirvesine karşı yapılan gösterilerde İsveç polisi ateş açtı, Hannes Westberg isimli 19 yaşındaki genci ağır yaraladı, 554 kişiyi gözaltına aldı.

* Temmuz 2001, Salzburg: Dünya Ekonomi Forumu protesto edildi.

* Temmuz 2001, Cenova: G8 zirvesini protesto gösterilerine 100.000 kişi katıldı. Carlo Giuliani polis kurşunuyla öldü, 500 kişi yaralandı, 300 gösterici göz altına alındı.

* Aralık 2001, Brüksel: 12 bin kişi AB zirvesini protesto etti.

* Şubat 2002, Porto Allegre: Dünya Ekonomi Forumu'na karşı kurulan Dünya Sosyal Forumu ikinci kez toplandı.

* Haziran 2002, Sevilla: Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanları toplantısına karşı 100.000 kişi gösteri yaptı.

* Kasım 2002, Floransa: Avrupa Sosyal Forumu 20 bin kişinin katılımıyla toplandı.

* Ocak 2003, Porto Allegre: Dünya Sosyal Forumu 50.000 kişiyle gerçekleştirildi. Halkın kısaca "Lula" dediği Brezilya Devlet Başkanı da forumda konuştu, sevgi gösterileriyle karşılandı.

* Ocak 2003, Davos: Dünya Ekonomi Forumu protesto edildi.

* Haziran 2003, Evian: G8 zirvesine karşı kasabada 100.000 kişi bir araya geldiler, konuştular, tartıştılar. Zirvenin gündemindeki en önemli madde

büyük bir küresel tehlike haline gelen, her yıl milyonlu rakamlarla ifade edilen insanın canını alan salgın hastalıklara, çocuk ölümlerine karşı dünyanın en zengin sekiz devletinin mali yardımında bulunmasıydı. BM Dünya Sağlık Örgütü'nün sunduğu ayrıntılı raporlar ve öneriler doğru dü-rüst tartışılmadı bile. Aynı yıl Irak Savaşı'na 100 milyar dolar ayıran ve 78 milyar dolarlık ek bütçe isteyen ABD dahil, elini cebine atan olmadı.

Ulusal örgütlerin men-suplarını diri tutarlar.

Küresel kapitalizmden zarar gören pasif yığınların uyarılmasında, politik tercihlerinin belirlenmesinde rol oynarlar.

Dünyaya egemen olan mevcut sisteme karşı topyekûn bir muhalefete başlangıç işareti oluşturabilirler.

Ya sonra?

Bu soruyu mutlaka sormak gerekir, çünkü sorunun yanıtını aramak mücadelenin karakterini, asli güçlerini ve hedeflerini incelemek anlamını taşıyor.

* Haziran 2003, Porto

Karpas: AB zirvesi dönem başkanı Yunanistan'da toplandı, 40.000 kişi birliğin mülteci politikasını protesto etti.

* Eylül 2003, Cancun: Dünya Ticaret Örgütü'nün Meksika'da toplanan zirvesine karşı protesto gösterilerinin haklılığı toplantıda kanıtlandı. Üçüncü Dünya ülkeleri kendi tarım ürünlerinin ABD ve AB'nin gümrük duvarlarıyla karşılaştığını, bu yetmezmiş gibi hem ABD'nin, hem de AB'nin tarıma sübvansiyon uygulamaya devam ettiğini, bunun ise DTÖ'nün yazılı kurallarına uymadığını söyleyerek, engellerin ve sübvansiyonların kaldırılmasını istediler. Kendilerini dinleyen olmadı. Buna karşılık, ABD'liler o ülkelere DTÖ kapsamında bağlayıcı yeni kurallar kabul ettirmek isteyerek, "Siz haklısınız, ama politik nedenler bize engel, sübvansiyonların kaldırılmasını politik mülahazalarla Kongre kabul etmiyor, siz şimdilik bu yeni antlaşmayı kabul edin," dediler. İstekleri reddedildi. Zirve AB ve ABD açısından tam bir fiyaskoyla sonuçlandı.

* Kasım 2003, Paris: Avrupa Sosyal Forumu zengin ve ayrıntılı bir gündemle ve 30.000 kadar katılımcıyla toplandı.

* Ocak 2004, Bombay: Dünya Sosyal Forumu 100.000 kişiyle gerçekleştirildi.

(Bu kronoloji "Yarın İçin" sitesinden alınarak, eklerle tamamlanmıştır: Koray Urbalı, 12.09.2003.)

Sözü edilen eylemlere ve oturumlara katılanlar arasında bireysel olarak oralara gidenler bulunduğu gibi, pek çoğu da, çeşitli yurttaş örgütlerini, sivil inisiyatifleri temsil ediyorlar. Bu bakımdan, o katılımcılar çalışan yığınların aşımsanmayacak bir bölümünün isteklerini veya tepkilerini yansıtıyorlar.

Uluslararası dayanışma, uluslararası protesto dünyanın kapitalist devlet şeflerine, patronlarına, genel direktörlerine ve uzmanlarına istedikleri gibi at koş-turamayacaklarını ihtar etmek bakımından tabii ki, önem taşıyor.

Ama romantizm içinde bir abartmaya düşmeksizin, tüm o hareketler üzerine düşünmemizde yarar var.

Bu gösterilerin fayda ve işlevleri nelerdir?

Uluslararası dayanışma ve eylem bilincini, alışkanlığını geliştirirler.

KÜRESELLEŞME DİYE BİR ÖZNE YOK

Sosyal mücadeleleri irdelerken özne konusu önemlidir. "Küreselleşme karşıtı hareket" derken karşı-mızda duran özne küreselleşme değildir, çünkü, küreselleşmenin kendisi özneye muhtaçtır.

"Küreselleşme dünyada Kuzey-Güney farkını daha da açtı", "küreselleşme doğanın tahribini daha ileri noktalara götürdü" türünden cümleler küreselleşmeyi sanki kendiliğinden bir süreçmiş gibi gösterdiği için, soyut bir özne gibi kalmakta, asıl özneyi gizlemeye ve suçu masum göstermeye hizmet etmektedir.

Küreselleşmeyle başlayan bir cümlemin öznesi dilbilgisine göre o olsa bile, o kavram bir sosyal ya da ekonomik veya politik bir özne değildir. Küreselleşme bir fenomendir, onun öznesi kapitalizmdir. Kapitalizmin de öznesi burjuvazidir.

Çok açık ve seçik bilinmelidir ki, "küreselleşme karşıtı hareket" demek "uluslararası burjuvaziye karşı mücadele" demektir.

Ve bu hareketin öznesi bellidir: Özne, uluslararası kapitalizmden zarar gören her ülkedeki çalışan yığınlardır.

Bu nedenle, küreselleşme karşıtı güçleri harekete geçiren asıl etmen anti-kapitalist güçlerdir, hiç değilse hareketin eksenini öyle olmak zorundadır. Ama eylemlere katılan örgütler arasında kapitalizmin kökünün kazınmasını hedef almayan, ehlileştirilmesini isteyen, örneğin Dünya Ticaret Örgütü ya da Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası gibi kuruluşların hizaya getirilmesini talep etmekle yetinen kesimler ve onların örgütleri de vardır. O kesimler, kuşkusuz ki, anti-kapitalist nitelikli değildirler. Hatta, Seattle'a gelen ABD'li çiftçiler gibi, kimi gerici zümrelerin de çıkarları gereği eyleme katıldıkları varittir.

Öte yandan, uluslararası kapitalizmin Dünya Ticaret Örgütü, IMF-Dünya Bankası gibi merkezlerine veya ABD, AB gibi mihraklarının kimi politika ve uygulamalarına karşı çıkan rejimler vardır: Venezüela, Brezilya, Güney Afrika Cumhuriyeti bunlar ara-

sında en göze çarpan hükümetlerdir. O devletler, tabii ki, anti-kapitalist karakterli değillerdir. Ama o hükümetlerin iktidara gelmelerindeki başlıca etmen, solun geniş kesimlerinin ittifakıdır ve o güçler arasında anti-kapitalist hareketlerin önemli yeri vardır.

Anti-kapitalist olmayan kimi kesimler de küresel kapitalizmin merkezlerine karşı çıkıyorlar diye, küreselleşme karşıtı mücadeleyi o kadarla sınırlamak, o toplumsal kesimlerin dar amaçlı, kısa erimli ve kısmi nitelikli taleplerine boyun eğerek asıl amaçtan uzaklaşmak, küreselleşme karşıtı hareketi kısır bırakır, bir süre sonra sönümlenmeye terkeder.

Sosyal mücadeleye bakılırken ve hedefler saptanırken, bir mücadelenin aslı sosyal güçleri hangileridir, hedefleri nelerdir sorusu önemlidir. Aslı sosyal güçler, kendilerini geçici yol arkadaşlarına indirgeyemezler.

Küreselleşmeye karşı mücadeleyi uluslararası burjuvazinin merkezindeki güçlerin politika ve uygulamalarına karşı çıkan, ama kapitalizmi reddetmeyen – diyelim ki, kendileri de kapitalist nitelikli olan – toplum kesimlerinin talep ve hedeflerine indirgemek vahim hata olur. Diyelim ki, Türkiye’de belli bir sermaye kesimi IMF reçetelerine karşıdır. Günümüzden bir örnek verecek olursak, Ankara Ticaret Odası başkanı IMF ve Dünya Bankası aleyhine demeçler vermektedir. O odanın başkanı hangi kesimi, ne kadar temsil eder; bu ayrı bir sorudur, fakat farzedelim ki, IMF ve Dünya Bankası dayatmalarından zarar gören belli burjuvaların – Ankara’lı tüccarlar olmasalar da – şikayetlerini dile getirmektedir. Küreselleşme karşıtı hareketin aslı gücü olan ve anti-kapitalist kimlik taşıyan geniş, dinamik toplum güçlerinin o zata ve onu konuşturanlara teslim olmaları, kendilerini öyle bir çizgiyle sınırlamaları düşünülemez.

Bir başka önemli nokta, aşağıda da değineceğimiz gibi, küreselleşme karşıtı hareketin siyasal nitelikli olmasıdır. DTÖ’ne ya da IMF-Dünya Bankası’na karşı çıkanlar arasında yer alan gericilerle hiç bir politik ve sosyal konuda birlikte olunamaz. Gene, günümüz Türkiye’sinden örnek verirsek, Atatürkçü Düşünce Derneği, İP, bir kısım eski asker, derin devlet mensubu veya MHP eğilimli kişi ya da adı eskiden solcuya çıkmış birileri de küreselleşme merkezlerine karşı laf ediyorlar diye, onları anti-küresel güçlerden sayıp, kucaklamak olacak şey değildir. Aralarında karanlık odakların temsilciliğini yapmış eski başsavcıların, istihbaratçıların, ordu şakakçılarının yer aldığı bir koro askeri bir dikta peşinde koşarken, Türkiye’nin en gerici, şoven güçleri arasında yer alırlarken, Kürt, Ermeni ve Yahudi düşmanlığı yapırlarken, “Laiklik elden gidiyor, Cumhuriyet tehlike altında, bize milli hükümet lazım,” gibi klişelerle bir takım tertipler, entrikalar içine girerlerken, küreselleşme karşıtı güçler onları aralarına mı alacaklardır?

Küreselleşmenin efendilerine karşı çıkmak çağdaş karakterli olacaksa, toplumsal ve siyasal yaşamın bütün alanlarında öyle olmalıdır, bu da ancak anti-kapitalizm ile mümkündür.

KAPİTALİZMİN SALDIRISI

1980’li yıllarda kapitalizm saldırıya geçmiştir. Bu saldırının adı neo-liberalizm diye konulmuştur. Küreselleşme konusu konuşuluyorken, genellikle Kuzey-Güney uçurumunun daha da açılmasından söz ederiz. Sorunun en önemli boyutu elbette budur. Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasının sonuçlarının ve olumsuzluklarının “küreselleşme” dedikleri devirde daha ileri boyutlara varmasıdır. Ama – kanaatimce, liberalizmin kendisinden başka bir şey olmayan – neo-liberalizm, sadece emperyalist ülkelerin Üçüncü Dünya’ya saldırısı değildir; aynı zamanda, metropol ülkeler içinde de burjuvazinin emekçilere saldırısıdır.

Bu saldırı, dünya sosyalizminin arenadan çekilmesiyle daha da artmış, bugüne had safhaya gelmiştir. O ülkelerde burjuvazi,

a) sosyal hakları, aile yardımlarını, işsizlik sigortası imkanlarını ve işsizlere yapılan ödemeleri, sağlık harcamalarını, emekli gelirlerini kırmakta, o haklardan ve olanaklardan yararlanılmasını güçleştirmektedir.

b) İşverenler işçilere karşı pervasızlaşmışlardır. Sadece finans kapitalistler değil, büyüğüyle, orta boylusuyla tüm burjuvalar bu genel saldırı ortamından yararlanmaktadırlar.

Pek çok işyerinde, işçilerin akitleri feshedilmiş sayılmakta, onlara daha düşük ücretlerden, hatta asgari ücretlerden yeni iş sözleşmeleri dayatılmakta, imzalamayanın işine son verilmekte, ya da işyerlerindeki çalışma koşulları zorlaştırılmakta, işçilerin işyerlerindeki hakları – izin günleri de dahil – daraltılmaktadır. Pek çok yasalarda olduğu gibi, iş mevzuatında da boşluklar vardır. Eğer o iş yerinde sendika güçlüyse veya işçinin direnç gösterme azmi, sınıf bilinci varsa, işveren o boşluklardan, esnekliklerden yararlanarak işçiler aleyhine kısıtlamalara, uygulamalara gidemez. Ama Avrupa’da sendikal hareketin son 10-15 yıl içinde zayıflamış ve son yıllarda iyice durgunlaşmış olduğu bilinmektedir.

Görüldüğü gibi, saldırı iki koldandır: hem tek tek işverenlerin işçilere ve sendikalara saldırısı, hem de burjuvazinin istekleri doğrultusunda devletin sosyal güvenlik harcamalarında ciddi indirimlere gitmesi.

Tabii ki, o uygulamaların karşılıksız kaldığı sanılmamalıdır. Örneğin, Fransa’da geçtiğimiz Mart ayında yapılan bölgesel organlar seçimlerinde sol olağanüstü bir başarı elde etmiştir. İkinci tura tam bir ittifak halinde giren Fransız solu, seçimleri silip süpürmüş, hattâ nerdeyse yarım yüzyıldır kazanmadığı bölgelerde, örneğin Paris içindeki bazı seçim bölgelerinde bile zafer kazanmıştır. Fransa’da burjuvazide ve sağ kanat politikasında yakın yıllarda – hattâ seçimlerden bir ay öncesine kadar – ülkede artık solun öldüğüne, daha uzun yıllar hiç bir seçim şansı taşımadığına, ülkeyi en az yirmi yıl sağın yöneteceğine dair güçlü bir kanı vardı. Seçim sonuçları etkisini hemen gösterdiğinden, Cumhurbaşkanı Jacques Chirac emeklilikle ya da işsizlik yardımlarıyla ilgili yasa tekliflerini durdurması için hükümete talimat verdi (en azından üç yıl sonraki baş-

kanlık seçimlerine adaylığını yeniden koyabilme şansını korumak istedi.)

3 Nisan 2004 günü Sosyal Haklar Kısıtlamalarına Karşı Avrupa Eylem Günü ilan edildi, Köln, Roma, Paris başta olmak üzere önemli Avrupa merkezlerinde milyonu aşkın insan yürüdü. Aynı eylemlerden hemen önce İtalya'da sendikaların düzenlediği genel grev, uzun yıllardan bu yana gerçekleştirilen ilk önemli direniş oldu ve Berlusconi hükümetini rahatsız etti.

Avrupa işçi hareketini 19. Yüzyıl Fransası'nda

Lyon dokumacılarının eylemlerinden başlatırsak, 180 yıllık, en azından 150 yıllık köklü bir işçi mücadelesi geleneği olan Avrupa'nın çalışanlarının kolaycık burjuvaziye boyun eğeceği sanılmamalıydı. Nitekim de öyle oldu. İşveren pervasızlığının ve sosyal hakları kısıtlamanın hükümetteki sosyal demokrasi eliyle yürütüldüğü Federal Almanya'da da o uygulamalara karşı insanlar tepki içindedirler. Sosyal demokratların, kendi yönetimlerindeki Alman Sendikalar Birliğini (DGB) artık zaptedemedikleri 3 Nisan'da yüz binlerce işçinin Köln'e akın etmesiyle görülmüştür.

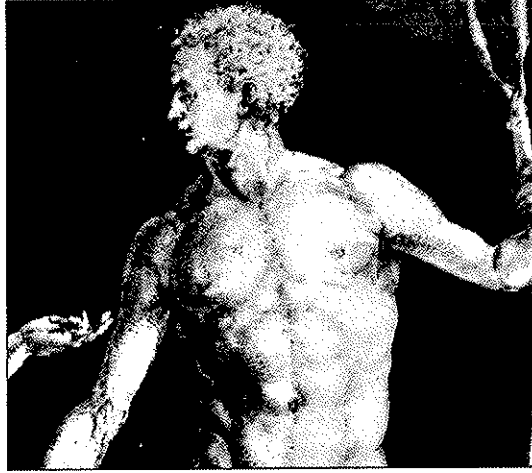
Kuzey-Güney ya da zengin-yoksul ayrımı bağlamında, bugün uluslararası kapitalizmin küreselleşme dediği saldırıya karşı en hareketli bölge Latin Amerika'dır. Hem emekçi hareketleri açısından, hem de onların dolaylı bir sonucu olarak o ülkelerden bazılarında izlenen ekonomi politikalarının liberalizme ve pazar kurallarına uygun düşmemesi, ayrıca Kıta'nın başlıca geliri olan tarım ürünleri konusunda o devletlerin gerek kendi aralarında, gerekse Güney Afrika ve Hindistan'la DTÖ dışında giriştikleri ilişkiler ve antlaşmalar açısından orada neo-liberalizm ve küreselleşme söylemi dışında, karşısında gelişmeler yaşanmaktadır.

Yukarıda saydığımız küreselleşme karşıtı uluslararası gösteri ve toplantıların ayakları ancak tek tek ülkelerde yere bastığı takdirde ve o ülkelerde kökleştikleri durumlarda etkili olurlar.

MÜCADELE SINIFSAĞDIR, ÖNCE DEVLETİ HEDEF ALIR

Yeniden ve yeniden bilinmesi gereken nokta, küreselleşme karşıtı mücadelenin sınıf mücadelesi olduğudur: Burjuvaziye karşı mücadele olduğudur.

Davos'a gidip gösteri yaparsanız, Seattle'dan Melbourne'e kadar küreselleşme merkezlerinin şeflerini veya bürokratlarını takip ve taciz ederseniz dünya medyasında sesinizi duyurursunuz. Ama burjuvaziyi onunla yenemezsiniz, geri bile püskürtezmezsiniz. Eğer ülkenizde sıradan bir grevin kararlılıkla arkasında durmaktan kaçınıyorsanız, hele hiç

genel grev yapmıyorsanız, sosyal haklarınızı, ekonomik taleplerinizi yükseltmek için etkili bir mücadele veremiyor, sonuç elde edemiyorsanız, siyaseti etkileyemiyorsanız, genel ve yerel seçimlerde egemen burjuvaziye karşı başarı kazanamıyorsanız, ne sizin burjuvazinizi, ne de dolayısıyla DTÖ-IMF-Dünya Bankası uygulamalarını durduramıyorsanız, etkili olamazsınız.

Sizi Davos'a soksalar da, sokmasalar da, siz G8'lerin, DEF'nun (Dünya Ekonomik Forumu), DTÖ'nün, AB'nin, vb. toplantılarının yapıldığı

kentlere değil yüz bin, bir milyon insanla da gitmeniz, onların etkilerini kırmanın, kapitalist saldırıyı durdurmanın yolu kendi ülkenizdeki sınıf mücadelesinden geçer ve bu mücadeleye tek tek işyerlerindeki ekonomik mücadele de dahildir.

Emekçilerin sınıf mücadelesinin asli yönü de siyasal mücadeledir. Siyaset alanında başarı kazanılmadan ve sonuç alınmadan DTÖ'ne, IMF-Dünya Bankası'na karşı kayda değer bir başarı kazanılamaz. O siyasal mücadelelerin alanı da önce tek tek ülkelerdir. Onların başarısının uluslararası arenaya yansımaları, ancak o siyasal sonuçların uluslararası organlarda şekillenmesiyle mümkündür.

Bugün Venezuela'daki, Brezilya'daki, Bolivya'daki, diğer bölge ülkelerindeki emekçi sınıf mücadeleleri olmasaydı ve bu mücadelelerde küçümsenmeyecek siyasal sonuçlar elde edilmeseydi, Kıta, küreselleşmenin tanrılarına kafa tutamazdı, dünya ekonomisinde kendi önlemlerini almanın çarelerini aramaya başlayamazdı. Meksika'daki Zapatista hareketinin, Arjantin'deki Barikatçılar girişiminin kazanımları ve etkileri yaşanmasaydı bölge ülkelerindeki emekçi hareketlenmeleri bugünkünden daha yavaş olurdu. Bu gelişmelere Hindistan ve Güney Afrika'yı da dahil etmek gerekir.

Uluslararası planda ileriye gitmek için anti-kapitalistlerin devlet dışı kuruluşlarda (NGO'larda) başarılı ve etkili olmaları yetmez. Neo-liberaller ne derlerse desinler – ve öyle diyenlerin önünde giden ABD başta olmak üzere – ekonomiye siyasal otorite hâkimdir, o da devlet demektir. Uluslararası siyaset zaten en fazla devletler eliyle yapılmaktadır, o siyaset arenasında devletlerin sesi çıkmaktadır.

Sosyalist sistemin yaşadığı yıllarda, BM ve organlarında, ya da diğer uluslararası platformlarda sosyalist ülkelerin ve anti-emperyalist nitelikli Üçüncü Dünya devletlerinin etkisi vardı. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'ların başından bu yana o platformlarda sistemler arası mücadele ortadan kalkmış, alan kapitalizmin kendi içindeki farklılıklara ve çıkar ayrışmalarına kalmıştır.

Kısacası, uluslararası anlamda başarı, uluslararası

siyasette etki kazanmaktan geçer, o da uluslararası siyasal platformlarda ulusları temsil eden devletlerin ileriye doğru dönüştürülmesini gerektirir. Yani tek tek ülkelerdeki siyasal mücadelelerin belirleyici önemini gösterir.

Motor güç, kapitalizmi aşmak isteyen, yani sosyalist olan siyasal güçlerdir. Bugün siyaset alanında ne denli etki yitirmiş olurlarsa olsunlar, anti-kapitalistler hem çoğu yurttaş hareketlerinde, sivil toplum girişimlerinde, hem de küreselleşme karşıtı eylemlerde en etkili öğeler olarak rol almaktadırlar.

ÖNDE DURAN HEDEFLER

Uluslararası kapitalizme karşı mücadele demek, kapitalizmi kolayca toprağa gömmeyi ummak değildir elbet. Fakat, insanlığın esenliği için, en azından geleceği için uluslararası kapitalizme darbeler indirmek, onun insanlığa olmazsa olmaz diye takdim ettiği bir takım uygulamalarını geriletmek, verdiği hasarları azaltmak üzere mücadele gündemin başında durmaktadır.

Bu hedeflere bile ulaşılması çok güçtür, çünkü o görevlerin başarılmaması hâlinde, uluslararası burjuvazinin bazı hayat-damarları kesilmiş olacaktır. Ama, insanlık ileriye gidecekse, kaderi burjuvaziye, esenliği için inayetine bırakılmayacaksa, sosyalist sistemin yıkılmış olması kapitalizmin ebediliği, tarihin sonu demek değilse, ne denli zorlu olursa olsunlar, o hedefler için uluslararası arenada mücadele edilecektir.

O görevleri burada uzun uzun sıralamanın gereği yok; en önemlilerini anımsamak yeterli olacak.

* Uluslararası kapitalizmin üretim, ticaret ve tüketiminde silah çok önemli bir yer tutar. Silah üretimi ve alım satımında sadece emperyalistler suçlu değildirler; irili ufaklı tüm devletler müşteri oldukları sürece, silah endüstri ve ticaretine suç ortaklığı yapmaktadırlar. Dünyada en büyük sektör ve hem üreticiler, hem tacirler, hem de araçlar açısından en kârlı iş silahtır, yeryüzündeki toplam harcamanın içinde en büyük pay savunmaya gitmektedir.

Bu nedenle, silahlanmaya karşı mücadele; askeri bütçelerin kısılması, o fonların insani hizmetlere ve yatırımlara kaydırılması talebi, Güney’li olsun, Kuzey’li olsun tüm halkların çıkarıdır, o nedenle de, küreselleşme karşıtı hareketin gündeminin başında yer almaktadır. Eskiden silahlanma ve yarışı iki karşıt sistemin çatıştığı Soğuk Savaş’a bağlanırdı. Peki şimdi gerekçe ne? Hristiyanlık’la İslamiyet çatışması mı?

Silahlanmaya ve savunma adı altındaki muazzam askeri harcamalara karşı insanlığın tepyekûn mücadelesinin önemi o denli açık ki, burada herhangi bir ayrıntı fuzuli olur. Sadece şu kadarını söylemek istiyorum: Bugün gelişkin kapitalist ülkelerde araştırma ve geliştirmeye harcanan toplam paranın yüzde 50’si silah ve diğer askeri teknolojilere gitmektedir.

* Öteki önemli talep, kapitalizmin öngördüğü genişletilmiş yeniden üretimin – sadece sürmeyen, daha da artan tüketim teşvikçiliğinin – doğayı tahribi, insan dahil olmak üzere tüm canlıların aleyhine biyosferin tahrididir.

Bu yıkımdan, Güney kadar Kuzey de zarar görmektedir. Ama aradaki fark zengin ve güçlü Kuzey’in nalcı keserini elinden asla bırakmadığıdır:

a) Güney Kore, Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur gibi Yeni Sanayileşmiş Ülkeler adı verilen ülkeler de dahil olmak üzere, Güney, sanayileşmiş Kuzey gibi tüketim toplumuna sahip olmadığından, biyosferin süren tahribi Güney’in zengin doğasının Kuzey’in tüketim gereksinimleri için bozulmasıdır. Örneğin, gezegenimizin akciğerleri denilen Amazon Ormanları’ndaki ağaç kesimleridir, Afrika’nın bir çok bölgesindeki floranın (bitki örtüsü) değiştirilmesidir, sanayileşmiş zengin ülkelerin kendi endüstriyel, hatta nükleer atıklarını yoksul Asya ülkelerine – para ödeyerek – göndermeleri, oraları kendi çöplükleri haline getirmeleridir. ilh.

Doğanın tahribi konusu uluslararası anlamda resmi ve kapsamlı olarak ilk kez 1968 Paris Konferansı’nda ele alınmış, orada “İnsan ve Biyosfer” adıyla bir program yapılmış, 1972’de Stockholm’de Birleşmiş Milletler’in İnsani Çevre Konferansı toplanmıştı. 1992’de Rio de Janeiro’da yapılan Yerküre Zirvesi de, 2002’de aynı adlı Johannesburg Zirvesi de soruna herhangi bir yapısal ve kurumsal çözüm getirmemiş, hiç bir müeyyide koymamıştır.

b) Kuzey, “Sürdürülebilir Gelişme” diye bir kavram ortaya atmıştır.

Bir grup kapitalist iktisatçı ve sanayicinin (Olivetti ve Fiyat için çalışan bir genel direktörlük danışmanının başkanlığında) “düşünce tankı” olarak 1968’de kurduğu Roma Klübü konuyu ele almıştı. Gene, ünlü Massachusetts Teknik Üniversitesi (MIT) mensubu bilgisayar uzmanları bu konuda görüş ve model geliştirmeye çalıştılar. O projenin finansmanını Volkswagen sağlamıştı. MIT sorunun çözümünde beş ana faktör saptıyordu: Nüfus, tarım, doğal kaynaklar, sınai üretim ve çevre kirlenmesi.

Roma Klübü ise “Büyümenin Sınırları” başlığı altında yayınladığı raporda mevcut gidişle, dünya ekonomisindeki büyümenin yüz yıldan fazla devam edemeyeceğini söylüyordu. (Bu yüzyıllık sürenin yarısına yakını şimdiden geçmiş bulunuyor.) Roma Klübü, gelişmenin gelecekte de sürekli olabilmesi için çevre ve iktisat konusunda denge kurulmasını öngörmekteydi.

Burada ayrıntıları gerekmeden öğelerle, “Sürdürülebilir Gelişme” kavramı başlangıcındaki kısmi soyutluktan uzaklaştı, doğanın daha fazla tahrip edilmemesi için yük Güney’in insanına yüklendi.

Sadece büyük sermaye ve devletler değil, NGO nitelikli çevreci birtakım kuruluşlar bile öyle bir yaklaşım içindeler. Daha önceki bölümlerde Heinrich Böll Vakfı’nın Johannesburg Zirvesi öncesinde hazırladığı rapora yer vermiştim. Başta petrol olmak üzere fosil kökenli yakıtların mümkün mertebe kullanılmaması için, Güney’in insanına sadece güneş konvektörleri, hattâ ormanlardan, yol kenarlarındaki çalı, çırpılardan yararlanmaları tavsiye edilirken, hele hele zinhar Kuzey’deki gibi özel araba tutkununu olmaları – gene haklı olarak – âdeta rica edilirken, Kuzey’de akaryakıt tasarrufu için öneri getirilmemekte-

dir. Örneğin, ticari ya da kamusal işlevi olmayan otoların son rakamları bir gün çift, bir gün tek plaka numaralarının iş günlerinde trafiğe çıkmaları bile gelişmiş sanayi ülkelerinde gerçekleştirilebilmiş değildir. Veya bizde özellikle güney ve güneydoğu Anadolu'da imalatı çoktandır sıradan bir küçük sanayi hâline gelen ve nerdeyse tüm evlerin tepelerine kondurulan gün ışığı konventörlerinin ne büyüğüne, ne de küçüğüne ben Avrupa'da rastlamadım. Dünyada çevreci hareketin, siyasal bir akım halinde doğduğu ilk ülkelerden birisi Almanya'dır ve Alman Yeşiller'i önce bazı eyaletlerde ya da belediyelerde, uzun süredir de Schröder'la birlikte federal hükümette koalisyon ortağıdır.

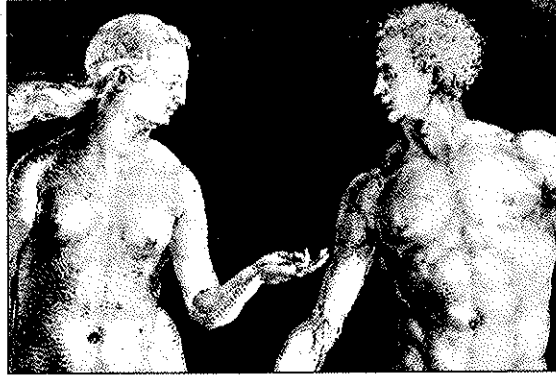
Kuzey'in insanından bir özveri istenmediği, bu konuda emperyalist devletlerin kayda değer tek bir adım atmadıkları, 1992 Rio Zirvesi'nde alınmış kararların, öngörülerin yerine getirilmediğinin, on yıl sonraki Johannesburg Zirvesi'nde yeniden dile getirildiği, orada da havanda su dövüldüğü ve o büyük dünya konferansından da ne burjuva kuruluşlarından, ne de onların devletlerinden tek bir olumlu yanıt gelmediği görülmüştür.

Silah ve askeri bütçeler için her yıl bin milyar doların üstündeki parayı savuran irili ufaklı tüm devletler (uluslararası kapitalizm), üstüne üstlük kendi çıkarı için bitmez tükenmez bir açgözlülükle ve vandallıkla doğayı yiyip bitirmekte, gelecek kuşaklar için hiç bir sorumluluk duymamaktadır.

— Bir önceki bölümde değinilen salgın hastalıklarla mücadele, hastalıkların önlenmesi, o hastalıklardan ölümlerin önünün alınması için Kuzey'in varlıklı ülkelerinin devletlerinin ve özel sektör kuruluşlarının daimi fonlar oluşturmaları, küreselleşme karşıtlığının bir başka talebidir. Ama büyük kapitalist merkezler dünyadaki nüfus artışı karşısında yeni-Malthus'çuluk göttükleri, çünkü sürdürülebilir kalkınmanın sağlanamamasındaki asıl faktörü Üçüncü Dünya'daki nüfus artışı olarak gördükleri için, salgınların yenilmesi, çocuk ölümlerinin önlenmesi diye bir sorunları yoktur. Tersine, onlar için Güney'liler ne kadar çok ölürlerse, dünya için o kadar iyi olur.

— Tabii ki, asıl önemli bir diğer talep, Kuzey-Güney uçurumunun azaltılması için kapitalizmin saldırısının geriletilmesidir. Yoksul ülkelerin - faiz ödemeleriyle zaten ana paraları çoktan ödenmiş olan - borçlarının silinmesi; uluslararası burjuvazinin dünya çapındaki örgütlerinin ve ilişkilerinin pazar ekonomisinin kuralları gerekçesiyle dayattığı eşitsiz ticaret koşullarının değiştirilmesi, yukarıda sık sık adları geçen o kuruluşların dünya ekonomisi üzerindeki nüfuzlarının kırılmasıdır.

Çoktarafli Yatırım Antlaşması'nın (MAI) etkisiz kılınması çabaları da aynı kapsamda yer almıştır.

Sanayileşmiş ülkeler arasındaki bir kurallar sistemi olan ve kendi gruplaşmasını OECD içinde bulan MAI yenilgiye uğratılmış ve sistem rafa kaldırılmıştır. MAI'nin yenilgiye uğratılmasında 1998 Asya krizinin sermaye akışı konusunda yarattığı güvensizliğin de etkisi olmuştur, ama başarı ileri kapitalist ülkelerdeki mücadeleci grupların eseridir.

Anti-MAI başarısı muhalefet yapmak, karşı çıkmak anlamındadır. Bunlar dışında, pozitif karşı koyuşlar da şekillenmektedir. Bunlardan biri, Güney-Güney ilişkileri adı verilen ilişkilerde Güney'li sol gruplar arasındaki bilgi ve kültür alışverişidir.

"Küresel düşün-Yerel davran!" sloganı altında küreselleşme karşıtı gruplar ve eylem programları arasında Internet üzerinden sıkı bir iletişim sağlanmakta ve gruplar birbirlerinden çok şey öğrenmektedirler. Bu iletişim ve bilgi/deneyim alışverişi içinde yerelde somutlaştırma eksik kalsa da, grupların çoğulculuğunun geliştirilmeye ihtiyacı bulunsun da, bu somutluk ve çoğulculuğun evrensel bir bilinçle bütünleşmesi yolunda ilerlenilmektedir. Kapitalizm karşısındaki diğer pozitif karşı koyuş kimi Latin Amerika ülkelerinde ve Hindistan'da geliştirilen sosyal örgütlenme ve yaşam biçimleridir.

— Gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyal harcamaların kısıtlanmasına son verilmesi küreselleşmeye karşı harekete o ülkelerden katılan sendikaların ve çeşitli grupların talepleri arasında yer almaktadır.

SOLUN KONUMU

Uluslararası kapitalizme karşı mücadelede başarının yolunun tek tek uluslar zemininde verilecek sınıf mücadelesinden geçtiğini söylemiştik. Bu ise ancak solun toplumsal yaşamda başarısıyla, sosyalist hareketin siyasette güçlenmesiyle mümkündür.

Dünya genelinde ve sayısız ülkede solun zayıflamış olduğuna şüphe yok. Fakat sosyalist hareketin güçlü köklerinin silinip gideceğini ummak bölüktür, 1990'ların başlarında kapitalist ideologların "sol öldü" iddiaları artık propaganda değerini bile yitirmiştir.

1990'lar öncesinde, solun tamamı değilse bile büyük çoğunluğu iki sosyal sistemin çatıştığı bir dünyada şekillenmiş durumdaydı. Bugün o sistemlerden biri sahneden çekilmiş, kapitalizm ve onun pazarı uluslararası ilişkilere hâkim olmuştur. Derece derece farklılıklarla, her ülke o pazarın içindedir. Bugün sosyalist hareket piyasa ekonomisinin hâkim olduğu bir dünyada kendi küllerinden kendisini yeniden yaratan efsane kuşu durumundadır. Karşısında o tek pazar ve onun Kuzey merkezli tüketim kültürü, tek tip gelişme yolu koşullanması durmaktadır. Her ülkedeki sosyalistler siyaset alanı veya sendikalar di-

ğer meslek örgütleri dışında da toplumsal yaşama katılmanın yollarını eskisinden daha fazla ve daha değişik biçimlerde aramaktadırlar.

Bugünkü bir takım deneylerin kökleri Soğuk Savaş yıllarına kadar inmektedir. Örneğin, Brezilya'da 1964'te askeri diktatörlük kurulduğunda, sol geri çekilirken başlattığı "karınca çalışması"nda, komünö-teler temelinde halk eğitim merkezleri, danışmanlık büroları, kendi kendini eğitime (öz-eğitim) okulları açmıştı.

Bazı ülkelerdeki çalışmalarda (örneğin Peru'da "öteki yol" adı verilen deneylerde) mevcudun dışın-da ve karşısında paralel ekonomi biçimleri geliştirilmektedir.

Yukarıda değindiğimiz Barricados da, Arjantin solunun yoksullarla birlikte inşa etmekte olduğu bir başka sosyal yaşam biçimidir.

1985'deki Meksika depreminden sonra, felaketze-delerin kendi aralarında geliştirdikleri paylaşımcı yaşam örgütlenmesi Kıta'daki bir çok sol gruplara örnek teşkil etmişti. Gene aynı günlerde, aynı ülkede kurulan On Dokuz Eylül Giyim İşçileri Sendikası, resmi ekonominin çöktüğü o koşullarda alternatif ekonomiden örnekler veren ve kadın işçilerin ön planda yer aldığı başarılı ve yeni bir sendikal örnek oluşturmuştu.

Küreselleşmenin yeni yetme patronları arasında yer alan kimi Asya elektronik firmalarında kadınlar aşırı çalıştırılmakta ve her fırsatta işlerine son verilerek, yerlerine yenileri alınmaktaydı. Kısa zamanda gelişen bilinçle, kadın işçiler işten çıkarılmaya karşı koydular, eylemin sürekliliği ve yüksek dayanışma ruhu kısa zamanda gelişti. İşveren, dayanışmayı kırmak için prim teşviği uygulamaya kalkıştı. (Tercih edilen işçilere pirim verme, eskiden beri işverenlerin işçilerdeki dayanışmayı kırma yöntemi-dir.) Günümüzün acımasız dünyasında paraya yüklenen birincil öneme rağmen, birçok kadın işçi primi redderek, arkadaşlığı ve dayanışmayı paraya tercih etti. [İlginç ve önemli bir çalışma olarak bak: Vivian Lin, (Güneydoğu Asya'da Kadın Elektronik İşçileri-İşçi Sınıfının Doğuşu), "Global Restructuring and Territorial Development", Londra, 1987.]

Meksika'da gelişen Zapatista hareketi, siyasi ve gayri siyasi çalışmalarıyla, sosyal yaşam ve alternatif ekonomiler alanındaki uygulamalarıyla salt ulusal karakterli olmaktan çıkmış, özellikle kendi kıtasında çeşitli sol grupların ve yurttas girişimlerinin önüne somut örnekler koyarak, bu anlamda âdeta uluslararası bir kimlik kazanmıştır.

Marksist ve Marksist-Leninist mücadele geleneğinin köklü olduğu ülkelerden Hindistan'da da önemli örnekler yaşanmaktadır. 2004 Dünya Sosyal Forumu'nun yapıldığı Bombay'da komünistlerin yerel yönetimde yer alması bir rastlantı değildir. Hindistan Komünist Partisi (Marksist-Leninist) içindeki değişik seksiyonlar değişik çalışma yöntemlerini öğreniyorlar, örneğin GATT karşıtı köylü eylemlerini yönetiyorlar, aşağı kastlardan insanları ya da kast dışı emekçileri örgütleyiyorlar, çeşitli halk hareketle-

rinde aktif görev alıyorlar. Kadınların gayri resmi sektör mücadeleleri, kabile topraklarının muhafaza edilmesi için yapılan eylemler ya da doğayı tahrip edecek türden baraj inşaatlarına karşı koyuşlar Hindistan solunun etkin olduğu alanlardır.

Solun 1990'larda uğradığı yenilginin abartılması gerekir. Solun tarihinde geri çekilme örnekleri yeni değildir. 1917'de başlayan, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya çapında bir sistem hâline gelen sosyalist devlet deneyinin başarısızlıkla sonuçlanması şüphesiz önemlidir, ama dünyanın sonu değildir. Olaya tarihsel (geniş) perspektiften bakarak, bu yenilgi ve gerilemeyi de daha öncekiler gibi görmek, geçmişte de olduğu gibi, geri çekilme dönemini ileri atılma dönemine dönüştürmek için neler yapılmasını düşünmek, ama kuramda ve düşüncede kalmayıp, aktif pratik içinde olmak gerekir.

Kişi olarak, burada, neler yapılması gerektiğini önermek gibi bir eda takınmak benim tarzım değil. Dünyanın bir takım ülkelerinde birtakım insanlar, sol gruplar yeni yeni deneyler geliştirmektedirler. Onlardan da yararlanarak, kendi toplumumuzun özelliklerini, şimdiki durumunu iyi inceleyerek öngörüler geliştirmek ve uygulamalara girişmek işi siyasal nitelikli olsun ya da olmasın sosyalist kuruluşlara, etkili yurttas örgütlenmelerine ait olmalıdır. Böyle bir işi kolektif grupların (örgütlerin) yapacağını söylemek, her öneri getiren örgütün doğru ve haklı olacağı anlamına gelmez. Klişelerin dışına çıkmadığı, bir takım genel sözler tekrarlandığı takdirde, o öngörülerini geliştirenler parti de, sendika da, diğer bir etkili yurttas örgütü de olsa yeni bir şey önermiş sayılmaz.

Bilmemiz gerekir ki, karşımızda saf – ve salt ekonomik – bir kapitalizm yoktur. Teoride kapitalizm az-çok homojen ve üniform olarak tanımlanır. Oysa kapitalizm – yani burjuvazi ve onun idarecileri ile politikacıları – pek çok değişik yönetime başvururlar, heterojen yapıları giderler ve işlerine gelen her etmeni mutlaka kullanırlar. Kapitalizmin ilkesi yoktur. En vazgeçilmez değerini ve tapıncını pazarın tayin ediciliği diye tanıttığı halde, dün de bugün de pazar dışında ya da üstünde bir çok uygulaması olmuştur, olmaktadır. Sadece Keynes'ci çağda değil, günümüzde de, himayecilik, devletin hem özel sektöre en büyük müşteri olması, hem de ona tepeden müdahale etmesi pazarın belirleyiciliğine aykırı faktörlerdir. "Saf ekonomik" diye tanımlanan kapitalizme siyasetin nasıl hâkim olduğu ve yön verdiği, a) Devlet bütçelerinin egemenliğinden; b) Devletin en büyük ekonomik kurum olmasından, karar ve harcamalarında hükümetlerin belli sektörleri ya da işletmeleri kollamalarından; ve en önemlisi, c) Büyük olsun, küçük olsun, her ülkede savunma bütçeleri adı altında yapılan ve her devlet bütçesinde çok önemli yer tutan muazzam askeri masraflardan (toplanan vergilerin önemli bir bölümünün askeri sanayi üretici ve tacirlerine aktarılmasından), özel sektörle devletin asker-sanayi kompleksi tarzın-

da ie geçmesinden belli değil mi?

Gene Japon mucizesi denilen olayda, örneğin, dn de bugün de ekonomide ve sanayide devletin kontrolü vardır. Bu açıdan denilebilir ki, Japonya, liberal değil, bir karma ekonomi ülkesidir.

Kapitalizmin evrensel yasalarını akılda tutmak kaydıyla, mücadelenin her evresinde günün kapitalizmini iyi tanımak ve onun karmaşıık, gayrı safi niteliğini, o anda kullandığı yöntemleri kavramak gerekir.

Bugün sol dağılmış durumdadır; hem tek tek ulusal zeminlerde, hem de uluslararası planda başından beri zaten çok parçalı olma özelliği bugün had safhaya varmıştır. Dünyadaki ideolojik merkezler kalkmıştır. Kapitalizmin karşıısında sosyalist nitelikli ne bir ekonomi, ne de merkezi bir politik güç kalmıştır. Ama, bu olumsuzluklardan olumluluk çıkarmanın yollarını aramak pekâlâ mümkündür. Örneğin, düşüncede daha yaratıcı olmak, siyasi mücadeleyi mutlaklaştırmamak (sosyal dönüşümleri, görevleri önce ve mutlaka siyasal iktidarın ele geçirilmesi sonrasında görmekten uzaklaşmak), kapitalizmin bağrında da yeni yaşam biçimlerinin, "paralel ekonomi"lerin, "teki yol"ların ilk deneylerini başlatmak; siyasal iktidara giderken, sadece örgütler yoluyla değil, yaşam tarzları ve ortaklaşa ekonomik birimler yoluyla da, sosyalist olsun olmasın topyekn bir yurttaş hareketinin ilerlemesini sağlamak; o çok yönlü ve karmaşıık örgütler, birimler ağı içinde yöneten/yönetilen ayrılığını asgariye indirgemek, herkesin mensubu bulunduğu birimlerde yönetime katılmasının, yönetim üzerinde düşünce ve etki sahibi olmasının yollarını mutlaka bilmek, yönetme kademelelerini kalıcılaştırmayıp, hiyerarşik kemikleşmeyi ve brokratizmi mümkün merete tasfiye etmek gerekir.

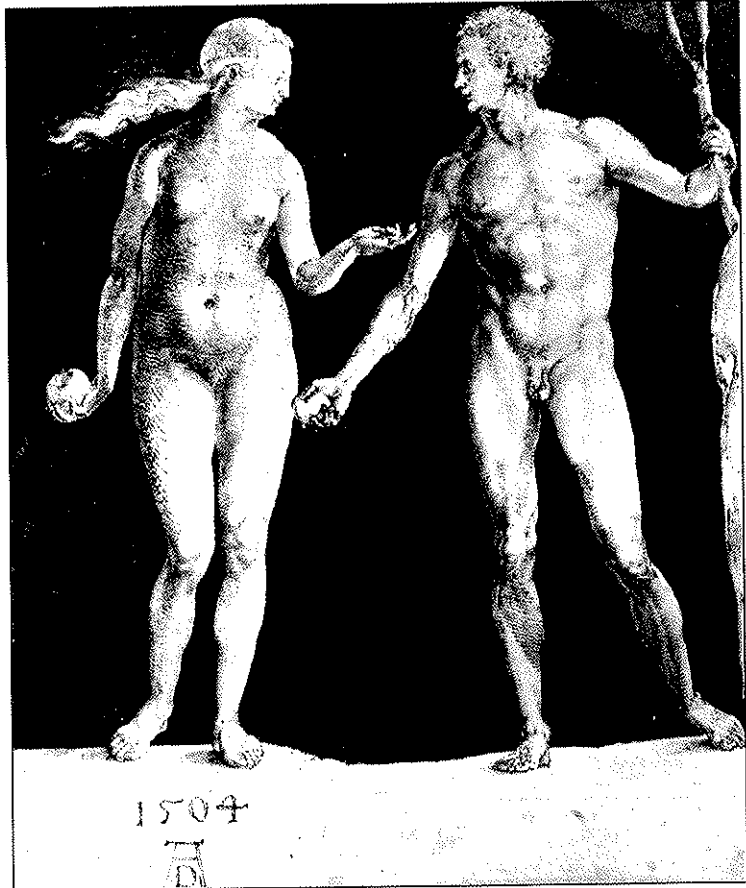
Ve nihayet, istisnasız hiç bir ülkenin sosyalist hareketinde yeterince kavranmamış, sosyalist hareket tarafından da şu veya bu şekilde paylaşılmış olan cins ayrımcılığını, erkek hkimiyetini önce sosyalist saflardan kesinlikle ve ne pahasına olursa olsun kovmak, sosyalist örgütlenmede olduğu kadar, yurttaş örgütlerinde de – yöneten/yönetilen ayrımı yanısıra – var olan cins ayrımcılığını siyasal, ekonomik, kültürel tüm sosyal mücadele alanlarında, örgütlerinde bertaraf etmek şarttır.

Sosyalist hareketin tarihi, bugün kendisini genel bir süreç hâlinde yeniden ayağa kaldıracak düşünsel zenginliğe ve deneyler birikimine bağlıdır. Bugün pek çok sosyaliste, uygulanmış sosyalist toplum modelinin çökmesinden sonra yeni bir sosyalist toplum projesinin geliştirilmesi aranışı ve beklentisi vardır.

Bu haklı bir istektir. Ama abartılması doğru değildir. Çünkü, ideal toplum projeleri çizmek, bir takım modeller üretmek, hem hayalcilikleri içereceği, hem de oraya giden yolda koşullandırmalara, zoraki şekillendirmelere yol açacağı, sosyalizm için şaş veren örgütleri ve kişileri birtakım kalıplar içine sokma riskini taşıyacağı için sakıncalar içerir. Özellikle, toplum mühendisliği yanlışlığı yaşandıktan, hele hele – Stalin ağında ya da Mao devrinde – yknlen "yeni insanı yaratma" iddiasının vahameti görüldükten sonra,

Esasen, Marx'ın kendisi de bir takım aydınların gelecekteki ideal toplumları dşlemelerini eleştirmiş ve aslolanın sosyal değişim ve dönüşüm doğrultusunda gerekli kitle örgütlerini ve kurumlarını yaratmak, yaşamsal etmenin kitleye inisiyatif kazandırmak olduğunu söylemiştir. (Paris Komn deneyini ele aldığı "Fransa'da İç Savaş" kitabında)

Kısacası, geleceğin sosyal değişim ve dönüşüm hareketinin siyasi ve gayri-siyasi biçimlerinin ve örgütlenmelerinin ham maddesi, yaşanmış olan köklü sosyalist birikiminin içinde saklıdır. O ham maddeyi geçmişe ait sanmayıp, sahiplenmek, özümsemek ve yeni fikirlerin, yeni pratiklerin reel somut toplumsal hareketler ve onların varoluş koşulları ile o ham maddeyi btnleştirmekle doğacağını, sosyalist hareketin hayatiyetinin orada yattığını bilmek gerekir.

Japonya üzerine notlar

Zeki Yavuz

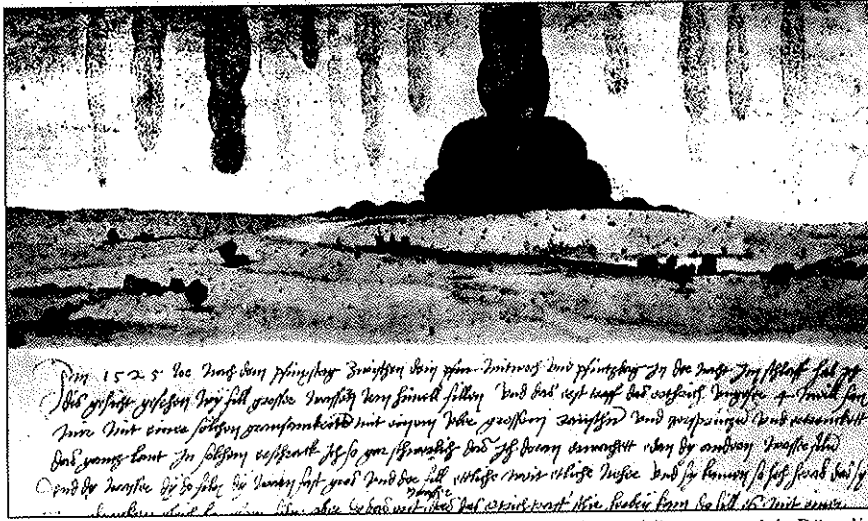
Japonya'da kriz ortamında, 2002 yılında, ekonomik nedenlerle intihar eden sekiz bin kişi arasında işsizler, evsizler, aşırı çalışma ve iş stresinden bunalanlar vardı

Japonya'yı nasıl bilirdiniz? "Japon mucizesi"ni hep işitmişsinizdir. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımının ardından, "1950'lerdeki durumumuzdan gerilerde" başlayıp yılda 4 trilyon dolarlık milli gelirle dünyanın ikinci büyük ekonomisi olması, bazı teknolojilerde ve sektörlerde (çelik, otomotiv, gemi, makine, radyo, TV, kamera, bellek çipleri, robotlar, vb.) ABD'yi ve Avrupa'yı geride bırakması bir "mucize" idi elbet. Üstelik öylesine bir malî güç oluşturmuştu ki, "Japonlar dünyayı satın alacaktı" (ör. 1980'lerin sonunda New York Rockefeller merkezinin, Columbia ve MCA şirketlerinin alınması). On yıl öncesine kadar, ABD ve Avrupa'daki sermaye çevreleri, Japonya'nın başarısını uzun vadeli stratejilere, elli yıllık istikrarlı bir iktidara, vergi politikalarıyla da artan tasarrufa, bankalardaki paranın güçlü devlet bürokrasisinin yönlendirmesiyle (ünlü Uluslararası Ticaret ve Endüstri Bakanlığı MITI'yi hatırlayalım) üretken yatırımlara dönüşmesine bağlıyor, Toplam Kalite Yönetimi'ni keşfediyordu. Türkiye'de de TÜSİAD-Kalder öncülüğünde 1990'lar da esen "toplam kalite" rüzgârlarının doldurduğu kongrelerde, akademik, popüler külliyatta Japonya'da "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" anlayışıyla "işçi ve işverenin aynı gemide olduğunu bilincinde" olduğu (2004 Kalite Ödülü adayı bir şirket yöneticisi: "600 kişilik bir aileyiz..."), "şirketle çalışanı arasında yaşam boyu sürececek bir bağ oluştuğu", "insanların deprem sonrası, evden önce şirkete koştukları" söylenegeldi. Japon başarısının temelinde "Önce şirketim, önce ülkem!" felsefesi vardı. Kimilerine göre de "bi-reyci" Amerikan kapitalizmine alternatif, yeni, özgün bir model, "kolektif kapitalizm" doğmuştu (ABD'de "sol-liberal" çevrelerde Japonya'nın "ilerici bir model" olarak alınması da tartışıldı).*

Tokyo'da kurye hizmeti veren ve 1980-1989 arasında kârını dörde katlayan Sagawa Kyubin şirketi, 1988 yılında ülke çapında çalışma lisansı için Ulaştırma Bakanlığı'na başvurdu. Bakanlık ertesi yıl zaten deregülasyon gündemde olduğundan başvuruyu reddetti. Sagawa ise, piyasaya başkaları girmeden lisansı almak, ülke çapında servis ağını kurmak istiyordu. Şirket, iktidardaki LDP (Liberal Demokrat Parti) ile muhalefet par-

tilerinde ağırlığı olan politikacılara cömert bağışlar yaptı, pahalı yemekler, eğlenceler düzenledi. Sonradan verdiği savcılık ifadesinde Sagawa'nın Tokyo bürosu yöneticisi, 1988-1991 döneminde iki yüz politikacıya 2,5 milyar yen dağıttıklarını söylüyordu (zamanla gerçek tutar gazetelere 70 milyar yen olarak yansdı). Üstelik aslan payını (500 milyon yen) alan LDP başkan yardımcısı Kanemaru (partideki güçlü Takeşita fraksiyonunun başı), Sagawa aracılığıyla ülkenin namılı mafya ("yakuza") gruplarından Inagawa ile ilişkiye geçmişti. Çete, LDP'nin seçim kampanyasında engelleme yaparak şantaj isteyen aşırı sağ bir grubu bertaraf etmekte kullanıldı. Sagawa skandalı, Başbakan Tanaka'nın da karıştığı 12,6 milyon dolarlık 1976 Lockheed rüşvetinden beri (Türkiye uzantıları bilindiği gibi örtbas edilmiştir) uluslararası ün yapan, başbakanların, bakanların karıştığı yolsuzluklar zincirinin bir halkasıydı. Zaten Japon siyasetinde, LDP'nin kısa süre iktidardan düştüğü ve bağış sisteminin düzenlendiği 1993-94 öncesi şirketler Diet (parlamento) üyelerini ilerideki hizmetleri karşılığında açıkça desteklerdi (ör. 1989'da bir gazete, genç bir üyenin 300 şirketten yılda 32 milyon yen aldığını, başbakan Takeşita'yı ise 4000 şirketin desteklediğini bildiriyordu). Bürokratlar ise erken yaşta emekli olup yüklü maaşlarla şirket yönetimlerine giriyordu.

Haber ajansları 1998 Mart ayında Japonya Merkez Bankası genel müdürünün, bir rüşvet skandalı nedeniyle bir dizi yöneticinin intiharının ardından, Tokyo'daki evinde kendini astığını bildiriyordu. Ülkede iflaslar bir önceki yıla göre dört misli artmış, intiharlar şirket yöneticileri arasında da hızla yayılmıştı. Bir matbaa sahibi banka borçlarını ödeyemediğinden arabasını Tokyo körfezine sürmüştü. Üç iş adamı aynı nedenle bir otelde kendilerini asmıştı. İki yıl sonra büyük market zincirlerinden Sogo'nun finans direktörü, 6 milyar dolarlık banka borcunun affı için görüşmeler yaparken intihar etti. Japonya'da kriz ortamında 2002 yılında ekonomik nedenlerle intihar eden 8 bin kişi arasında işsizler, evsizler, aşırı çalışma ve iş stresinden bunalanlar vardı. BBC muhabiri Matt Frei, 1999 Ağustosunda Tokyo'dan şöyle bildiriyordu: "Japon rüyası öldü."

1525 yılı 7-8 Haziran gecesi yaşadığı sanrıya dair Dürer'in sulu boya eskizi ve kendi elinden notlar

“KAYIP ON YIL”

Japonya, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan işgal yönetiminin sona erdiği 1952'den 1970'lerin başına, petrol krizine kadar milli geliri yılda ortalama %10 civarında arttırdı. 1974'deki daralma da dahil, büyüme 1990'lara kadar yıllık ortalamada (ABD ve Avuranın üstünde) %4 oldu. Ancak 1990'larda büyük bir durgunluk yaşandı, ortalama büyüme %1'lerde kaldı (1993, 1998, 2001'de küçülme), reel sabit sermaye oluşumu, yatırımlar durdu, tüketim bir önceki on yıla göre üçte bir oranında azaldı. Deflasyonun (fiyat düşmesi) ve sıfır faizlerin eşlik ettiği ortamda savaş sonrası dönemin en yüksek işsizliği (%5-5,5) ise hâlâ yaşanıyor. Geçen yılın sonlarına doğru millî gelirde bir kıpırdanma olduysa da, 1990'lar “kayıp on yıl” olarak anılmaktadır.

Dev dış ticaret hacmiyle (2002'de 783 milyar dolar) Japon ekonomisinin krizi (hele AB'deki ve 2001'de ABD'deki durgunlukla birlikte yaşanınca) tüm dünyada ilgi uyandırdı. Daha dün “Japon modeli”ne övgü yağdıranlar, “globalleşen” dünya ekonomisine Japonların ayak uyduramadığını, müdahaleci devletin, LDP – (hisseleri içiçe geçmiş) büyük şirket/banka – bürokrasi üçlüsünün verimsiz şirketleri “temizlemediğini” (batık krediler, resmi tanıma göre 2003 başında 334 milyar dolar), iç borçların tırmandığını, “yaşam boyu iş” yüzünden emek piyasasında “esneklik” sağlanmadığını, şirket hisselerinin ve teminat gösterilen gayrimenkullerin fiyatlarının kâğıt üstünde şişirilmesiyle bir “köpük ekonomisi” oluştuğunu söylüyorlar. Çözüm ise, bildik neo-liberal “yeniden yapılanma” ve “reformlar”!

Ancak Japon ekonomisinin gelişimine bakıldığında, krizin “köhne” kurumlardan, yanlış politikalar ya da geleneksel Japon kültüründen kaynak-

lanmadığı görülecektir. Japonya, 1868 Meiji restorasyonundan beri ileri kapitalist ülkeleri yakalama sürecinde farklı ikame aşamalarından geçti.** Önceleri temel ürünlerin ihracı ve hafif sanayi ürünlerinin ithaline dayanan ekonomi, savaş sonrası dönemde özellikle kadın emeğinin sömürsüyle üretilen hafif sanayi ürünlerinin Asya ülkelerine ihracıyla büyüdü. 1950'lerde, Kore savaşının getirdiği ivmeyle (iflasın eşliğindeki Toyota, Amerikan ordusunun kamyon siparişiyle kurtuldu, Japonya 1954 sonunadək 3 milyar dolarlık iş yaptı) ucuz emekten yararlanılarak ağır sanayi ve kimya endüstrileri gelişti, hafif sanayi Asya'ya kaydırıldı, kadın işçiler “esnek” bir şekilde son derece geri hizmet sektörüne geçirildi. Petrol krizinin patlamasının ardından hammadde bağımlı ağır sanayi yerine otomotive ve elektrik makinelerine ağırlık verildi, başta ABD, dünya pazarlarına ihracatla büyüme sürdürüldü. Büyük ölçekli ağır sanayi Mitsui, Mitsubishi, Sumitomo gibi bir avuç dey (“keiretsu”) ile onlara bağlı yan sanayiye doğurmuştu. ABD ve Avrupa'da “yalın üretim”, “tam zamanında üretim” gibi adlarla büyük yankı uyandıran üretim süreci, keiretsu'ların tahakkümü altındaki yan sanayi aracılığıyla stok maliyetlerini düşürüyor, üretim sürelerini kısıyor ve işgücünün büyük bölümünün ücretlerini düşük tutuyordu.

ABD 1985'de yenin değerlenmesini dayatınca Japonya bu endüstrilerini de ABD ve Asya'ya kaydırmaya başladı. Güneydoğu Asya ile ilişkiler ABD'nin Çin'in ticari gücüne karşı geliştirdiği politika ile uyumluydu (Pentagon belgelerinde Vietnam savaşının ardında da bu motiflerin yatığı görülür). Ne var ki, Japon kapitalizmi daha 1970'lerde belirli bir doygunluğa erişmişti, tarımdan ciddi bir işgücü kayması ve sıfırdan üretim

kapasitesi yaratacak yatırımlar iyice azalmıştı. Kâr arayışında ülke dışına yönelen Japonya'nın imdadına bir süre de Reagan dönemi (1981-1989) ABD'sinin askeri har-cama ve bütçe açıkları, yüksek faizleri ve güçlü dolar yetiştirdi. Japonya ve Doğu Asya'daki hinterland'ının (G.Kore, Tayvan, Malezya, Tayland, Singapur, vb.) oluş-turduğu ekonomik bölgenin ihra-catları körüklendi. ABD pazarına girebilmesinin karşılığında Japonya, ABD tahvil ve bonolarını alarak ve ticaretini dolarla yaparak ABD'nin dış ticaret açığını finanse ediyordu. Değerli yen ile büyümeyi sürdürme girişimi, özellikle ABD ile ti-carette oluşan fazlalarla biriken döviz ve sermaye muazzam bir likidite artışına neden oldu (ayrıca Japonya'nın ABD'nin askeri himayesinde olduğundan ordu harcamaları sınırlıydı). Keiretsu'ların kazancı Japon bankalarına bağımlılıklarını azalttı. Pazarlarını yitiren bankalar borsa ve gayrimenkul piyasasında spekülasyona başladı. Maliye Bakanlığının da 1987 borsa krizinden sonra genişlemeci mali politikalarıyla oluşan fazla likidite malî "köpüğü" doğurdu. 1989-90'da faizlerin artışı ve arsa kredilerini kısıtlayan kararlarla köpük patladı, hisse senetleri %60 (Nikkei endeksi Nisan 2003'de 1983'deki seviyesinin altındaydı), gayrimenkuller %70-80 değer yitirdi.

Bu dönemde faizlerin sıfırlanması gibi önlemler bir işe yaramadı. Japon ekonomisinin büyüme döneminde reel ücretler verimlilik ölçüsünde artmamıştı (1955-1985 arasında imalat sektöründe verimlilik %1112, reel ücretler %360 arttı). Kamu yatırımları da tamamen özel sermayenin gereksinim duyduğu altyapıya yönelmiş (ulaştırma, arge, eğitim, vb.), geniş halk kesimlerinin ihtiyaçlarını (ör. konut, toplumsal refah, dinlenme, vb.) karşılamamıştı. İç pazarda Japon ücretleri, fazla kapasiteyi satın alacak güçte değildi. Krizin, düşük talep ortamında üretici kapasiteyi sürekli geliştirme eğiliminde olan yapıdan kaynaklandığından kuşku yok. Talebi canlı tutan kamu harcamaları ve ihracat da sınırlarına dayanmıştı. Bugün, canlandırma amaçlı kamu projeleri ve batık bankaların temizlenmesi bütçe açığını millî gelirin %10'una, iç borçları %120'sine çıkarıyor. Krizden çıkış için OECD ve IMF'nin istediği piyasa serbestleşmesinin getireceği iflaslar ve işsizlik kısır döngüyü sürdürecektir. Çalışanlar, iş güvencesi olmadığından, ya da emekliliklerinde bir sosyal güvence sağlamak için, harcamaları kısıtlar. ABD ile süren ticaret fazlası ise daha çok, düşen ithalattan kaynaklanıyor.

"Kayıp on yıl"da asıl kaybedenler çalışanlar oldu. Zaten "ömür boyu iş" ve kıdeme göre ma-

aş, sağlık ve kira yardımları, hattâ pratikte toplu sözleşme çalışanların keiretsu'larda çalışan üçte biri için geçerliydi. Burada da kişisel ödüle dayalı "kalite çemberleri" gibi daha ince sömürü yöntemleri hüküm sürüyor (ör. daha fazla ve yoğun çalışma gerektiren bir "iyileştirme teklifi"ne herkes uymak zorunda). Yan sanayi ve taşeron (ör. Toyota'nın 3600 taşeronu var) firmalar-

daki işçiler, çoğu kadın part-time çalışanlar, gündelikçiler, emeklilik sonrası sözleşmeli çalışanlar sendikası ve bu haklardan yoksun. Savaş sonrası sendikal mücadeleyle yasaklanan işçi kiralama şirketleri 1986'dan itibaren yeniden yasallaştı (Japon şirketlerinin dış yatırımlarında, Güney Kore, Tayland ve Endonezya'daki taşeronlarda şartların daha da kötü olduğunu belirtelim).

1990'ların sonundan itibaren "ömür boyu iş" de tarihe karıştı. Otomobil üreticileri, Nissan 21 bin, Mitsubishi 10 bin, bankalar 21 bin, elektronik şirketleri Sony 17 bin, Sega bin, NEC 15 bin, telefon şirketi KDD 2 bin, telekomünikasyon devi NTT 20 bin, kâğıt üreticisi Oji 22 bin, süpermarket zinciri Sogo ve iki şirket 25 bin, vb. işçi çıkarttılar. Bunun yanında örneğin Hitaşi'deki gibi, ücretli fazla mesaiyi 29,5 saatle sınırlamak gibi önlemler de alındı. Hitaşi'de sürekli günde 13-14 saat çalışan bir işçi intihar etti. 2002 yılındaki polis kayıtlarına göre 8 bin kişi ekonomik nedenlerle intihar etti. "Karoşi", Japonların fazla çalışmaktan ölmeye verdikleri ad. 2003'de bir işçi ortalama yılda 2200 saat çalışıyordu. 20-30 yaş arası erkeklerin %25'i ise 3000 saatten fazla çalışıyor. Japon Sağlık Bakanlığı sürekli haftada 60 saat çalışmanın sınır oluşturduğunu belirtiyor. Kronik uykusuzluk ya da sürekli fiziksel yüklenme sonucu ani ölüm olabilir. İşsizlik korkusuyla genç Japon erkek işçileri bu sınırı geçmiş. Üstelik iş ve özel hayat arasındaki sınırlar da kalkıyor, bilgisayar ve cep telefonu sayesinde "boş zaman"da, evde, tatilde çalışanlar 24 saat şirketten aranabiliyor, bunun getirdiği manevi yük ve stres artıyor. Başbakan Koizumi'nin neo-liberal "reformları" sonucunda işsizlik yardımı da azaltıldı. Artık her kentin parklarında işsiz ve evsizlerin çadırlarına, yardım kuruluşlarının önünde yemek kuyruklarına rastlanıyor. İnsanlara çıkmazda oldukları hissi veren bir sorun da, tüm kesintilerini kişiye ödeten Japon sağlık sistemi. Primler bir önceki yılın gelirine göre hesap ediliyor, işsizler kısa sürede primleri ödeyemez hale geliyor ve sağlık kartları geri alınıyor. Tedavi reddedilmesi sonucu ölenler oluyor, bir kısmı intiharı tercih ediyor.

Japonya'nın "kayıp on yılı", kapitalist sistemin savaş sonrası istikrarlı büyümesini durduran 1973 petrol krizi ardından toparlanamadığını (E. Yıldız-

zoğlu'nun belirttiği gibi, "kâr oranları düşüş eğiliminin karşıt eğilimleri olarak devreye giren düzenleme yöntemlerinin işlevlerinin tükenmeye başladığını"), neo-liberal çözümlerin de fayda getirmeyeceğini gösteriyor.

ABD-JAPONYA İLİŞKİLERİ

ABD-Japonya ilişkilerinde iki dönüm noktası olduğu söylenebilir: Biri, Komodor Perry'nin gemilerini Japon limanlarına dayaması sonucu dünya ekonomisinden kopuk, uzun Tokugava döneminin sona ermesi ve 1868 Meiji refomlarının başlaması. İkincisi de, İkinci Dünya Savaşı sonrası yedi yıl süren ABD işgali. İlk dönemde Japon toplumunun yapısı değişti, savaşçı Samuray'ların gücü ellerinden alındı, feodal

yapıdan çıkılarak sermaye gelişti (Japon Marksistleri arasında kapitalizmin gelişme düzeyi ve feodalizmin etkilerini sürdürmesi konusu bu dönem çok tartışılmıştır), Japonya, 1879'da Okinawa adasını, 1905'de Rusya savaşıyla Sahalin ve Kuril adalarını, 1910'da Kore'yi, Birinci Dünya Savaşında ise Almanya'nın Pasifik adalarını ve Çin'deki ticaret noktalarını, 1931'de Mançurya ve 1937'de Çin'i işgal etti. Japonya dünyanın önde gelen emperyalist devletleri arasında yerini almış, 1920'lerdeki kısa bir demokratikleşme dönemi dışında İmparatorluğun gölgesinde güçlenen Japon militarizmi ülkeye tam anlamıyla hâkim olmuştu. Japon faşizmi 1940'larda tüm Asya-Pasifik bölgesinde büyük sömürgeleştirme operasyonlarına ve büyük çaplı kıyımlara girişti.

1945 Ağustos'unda Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan (hemen anında 220 bin, sonra da radyasyon zehirlenmesinden 120 bin kişi öldü) atom bombaları, baştan aşağı yıkılıp yıkılan ve zaten teslim olmak üzere olan Japonya'ya değil, savaş sonrası hesaplarla Sovyetler Birliği'ne verilen bir gözdağıydı. Savaş sonunda 2,7 milyon ölü, 22 milyon evsiz (halkın %30'u) ve 10 milyon açlığın eşiğinde insan vardı. ABD, Japonya'yı 1945-1952 arasında işgal yönetimi altında idare etti. 430 bin kişilik ordunun başındaki General MacArthur'un Japon bütçesinin %30'una mal olan 6 bin kişilik işgal komutanlığı, Japon yayılcılığının kökündeki "zaibatsu"ya (dev tekeller), tarımdaki feodal yapıya ve angarya çalıştırmaya karşı reformlar yaptırdı. Eski düşmanını Asya'daki etki alanı için kullanmak isteyen ABD, imparatoru sembolik bir figür olarak tutarken parlamenter bir

rejim getirdi. Sınırlı bir ordu yalnız savunma amaçlı kullanılacaktı. Sendikalara toplu sözleşme olanağı verildi, kadınlara eşit haklar tanındı. Toprak reformu sonucu toprak sahibi olan küçük köylüler onlarca yıl LDP'nin oy deposu oldu. İşgal komutanlığının tam hâkimiyeti vardı. İrkçi tutum ve açıklamalarıyla dikkat çeken General'in başbana yazdığı mektuplarla memurlara grev yasaklanıyor, komünist partisi yöneticileri tutuklanıyor, polis kuvveti kuruluyor, seçimler yapılıyordu.

İşgal yönetiminin bir planına göre Japonya ih-racata yönelik ekonomiden çıkıp ikinci sınıf bir tüketim ve tarım ülkesi olacakken savaş öncesi yabancı sermayenin %80'ini oluşturan ABD sermayesi bundan vazgeçti. Sonuçta, 325 büyük şirketten yalnız 11'i dağıtıldı. 1947 anayasası ve 1951-52

ABD-Japonya barış ve güvenlik anlaşmalarıyla resmen işgal sona erdi. Ancak ABD, masrafını Japonya'ya ödeterek askeri varlığını hâlâ sürdürüyor ve iç isyanı bastırma hakkını elinde tutuyor. Yalnız Okinawa'da 30 bin civarında ABD askeri bulunuyor. Okinawa, Kore ve Tayvan arasında stratejik bir ada. Güney Kore'deki 35 bin ABD askeri için önemli bir destek üssü. Adada resmi işgal 1972'ye kadar sürdü. ABD, İkinci Dünya Savaşında en son ve en kanlı muharebelerin geçtiği Okinawa'da verimli topraklara el koymuş ve 39 adet üs yapmıştı. Ada'da en büyük tepkiyi ise, tıpkı emperyalist güçlerin 19. Yüzyılda Çin ve Japonya'da yaptığı gibi, ABD'li askerlerin işledikleri suçlardan yerel yasalara göre yargılanamamaları uyandırıyor. ABD askerlerinin 1995'de 12 yaşında bir kızın ırzına geçmesinin ardından 80 bin kişi yürüdü.

ABD-Japonya ilişkilerinin son halkası Irak işgali. Onbinlerce kişinin Irak'ta savaşı protesto ettiği ülkede Koizumi hükümeti, Kuzey Kore tehdidini ve ABD koruması ihtiyacını öne sürerek Irak'a asker gönderdi. Bu karar anayasasının 9. maddesi savaşa katılmayı yasaklayan Japonya'nın askeri politikası açısından bir dönüm noktası. Her ne kadar "Kendini Savunma Kuvvetleri" 1992'de Birleşmiş Milletler kapsamına alınsa ve 2003'de savaş olmayan bölgelere yardım için gidebilecekleri yönünde yasa çıksa da, ilk defa sıcak bir çatışmanın içine gidiyorlar. 550 Japon askerinin gittiği Güney Irak'taki Samava bölgesinde şimdilik çatışma olmasa da, Japonların kaldığı bir otelde patlama olması ve Irak'ta gittikçe alevlenen direniş ile Nisan ayında Felluce yakınlarında üç Ja-

pon yurttaşının rehin alınması savaş karşıtı gösterileri arttırdı. Japonya'nın amacı, petrol kaynaklarını güvence altına almak. 1980'lerde Irak, Japonya'nın başlıca petrol aldığı ülke ve en büyük ticaret ortağıydı.

JAPON İŞÇİ HAREKETİ

İkinci Dünya Savaşı öncesinde şirketler temelinde örgütlü zayıf, sarı sendikalar vardı. Ancak 1945-50 kriz yıllarında sendikalar hızla örgütlendi. 1945'de 380 bin olan sendikalı işçi sayısı, 1949'da 7 milyona çıktı. Sendikaların üçte ikisi komünist, diğerleri sosyalist partinin denetimindeydi. 1947-50 arası 5 milyon işçiyi kapsayan 6 bin anlaşmazlık ve 3 bin grev gerçekleşti. İşçiler, işyerlerinin batmaması için "üretimi denetlemeye", fabrikalarda, gazetelerde, film stüdyolarında kontrolü ele geçirmeye başladı. Koreliler gibi azınlıklar ırkçı baskıya ve fakirliğe karşı örgütlendi.

Japonya Komünist Partisi (JKP) 1922'de kurulmuş, 1940'lara kadar halk ve aydınlar arasında etkili olmuş, Japonya'nın emperyalist-militarist politikalarına karşı çıkmış, savaş sırasında yöneticileri hapse atılmış, toplantıları yasaklanmıştı. İşgal yönetimiyle birlikte komünistler serbest bırakıldı. Partinin üye sayısı, 1945'de 1000'den 1949'da 84 bine çıkmıştı. Halkın en büyük sorunu olan açlık, 1946 yılına damgasını vurdu. 1 Mayıs'ta ülke çapında iki milyon kişi, Tokyo'da 500 bin kişi yürüdü. Üç hafta sonra gene Tokyo'da 250 bin kişi İmparatorluk sarayındaki gıda stoğunun dağıtılması, dağıtımında halk yönetimi, gıda karnelerindeki miktarın artırılması, hükümetin istifası ve üretimde işçi denetimi için yürüdü. 1947'de yapılan genel grev çağrısı, işgal yönetimi için zaten 1947 Truman doktriniyle belirlenen soğuk savaş strajilerini uygulamaya geçirmek için bahane oldu. General MacArthur'un grevi yasaklaması ve 8. ordunun baskısı altında sendika liderleri grevi iptal etti. Esas olarak demokratik devrimin tamamlanması siyaseti güden JKP'nin işgal yönetimi karşısındaki tutumu o dönemlerde tartışılrsa da, 1950'de başlayan "kızılları temizleme" operasyonu parti ve sol muhalefet üzerindeki baskıları arttırdı, on binlerce komünist işçi ve memur işten atıldı. İşçi denetimindeki şirketler bertaraf edildi, sağ kanat sosyalistler ve sarı sendikacılar desteklendi. Ülkeyi yeniden ayağa kaldırmanın tüm yükü işçilere bindirildi.

Bugün Japon sendikal hareketi, işten çıkarma dalgası ve artan fazla mesailere karşın zayıf kalıyor. Halen 60 bin civarında işyeri sendikasında 12 milyon çalışan örgütlü. 1949'daki yüksek (%55,8) sen-

dikalaşma oranı %20'lere indi. İşyeri sendikalarının yalnızca bir kısmı ülke çapındaki üç konfederasyona üye. Yedi milyonu daha çok işçi-işveren işbirliğini savunan Rengo'ya, bir milyonu sınıf mücadelesini temel alan JKP yanlısı Zenroren'e üye. Bahar aylarına rastlayan toplu iş sözleşmesi dönemlerinde sendikal mücadele de hareketleniyor. Önemli bir gündem, karoşi riskini arttıran ücretsiz fazla mesailerin kaldırılması.

Elli yıldır iktidarda olan LDP (Japonya'nın ne türden bir "demokrasi" olduğuna işaret eden bir olgu...) soğuk savaş döneminin partisi ve İtalyan Hristiyan Demokratları gibi boğazına kadar yolsuzluğa batmış durumda. Sermayenin sadık partisi, farklı fraksiyonlar arasındaki çekişme ve sistematik yolsuzluklar 1980'lerde ayyuka çıkınca 1993'de kısa süre iktidarı, ABD üslerine, silahlanma harcamalarına ve imparatora karşı çıkmayı bırakan sosyal demokratlara ve kendisinden ayrılan gruplara bıraktı. Sosyal demokrat adını alan Japonya Sosyalist Partisi bir süre ana muhalefet de olsa, artık parlamentoya ancak 8-10 temsilci gönderebiliyor.

JKP, 400 bin üye, 25 bin parti örgütü, 29 parlamentere ve 4200 yerel meclis üyesine sahip. Yerel meclislerde en çok üyeye sahip parti. Günlük 300 bin, hafta sonu 1,4 milyon basılan *Akahata* gazetesini 9 bin kişi dağıtıyor (gazete okuma istatistiklerinde önde gelen Japonya'da Yomiuri Şimbun, Asahi Şimbun gibi gazetelerin günde 10 milyonun üzerinde basıldığını hatırlatalım). 1996-1998 seçimlerinde 8 milyon oy toplayan (%13-15) ve diğer muhalefet partileriyle iktidar hesapları yapan JKP'nin Ekim 2003 seçiminde %7,7 oy oranıyla temsilciler meclisindeki üye sayısı 20'den 9'a düştü. Bu yılın Ocak ayında toplanan 23. Kongresinde parti programı yeniden değiştirildi. JKP, Japonya'yı ABD ve AB'nin yanısıra bir emperyalist merkezden çok, ABD'ye politik ve askeri olarak bağımlı ikincil bir güç olarak görüyor ve ABD'den bağımsızlık politikasını savunuyor. AB'yi sosyal haklar ve dünyadaki rolü açısından olumlu değerlendiriyor. Demokratik bir devrim anlayışına ve parlamento çalışmasına ağırlık veriyor, piyasa ekonomisiyle sosyalizme geçişi savunuyor.

Marksist Japon düşünürlerinin (Kozo Uno, Makoto İtoh, vb.) aydınlar arasında geçmişten gelen bir ağırlığı olduğu söylenebilir. Komünistlerin ise ellerindeki önemli bir olanak, binlerce işyeri örgütü ve yerel yöneticiler. Emperyalist çelişkilerin keskinleştiği ve kapitalist krizini yoğunlaştığı bu dönemde, Japon işçi hareketinin belki de gerilemesini sınıf mücadelesine ağırlık vermekle durduracaktır.

* Burkett, P, Hart-Landsberg, M, "The use and abuse of Japan as a progressive model", The Socialist Register 1996.

** Halevi, J., Lucarelli, B., "Japan's Stagnationist Crises", Monthly Review, Şubat 2002; Burkett, P, Hart-Landsberg, M, "The economic crisis in Japan", Critical Asian Studies, 2003.

Erkiner'e cevap

Mehmet Özgen

Sınıf mücadelesinin – işçi sınıfının geriletilmesi anlamına gelen – bir ara sonucunu, onun önemini yitirdiği şeklinde yorumlamanın, eğer hâlâ tarihin asıl motorunun sınıflar mücadelesi olduğu görüşündeysek, bilimsel ve tarihsel bir değeri olabilir mi?

E ngin Erkiner'e ilk sözüm şu: Eğer sosyalist solun tartışma kültürüne olumlu bir değişime yol açabilecek bir katkıda bulunmak istiyorsak, ki istemeliyiz, öncelikle muhatabımızın ne dediğine bakmalı, söylediklerini doğru yansıtmalıyız. Bu, fikirlerimizden karşılıklı olarak yararlanmanın ve yeni sentezlere ulaşabilmenin ön şartıdır. Solun, polemikten ziyade böylesi örneklerle ihtiyacı var.

Erkiner'le tartışmamızın esası, gelişen noktada, işçi sınıfının "19. Yüzyıl'da belirlenmiş özelliklerinden", ya da daha açık ifadeyle Marksizmin işçi sınıfına atfettiği tarihsel rolden uzaklaşıp uzaklaşmadığıdır. Çünkü Erkiner ilk yazısında işçi sınıfının bu rolden uzaklaştığını öne sürmüştü. Benim karşı yazımın içeriğini ve tartışmanın esasını bu görüşe itirazım oluşturuyor. Diğer konular, yani küreselleşme ve reel sosyalizm meseleleri ise bu tartışmanın dolaylıları olarak gündeme geldi.

Ama Erkiner arkadaş, son yazısında, sanki tartışmanın birkaç ana başlığı varmış gibi bir yaklaşım izliyor. Böylece asıl konu, yani işçi sınıfının rolü meselesi tartışma dışı kalıyor. Bu yüzden, okurun, Erkiner'le küreselleşme ve küreselleşme karşıtı hareketle reel sosyalizm üzerine tartıştığımız izlenimine kapılmış olması muhtemeldir. Bunun, okura karşı sorumluluğumuzla bağıntılı olarak da doğru bir tartışma yöntemi olmadığını söylemekle yetineceğim.

KÜRESELLEŞMEYİ ANLAMAK.

Erkiner benim küreselleşmeyi kelime anlamına dayanarak yorumladığımı ve tabii yanlış anladığımı iddia ediyor. Oysa küreselleşmeye değinmem, onun, "işçi sınıfının serbest rekabetçi dönemdeki özelliklerinin tekelci kapitalizm döneminde de esas olarak sürdüğünü savunmanın" yanlışlığı saptamasına katılmam vesilesiyledir. Çünkü tekelci dönem, kapitalizmin farklı bir örgütlenme evresiydi. Buradan hareketle, bugünkü küreselleşmenin de yeni bir örgütlenme dönemi olduğunu söylüyorum.

Burada küreselleşme tartışmasına girmek niyetin-

de değilim. Erkiner, küreselleşmeyi nasıl kavradığını konusunda *Kızılçık*'ın önceki sayılarındaki yazılarıma bakabilir. (Küreselleşme ve Devrim, s.5/2000; 21. Yüzyıl'da Bağımsızlık, s.6/2001; Sol Kemalizm Üzerine Notlar, s.7/2001.) Ancak eleştirimde farklı olarak söylediğim şey, bugünkü küreselleşme sürecinin, aynı zamanda (ilki sanayileşme döneminde yaşanan) ikinci proleterleşme dalgası'na yataklık ettiğidir. Erkiner, her nedense bunun üzerinde durmuyor, şöyle bir lafını edip geçiyor. Bu yeni proleterleşme konusunda söylenenleri dikkate almış olsa, sorunu – "sınıfın sosyalizm için mücadeleye nasıl sokulacağı" sorununu – "bir düzeyden başka bir düzeye aktarmaktan başka bir şey" yapmadığım kanısına kapılmazdı. Çünkü sorunu çözmek için önce doğru teşhis etmek,

böylece somut teorik bir zemin oluşturmak gerekir. Bu bakımdan yazdıklarımı dikkate değer olduğunu düşünüyorum.

Kaldı ki, Erkiner'in hiç bir satırında "sınıfın sosyalizm için mücadeleye nasıl sokulacağı"nı sorun ettiğini duyumsatacak bir tek kelimesi bile yok! O bize her fırsatta, işçi sınıfının önemini azalttığını kanıtlamaya çalışıyor. Yine de bu konuda yazdıklarımı bir kez daha hatırlatarak devam etmek istiyorum.

İŞÇİ SINIFI ve POST-MARKSİZM

Post-fordist ve esnek birikim modelinin gerçeklik kazandığı yeni küresel kapitalist genişleme döneminde "üretilen ürün, artık bireysel üreticinin dolaysız ürünü olmaktan çıkmakta ve kolektif işçinin ürettiği toplumsal bir nitelik kazanmaktadır. Üretilen ürünlerin her biri, iş konusu üzerindeki işlemlerin az ya da çok bir parçasını yapan bir işçi topluluğunun ortak ürünü haline gelmektedir. İş sürecinin kolektif içeriği giderek daha belirli hale geldikçe, üretken emek de daha geniş bir boyuta ulaşmaktadır."

Sonuç olarak teknolojik gelişme, yalnızca işçi sınıfı içindeki kafa ve kol emeği arasındaki farklılıkları silikleştirmekle kalmayıp, artı-değer üretimini daha geniş kitlelere yaymaktadır. Bu, işçi sınıfının kapsamını genişleten yeni bir eğilimdir. Araştırma-

lar, 20. Yüzyıl'ın son otuz yılında dünya üzerindeki işgücü miktarının iki katına, yani 2.5 milyara çıktığını ortaya koymaktadır. Post-Marksistlerin bu eğilimi görmezden gelip, tam tersine, işçi sınıfının giderek daralan bir sürece girdiği, bilgisayar çağında "işin sona erdiği" şeklinde iddialar öne sürdükleri bilinen bir şeydir. Bu nedenle, bu eğilime dik kat çekme gereğini duydum. Çünkü, işçi sınıfının "öneminin azaldığı", dolayısıyla toplumsal dönüşümlere öncülük edemeyeceği yolundaki tezlerini esasen bu varsayımlara dayandırmaktadırlar. Ancak bu, Erkiner'in değindiği bir gerçeği görmezlikten geldiğim anlamına gelmez. Üretimin yeniden örgütlenmesi sonucu üretim birimlerinin gittikçe küçüldüğü elbette doğrudur. Bu gelişmenin işçi sınıfının eskiden varolan bilinçlenme, örgütlenme ve kolektif eylem konusundaki avantajlarını azalttığı da. Ne var ki buradan işçi sınıfının sayısının arttığı, ama öneminin azaldığı sonucuna varmak da yine pozitivizmin ufku aşmamak, yani olgulara, "şeylerin dış görünüşüne" teslim olmak anlamına gelir.

1. Binlerce kişinin birlikte çalıştığı üretim birimlerinin sayısı azalıyor, doğru. Ama sermayenin mekanları alanlara indirgeme yönünde artan bir eğilimi olduğu, dolayısıyla, organize sanayi bölgelerinin de arttığı, işgücü kentlerinin ortaya çıktığı da yaşanan bir olgudur. Bir başka deyişle, büyük işletmelerde bir arada çalışmanın yerini, küçük ama birbirine entegre işletmelerde yan yana çalışma alıyor. Kolektif çalışmanın mekanı değişiyor, ama kendisi ortadan kalkmıyor ki işçi sınıfının önemi azalsın!

Peki, kapitalizmin büyük işletmeleri küçük işletmelere bölmesi ne anlama geliyor?

İşçi sınıfının direncini kırmak, örgütlenmesini parçalamak, bilincini geriletmek. Yaklaşık 25 yıldır uygulanan strateji budur. Teknoloji de, sermaye sınıfı tarafından bu amaçla, küresel düzeyde güç ilişkilerinin sermaye lehine dönüştürülmesinin, yani sınıf mücadelesinin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Post-Marksistler tarafından kavranamayan bu strateji, kriz dönemlerinde daha çok belirginleşmektedir. Dolayısıyla, sermayenin bu stratejisi işçi sınıfının bilinçlenme, örgütlenme ve eylem düzeyini geriletme yönünde bir sonuç doğurmaktadır.

Bu durum, elbette ki yeni stratejik perspektifleri, örgütlenme ve mücadele biçimlerini önümüze koyar. Çözmemiz gereken sorun da budur. "Kapitalizmin tarihinde, kendi yapısal krizinin doğurduğu sistemin geleceğine dair belirsizlikle, kapitalizmin eleştirisinin belirsizliği ilk kez üst üste düşüyor", derken anlatmak istediğim buydu. Ama bu ikinci tür belirsizlik, işçi sınıfının "kendisi için 19. Yüzyıl'da belirlenen özelliklerden artan oranda uzaklaşmasından" kaynaklanmıyor. Uzaklaşan şey, 19. ve 20. Yüzyıllar'ın sınıf mücadelelerinin dayandığı stratejilerdir. Çünkü bu stratejiler sistemin o günkü örgütlenme biçiminin koşullarını yansıtır. Kapitalist sistemin çözülüş ve çöküş sürecinde olduğu yolundaki tezimi kabul görmeyebilir, ama re-

el sosyalizmin çöküşünden sonra yeni bir sınıf mücadelesi perspektifi ve stratejisi inşa etmek zorunda olduğumuz aşîkârdır.

Şimdi, sınıf mücadelesinin - işçi sınıfının geriletilmesi ve yenilgisi anlamına gelen - bir ara sonucunu, onun önemini yitirdiği şeklinde yorumlamanın, eğer hâlâ tarihin asıl motorunun sınıflar mücadelesi olduğuna inanıyorsak, bilimsel ve tarihsel bir değeri olabilir mi? Emegün sermaye ile olan karmaşık ilişkisinde uzun vadeli bir bakış açısını benimsemek gerekir. Sermayenin yeniden yapılanması karşısında emegün tepki oluşturması ve karşı-atağa geçmesinin belirli bir zaman alması doğaldır. Bu 19. Yüzyıl'ın sonunda da yaşanan bir olgudur. Böylesi dönemlerde başarılarından çok yenilgilerle dolu bir istikrarsızlık dönemi yaşanır. 1980 sonrası da benzer özellikler taşır. Neo-liberalizmin saldırıları karşısında, özellikle Avrupa'da büyük grevler yenilgiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla dünya işçi sınıfı hareketinin ideolojik yapısını ve örgütlenmesini genel bir çerçeveye oturtması belirli bir zaman alacaktır. "Zaman ve mekan sıkışması"nı yaşadığımız günümüzde, bu geçiş süreci eskisi gibi uzun olmayacaktır. Şimdiden aşama kaydedildiği, küreselleşmenin getirdiği değişimler ve sermayenin ideolojik bombardımanı nedeniyle emek hareketinin yaşadığı uyum sorunları büyük ölçüde aşılmış görünüyor.

Bu yüzden, Erkiner, işçi sınıfının sayısının arttığını kabul ederken öneminin azaldığında ısrar etmekle, meseleye tarihsel süreç mantığı ile bakmadığının bir göstergesi olarak, pozitivizme özgü bir tarzda, yalnızca olgunun ampirik yanını görüyor, ya da böyle görmek istiyor. Zira "Marksist sosyalizm anlayışının geçersizliğini" öne sürmek, Marksizmin, işçi sınıfının tarihsel rolü dahil, tüm temel önermelerinin geçersiz olduğunu söylemek anlamına gelir. Herhalde Erkiner, bu malûmun ilanına itiraz etmeyecektir. Yine de soralım. Post-Marksizmin temel ayırt edici özelliği, işçi sınıfının öneminin azalmasından hareketle, ampirik gerçekliği teori düzeyine yükseltme çabası, sonuçta işçi sınıfının merkezi özne rolünü yadsıyarak, onu yeni toplumsal hareketlerle eşitlemesi olduğuna göre, Erkiner arkadaş, kendisini post-Marksizmden nasıl ayırıyor, hangi noktada farklı görüyor?

REEL SOSYALİZM SORUNU

Gelelim reel sosyalizm meselesine.

Erkiner, işçi sınıfının tarihsel özne rolünden uzaklaşmasına, işçilerin "sosyalist ülkelerin çözülüşünde rol oynamasını", çöküş sürecinde "işçilerden kaynaklanan önemli bir direniş görülmemesini örnek olarak ileri sürmüştü. Şimdi Erkiner'in nasıl bir yöntem izlediğini anlamak için verdiğim yanıtı bu-
raya aktarmak zorundayım.

"Sosyalist" denilen ülkelerin gerçekte işçi sınıfını da tahakküm altında tutan bürokratik egemenliklere dayandığını, dolayısıyla, üretim sürecinin, üretimin planlama ve yönetiminin de işçi demokra-

sisinden yoksun olduğunu görünür durumun ardındaki yasalıklar olarak kavrarsanız, işçilerden neden bir direniş gelmediğinin cevabını da bulmuş olursunuz. İyi bilinen tarihsel bir gerçek de şudur ki, Sovyet sistemi, kendisine soldan yönelen bütün muhalefet girişimlerini çoğu kez daha doğmadan boğmuş, paranoya düzeyinde tüm muhalefete sosyalizm ve rejim düşmanı olarak bakmıştır. Bu bakımdan Polonya örneği çarpıcıdır. İşçiler, 1950'lerden 70'lerin ortasına kadar, işyeri komiteleri ve konseylerin hayata geçirilmesi için, yani işçi demokrasisi için mücadele ettiler. Muhafif Marksistler onlara öncülük etmeye çalıştı. Ama onlar da düşman muamelesi görmekten kurtulamadılar. İşçilerin, sınıf egemenliğinin temel kriteri olan işçi demokrasisi için "sosyalist" bir yönetime karşı mücadele etmeleri ilginç bir paradoks değil mi? Eğer bir sosyalist düzenden söz ediyorsak, aynı zamanda bir işçi sınıfı yönetiminden de söz ediyoruz demektir. Bu durumda "sosyalizmden kapitalizme geçiş" bir iç savaş ya da emperyalist saldırı olmaksızın söz konusu olamaz. İşçi sınıfının kendisinin kapitalizmi tercih etmesi gerekir ki, bu saçma bir paradokstur. Sonuçta bu rejimler çökerken, işçilerin peşinden gidecekleri, özgürlük ve demokrasiyi sosyalizmin olmazsa olmazları olarak savunagelen ideolojik-politik bir alternatif yoktu. Alternatif, bir yanda arkasında Vatikan olan Leh Walessa, öte yanda emperyalizmin desteklediği Yeltsin idi."

Erkiner, bütün bu söylenenler içinden "neden böyle oldu" sorusuna yanıt olarak, "soldan gelen bütün muhalefet girişimlerini bastırdılar" cümlesini alıyor. Ve bu cümleye dayanarak benim 75 yıllık tarihi "Politik Büro ve Merkez Komitesi tarihine" indirmediğimi iddia ediyor. Pes doğrusu! Buna en ılımlı ifadeyle "cimbızlamak" denmez mi?

Sormak gerek: Erkiner, Marksizmi yeniden-üretmekten, çöküş döneminin Marksizmini inşa etmekten; insanlığın büyük bir kopuşma sürecinden geçtiğinden, burjuva uygarlığından olduğu kadar Aydınlanma'nın ufkunu aşamamış sosyalizm deneylerinden de kopuş yaşandığından; 19. ve 20. Yüzyıl sınıf mücadelesi stratejilerinin tarihen aşıldığından söz etmekle neyi kastettiğini sanmaktadır acaba?

Öte yandan, Erkiner'in bu yaklaşımı, sosyalizm konusunda olduğu kadar Marksizm kavrayışında da mantıksal tutarsızlıklarla malûl.

1. Şöyle yazmaktadır Erkiner: "Marksizm bir toplumu analiz ederken öncelikle üretici güçlerin gelişme düzeyine bakar"; "üretici güçleri daha hızlı geliştirebilen bir toplumsal sistem diğerini dolay-

lı ya da dolaysız bir etkiyle çözer. Bu Marksizme de uygundur. Ne ki bu uygunluk aynı zamanda Marksist sosyalizm anlayışının da geçersizleşmesini getirmektedir. Marksizme göre sosyalizm, üretici güçleri daha hızlı geliştirecektir. Sosyalizmin tarihsel haklılığı da buradan kaynaklanmaktadır. 20. Yüzyıl'ın tarihi ise böyle olmadığını göstermiştir." Daha sonra ise, "Marx'ın döneminde üretici güçlerin daha hızlı gelişimine vurgu yapmanın haklı bir temeli vardır: üretim yetersizdir," demektedir. Belli ki, Erkiner'in Marksizmi şöyle ya da böyle kavrayışında üretici güçlerin geliştirilmesi meselesi tayin edici bir role sahip. Ona göre üretici güçlerin "daha hızlı" geliştirilmesini savunmak yanlıştır. Marksist sosyalizm bu bakımdan geçersiz kılınmıştır. Ancak bu teorik önermeye göre, Marx'ın kendi döneminde "daha hızlı gelişmeye" vurgu yapması da "haklı" değil, yanlış olmalıdır. Eğer Marx'ın vurgusunun haklı bir temeli vardı diyorsak, 20. Yüzyıl tarihinden de Marx'ı ve Marksizmi sorumlu tutmamak gerekir.

Marxist hareket içinde üretici güçlerin önceliği tezi, Marx'ın da kimi metinlerine – özellikle ünlü EPEK'ya Önsöz'e – atıfla savunulmuştur. Ancak Marx'ın diğer metin-

lerine ve söylemlerine, özellikle (Vera Zasulich, Mihayilovzky gibi) Rus devrimcileriyle tarım kömünleri üzerine yürüttüğü tartışmalara bakıldığında, toplumu bir bütün olarak kavradığı; tarihsel gelişme söz konusu olduğunda, ilerletici gücün sınıflar mücadelesi olduğu görüşünde olduğu görülebilir. Bunu Feurbach Üzerine Tezler'den de anlamak mümkündür. Marx ve Engels, genel olarak, üretici güçlerle üretim ilişkilerinin uygunluğunu vurgulamışlardır. Buna karşın, öncelik tezi II. Enternasyonal katı determinizminin temel dayanağı oldu. Daha sonra, Stalin'nin bu tezi açıkça formülleştirmesiyle de SBKP'nin temel çizgisine dönüştürüldü. "Önce toplumun üretici güçleri değişir ve gelişir, sonra bu değişimin fonksiyonu ve onunla uyumlu olarak insanlar arasındaki üretim ilişkileri değişir," diyordu. Yani Stalin Menşevik anlayışa geri dönmüştü. Kapitalizmi yakalamak ve geçmek, dolayısıyla üretici güçleri daha hızlı geliştirmek onun yönetimindeki partinin çizgisidir. 75 yıllık deneyime damgasını vuran bu anlayıştır, yoksa Marksizm değil. Bu yüzden, Aydınlanma'nın ufkunu aşamamış sosyalizm deneylerinden söz etmekteyiz. Çünkü bu tez, Aydınlanma'nın temel nosyonlarından biri olan ilerleme'nin mantiki sonucudur. Yine bu yüzden diyoruz ki, Doğu'da yenilen aslında Batı (yani burjuva) aklıdır.

Açıkça söylemek gerekir ki, Erkiner arkadaş, Ekim Devriminin yenilgisinden, dolayısıyla Stalinizmden Marksizmi sorumlu tutmaktadır. Yani mülkiyet ilişkilerini dönüştürmeyi sosyalizm olarak sunan Stalinizmle Marksizmi bir ve aynı şey olarak kavramaktadır. Bunun "şık" olmayan bir konum olduğunu Erkiner'e hatırlatmakla yetiniyorum sadece.

2. Erkiner'le üretici güçler meselesinde tabii ki hemfikiriz. Ama toplumsal dönüşümde ana halkanın "üretici güçleri daha hızlı geliştirmek" olduğu tezinin yanlışlığını kabul ediyorsak, o zaman üretici güçler ve üretim ilişkileri arasındaki Marksist uygunluk tezini esas almalıyız. Bu uygunluk, işçi sınıfının, üretim ilişkilerinde egemen olmasıyla sağlanabilir. Dolayısıyla toplumsal devrimdeki asıl halka üretim ilişkilerindeki dönüşümdür. Bunun yolu da işçi inisiyatifinin ve kontrolünün üretim ve planlamanın her düzeyinde işleyebilmesinden geçer. (Unutmamalı ki, Sovyetlerin fiili iktidarının temeli, işçilerin üretimin denetimini geniş ölçüde ele geçirmiş olmalarıydı). Peki, bu işçi demokrasisi, sosyalist demokrasi olmadan mümkün müdür? Mümkün olmadığını Sovyet demokrasisinin tasfiyesi ile tarih gösterdi.

Erkiner, "Sosyalizmin çözülmesinin asıl nedeni, üretici güçlerin gelişimi açısından kapitalizme yetişmek ve geçmek iddiasını kaybettiğinden dolayıdır: Etkisi bulunmakla birlikte asıl neden demokrasi eksikliği değildir," diyor. Belli ki, onun sosyalizm tasavvuru sadece eşitlikçi yanıyla sınırlı. Dolayısıyla, bu konumuyla reel sosyalizmin ufkunu aşmış da söylenemez. "Demokrasi eksikliği" tek neden değildir, ama temel bir nedendir. Çünkü sosyalizm, yalnızca sömürüyü ortadan kaldırmak, refahı eşit paylaşmak değildir; bize, hayatımız üzerindeki kontrolü kendi elimize alma, yazgımızı belirleme gücünü de sunmalıdır. Dolayısıyla, sosyalizm, maddi eşitlik kadar, özgürlüğü de içeren bir olgu. Dahası, bunlardan birinin yokluğunda diğerrinin varlığını ileri sürmek olanaksız. Özgürlüğün temel bir koşulu ise demokrasidir.

Ancak, eğer proleter demokrasiyi, burjuva demokrasisi gibi, salt siyasal alanın düzenlenmesine ilişkin bir kavram olarak alırsanız, sosyalizm açısından önemini kavrayamazsınız. Sorun, üretim ilişkileri ile doğrudan ilgilidir; yani değeri yaratanlarla bunların ürünlerinin bölüşümünü kontrol edenler arasındaki ilişkiyle. Tüm sınıflı toplumlarda, üretici, üretimi yönetenlerden ayrılarak onlara tâbi kılınmıştır. İşyeri, patronla işçiler arasında; toplum, "emredenler" ile "emredilenler" arasında bölünmüştür. Üretim araçları üzerinde "işçi kontrolü", işçilerin üretimin her boyutu üzerinde tam kontrolü demektir. Buna göre, işyeri demokrasisinin varlığı zorunludur. Ancak üretimde işçi yönetimi yönetsel bir meseleden ibaret değildir. Otoriter ilişkilerin (emir verme ve alma) kendisi aracılığıyla özgür bir topluma doğru aşılabileceği yegane araçtır. Temel kararların dışarıdan, yani – üretim sürecinin kendi-

sinde doğrudan kökleri olmayan – parti ya da devlet tarafından alındığı durumda, sınıflı toplumun temel bir özelliği olan üreticilerin üretim araçlarından ayrılması varlığını korumaya devam eder.

Sovyet demokrasisi, yani emekçilerin devrimle kazandıkları üretimin yönetimini ve politik egemenliği elde etme tarzı yaşamış olsaydı, nomenklatura (ayrıcalıklı yönetici sınıf) varolabilir ve Ekim devriminin kaderini tayin edebilir miydi? Erkiner bu sınıfı "Marksist sosyalizmin temel ilkesini" hayata geçirebilmek için "ellerinden geleni yaptılar" gibi söylemlerle masum göstermeye çalışıyor. Kimi? Çöküşle birlikte sermaye biriktirmek için devleti yağmalayan ve "gangster kapitalizmi"ni kuran sınıfı! Parti ve devlet yöneticileri, bürokratları, Kafka'nın Değişim'indeki Şansa gibi, bir gecede mi kapitalist "böcek"lere dönüştüler?

Evet, kaybettik. Kazanmak için, neden kaybettiğimizi açıklamalıyız. "Bu açıklama çabasında hiçbir tabu, dokunulmaz konu olmamalıdır." Ama hüküm vermeden önce!

“Lenin’e dönmek”

Ömer Bedri Canatan

Lenin’e dönmekle gözünü günümüzün gerçekliğine çevirmek aynı şeylerdir. Lenin ne sormuştu, nelerin yanıtını aramıştı? Bunları ayırıp önem vermeli. Solun Lenin’e dönmekten anlaması gereken budur

Marksist dünya solu teorik üretkenlikte önemli bir sıkıntı yaşamaktadır. Marksist solun bu kısırlıktan çıkıp yeniden üretken bir döneme geçmesi için Lenin’e dönmesi gerekir.

Böyle yekten “Lenin’e dönmek”ten söz etmek şaka, fantazi gibi gelebilir. Unutulmuş ve unutturulmuşken, bu da nerden çıktı denebilir. İleriye bakmak varken geriye dönmek, reel sosyalizmin enkazını çözmek de ne oluyor, tam da yeni, “özgürlükçü” bir Marksizm gelişirken Lenin’den söz etmenin âlemi var mı? Bu “eşitlikçi” canavardan yakamızı kurtarmışken, “Lenin’e dönmek”ten söz etmek sebepsiz kavgı çıkarmaktan başka nedir ki diye akıl yürütülebilir.

Bu noktayı Marksist düşüncenin ve eylemin günümüzdeki problemleri açısından kurcalayalım. Dünyanın, dünya üzerindeki Marksist solun ahvali bunu gerektiriyor. Diyelim Marksist düşünce geleceği farketti, adını “küreselleşme” koydu, bu taşıyıcı kavram üzerinden gidişatın yönünü keşfetti, şimdi artık “imparatorluk”u bile görüyor; iyi ama “eylem” ilerlemiyor. Marksist düşünce dinamik ama eylem tıkanmış. Çare bulunamıyor. Küreselleşme, tamam, sermayeyi ilerletiyor, Marksist düşünceyi de ilerletiyor, ama Marksist eylemi ilerletmiyor, bu nasıl olabilir? Sakın tersi olmasın? Yani “küreselleşme”ye bağlanıp kalan Marksist düşünce ilerlemediği için Marksist eylem de ilerlemiyor olmasın? Sorup üstüne düşünmekten ne zarar çıkar?

Ayrıca, korkulmamalı, “Lenin’e dönmek” de öyle söylendiği kadar kolay bir iş değildir. Marksist düşünce alanında bunun engelleri var. “Lenin’e dönmek” Marksist düşüncede üretkenliğe geçebilmek içindir. Bu da, bugünkü Marksist düşünceyi üretkenlikten alıkoyan engeli aşmakla mümkündür. Engel önce zihinlerdedir. Marksist düşünceyi besleyen ve eylemini sahneye çıkaran temel boyutlardan biri olan özgürlükçü felsefeye itimat çökmüştür.

Zihinlerdeki engeli kim yarattı? Elbette zihnin kendisi. Zihnin tek başına bir şey ifade ettiğini

sanmaktan çıkan değişmez sonuç budur. “İyi niyet”ten kuşku duyulamaz. Marksizmi yeniden diriltmek için “Marx’a dönmek”ten başka çare olmadığı fikri rağbetteydi. Marx’a nasıl dönülürdü? Onunla aramıza giren Lenin’i, Lenin’den mülhem yetmiş yılı ve reel sosyalizmi yok sayarak. Lenin aradan çekilince Marx’a ulaşmak “bir adım”lık işti. Çok Marksist bunu denedi ve yaptı. Yani yaptığını sandı.

Reel sosyalizmi ve Lenin’i dışarıda bırakıp Marksizmin gerçek kaynağı Marx’a dönünce zihnimizin yeniden ve eskisinden de parlak çalışacağına kendimizi şartlandırmamıza hiç gerek yoktu, yapınca zaten zihinler birden bire ışılda-maya başlıyordu. Leninsiz düşünmek kolay ve rahattı. Çünkü Lenin Marksizm’in tarihi idi ve zihinlerde “diktatörlük” ve benzeri bir yığın problem yaratıyordu. Lenin’den kurtarılmış Marksizm “tarihsiz” kalıyordu gerçi ama, bu “tarihsiz Marksizm”, “tarih”li olanından bin kat daha yaratıcıydı. İnsana acaip bir idrak kazandırıyor. Dört işlemden yüksek matematiğe geçmek gibi bir haz ve heyecan veriyordu. Lenin zaten, “Teori gri, hayat yeşildir,” demekle can sıkırmıştı. Marksist teori geliyecekse, Leninsiz geliyordu.

Leninsiz –tarihsiz– Marksizm, “doğru”sunun kriteri kalmadığı için her şeyi doğruluyordu. Demek ki Marksizm gerçek gücüne Marx’ta ulaşıyordu. Marx’ın da kendi söylediklerine bir itirazı olmadığı için, küçük bir nokta hariç, hiç bir sorun kalmıyordu. Küçük sorun şuydu: her şey doğrulandığı için bu doğrunun ne işe yaradığı anlaşılamıyordu.

İşe yaramadığını fark ettiğiniz bu “Marksizm”e, işe yarasın diye reel sosyalizmi ilave etmeye, istemeyerek razı olsanız bile sorun aşılmış olmuyor. Çünkü, eklediğiniz reel sosyalizm tecrübesi dönüp Marx’ın Marksizm’ini vuruyor, prestijini sıfırlıyor. Başka türlü olamaz zaten. Reel sosyalizmde bir hata varsa, bu niçin ona kaynaklık eden düşünceden bağımsız olsun ki? Demek ki Stalin’den önce Lenin’de, Lenin’e geçtiğine göre Marx’ın düşüncesinde bir hata var.. Öyleyse, pres-

tiji sıfır bir Marksizm ile Marksist olmaksana, ne iş gördüğü belli olmayan prestijli bir Marksizm ile Marksist olmak bazıları için daha cazip ve hâlâ cazip. Ama ileriye götürmüyor. İleriye gitmek için...

Gene en iyisi "Lenin'e dönmek"!

Dönelim dönmesine de, niçin?

"Lenin'e dönmek" fikrini savunan bir yazı okudum, aylık *Ekspres* dergisinde (Sayı:33-34), yazarı Slavoj Žižek. İlginç bir yazıydı; Marksist sol da dahil, günümüzün tüm dünya kavrayışlarına sızmayı başaran liberal özgürlükçü düşünceyle polemik yapıyordu. Evet de, Lenin'de aradığı şey bakımından kendisi de liberal sol düşüncenin bir parçasıydı. Lenin'e, Lenin'in yapmadıklarını yapmak için dönmeyi öneriyordu. Yani, reel sosyalizme bulaşmadan Lenin'e dönmenin yolunu arıyordu. Lenin'de arayıp bulmak istediği ise, çağın zirvesini delip dışına çıkan "fiili özgürlük"ün sırrı idi. Lenin'i, önüne konulan özgürlük seçeneklerinden her hangi birini seçmeyi reddederek "kendi"ni özgürleştirdiği için önemsiyordu. Günümüz için, bize önerilen seçeneklerden birini seçmek yerine, "fiili özgürlük" öneriyordu.

Bu görüşle Lenin'e dönülmez. Lenin bu değildi çünkü. Buradan olsa olsa 68'in özgürlük algılamasına dönülebilir. "Fiili özgürlük" Sartre'ın önerdiğiydi. Bu "fiili" özgürlük anlayışı paradigma tanımayan özelliğiyle dikkat çeker. Özgürlük kavramının içinde "kendiliğinden" vardır. Kışkırtıcıdır. Modernizme karşı önerilmiştir. "Sınır" bilmemektedir. Her şeyden sorumlu birey kavramı üzerinde durmaktadır. Modernitenin "tek boyutlu" bireyini alıp özgürlük evrenine fırlatmaktadır. Vahim, büyük bir çelişki, şaşılacak bir sonuç ama, özgürlük evrenine fırlatılmış birey daha bir "tek boyutlu" hâle gelmektedir.

Yazının ilginç özelliği, Lenin'in neyi doğru olduğunu keşfettiği halde kendisinin Lenin hakkında soru sormayı bilmemesiydi. Özgürlük istencine karşı Lenin inatla, bu özgürlüğü ne yapacağını diye sorardı. Özgürlükle ilgili bu soruya verilecek bin bir yanıttan sadece biri doğrudur. Özgürlüğü kavram olmaktan çıkarıp somut insan yaşamıyla bağlantıya geçiren bu tek yanıtıdır. Açlar ekmek bulmak için özgürlük istiyoruz dedikleri zaman kavramla ilgili bütün yanılsama biter. İnsanlar çalışmak istemiyoruz diyebilmek için çalışırlarsa artık hem insan, hem de özgür olurlar. Burada bilmem ne paradigmasını yıkmak değildir söz konusu olan, özgürlüğün somut engellerini yıkmaktır. Özgürlük hissedilen bir şey değildir, dokunulan, yenilen, içilen, düşünülen, mutlu olunan, beş duyunun beşiyle de haz alınan bir şeydir.

Liberal sol-Marksist düşüncelerin "açıklaması kendinde" özgürlük anlayışı ile bakıldığında hattâ Lenin'e hiç dönmek lazımdır, çünkü Lenin, öyle bakıldığında somut sosyalist hayatın kuruluşuna bağladığı için özgürlüğü yokuşa sürüyormuş gibidir. Şunlar şunlar olacak ki özgür olabilelim demesi bu anlama gelir. Burda "hemen özgürlük"

görünmüyor. Nitekim bu yüzden, uçuk özgürlük anlayışlarıyla bir ilişkisi bulunmadığı için Lenin'in eseri sosyalizm olmadı da, "reel sosyalizm" oldu.

Lenin, kendisi hiç özgür olmadı ki zaten, "saf özgürlük", "hemen özgürlük", "fiili özgürlük" versin.

Lenin sınıftır, partidir, ittifaktır, strateji ve taktiktir, uzlaşmadır, felsefedir, siyasettir, eylemdir, vb. Bunların birbirinden ayıklanamaz bütünlüğüdür. Daha yakından bilenler bilir, hatta Lenin bir tür "saf özgürlük"ün eleştirisidir. Düşüncede Rus nihilizmine, eylemde Rus anarşizmine cephe almış olması Lenin'in, kendi kendini tanımlayan bir "fiili özgürlük"ü temsil etmediğini göstermeye yeter de artar bile.

Gerçi Lenin'de olmadığı halde varmış gibi görünen bir "uçuk özgürlük"ten söz etmek mümkündür. Ancak bu "devrim" ile "Lenin" in birbirine karıştırılmasından kaynaklanır. Her devrim "fiili özgürlük"tür. Lenin, Rusya'yı dünyanın en demokratik, en özgür olunabilen ülkesi olarak tanımladığı bir zamanda daha fazla özgürlük istemişti. Bu "fazla"sı ne idi, onu görmeli esas. "Fazla"sı, özgürlüğün somut cephesiydi. İnsanlar için ekmek, toprak ve barıştı. Fiili özgürlük denilen şey bunları vermediği gibi, verilmesini de engelliyordu. Bunları vermeyen özgürlüğü ben ne yapayım diye sorulunca özgürlük aldatmacası ile somut - gerçek - özgürlük farkı kendini amansız bir biçimde gösteriyordu.

Özgürlüğü ne yapacaksın? Ona dokunmak mı istiyorsun? Bu neye yarar ve böyle bir özgürlük, soyutlamalar dünyasının dışında, nerde var? Dokunacağının "fiili özgürlük" olmasından önce dokunacağın çok şey var. Bunlar da "fiili"dir. Tarihe dokunacaksın. Sınıflı topluma ve sınıf mücadelelerine dokunacaksın. Yenilgiye dokunacaksın. Açlığa, zulme, ateşe dokunacaksın. Greve, direnişe dokunacaksın. Sıkıntıya, yeri gelecek açmaz, çaresizliğe, hattâ belki belli bir zaman umutsuzluğa dokunacaksın. Çok, çok lazım olacak sana, en sıkıcı olan da budur ya, Eyüp peygamber sabrına dokunacaksın. Senden öncekilerin tecrübesine, yarılgısına ve doğrusuna dokunacaksın. Özgürleşmenin tek çıkış kapısı olan "İSYAN'a dokunmak"ta gerçekten istekli ve samimi isen bunlara dokunacaksın. Bütün bunlar, nihayetinde, elbette gerçek özgürlüğe geçit veren "İSYAN"a dokunmak içindir. Eğer ona dönersek Lenin bize bunları söyleyecektir.

Lenin'e dönmek ne demektir, başka açılardan da bakalım:

Marksizmin tek muta'sı: "Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir." O zaman Lenin'e dönmek deneme yazarlığını aşan bir şey olmalıdır. Lenin'in döneminden bugüne, baskın dünya gerçekliği dışında değişmeden gelen tek bir şey yoktur, bu baskın dünya gerçekliği de, "gelişerek" gelen kapitalizmdir.

Marksizm bu baskın gerçekliğe karşı özgürleşmeyle ilgili en temel soruyu sormuş, başka da so-

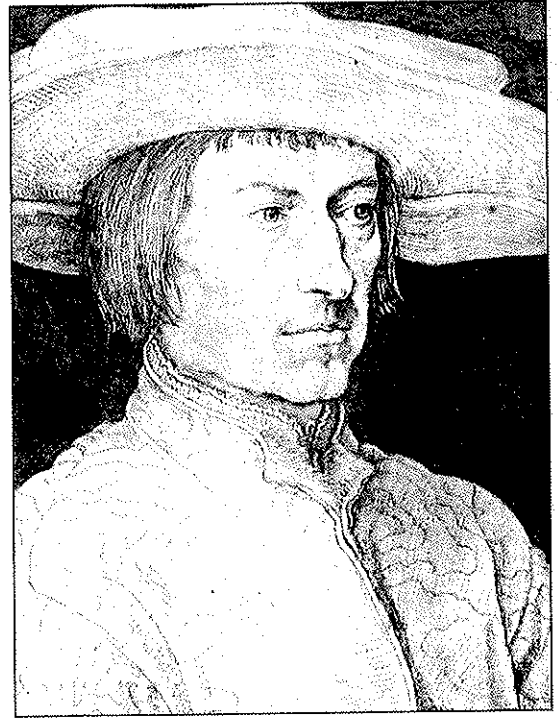

ru sormamıştır. Sorunun yazılı yanıtı yoktur. Özgürleşmeye dair sorunun yanıtı eylemdir. Özgürlük tanımlanamaz, eylemle elde edilir. Bu nedenle Lenin'e dönmek, onun sorduğu temel soruya dönmekten başka bir şey olamaz. Aynı soruyu, yanıtının çok farklı olacağını bilerek bugün sormaktır Lenin'e dönmek. Yanıt bugünkü özgürleşme eylemidir.

Özgürlük eylemse, eylemin sınırı nedir? Kapitalizme Lenin gibi bakılacaksa buradan bakmak lazım. Kapitalizmin "değiştirdiği", o çağ Marksistlerinin ilk farkettiğidir. Bu nedenle dilleri Marx'a benzememiştir. Emperyalizmi konuşmuşlardır. Emperyalizm yeni bir dünya durumudur ve çözümlemesi, tarihsel özgürleşme eylemini taşıyan sınıflar açısından koşulların olgunluğunu vermektedir. Demek ki "zamanı"dır.

"Zamanıdır" denmesi, "kapitalizmin yapacak şeyi kalmadı" değildir. Sözü edilen şey, yıkılmasının "imkan"ıdır. Emperyalizm bu "imkan"ı sunmaktadır. Nerde sunmaktadır? "Şurda" veya "burda" mı? Bu sorunun cevabı olarak süzüle süzüle solun hafızasında, düzeltilmesi elzem bir yanlış kalmıştır: "Tek ülkede"... Oysa imkan "kır"da ya da "şehir"de değil, her yerde ve bütün dünyadadır. Herkes kendi yerinden, Lenin de emperyalizmin altüst ettiği kendi "kır"ından bakarak görüyordu. "Kır"da olmazmış, niçin olmasın? Emperyalizm şeraiti kırdı da, tıpkı kentlerdeki gibi bozmamış mıydı? Tolstoy görmüştü de, kapitalizmin girip altüst ettiği Rusya'da her şeyin "alt"- "üst" olacağını Lenin mi görmeyecekti?

Değişerek, gelişerek gelen baskın gerçeklik bugün de aynıdır. O gün de özgürlük için "imkan" küreseldi, bugün de küreseldir. Gene dünya "kent"inden gelen bir gelişmeyle dünyanın "kır"ı alt üst olmaktadır. Soru, "Buradan nasıl çıkılır?" diye, Lenin'in sorduğu gibidir. Herkes kendi ülke

sinde, öyle aklına estikçe değil, hayat memmat meselesi sayıp sorduğunda gene temel soru Lenin gibi ve evrensel olarak soruluyor demektir. Böyle genel bir örtüşme anlamında Lenin'e dönülmüşse, yanıt eylemdedir. Doğal ki eylem, yani yanıt bugün değişik olacaktır.

Yanıtın değişik olacağı dünya Marksist solunun yanıt veremez durumda olmasından belli. Yanıtı Lenin gibi vermek mümkün olsaydı elbette aynı zamanda "doğru" da olurdu. Mümkün değil. Mümkün olmadığı için "doğru" değil. O halde "doğru" ne? Küresel gerçekliğe karşı özgürleşme eyleminin küreselliği. Gene "şurda" mı, "burda" mı diye eski bir alışkanlıkla sorulmaktadır. Yanlış olduğu gibi, ideolojik bakımdan da yıkıcı bir sorudur bu. Yekpare kapitalist ilişkiler sistemini bölerek baktığınızda Batı'da başka bir şey görünmektedir, dünya taşrasında başka bir şey. Bölerek bakılınca "şurda" farklı, "burda" farklı görünen şey aslında özgürleşmenin artan imkanları olarak bir bütündür. Bölündüğünde, Batı'da kapitalizmin içinden demokratik ve sosyal muhtevalı, sınıfsal vasfı meşuk bir uygarlığa doğru yürüyüş, Doğu'da dinsel ya da milliyetçi anti-emperyalist kavga çıkmaktadır ortaya. Marksizm'in ince süzgecinden geçirildiğinde bunların ikisinin de Marksist özgürleşme kuramıyla ve sosyalizm ile ilgisi yoktur. Bunların her birini tek başına zorlama kavramlarla "sosyalizme doğru" yürüyüşler olarak tanımlamak da doğru değildir.

Marksist dünya görüşü açısından, dünyayı Doğu-Batı gibi iki ayrı evren olarak tanımlamak olsa olsa kapitalizme karşı dünya çapındaki sınıf mücadelesinin "birliği"nde yatan iç zenginliği görmek

ve bu zenginliği siyasi mücadeleler alanına yansıtmak bakımından anlamıdır, başka bir anlamı olamaz. Dinsel ya da milliyetçi anti-emperyalist hareketlerin kapitalizme karşı mücadele açısından bir anlamı varsa, bu bağlamda vardır. Bu nitelikli mücadeleler, saf emek-sermaye çelişkisi üzerinden gelişen ve salt coğrafi bir algılamadan ötürü Batı'yla sınırlı olduğunu varsaydığımız mücadeleler için "imkan"ları genişletmektedirler. Doğu'nun bu eylemini uygarlık dışı bir eylem, içinden sosyalizm çıkmaz türü bir eylem, Marksist sınıf mücadelesi tanımına tam uymayan bir eylem, Marksizm'in kendi dışına attığı din veya milliyetçilik gibi ideolojilerin yönettiği bir eylem, açların başıboş isyanı türünden bir eylem, anlamsız kimlik arayışları üzerinde yükselen eylem, vb. gibi görüp Batı'nın demokratik gelişme konseptine sığınanlar aslında bu yoldan Batı Marksizmi'ne sığınmadıklarını, kendi bakış açılarına, kendilerinde varolduğundan kuşku duymadığımız Marksist yetkinliğe başvurarak bir kere daha yakından bakarlarsa, göreceklerdir. Çünkü, bir yandan "küreselleşme" diyor, bununla dünyanın, bundan önce hiç görülmemiş bir biçimde entegrasyona girdiğini vurguluyorlar, bir yandan da özgürlük için mücadele Doğu'daki değil, Batı'dakidir diye bir tartışmayı bizzat kendileri kışkırtıyorlar. Kapitalizm küreselleştirse küre çapında yıkılacak demektir. Demek ki küreselleşmiş bir kapitalist dünyanın içi-dışı, Doğu'su-Batı'sı kalmamıştır. Mücadelenizde Batı'ya da gitseniz aynı, Doğu'ya da gitseniz aynı olguyla savaşmaktasınız. Bu nedenle, sosyalizm için mücadeleyi küreselleşme olgusuna yaslanarak yeniden kurmaktan söz edenlerin, dünyanın "şurası" ve "şu mücadele" diye ayırım yapmaları bizzat kendi tezleri ve analizleri açısından bir çelişkidir.

Ezberimizdeki aynı cevabı vermemek koşuluyla, gene Lenin'e dönmek lazım. Lenin'in sorduğu gibi sormak lazım: "İmkan nerede?"...

Lenin "imkan" arıyordu. Özgürlüğe devlet ve iktidar arıyordu. Aslında Fransız Devrimi'nin gökte aradığını yerde arıyordu. Batı'ya açılan yollar tıkanıp diye pes etmiyor, dünyanın neresinde ve kimden gelirse gelsin, kapitalist köleliğe direnenlerle birleşmek istiyordu. Lenin alçak gönüllü davranıyordu, dünyanın toptan özgürleşmesinin imkânı ortadan kalktıysa bile olabilen yerde ve olduğu kadarıyla direnmekten yanaydı.

Lenin'e dönmekle gözünü günümüzün gerçekliğine çevirmek aynı şeylerdir. Lenin ne sormuştu, nelerin yanıtını aramıştı, bunları ayırıp önem vermeli. Solun Lenin'e dönmekten anlaması gereken budur. Sınıf mücadeleleri nereye doğru götürmek-

tedir? Sınıfların yapısı ne yönde değişmektedir? Hangi gelişme sadece bir eğilimdir, hangisi bütün ağırlığıyla üstümüze çöken bir olgudur? Sınıf öncülüğü, sınıf partisi ne demektir? İdeolojik mücadelenin önemi nedir? Ne tür bir siyasal örgütlenme, kimlerin kimlerle ittifakı ve iktidarı? Demokrasi nedir, sömürden kurtulmak nedir? Emperyalizm hâlâ var mıdır, yok mudur, varsa şimdiki varlığı hangi dinamiklerle işlemektedir? Ne yapılmalıdır, nasıl yapılmalıdır? Vb., vb...

Bütün bunları sormak, yanıtları Lenin'in verdiği yanıtlarla hiç benzeşme-se de Lenin'e dönmek olur.

Lenin zaten "teori gri, hayat yeşildir" demekle can sıkımsı dedik ya, Lenin'e dönmenin bu en zahmetli yanı üzerinde biraz durmak gerekir. "Gri" alandaki gelişme hoştur, iyidir ama "yeşil" alandaki hayatlara kendiliğinden yansımaz. Burada yaratıcı olmak gerekir; ki bu da siyasette yaratıcı olmaktan başka bir şey değildir. Lenin'in dehası burda saklıdır.

Ne demişti? "Elektrifikasyon+proletarya diktatörlüğü"! Siz hiç böyle bir proletarya diktatörlüğü tarifine rastlandı mı? Üstelik bu bile Lenin için -gelecekle ilgili konuştuğundan dolayı- bir soyutlamadır. "Daha somut bir sosyalizm tarifi yap, yoldaş," denilseydi, kuşku yok ki "ekmek+proletarya diktatörlüğü" diyecekti. Bunun içine demokrasi girer mi, neresine girer ve nasıl girer, onu siz düşüneceksiniz. Ekmekten de, demokrasiden de vazgeçmemekte direnmenin yolunu bulacaksınız. Sosyalizmin manevi tatminden ibaret bir siyaset sporu olmadığını yeniden kavramanız gerekiyorsa, hayat sizi köşeye sıkıştırmışsa, sorunu "fiilen" çözmek niyetinde iseniz Lenin'e dönmekten bahsedebilirsiniz.

Dönelim, bakalım ne görürüz: Muhtemel, "Tekel+proletarya diktatörlüğü"nü görürüz. Bu ne demek? Bu bugünkü kapitalizmin hazır hale getirdiği nesnel temel üzerinden - içinden değil - bir sosyalizm tasarımı demek. Demokrasi buna sığar mı? Bu sizin demokrasiden ne anladığınıza bağlı bir şey. Ama artık bu tanıma Lenin'in kafa yorduklarının ve yaptıklarının hiç biri sığmaz. Ne sosyalizm için mücadeleye katkı ya da engel manasında küçük burjuva kaldı yer yüzünde, ne eski ittifaklar, ne şu, ne bu. Tarihin bu sorunlu alanlarını kapitalizm sildi süpürdü, temizledi. Emekçiler (ücret köleliği) ve "tekel" kaldı. Bir de ekonomik ve siyasi güç tekeli olarak sermaye. Eksik olan, Lenin'de extrem noktalara vardığı söylenen siyasi iradedir, bu siyasi iradeyi oluşturmaya azimli insan iradesidir. Bu Lenin'e hiç kimse, elini yenden ateşe sokacağı için, dönmek istemiyor. Lenin'e dönmek elini ateşe sokmaktır.

Solun ihtiyacı parti mi?

Kaan Toker

Sosyalist partiler, parti kavramına asıl anlamını veren taraf olma hâline hiç bu kadar uzak düşmemişti

Türkiye solunda sayısı arttıkça eksikliği daha çok hissedilenlerden biri de parti. Artan parti sayısı, belki de, karşılanamayan ihtiyacın belirtisi. Son on-onbeş yıl içerisinde sosyalist sol da parti patlaması yaşandı. Parti olmak sosyalist sol içinde bir statüye sahip olmak anlamına gelmeye başladı; böylece partiler kulübüne dahil oluyordunuz. Parti adının büyüsti solun her bölmesini sarmış gibidir. Öyle ki, düne kadar partili geleneğe mesafeli – deveye hendek atlatmanın bile partileşmenin aşamalarını geçmekten daha kolay olduğu – oluşumları bile etkilediğine, akşam örgüt yatanların sabah parti kalktıklarına şahit olduk. Muhakkak, bu parti kurma işinde bir hikmet aranmaktadır. Tüm hikmet aranan işlerde olduğu gibi, partinin ismi cisminden daha önemli hâle gelmektedir.

Elbette sosyalist harekette, parti, tarihsel olarak, ayırtedici bir öneme sahiptir. Kabaca söylemek gerekirse, parti teoride, işçi sınıfının siyasi iktidarı ele geçirme ve sosyalizmi kurma aracıdır. Ayrıca, modern sınıfların mücadelesinde mevcut en ileri siyasi araç olduğu için de sosyalistlerin tercihidir. Teoride ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Ancak, bu ayrıcalıkta vurgu aygıtı değil *siyasetedir*. Aygıt, siyasetin ve sınıflar mücadelesinin türevidir. Aygıt, siyasete ve mücadeleye bağlı olarak şekillenir. Vurguyu aygıtı yapmak da bir siyasal tercihtir. İzlenen siyasetin niteliğine işaret eder. Sınıflar mücadelesindeki değişimler de aygıtı şekillendirir. Aygıt bundan bağımsız değildir. Genel olarak siyasetteki ve partilerdeki değişimlerin sosyalist partileri de etkilemeyeceğini varsaymak için hiç bir neden yoktur... her ne kadar sosyalist hareket içerisinde böylesi – üstelik de tehlikeli – bir varsayım hâkim olsa da.

Sosyalist hareketin 1980'den bu yana genel trendi düşüş yönündedir. Bu yirmi beş yıllık süreçte kimi dönemlerde kısmi yükselişler gösterse bile bu yükselişler hem geçici olmuş, hem de böylesi yükseliş dönemlerini takip eden dönemlerdeki daha şiddetli gerilemelerle trend kendisini korumuştur. Dolayısıyla sosyalist hareket kronikleşmiş bir gerileme içerisinde. Bu gerilemenin tüm olumsuz etkilerini sosyalist hareket üzerinde gözlemlemek kolaydır.

Sosyalist hareket tarihinin herhalde en itibarsız dönemini yaşamaktadır. Bu itibarsızlık, sosyalist partiler için fazlasıyla geçerlidir. Sosyalist partiler işçi sınıfı ve emekçi kitleler nezdinde, bırakın on-

ların öncüsü veya temsilcisi olarak görülme, artık potansiyel bir alternatif olarak bile ilgilerini çekmeyi başaramamaktadır.

Sosyalist partiler, parti kavramına asıl anlamını veren taraf olma halinden hiç bu kadar uzak düşmemişti. Toplumda bir sınıfsal tarafı temsil etmenin ve bir siyasal taraf kurmanın bu kadar dışına düşmemiş ve giderek dar cemaatlara bu kadar dönüşmemişti.

Burada bir parantez açmak gerekiyor. İçinden geçmekte olduğumuz tarihsel dönemin temel niteliklerini ortaya koymaksızın sosyalist hareketin Türkiye'deki durumunu ve yaşadığı değişimleri anlamak ve anlamlandırmak mümkün değildir. Bu hep söyleniyor, ama söylendiğiyle kalıyor. Gereği yaşanmıyor.

Döneme temel karakterini veren, sosyalist ülkelerin yıkılışıyla birlikte kapitalizmin şu an için alternatifsiz hegemonyasını dünya ölçeğinde en saldırgan bir biçimde yeniden tesis ettiği bir gericiliktir. Bu gericilik dönemi aynı zamanda geçici bir karakter taşımaktadır. Zira, dünya ölçeğinde kapitalizmin ve sınıflar mücadelesinin yeniden şekillenme süreci tamamlanmamıştır. Bu yeniden yapılanma sürecinin tamamlanması, işçi sınıfının yeniden, kapitalizmi yıkacak yeni bir toplum alternatifiyle sahneye çıkmasıyla mümkün olabilir.

Aynı şekilde, bu durumu kavrama, anlama, açıklama ve değiştirme araçlarımız da tamamlanmamıştır: hem sürecin radikal şekilde yeni olması, hem de tam, kalıcı şekillerini almamış olmasından ötürü. Bu yüzden yeni durumu anlamlandırma araçlarımız genellikle benzer tarihsel süreçlerle (Ekim Devrimi öncesi dünya-tarihsel dönem gibi) analogi yoluyla kurulmaktadır. Gericilik dalgası, uluslararası işçi sınıfı hareketine ve komünist harekete, kendi özgüllüklerini taşımaları kaydıyla, genel olarak benzer şekilde vurmuştur. Sorunlar ortak; çözümler ve çıkışlar, eşitsizlikleriyle birlikte ortak olacaktır.

Yine kesin olan şudur: içinde yaşadığımız dünya, merkezinde Sovyetler Birliği'nin olduğu bir sosyalist sistemin varlığından yoksundur. Bu, uluslararası işçi sınıfı hareketinin, şu veya bu biçimde içinde devindiği belli bir devrim ve sosyalizme geçiş stratejisini toptan ortadan kaldırmıştır. İleri kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı – sosyalist ülkeler – ulusal kurtuluş mücadeleleri üçlü sacayağına dayalı stratejinin geçerliliği kalmamıştır. Bu,

mücadelenin yalnızca uluslararası ölçeğinde değil, ulusal ölçeklerinde de radikal bir değişikliğe yol açmıştır.

Türkiye'deki mevcut sosyalist partiler ise bu siyasal gericilik dönemi (ve solun gerileme dönemi) içerisinde kurulmuşlardır veya yeniden kurulmuşlardır. Bundan dolayı siyasal ve ideolojik konumlanışları ve öncelikleri, mücadele ve örgütlenme anlayışları bu gericilik döneminin olumsuz belirlenimleriyle ve belirsizlikleriyle malûdür. Türkiye için özgül olan, sosyalist solun arka arkaya iki darbeye birden maruz kalmış olmasıdır. Türkiye'de sol 12 Eylül'ün yıkıcı etkilerini üzerinden atmaya çabalar ve kendisine çıkış yolları ararken bir de üzerine reel sosyalizmin çözülüşünün yıkıcı darbesini yemiştir.

Türkiye'de siyaset de bu süreçte önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Türkiye'de 12 Eylül'ün açtığı depolitizasyon ve örgütsüzleştirme kulvarı dünyadaki neo-liberalizmle kuvvetli bir örtüşme yaşamıştır. Siyaset alanı, özellikle işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin etkilerine karşı daraltılmıştır. (Anti-popülizm.) Burjuvazi açısından geçerli tek bir hükümet programı vardır: Neo-liberal program. Bu, düzenin bütün partilerini birbirine benzeştirmektedir. Hepsi programsızlaşmıştır; çünkü talip oldukları yegane fonksiyon zaten mevcut olan bir programı yürütmektir. Güçlü örgütlü – güçlü ideolojili – güçlü tabanlı partilerden zayıf örgüt – zayıf ideoloji – zayıf tabana dayalı partilere bir geçiş yaşanmıştır. Kitle partileri ortadan kalkmıştır. Bu olgu siyaset alanını hassaslaştırmaktadır. Buna karşı, daraltılmış bu siyaset alanı burjuvazi tarafından hassasiyetle korunmaktadır. Bu koruma medyadan yargıya bir dizi kurum tarafından titizlikle sağlanmaktadır.

Sosyalist hareketin bir dizi bölmesinde, biriken, birbirini tetikleyen içiçe geçmiş sorunları çözecek İskender'in kılıcının burası olacağı öngörüldü. İşçi sınıfı ve emekçi kitleleri yeniden siyaset alanına sokarak burjuvazinin bu zaafı konumundan yararlanmak arzusu pıtırak gibi sosyalist partilerin kurulmasını teşvik etti. Ancak programatik, politik, ideolojik ve örgütsel bir dizi sorunla birlikte bu alana girildiğinde bu zaafın istismarı mümkün olmadı, hâlâ da olmuyor.

Sosyalist partilerin bugün hangi politikaların sürdürücüsü oldukları sorulunca şu çıkıyor: üretebildikleri siyaset, "hayır, olmaz" demekten ibarettir. Politik alanda muazzam bir ses ve etki kaybı söz konusudur. Görece yakın dönemden basit bir karşılaştırma dahi bu kaybın kapsamı hakkında fikir verebilir. Bugün de güncel olan bir dizi konu 12 Eylül'ün çıkışında gündemdediydi. Örneğin, YÖK'e karşı YÖK'ün kaldırılması ve özerk-demokratik üniversite talebi sol tarafından, üstelik öğrenci dernekleri, bilim insanları ve aydınlar tarafından kuvvetle dillendiriliyor ve mücadelesi ve-

riliyordu. Bugün de YÖK tartışılıyor ama, solun bir politikası olmadığı gibi, pozisyonu neredeyse YÖK'ü savunmaya gerilemiş. Sol o zaman 12 Eylül Anayasasının kaldırılması ve yerine demokratik bir anayasa yapılması gerektiğini savunurdu. Bugün sayısız AB'ye uyum yasaları çıkarılıyor, solun bu konuda ne bir genel yaklaşımı var, ne de yeni anayasa politikası. O dönem sol sendikal yasaları aşmaya uğraşıyor, kimi grevler örgütlüyordu. Bugün milli güvenlik nedeniyle grev yapmak yasak hale gelmişken bile soldan buna karşı doğru düzgün, sonuç almaya kararlı bir ses çıkmıyor. Bu örneklerin sayısı daha da artırılabilir. Oysa sol, daha 12 Eylül'ün yıkıcı etkilerini üzerinden atamamış ve kitle bağlarını yeniden kuramamışken, örgütsüz sayılabilecek bir konumdayken bile ülke çapında siyaset yapabilecek politikaları üretebilir, mücadelesini verebilir haldeydi.

Bugünse yalnızca savunma pozisyonunda durmaktadır. Bu pozisyonun sol için ilerletici olduğu söylenemez. Hatta bu pozisyonda olmanın kendisi geriletici bir etkidir. Daha da kötü olansa, solun buradan çıkmak için bir çaba sarf etmiyor oluşudur. Bu durumu kanıksamışlık, hattâ daha ileri vakalarda bu durumdan kurtulmaya çalışmanın solu tahrip edici ideolojik zaafıya neden olacağını iddia etmek vakayı adiyeden olmuştur. Bu, solculuğu bir muhafazakarlık türüne dönüştürmektedir. Bu muhafazakarlık türünün en iyi temsilcisi ve başı çeken CHP'dir. Acı olanı, sosyalist solun, niyeti ne olursa olsun, bu dümenin suyuna giriyor olmasıdır.

Türkiye'de sosyal demokrasi sosyalist hareketin yükselişinin önünü kesmek üzere kurulmuştur. Avrupa'nın aksine, işçi sınıfı hareketinin içerisindeki bir siyasi ayrışmanın (sosyalist-komünist ayrışması) ürünü değildir. Sosyalist hareketin ve işçi sınıfı hareketinin yükseldiği dönemlerde bundan hayli etkilenmiş olsa bile solculuğu da iğretidir. "Türkiye'ye özgü" bir sol da değildir. CHP'nin (içinden çıkan kollarıyla birlikte) bir bütün olarak tarihi gelişimi bu gerçeğin çok belirgin bir hikâyesidir. Türkiye tarihine bu gözle bakıldığında sosyalist hareketin altmışıltı-yetmişli yıllardaki toplumsal etkisinin, elbette uluslararası konjonktürün de belirlemesiyle birlikte, ne kadar büyük olduğu çok daha iyi anlaşılır.

Sosyalist hareket Türkiye'de her daim marjinal kalmaya mahkum bir hareket değildir; geçmişte de değildi. Dün solculuğun kıstaslarını belirleyen sosyalist hareketti, buna ayak uydurarak set çekmeye çalışan ise sosyal demokrasi. Bugün ilişki tersine dönmüştür.

Sosyalist hareket insani boyutları da olan bir sosyal atâlet içerisinde. Genel olarak ilgisi ve gündemi çok çabuk kendi içine bükülme eğilimi taşımaktadır. Toplumsal bağlarının zayıflığı ve cansızlığından ötürü toplumsal-sınıfsal ilgisini sürekli tutamamaktadır. Bunun sonucunda kendisini

daha da çok kendi içine bakar şekilde kurmaktadır. Toplumsal ve sınıfsal muarızlarını sosyalist hareketin içerisinden bulup onlarla mücadele etme konusunda neredeyse gerçek muarızlarıyla mücadele etmekten daha yetkin hâle gelmiştir.

Sosyalist hareket sınıfsal ve toplumsal bağlarını büyük ölçüde yitirmiştir ve yitirmeye devam etmektedir. Sosyalist partilerin, geçmişte sol hareketin tabanını oluşturan işçi sınıfı, kent yoksulları, öğrenciler ve kentli küçük burjuvazi, Kürtlerle bağları artık neredeyse yok derecesine inmiştir. Bu ise sosyalist partileri birer kabuk örgüt hâline getirip öyle bırakmaktadır.

Parti, bir örgütler toplamıdır. İşçi sınıfı örgütleri, kitle örgütleri, yerel örgütlenmeler, odalar, köylü kooperatifleri, gençlik, kadın, meslek örgütleri, kültürel örgütlenmeler, aydın örgütleri... Parti aynı zamanda bunların birbirine, işçi sınıfına ve mücadelelerine bağlandığı programatik ve siyasal bağlıdır. Sosyalist partilerin bugünkü örgütleri ise bu sınıf ve kitle bağlarından yoksundur ve daha çok, birbirine benzeyen iç örgütsel yapılanmalardır. Bu parti örgütleri bu halleriyle, avara kasnak yapılarıdır. Bunların ne politika üretmesi, ne bunlar üzerinden politika taşınması, ne de işçi sınıfı ve emekçilerin nabzının tutulması mümkündür. Bu yüzden partilerin ürettikleri politikalar kendi iç çe-

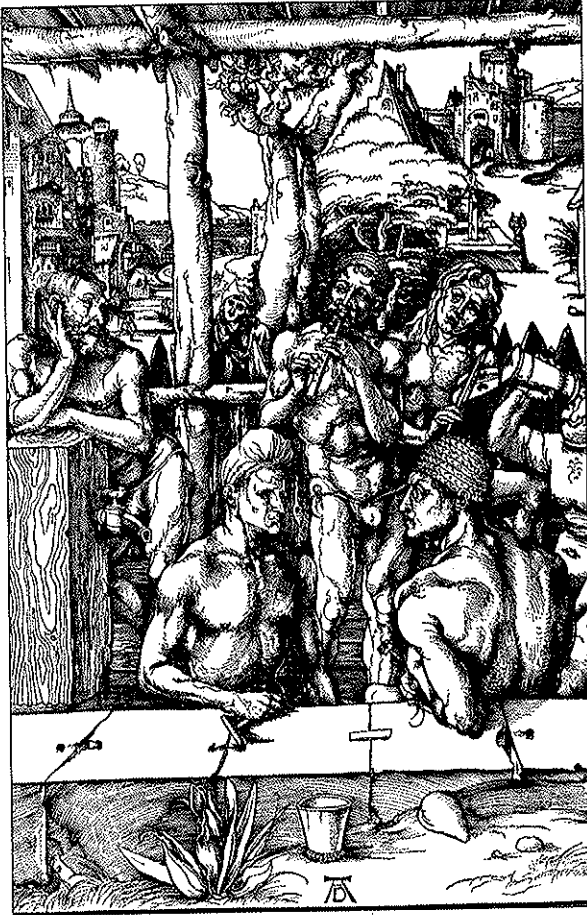
perlerine çarpıp geri dönmekte, bu tekrar edip durdukça da partiler kendi içlerine politika ve söylem üreten yapılar hâline gelmekte, partililiğin politik niteliği geri çekilerek yerine bir tür kimlik ikame edilmektedir. Partiler böylece, politika üretmekten çok, kimlik sergileyen söylem, ritüel ve özdeşliğe önem veren, kendi içine dönük yapılanmalara dönüşmektedir.

Türkiye örgütsüz ve giderek örgütsüzleşen bir toplumdur. Sosyalist partiler bu gerçeğe gereğinden daha az önem vermektedirler. Sosyalist hareketin son dönemde açtıkları tek önemli mücadele ve örgütlenme alanı kamu emekçilerinin sendikalaşma ve sendikal mücadelesidir. Bunun dışında son dönemde sosyalist hareket kalıcı hiç bir sınıfsal, toplumsal örgütlenme alanı açamadığı gibi, elindeki alanları da birer birer tüketmekte ve kaybetmektedir. Kamu emekçileri alanında da, zaten, "hareket bereket" anlayışı ve pratiğinden öte sonuç alıcı bir mücadele arayışı olmadığı gözlemlenmektedir.

Türkiye solunda dönemin sorunlarının büyüklüğünün en fazla bilincinde olan parti ÖDP olmuştur. Yenilik iddiasında bir parti olarak kurulmuştu. Solun geçmişten gelen önemli bir kadro, örgüt birikimini absorbe etmesi, solda toplumsal sınıfsal bağlarının (özellikle KESK) kuvvetli olması avantajlarını da taşımaktaydı. Ancak, ÖDP'nin politik bir yenilik getirdiği söylenemez. Sola getirdiği yenilik parti mekanizması ve parti içi demokrasi konusunda solun yerleşik merkezîyetçi, pederşahi kalıplarını kırma denemesiydi. Yalnızca bu alanda kalan yenilik önce bir iç güzellemeye dönüştü; sonra siyasal hamlelerdeki tıkanmalarla birlikte, solun diğer partileri gibi yüzünü içine döndü ve ilk kriz anında, yani parti içi demokrasinin tam işe yarayacağı ilk anda, yeni olan çöpe atılıp bildik yöntemlere geri döndü. Tasfiye ve parçalanmayla birlikte bu deneme de kendisini sonlandırdı.

Sosyalist partilerin bugün en sıradan mücadeleleri bile yürütebilecek güçleri yoktur. Zaten herhangi bir mücadeleyi yürütmektense genel bir propaganda odağı olarak iş görmektedirler. Bu halleriyle işçi sınıfı ve emekçileri cezbetmeleri ihtimal dahilinde bile değildir.

Sosyalist hareketin karşı karşıya olduğu sorunlar çok katlı ve girift bir nitelik taşımaktadır. Bu sorunları partilerin üzerine atmanın âlemi de yoktur. Ancak bir iddiayla ortaya atılanlar da onlardır. Orda ise sınıf yok, siyaset yok, örgüt yok, mücadele yok, peki ne var? Olan, bir var kalma mücadelesidir: iddialarının gereğini yerine getirmekle gerçeklik arasında sıkışıp ezilmekte olan bir var kalma mücadelesi. Bu var kalma mücadelesi, ilgiyi sosyalist hareketin ve işçi sınıfının sorunları ve ihtiyaçlarından uzak tutmaktadır. Parti ihtiyacı sürmektedir ama "parti" siyaseti çoktan iflas etmiştir.

Gençlik

Senden önceki genç kuşaklardan her bakımdan daha güçlü ve avantajlısın; o nedenle, daha büyük ve ağır sorumluluklarla yüklüsün

Türkiye’de genç kuşağın, kendinden önceki genç kuşaklara göre bir çok üstünlüğü var. Bilgisayar kullanıyorlar, internetten yararlanıp dünyaya açılıyorlar. Bilgileri daha fazla. Kullandıkları kavramlara nüfuz etme yetenekleri daha büyük. Tecrübeleri de önceki genç kuşaklardan doğal olarak daha fazla, çünkü onların yaşadığı tecrübeyi de eğer isterlerse görebilecek durumdalar.

Hal böyle ama. Şu hal de var: Bugünkü genç kuşak, toplumsal hayatın sorunlarıyla ve bu sorunları yaratan nedenlerle, eski genç kuşakların ilgilendiği ölçüde ilgilenmiyor. Siyasetle ilgilenmiyor. Toplumu organik bir bütünlük olarak görmüyor. İdealiindeki iş veya meslekle ilgili bilgi ve beceriyi kazanmaya odaklanıyor ve kendini bu noktada derinleştiriyor ama işini veya mesleğini hangi ortamda ve hangi toplumsal amaç için gerçekleştireceğini sormuyor.

Dünyaya “belli bir bakış”ı elbette var ama “genel bir bakış”ı yok. Dünyayı öyle bir dünya gibi algılıyor, hangi dinamiklerle, ne yönde geliştiğine dair bir fikri yok. Çünkü kafasındaki düşüncelerin belli bir ekseni yok.

Bir üstünlüğü daha var bugünkü genç kuşağın kendinden öncekilere göre. Eski genç kuşaklar öğrendikleri azıcık bilgi ile dünyayı fethedebileceklerini sanırlar, bilgilerini sorgulamazlardı. Bilgi-inanç denklemini kuramaz, eylemlerine inançlarıyla yön verirdiler. Bugünkü gençlerin öğrenme isteği daha fazla. Önüne ne konursa, onu öğreniyor. Bilgi’nin doğru olup olmadığına dair hep kuşkucu ama, doğru olan bilginin yanlış ve haksız amaçlar için kullanılabileceğinden endişe duymuyor. Teknolojiye karşı derin bir hayranlık besliyor, ama bunun bedelinin kimler tarafından ne şekilde ödendiğinin farkında değil.

Belli bir eksene oturmuş düşüncesi olmadığı için, bugünkü genç, toplumsal sorunlara ancak kendi dar penceresinden ve bu sorun “kendi”ne değdiği zaman bakıyor. Aynı soruna bir gün başka, diğer gün başka bir yerden bakıyor. Örneğin işsiz kalmışsa işsizliğin bir sorun olduğunu kavıyor. Kavıyor ama toplumsal bir sorun olduğunu görünce, “İşsiz olan yalnız ben değilim, milyonlarca genç işsiz var,” diyerek rahatlıyor. YÖK’e karşı çıkıyor, ancak YÖK’e dokunulunca, birileri ona, “Dokunan şeriatçıdır,” deyince YÖK mücahidi kesiliyor. Kendisi dokunsa nasıl dokunur, ortaya koyamıyor. Toplum Kıbrıs meselesi ile oturup kalkarken kendi görüşü yok. Ya gidip, faşist olduğunu bile bile Denktaş’ın, ya da liberal solcu Talat’ın kuyruğuna takılıyor. Kıbrıs meselesinin ne yüzle, ne hakla “Türkiye’nin meselesi” hâline getirildiğini sormuyor. Türkiye’nin aslında Kıbrıs’ı tartışırken kendini tartışmakta olduğunu anlamıyor.

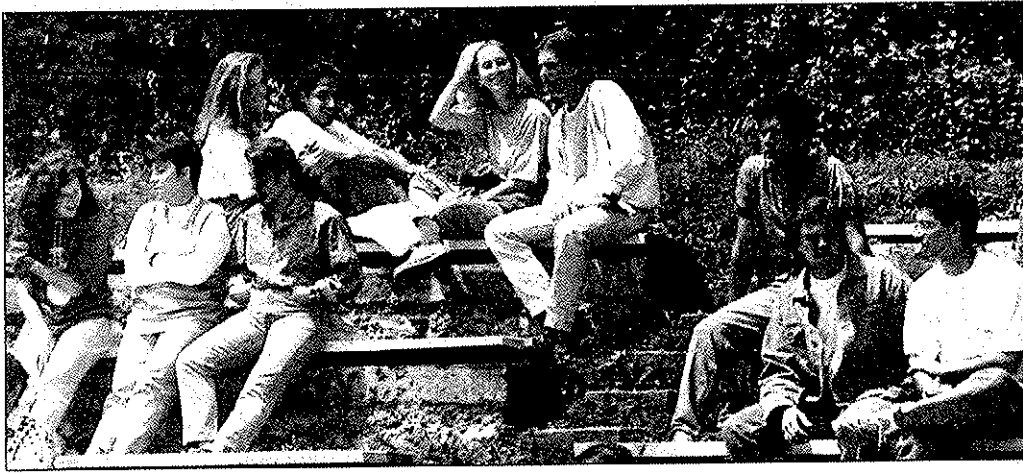
Başkalarının başka başka amaçlarla belirlediği gün-

dem, kendisi kendine ait bir gündem oluşturamadığı için, onun da gündemi oluyor. AB gelip onu, şimdi içinde bulunduğu açmazdan kurtaracak diye inanıyor. Gelecekle ilgili bütün beklentilerini bu rüyaya bağlıyor. Buna inanmayacak kadar gerçekçi ise, kendi seçeneği üzerinde kafa yormuyor, gidip “ulusal solculuk”un içine giriyor. Oraya, kendinden önceki gençleri beşer onar doğramış faşistlerin de sürüler hâlinde doluşmasındaki sebebi hikmeti, iskeletli bir dünya kavrayışından yoksun olduğu için soramıyor.

Bütün bunları farkedip öğrenmeye yöneldiğinde “kitaptan” öğreniyor. Öğreniyor ama aslında öğrenme yerine, ansiklopedik bilgi sahibi oluyor. Beyni büyüyor ama kasları aynı kalıyor. Kası büyüyen ama beyni küçük kalan insan ne ölçüde hayatın aktörü değil, malzemesi ise, o da o ölçüde hayatı yöneten değil, hayatta yönetilen oluyor. “İşçi” diye yazılan sözcüğün hayattaki karşılığı olan insanın hayatından haberi bile yoktur. Kendisi bir işçi çocuğu olsa bile haberi yoktur. Bu nedenle, görüntüsünden bile nefret ettiği “işçi” olma kâbusundan kurtulmak, tek amacıdır. Burjuvayı da bilmiyor. Burjuvanın çocuklarının beyaz cama da yansıyan hayatlarına özeniyor. Nasıl burjuva olunur ve kalınır, bu hangi kanlı ilişkiler üzerinden gerçekleşir, bu ilişkiler kaç bin veya milyon işçiyi ve çocuklarını aç bırakır, sefil yapar... bunların bağlantısını kuramıyor.

Açıkça kabul etmek durumundayız: bugünkü genç kuşak, aşkla, “sanat”la, “eğlence” ile, turizm ile, sporla, estetik dünya ile, vb. kendinden önceki genç kuşaklardan bin kat fazla ilgilenmektedir. Teknoloji onun bu ilgi alanlarını desteklemektedir. Devlet tekelinden çıkarılmış, piyasaya devredilmiş bir kültür ile yüz yüzedir. Bunun büyük bir avantaj olduğu inkar edilemez. Ne var ki estetik dünyada seçenekler sonsuz sayıda artarken insan seçiciliği körelmektedir. Gençliğin asıl yaratıcı olacağı bu alanda yaratıcılık, piyasa mekanizmaları aracılığıyla öldürülmektedir. Gençlerin kendilerine ait “yaratıcı” ürünleri piyasa tarafından “tahammül edilir” bulunsa bile, bir kenara, marjinalliğe itilmektedir. Her nedense her şey hemen ticarileşebildiği halde, gerçek insan yaratıcılığı, özgürlüğü kıskırtan estetik, yaygınlaşma kanallarının açılması anlamında bir türlü ticarileşmemektedir.

Bugünkü gençlerin “özgür” davranma “güdü”sü’nün dünkü gençlerden daha güçlü olduğundan da kuşku duyulamaz. En azından “kapıkulluğu”nu reddetmede daha ileri bir noktaya gelmişlerdir. İyi ama, bireysellikleri, kimlikleri parlamamış, aksine sıradanlaşmıştır. Toplum gençliğin farkında bile değildir. Gençlik “Kapı”dan bağını çözmüş, ama farkında olmadığı bir güç tarafından kapının dışında kısıvrak bağlanmıştır. Kuşağına üflenmiş kriterlerle estetik dünyadan tat alma-

ya çalıştıkça kendisi de görmektedir ki ortaya tatsız tuzsuz bir hayat çıkmıştır.

Hayat kıran kırana bir yarış olarak tarif edilmekte, daha bebek yaşta çocuklar bu yarışa sokulup bugünkü gençler yaratılmaktadır. Vaktinden evvel olgunlaşmış, para kazanmayı öğrenmiş, hesap kitap bilen gençler, yaratılan gençlik kültürünün başarılı örnekleri olarak lanse edilmektedir. Buna, resmi/özel, gittikçe bütün eğitim sistemini etkisi altına alan, "girişimci genç" yetiştirme dalgası eklenmiştir. "Girişimci genç" nedir? Piyasada milyonlarca işsiz insan, emeğini, zamanını, sağlığını, geleceğini satmak için can atan milyonlarca "emek"çi var. Bankalarda, holdinglerde para var. Aklını kullan, sen de parayı bul, emeği satın al, kullan, bütün dünya senin!... İşte "girişimci genç".

Bu yarış kimseyi özgürleştirmez. Bu "estetik dünya"dan özgürlük çıkmaz. Gençler boşuna umut bağlamasınlar. Anhasını minhasını öğrenmeye çalışsınlar. Öğrenmeye çalışmakla da olmaz. Öğrensinler. Nasıl öğrenecekler?

Önce şu var sırada, öğrenilmesi yetmez, benliğe sindirilmesi, hayata karşı bir tutum hâline getirilmesi gerekir: İnsanın tarihi, "teferruat"tan ayıklayıp baktığımızda, özgürleşme mücadelesi olarak görünür. Özgürlük mücadelesinin temelinde kendi kaderinin başkaları tarafından belirlenmesine kökten itiraz yatar. Nasıl yaşayacağına özgürce karar vermek... Özgürlüğün temeli budur.

Kapitalist toplumda durum nedir, karar nedir? Bugünkü genç kuşak bu soruyu sormuyor. Sorsa farkında olacak. İpler başkasının elinde. Sadece ekonomi dünyasında değil, estetik dünyada da bu böyle. Piyasa bu demek zaten. Görünmez kapıkulluğunun renkli vitrini, başka ne ki? "Özgürlük" burada bir şey olarak tarif ediliyor, burada aransın isteniyor. Oysa hiç orda değil özgürleşmenin imkanları. Özgürlük başka yerde.

Kapitalist toplumda özgürlüğün güdüsü de, imkanı da, sermayenin doğrudan kontrol edemediği alanlarda oluşur, büyük fonlar ayırıp denetlediği alanlarda değil. Kültür dünyamızı, estetik dünyamızı, sermaye sınıfının kuşatması dışında bir yerde kurmadık-

ça özgürlükten söz edemeyiz. "Sanat" adı altında estetik dünyayı iğrenç bir bataklığa çeviren, insani zaafı kışkırtıp gelire dönüştüren, "yaratıcı düşünce"yi lânetleyen, uçukluk sayan, dili fakirleştiren, cinsel ilişkileri duygudan arındırıp metalaştıran, bütün bunları "medenileşme"nin kriteriymiş gibi sunup gerçek bir insan uygarlığına açılan yolları tıkayan, tek tek genç insan hayatlarının öğütülmesinden geçtik, *insanlığa* dünyayı dar eden bu gidişatın hakkından gelinmedikçe "özgürlük"ün hayalini kurmaktan da vazgeçilmeli.

Ne bu, gerçekten? Sana genç mi denir, dünyanın altı üstüne gelirken? Tapındığın teknoloji emperyalist sermayenin elinde beş-altı milyar insana dünyayı cehennem ederken, senin, neye ve kime karşı olduğunu bile bilmediğin küçük bireysel itirazların ne iş görür? Bak, Amerikalıların kendileri bile Irak'tan yeni bir "Vietnam" kokusu alıyorlar. Yeni bir paylaşım muharebesi yaratıyorlar. Bu niyet içinde milyonlarca gencin hayatı sönüyor, yok oluyor. Bu olurken sen söz gelimi AB'ye girip kurtulsan, para kazanıp bolca harcasan, hayatın şurasına değil de burasına tutsan ne çıkar? Senden önceki genç kuşaklardan, her bakımdan daha güçlü ve avantajlı olduğunu kabul etmekte tereddüt etmiyoruz. Onun için de, senin omuzlarına daha büyük ve ağır sorumluluklar yükliyoruz. Haksız mıyız? Senin şimdi, YÖK'ün çelik kasası içinde pısıp oturmanla 68 gençliğin göğü fethe çıkmasını bir karşılaştırsak... ne dersin? Kapitalizmin çöplüğünde eşinip duracağını, bir ömrü böyle tüketmek zorunda kalacağını bildiğin halde sessiz boyun eğmenle, avantacı dünyayı toptan reddedip kendi dünyalarını kurmaya kalktıkları için adları ezberlenmiş eski genç kuşakları karşılaştırsak, gücenir misin?

Kapitalizmin ha bire yatırım yaptığı yerdesin. Dışına çıkamıyorsun. Kapitalizm özgürlüğe asla yatırım yapmaz. Senin geleceğine yatırım yapmaz. Aptal mıdır? Seni aptallaştırmak gibi daha kârlı ve kolay bir yol varken, niçin senin gibi tehlikeli bir potansiyelin özgürlüğüne yatırım yapsın?

İstersen bunları bir düşün, seninle konuşulacak daha çok şey var. Konuşuruz. - Ö. B. C.

28 Mart seçimleri

Seçmene mesaj verdirmekte pek meraklı olan medya yorumcuları 3 Kasım'da "seçmen iki partili sistem mesajını verdi" demişlerdi. Şimdi ise seçmen çok partili sistem istedi diyorlar. Seçmene sadece 16 ay sonra tam tersini söyleten ne olmuştur?

Yerel seçimler beklenen sonuçlarla bitti.

Uzunca bir zamandır alışkanlık hâline geldi: Seçim akşamları TV kanallarına pek çok yorumcu çıkar ve bıkıp usanmadan konuşurlar. Bu yorumlar ve değerlendirmeler daha sonraki akşamlarda da devam eder.

Yazılı medyada da köşe yazarları yorumlarını yaparlar. Zaten onların çoğu yorumcu olarak ekranlara çıkarılanlardır. Bu yorumcuların her seçimde yinelemeyi en çok sevdikleri, en fazla kullandıkları deyim "seçmenin ne mesaj verdiği"dir. Seçmen şu mesajı verdi, bu mesajı verdi laflarından geçilmez. Son on yılda, medyada "başarılar imza atmak", "sözünün arkasında durmak" türünden bir takım klişe deyimler oluştu. Seçmenin ne mesajı verdiği de işte seçimden seçime tekrarlanan böyle bir klişe.

Seçmenin mesaj filan verdiği yoktur. Birincisi, seçmen homojen değil, amorf bir kitledir, bu nedenle tek bir özne olarak alınamaz. Seçmen dediğiniz kitle çok öznel bir kavramdır. Örneğin, 3 Kasım'da AKP ile CHP'nin oyları yüzde 53'tü. Seçmenlerin yüzde 47'sinin oy verdiği partiler baraj altında kaldığı için o oylar sayılmamıştı. Sadece sayılmamakla kalmamış, onların oyları dolaylı yoldan iki partiye sayılmış, çok sayıda iskemle kazanmışlardı. Bir seçmen kitlesi düşünün ki, yarıya yakının oyları geçersiz sayılıyor ve siz seçmen diye bir muhayyel özne yaratıyorsunuz.

Demek ki, "mesaj, mesaj" dediğiniz şey, seçim sistemiyle de çok yakından ilgilidir. Nitekim, bu seçimler eğer genel seçim olsaydı, oylarını yüzde 8 arttırmış olan AKP'nin Meclis'teki iskemle sayısı 3 Kasım'da kazandığı 366 sayısından 342'ye inecekti, çünkü barajı aşan MHP ve DYP de parlamentoya girecek ve paylarına düşen 100'ü aşkın iskemlenin üçte ikisini CHP'den alacaklardı. Yani CHP'nin kaybı oylarda yüzde 2-3 iken, iskemlelerde yüzde 30 civarında olacaktı. Diğer iki partinin toplam kazancı gene yüzde 2-3 iken, çıkaracakları milletve-

kili sayısı toplam iskemle içinde yüzde 17-18'e çıkacaktı. Peki, öyle bir durumda seçmenin mesajı ne olacaktı? Veya İl Genel Meclisi sonuçlarına baktığımızda, seçmen "İki partili sistem istemiyorum" mesajını mı vermiştir? Belediye seçimlerine baktığımızda ise mesaj diye "Tek parti istiyorum" mu, demiştir? Seçmene mesaj verdirmekte pek meraklı olan medya yorumcuları 3 Kasım'da, "Seçmen iki partili sistem mesajını verdi," demişlerdi. Şimdi ise seçmen çok partili sistem istedi

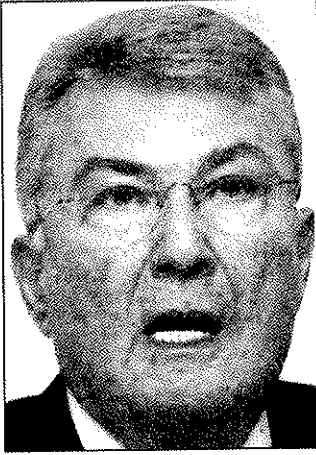
diyorlar. Peki seçmene sadece 16 ay sonra tam tersini söyleten ne olmuştur? DYP ve MHP'nin oylarındaki cüzi miktarda artış mı? Bir önceki seçimdeki mesajın tersini söyleten sadece yüzde bir kaç oranındaki seçmenin oyu mu? Sayın yorumculara "seçmen mesaj değiştirdi" dedirten faktör, yüzde 10'un çok az üzerine çıkan oylar oluyor. Kaldı ki, o yüzde artışlarının da seçimlere katılma oranındaki düşmeden kaynaklandığı, katılım oranının yüzde 90'lar civarından yüzde 67-70 civarına düştüğü söylenmektedir. Özellikle DYP oylarında sayısal bir artış yoktur. Yani tüm o "mesaj" lafları sadece yakıştırmadır.

Nitekim, seçmen tercihini belirlerken, "mesaj vereyim" diye oy kullanmaz. Seçmenlerin bir kısmı fanatik parti taraftarıdır. Diğer bir bölümü kendisini bir partiye yakın hisseder. Bir başka bölümü seçimlere giden süreçte oyunu hangi partiye kullanacağı şeklinde eğilim duyar. Ve nihayet, yine azımsanmayan bir bölümüne de yerli siyaset literatüründe "yüzer gezer oylar" deniliyor. Bunlar genellikle seçim sath-ı mailinde karar verirler. Nitekim, eğilimlerin çok net şekillendiği bu seçim ortamında bile, iki hafta öncesinde henüz karar vermemişlerin oranı yüzde 15 kadardı.

İkincisi, oyları şu veya bu parti tercihi halinde belirlenmiş seçmenler de ayrı ayrı, hatta bazıları karşıt partilere oy kullandıkları için o kitle ayrıca bu nedenden ötürü de amorfudur. Tek bir özne değildir.

Üçüncüsü, partilerin oylarının artma ve azal-

ma nedenleri ve seçmenlerin tercih değiştirmeleri ancak kestirilebilir. Kesin hükümler vermek doğru olmaz. Hangi partiden hangisine oy kaydı ve niçin kaydı, bu ancak seçim sonrasında yapılacak anketlerle kısmen saptanabilir. Örneğin, AKP'nin oyları yüzde 8 kadar artarken, bu ek oyları MHP, DYP ve SP'den mi almıştır? Oysa genel seçimlerde barajın altında kalmış bu üç partinin üçünün de oyları artmıştır. Anap'ın oy kaybı ise yüzde 2,5 kadardır. Şu halde, "AKP'nin artışı nereden gelmektedir?", gibi bir soruya yakıştırma yanıt verilemez.

Dördüncüsü, yüzdelerin bir başka yanıltıcı özelliği, oy kullanma oranlarına göre değişmeleridir. Böyle olunca, oylarda oranların yanı sıra, sayısal sonuçlara da bakmak yararlı fikirler verecektir.

Ama yazılı veya görsel medya çabucak üretilen ve anında tüketilen bir araç olduğu için, orada görev alanlar da genellikle günübirlik düşünmeye yatkındırlar, ister istemez yalınkat düşünmek zorundadırlar, meramlarını anlatmak için klişelere, şablon terim ve sözcüklere başvururlar. Seçmenin hangi mesajı verdiğini söylemek de bu türden bir alışkanlıktır. Sandık başına gitmeyen seçmenin önemli bir bölümü fazlasıyla depolitizedir ve tabii ki, onların kaale alınmamaları gerekir. Ama öyle seçimler olur ki, depolitize olmayan, tersine çok politize olan bir kısım seçmen de, o seçimlerde hiç bir partiyi beğenmediği için, protesto türünden sandığa gitmez.

Bu nedenle, bizim seçim değerlendirmemiz seçmenin hangi mesajı verdiği tarzında bir ukalalık ve kolaycılık şeklinde olmayacak. Burada sadece bazı dikkat çekici noktaları sıralamakla yetineceğiz.

— Seçime katılma oranı 3 Kasım seçimlerinden daha düşük olmuştur. İlk verilere göre, 43 milyon civarındaki kayıtlı seçmenden, 13 milyonunun oy kullanmadığı belirtilmekteydi. Bu azalan orandan kayıplı çıkan partinin CHP olduğu tahmin edilebilir. En azından bu yönde bazı gözlemler dile getirilmiştir.

— Genel seçimlerle karşılaştırılacak sonuçlar İl Genel Meclisi rakamlarıdır. Tüm seçmenleri kucaklayacak bu seçimlerde AKP'nin kaydettiği oy artışı, önceki kimi kamuoyu yoklamalarının ileri sürdüğü mertebede olmamıştır.

— Buna karşılık, gerek 16 büyük şehir belediyesinden 11'ini ve 81 il merkezinin 56'sını alarak, gerekse sayısız ilçede belediye başkanlıklarını kazanarak belediye seçimlerinde olağanüs-

tü bir başarı sağlamıştır. Bunun nedenlerinin başında, büyük medyanın da desteğini arasına alan AKP'nin lehine esen rüzgârın rolüdür. Ayrıca iktidar partisi olması ve bir seçim daha tek başına iktidarda kalacağı tahmin edilmesi aynı kap-samdaki bir başka önemli etmendir.

— CHP'nin Türkiye genelindeki oyları azalmıştır, elindeki önemli belediye başkanlıkları azalmıştır. Ve parti açık bir hezimete uğramıştır. (Bu konudaki bir değerlendirmeyi bir başka değinmede ele aldık.)

— Belli bir sol ittifakı temsil eden Demokratik Güçbirliği oyları

SHP hanesinde gösterilmektedir. Aslında o oyların çok büyük bir kısmı Dehap oylarıdır. Sonuçlara baktığımızda, bölgedeki 5 ilde kazanılan belediye başkanlığına rağmen, Dehap oylarında sayısal değil, oransal bir azalma vardır, çünkü AKP'nin hem belediye, hem de İl Genel Meclisi oylarında önemli artışlar olmuştur.

Öyle anlaşıyor ki, Dehap'ın oyları 3 Kasım'a nazaran Türkiye genelinde yüzde 2 kadar gerilemiştir. 1999'da kazanılmış olan Ağrı, Siirt, Van ve Bitlis merkez belediye başkanlıkları kaybedilmiş, buna karşılık Tunceli ve Şırnak'ta Dehap'lı adaylar seçilmiştir.

Seçim akşamı ekrana çıkan yorumculardan kimileri Dehap'ın SHP listelerinden seçime girmesini etnik milliyetçilik olarak değerlendirmişler, bu ittifakın aldığı oyların bir buçuk yıl önceki Dehap oylarına nazaran oran olarak azalmış olmasını merkezi otorite lehine yorumlayarak olumlu görmüşler ve övmüşlerdir. Bu da medya erbabına özgü karakuşi yorum alışkanlığının bir başka örneğidir. Dehap'ın oylarındaki oransal azalmayı "etnisite"den veya "etnik milliyetçilik"ten uzaklaşma diye görmek en azından olan bitenleri izlememek demektir.

Bu, Kürt politik hareketinde yaşanmakta olan bir çalkantının yansımasıdır. SHP ile ittifak yapılmasını savunanlar, o tür yakıştırma yorumlarından farklı bir eğilimi temsil etmekteydiler. Buna karşılık, o ittifaka karşı çıkan eğilim, Türkiye soluna yaklaşmaktansa, Irak Kürdistan'ındaki gelişmelere yönelmek ve bölgede ABD politikalarının peşine takılmak yönelimindedir.

Eğer, Dehap'ın potansiyel oylarından AKP'ye kayanlar arasında politize oylar varsa (ki, bunu da saptamak zordur), bunun bir nedeni Türkiye'de merkezi otoriteye yaklaşma dileğini izhar etmek değildir, SHP ile işbirliğini protesto etmek diye yorumlanmalıdır. SHP ile işbirliğine karşı

çıkan politik kesimlerin bir bölümü, Kürtler üzerindeki en şiddetli askeri hareketin olduğu yıllarda, Murat Karayalçın'ın, Tansu Çiller'in başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı olduğunu söyleyerek, "Bir Kürt düşmanına oy verilmez," diye propaganda yapmışlardır. Nasıl ki, bugün Tayyip Erdoğan ve AKP, eskiden de Erbakan/Kutan (ve RP/FP/SP) politize Kürt seçmenin gözünde CHP'den daha yakın görüldüyse, bir çok kişi Karayalçın'a öyle uzak bakmıştır. Bu propagandanın seçimlerde etkili olmuş olması muhtemeldi. Irak Kürdistan'ındaki gelişmelerin önümüzdeki yıllarda ne gibi etkimeler yaptığı görülecektir. Bunun dışında belli seçmenlerin AKP'ye oy vermelerinde, kendi illerinin dışarlanmaması güdüsü de rol oynamıştır.

Dehap, ÖDP, Emep, SDP ve Özgür Parti'nin SHP ile yaptığı ittifakın Dehap faktörü dışında kalanına gelince, rakam olarak umulanın altında kalınmıştır. Murat Karayalçın'ın Ankara'dan, Fikri Sağlar'ın Mersin'den aldıkları yüksekçe belediye oyları sayılmazsa, SHP'nin bu ittifakta yeri olmamıştır. İttifak partileri SHP'siz güçbirliği yapsaydılar da İl genel meclisi seçimlerinde daha az oy almazlardı. Karayalçın'ın bu güçbirliğinde yeri yoktu, olsaydı bile seçimlere SHP adı altında girilmemeli, bir başka formül bulunmalıydı. Sosyalist seçmenlerin sosyal demokrasiye olan antipatisini anlayamamak yanlıgı olmuştur. Bu antipati nedeniyle sosyalist seçmenler gidip bir başka sol partiye (ittifak dışındaki tek sol parti olan TKP'ye) mi oy vermişlerdir? Hayır? TKP'nin aldığı oy yüzde 1'in dörtte biridir. Sosyalistlerin bir kısmı sandığa gitmemiştir, bir kısmı da, "Madem ki oyum sosyal demokrasiye gidecek, o zaman SHP yerine CHP'ye giderse işe yarar," demiştir.

Öteden beri "oyum ziyan olmasın" diye gidip CHP'ye oy verme alışkanlığını politik davranışlarına iyice yerleştirmiş olanların çokluğu herkesin malumudur. Onlar kendilerine sosyalist deseler bile, sosyalist hareketi desteklemedikleri müddetçe, sosyalistlikleri kendilerinden menkuldür. Sosyalistim diyenler, gidip sosyal demokrasiye oy verdikçe, sosyalist hareketin değil genel, yerel seçimlerdeki oyları bile nasıl artacaktır? Sosyalist hareket gökten zembille iner gibi günün birinde önemli oy oranlarına ulaşacak değil-

dir, o noktaya ancak oylarını arttırarak ulaşacaktır. (Buna rağmen, Trabzon'un iki ilçesinde belediye başkanlığını Emep'in kazanması bu seçimlere ilişkin önemli bir sol olaydır.) Sol seçmenin (sol'dan kasıt, sosyal demokrasinin ilerisinde olmaktadır) faydalı oy kullanma illeti 1970'lerden beri sürüp gelmektedir. 1965 ve 1969 genel seçimlerinde "faydalı oy sendromu" yoktu, solun serpilip geliştiği 1970'li yıllar dahil, daima bu sendrom var oldu. Örneğin, DİSK, TÖB-DER, TMMOB, TÜTED, TUM-DER gibi yüzbinlerce üyeyi kapsayan etkili

meslek örgütlerinde, gençlik kitlelerinde sosyalistler sosyalist kimlikleri, hatta hangi sosyalist parti ve grubu tuttukları biline biline, örgütlerin merkez ve şube yönetimlerine seçilirlerdi, ama onlara oy verenler, her seçimde gidip CHP'ye oy atarlardı.

Bugün, sosyalist sol o dönemdeki kadar güçlü olmasa bile, gene memur, öğretmen, mühendis-mimar, sağlık elemanları meslek örgütlerinin yönetimlerinde etkilidirler, ama sosyalistler siyaset sahnesinde yoktur. 30 yıldır bu duruma çare bulunamadı; sürgit böyle devam ettiği müddetçe, siyasette sol namevcut kalmaktan kurtulamayacaktır.

Öte yandan, sosyalist mücadeleyi oy eksenine elbette ki oturtmamak gerekir. Sosyalist hareket toplumsal yaşamın her alanında faal ve etkili olmak zorundadır. Seçimler ve oy elbette her şey değildir, ama sosyalist siyasal hareketin parlamentoda bulunmamasından vazgeçtik, yerel yönetimlerde işbaşına gelmeleri bile mümkün olamamaktadır. Çünkü onlar da siyasi mücadeleden ve seçmen oyunundan geçmektedir.

İnsanlarla bire bir ilişki içinde olmak, yaşama ve çalışma koşulları üzerinde bizzat kendilerinin söz ve karar sahibi olmaları için özerk halk örgütlenmelerine gidebilmek, merkezi ve hiyerarşik-bürokratik yönetim dışında, hatta ona karşıt alternatif, katılımcı ve ademi-merkeziyetçi yolları açmak için yerel yönetimler son derece önemlidir. Yerel yönetimlerde bu yolda etkin olabilmek için de her beş yılda bir iki ay seçim meydanlarında koşuşturmak değil, iki seçim arasındaki yıllarda örgütlenme ve siyasi çalışmayı aralıksız sürdürüp ileri mevziler elde etmeye elverişli düzeye çıkarmak gerekir.

Seçim meydanlarındaki Deniz Baykal

Baykal CHP'nin başından gitmeyecek. Aydınlar ve seçmenler boşuna umutlanmasınlar

28 Mart yerel seçimlerinin toplu bir değerlendirmesi dergimizin önceki sayfalarında yer alıyor. Bununla birlikte, Deniz Baykal'ın seçimlerde izlediği siyasi propagandaya ayrıca parmak basmak gerekiyor.

Deniz bey partisiyle birlikte sosyal demokrat II.Enternasyonal'de yer alan bir politikacı. Günümüzde sosyal demokrasi sermayenin ve onun neo-liberalizminin isteklerine göre kendisini şekillendiren bir akım. İktidarda bulunduğu Avrupa ülkelerinde sosyal harcamaları kısıyor, sermayenin iş mevzuatındaki ve işyerlerindeki uygulamalarına yardımcı oluyor. Böyle yapmakla bizzat dayandığı sendikal temeli de baltalıyor.

V.İ. Lenin kendi çağındaki sosyal demokrat siyasal ve sendikal yöneticileri "işçi aristokrasisi" diye nitelemişti; şimdiki Avrupa sosyal demokrasisi ise, nitelme sıfatı olarak "işçi" sözcüğünü bile alamaz, o sınıfın aristokrasisi bile olamaz. II. Enternasyonal'ciler, kendi finans kapitallerinin çıkarları için içinden çıktıkları sınıflarını ve halklarını emperyalist savaşa sürüklemişlerdi. Şimdikiler, siyasal ve sendikal misyonlarıyla bizzat büyük burjuvazinin kendisi olmuşlardır.

Türkiye'ye gelince, sosyal demokrasi işçi hareketi içinden gelişmedi, devlet partisinin içinden, yani tepeden geldi. Bu nedenle, ne işçi sınıfı içinde kök salabildi ve o sınıfın aristokrasisi olabildi, ne de büyük burjuvazi içinde doğru dürtüst kadrolaşabildi.

PUSULASIZ PARTİ

1980 sonrasındaki ayrışmanın 3 Kasım 2002 seçimleri sırasında sona erdiği, DSP'nin silindiği, yerli sosyal demokrasi kuramcılarının İsmail Cem'in partisinin ölü doğduğu koşullarda (hâlen esas olarak DEHAP ve sayıları çok az olan bir kısım sol parti oylarını kendi hânesinde gösterme politikası güden SHP de nâmevcut sayılacağından) tek sosyal demokrat parti CHP kalmıştır. Sosyal demokrasinin tek temsilcisi olduğu halde, o genel seçimlerde % 19 civarında oy alabilen CHP, şimdiki yerel seçimlerde onu da yakalayamamıştır. Bunun nedenlerinden birisi, CHP'nin yukarıda bir cümleyle değindiğimiz kişiliğidir. Türkiye'de sınıflar mücadelesinde kendisine yer bulamadığı, ne burjuvaziye, ne işçi sınıfına dayanabildiği, ne de halk yığınlarından geniş bir destek bulabildiği için, pusulasız bir gemi gibi siya-

sal ve sosyal dalgaların ortasında, amaçsız, hedefsiz bocalayıp durmakta, muhalefet bile yapamamaktadır.

Sınıflar mücadelesinde kendi pusulasını bulamayan CHP, varılan noktada ülkenin üst siyasetinde laik-antilaik diye tanıtilan karışıklıkta, laiklik adına devletin sözcülüğüne soyunmuştur.

Geleneksel olarak aydınlardan oy alan CHP'nin aydınlar gözünde bir inandırıcılığı yoktur. Ona oy verecek olanlar için

de bu böyledir. Halen o oyların önemli bir bölümü CHP'ye evet oyları değil, AKP'ye hayır oylarıdır,

CHP'nin dayandığı önemlice bir oy deposu da Alevi yurttaşlardır. CHP'nin Alevi seçmenleri de bu partiyi pek beğendikleri için değil, tarih boyunca Sünnilikten çok çektikleri için, dinciliğe karşı çarnaçar CHP'ye oy vermektedirler.

BAYKAL HANDİKAPI

CHP'nin sözkonusu pusulasızlığı dışındaki diğer bir önemli handikapı genel başkanlıdır.

Deniz Baykal sevilmediğini ve siyasal bir şansının bulunmadığını ne zaman anlayacaktır? Pek çok CHP seçmeni dahil olmak üzere, toplum onu aşırı ihtiraslı, hizipçi bir politikacı olarak tanımaktadır. Eski yıllarda SHP içinde salt Baykal sorununun ek-sene oturduğu kongrelerde defalarca yenildiği zaman, onun için "yenilen pehlivan güreşe doymaz" derlerdi. Şimdi genel başkan olarak seçimlerde aldığı yenilgilere rağmen başkanlıkta inat etmesi aynı sözü anımsatıyor. Deniz beyin başkanlığındaki CHP, 1995'te barajı kıl payı geçmiş (% 10.5), 1999'da % 8.3'le barajın altında kalmış, 2003'te DSP'nin silindiği seçimde % 19 almayı başarı saymıştır.

Baykal seçim meydanlarında son derece sevimsiz bir profil çizip durmuştur. Propagandasını çirkin mi çirkin bir milliyetçilik üzerine kurmuştur.

a) "Kıbrıs'ı vermeyiz" söylemini tutturmanın kendisine oy getireceğini sanmıştır.

b) Tayyip Erdoğan'ın "bereketsiz kök" sözünü dile dolayarak, bu sözle Atatürk ve Cumhuriyet aleyhtarlığı yapıldığını yinelerken, o propaganda olsa olsa bir takım askerleri tahrike yarardı. Oysa, partisini ve dolayısıyla kendisini Atatürk'le ve devletle özdeşleştirme kurnazlığı, laikliğe titizlenen seçmenler de dahil olmak üzere, kimsenin gözünde prim yapmazdı. Yapmadığı da görüldü. Ama acaba sayın

Baykal o basit olguyu göremediğini 28 Mart akşamı anlamış mıdır? Hiç sanmıyoruz.

c) Baykal'ın çizdiği bu sevimsiz profili daha da ileri götüren olay, Savur ilçesinde, AKP belediye meclisi listesinde ikinci sırada yer alan adayın, bir PKK'lı'nın babası olduğunu diline dolmasıdır. Baykal her gittiği yerde bu sözü tekerlemiştir. Ama çok geçmeden, kendi partisinin Eyüp belediye başkan adayının kardeşinin 14 yıl önce, 16 yaşındayken, gerilla hareketinde öldürülmüş olduğunu, Eyüp'lü CHP'liler kendileri medyaya duyurmuşlar, o şahsın yarasını acımasızca kanatmışlardır.

Rüzgâr ekersen, fırtına biçersin. Hukuki açıdan eğer ortada bir suç varsa, o suç kişiseldir. Baykal bunu bilmez mi? Kaldı ki, böyle bir konuyu diline dolayan CHP, Kürt düşmanlığı yapmaktadır. Nitekim, oralardan aldığı oy sadece % 1 mertebesinde. Politik yorumcular DEHAP seçimlere katılmasaydı, ona verilecek oyların CHP'ye değil, AKP'ye gideceğini kamu oyu yoklamalarına dayanarak söylemektedirler. CHP'nin Kürtler'den oy alamadığını, o bölgeden çıkardığı milletvekillerinin ise DEHAP'ın barajı aşamaması ve oylarının yok sayılması sayesinde seçildiklerini genel başkan hala anlamamış mıdır? Baykal ve onun zihniyeti işbaşında kaldığı müddetçe, CHP Kürt kitlesinden asla oy alamayacaktır. Savur'daki AKP'li meclis adayı CHP'nin o imajını pekiştirmekten ve ona oy vermeyen Kürtleri onaylamaktan başka bir işe yaramadığı gibi, tam tersine, kimi AKP'lilerle PKK mensupları arasında akrabalık ilişkisi olduğunu söyleyip bunu bilmeyenlere de duyurmakla bölgede AKP propagandasına hizmet etmiştir.

3 Kasım genel seçimleriyle karşılaştırıldığında, 28 Mart'ta CHP Türkiye genelinde AKP karşısında hezimete uğramıştır. Oylarının azalmasından daha önemli olan, AKP ile arasındaki oy farkının % 15'ten % 25'e çıkmış olmasıdır. Çünkü seçim demek partiler arası mücadele demektir. Aldığınız oy oranı tek başına bir şey ifade etmez, yarıştığınız partilerle aranızdaki fark önemlidir. Örneğin, % 15 oy alırsınız, ama diğer rakiplerinizden fazla aldığınız için, birinci parti çıkarak seçimi kazanmış olursunuz. Nitekim, ANAP, DYP, Refah partileri 1990'larda az, ama birbirlerine çok yakın oy aldıkları, birbirlerine üstünlük sağlayamadıkları için kendilerini seçimin galibi saymışlardı. 1999'da yüzde 21 oy alan DSP, MHP'den sadece 5 iskemle fazla çıkardı-ğı için zaferini ilan etmişti.

Baykal son yerel seçimleri partisinden başarısızmış gibi gösterirken, seçimlerin partiler arası mücadele demek olduğunu bilmezden geliyor. Oysa, seçim bir yarış-çının kronometre tutturarak kendi kendine koştuğu antrenman değildir. Hattâ, yarış- ta rakibine çok farklı geçilse bile, gene de ikincilik kürsüsüne çıkan bir atlet

de değildir. Eğer rakibiniz sizi belediye başkanlıklarında olağanüstü ağır bir yenilgiye uğratmışsa, İl Genel Meclisi oylamasında sizi neredeyse iki buçuka katladıysa partinizin aldığı sonuç hezimetidir.

Bu nedenle, 28 Mart'ta CHP ile AKP arasındaki oy farkının neredeyse iki katına çıkması yanında, MHP ve DYP ile oy farkının azalması da başarısızlık unsurudur. Ayrıca, CHP belediye seçimlerinde de başarı kazanamamış, örneğin Antalya ve G. Antep'te bile kaybetmiştir.

Bu yenilgi parti içini çalkandıracaktır. Fakat, kimse heveslenmesin, Deniz bey koltuğunu bırakmaz. Seçim sonuçları başarısız çıksa bile bırakmayacağını *Vatan* gazetesine verdiği özel demeçte vurgulamıştı. 29 Mart'ta verdiği demeçte ise, ortada başarısızlık değil, başarı olduğunu ileri sürmüş, yerel seçimin genel seçimlerle karşılaştırılamayacağını söyleyerek, 1999 yerel seçimlerine nazaran partisinden oylarını % 7 civarında arttırdığına dair rakamlar sıralamıştır. Partisinin oylarını 1999 yerel seçimleriyle karşılaştırırken de, o seçimlerde kendisini fazlasıyla geçen rakip sosyal demokrat parti DSP'nin aldığı oyların, bu partinin bu defa silinmesiyle niçin kendisine gelmediğini geçiştirmiştir. CHP seçimlerde İl Genel Meclisinde % 11,3 aldı. DSP'nin ise Nisan 1999'daki oyları % 21 idi. 28 Mart'ta CHP o oyların sadece % 6'sını alabilmiş ise, geri kalan % 15'ini niçin kazanamamıştır? Yani iki merkez sol partisinden girdiği seçimlerle, tek bir sosyal demokrat partinin girdiği seçimleri karşılaştırarak rakam cam-bazlığı yapmakla Baykal olsa olsa kendi muhakemesini sapıtırabilir.

CHP içinde birileri harekete geçip, yeni başkan ve yeni yönetim talebinde bulunacaklardır, ama girişimlerinde gene başarıya ulaşamayacaklardır. Çünkü yola çıkacak olanların da kayda değer iddiaları ve görüşleri yoktur. Böyle olunca mesele hizipler çatışmasına dönüşür, bu çatışmayı yine ezeli ve ebedi hizi- pçi Baykal kazanır. Genel başkan teşkilatta köşe başlarını tutmuştur. Kendisine sadakatten şaşmayan ekibi aynı zamanda bir menfaat grubudur.

1999'da barajın altında kaldıktan sonra Baykal'ın başkanlıktan çekilmesi sahteydi. Hiç bir zaman partiden elini çekmeyeceğini herkes biliyordu ve öyle de oldu. 2 yıl sonra hiç hicap duymadan âlâyı vâlâ ile geri döndü.

Baykal'ın gitmesi bir dahaki genel seçimden sonra gündeme gelebilir. Bu kez, gittiğinde, bir daha geri gelmeyecektir, ama o zamana kadar gemisini batıran kaptan olmaya devam edecektir. Bu nedenle, aydınlar ve seçmenler boşuna umutlanmasınlar, Deniz bey ve CHP cephesinde değişiklik olmayacaktır. Karşısında Karayal- çın veya Ertuğrul Günay gibi başarısız isimler bulduğu müddetçe, Baykal'ın önünde bir dört yıl daha vardır.

Rektör bey kimin hayatını kime veriyor?

Bol keseden hayat harcıyor

İstanbul Üniversitesi Rektörü Alemdaroğlu Çanakkale Savaşının yıldönümü vesilesiyle düzenlenen bir toplantıda, ayak üstü Kıbrıs'ı Türkiye'ye katmakla kalmadı, hızını alamayarak Yunanistan'ı da bir çırpıda zaptederdi: Kıbrıs'ı vermeyiz dedikten sonra, "Güneydoğu'da 35 bin şehit verdik, gerekirse 35 bin, 135 bin şehit daha verimiz, Kıbrıs'ı da alırız, Yunanistan'ı da alırız!" dedi.

Bu sözleri söyleyen zat bir profesör, nice zamandır da rektör. Artık kahvehane sohbetlerindeki politika allamesi bile böyle fütühat lafları etmeyecek bir dış politika anlayışına gelmişken, sayın rektör hâlâ en iptidai sözleri söyleyebiliyor.

Ama asıl üzerinde durulması gereken nokta, "vururuz, kırarız, savaşıyoruz, alırız" zihniyetinden daha da önemli. Kemal bey diyor ki, "35 bin şehit verdik, gerekirse 35 bin, 135 bin şehit daha verimiz."

Beyefendi, sen kimin hayatını veriyorsun? Değil, yüz binlerce kişiyi şehit vermekten söz etmek, bir kişinin yaşamı üzerinde bile söz hakkına sahip olamazsın. Vereceksen sadece kendi yaşamını vermektir söz edebilirsin. Oğlun dahil olmak üzere hiç kimsenin hayatı üzerinde tasarruf hakkına sahip değilsin.

Son 20 yıl içinde bu tür sözleri televizyon ekranlarından çok dinledik. Çarpışmada ölen bir TSK mensubunun acılı babasına mikrofon uzatılıyor ve o da yüreği kan ağlayarak, "Bir değil, bin oğlum feda olsun!" diyor. Kimisi belki bu sözü içten söylüyor, ama çoğu öyle söylemek icabettiği için öyle diyor. Aradan çokça zaman geçmedi, bir oğlunu değil, bütün oğullarının hayatını feda eden baba-ana, eşkardeş-kızkardeş acıları ve anıları başbaşa kaldılar, toprağın altındaki genç adamı ise mezar taşında yazılı hamasi sözden başka anan, anımsayan bir kimse kalmadı. Kimi siyasi parti yöneticileri onların cenaze törenlerini oya tahvil ederek iktidara geldiler, dört yıl sonra ise silinip gittiler. "Şehitleri-

miz" edebiyatı siyasette daha fazla iş yapmadı. Şimdi başta MHP ve DSP, "Kıbrıs'ı vermeyiz" diye seçim meydanlarında nutuk attılar, DYP ve GP onlardan geri kalmadı, CHP başkanı Baykal da o koroya katılarak oy alacağını sandı. Kıbrıs hamasiyatının iş yapmayacağını hiç birisi göremedi. Oysa, Türk halkının geniş bir kesimi, milliyetçilikten vazgeçtiği için değil, ama Kıbrıs meselesinden ve onun getirdiği ekonomik, politik yükten bizar olduğu için, alışılmış çözümsüzlük politikası dışına çıkmayı deneyen politikaya daha yakın olduğunu gösterdi. Zaten rektör de o sözleriyle, besbelli ki, o politikayı hedef alıyordu.

Evet, Kemal bey bol keseden hayat harcıyor. 135 bin şehitten söz ediyor.

Hiç kimsenin hayatını hiç kimse veremez, onu yetiştirmiş anne babası bile. Ne milliyet için, ne ruhaniyet için, ne de başka kutsallaştırılmış söylemler için. O dâvalar için ölenler ölmeye ancak gönüllü gitmişlerse hayatlarını kendi iradeleriyle

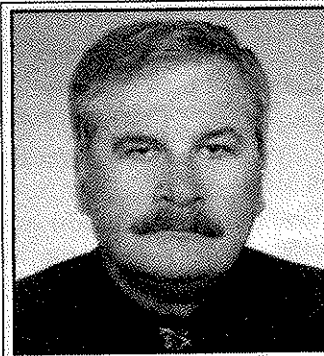
adamışlardır. Bunun dışındaki her durumda, onların hayatları başkaları tarafından harcanmıştır, Rektör beyin bol keseden harcadığı gibi.

Üstelik, Alemdaroğlu'nun mesleği doktorluk. Yani, asli görevi hayat kurtarmak, hastaları iyileştirmek, yaralıları tedavi etmek, insan bedeninin sağlık koşullarını iyileştirmek. Ama görülüyor ki, vatan-millet-sakarya edebiyatına dalınca, mezun olurken ettiği Hipokrat yeminini de unutuyor.

Bütün bunlara rağmen, rektör beyin Yunanistan'ı bile almaktan niçin söz ettiğini mi merak ediyorsunuz? Bunun için o sözlerle kimlere hitabettiğine bakmak lazım. Basının yazdığına göre, o salonda davetli çokça emekli general vardı ve onlar bu sözleri alkışlayarak tasviplerini izhar etmişlerdi...

Siyasete atılıp Kıbrıs'ı oya tahvil etmeye soyunmadığına göre, rektörün maksadı belli olmuyor mu?

Maksadının ne olduğu belli de, dünyanın ahvalinden hiç haberdar olmadığı anlaşılıyor.

Kızılçık Dergisi'ni Adapazarı ve ilçelerindeki okurlarına ulaştıran, okurların eleştirisi ve önerilerini Dergi'ye taşıyan, sosyalizm mücadelesinde kendine saygın bir yer edinmiş, Eğitim emekçilerinin sendikalaşma mücadelesinde başından beri aktif olarak çalışmış, Eğitim-Sen Adapazarı şube başkanlığı yapmış arkadaşımız Hikmet Akvarup'u, "her ölüm erken ölümdür"den daha erken kaybetmiş olmanın üzüntüsünü okurlarımızla paylaşıyoruz

Albrecht Dürer'in dünyası

Ayfer Coşkun

*Tam bir Kuzey ressamı, ama arayış içinde.
O, rönesansı, rönesans da onu içselleştirecektir zamanla*

Önce gözleriyle bizi davet ediyor... Hayır, buna davet değil, "cebren alıkoyma" denir. "Ben buyum, buradayım ve ancak böyle ifade edilebilirim," diyor âdeta, hem de yüzümüze bakmadan. Ve ardından hemen bakışlarımızı ağzına yönelttiriyor. "Ben buyum ama benim nasıl biri olduğum üzerine kafa yorun biraz."

Kuzey sanatının en belirgin özelliği olan "İfadecilik" (ekspresyonizm), Alman ressam Albrecht Dürer'de, Rönesans'ın getirdiği yeniliklerle birlikte sürüyor 1514 tarihli bu tabloda. Yaşlı annesi yüzünü, bakışlarını başka dünyalara çevirmiş. Belirgin oylumlarla dolu boynu, kırışık alni ve sıkı kapalı dudaklarıyla duruyor. Tüm yaşadıklarının anı defteri gibi, bizi öyküsüne çekiyor.

Evet, Dürer'in tabloları izleyenleri biçimden çekip alır, güçlü çizgilerinin ardına götürür. Bunda öylesine güçlüdür ki, bir "el etüdü"nde bile başarır bunu. O güzelim ellerin sahibini aramaya ve gözümüzde canlandırmaya çalışırız bir görev gibi. Nasıl birisi? Acı mı çekiyor, yoksa dua mı ediyor? Bununla da kalmaz, sıradan bir kaç yaştık etüdünde, aynı duyguları, merakı uyandırır.

Macar asıllı bir kuyumcunun on sekiz çocuğundan biri olan Dürer, 1471 yılında Nürnberg'de doğmuştur. Babasının mesleği ve bu alandaki bilgilerinin onu etkilediği yadsınamaz. Resim sanatıyla ilgili ilk bilgileri ondan aldığı söylenir. Gotik sanatçıların Rönesans karşısında bocaladıkları, yavaştan Güneye, İtalya'ya yöneldikleri yıllardır Dürer'in dönemi. Bilimsel perspektifin, insan gövdesinin oranlarının araştırılıp öğrenileceği İtalya'ya dönmüştür yüzler. İşte bu

Kendi portresi. Yapım tarihi, 1500.

yıllarda, 1486'da, dönemin ünlü ressamlarından Wolgemut'un atölyesinde çalışmaya başladığında, on beş yaşındadır.

Üç yıl süren bu dönemden sonra yolculuklar başlar. Colmar, Strasbourg, Basel, Kuzey İtalya, Venedik ve başka kentler, başka ülkeler... Colmar'da yaşayan ünlü bakır baskıcısı Martin Schonguer'in yanına gitmek ve ondan bu sanatın inceliklerini öğrenmek ister ama oraya vardığında ölmüştür Schonguer. Yine de kalır bir süre oralarda, araştırmalar yapar. Basel'de ise kitap için tahta baskılar çalışır.

İtalya yolculuğu ona, Rönesansın ilk Alman ressamı olarak tanınmasını getirir. Oraya gittiğinde, tam bir Kuzey ressamıdır ama arayış içindedir. Venedik'li büyük ressam Bellini hariç kimse pek hoş karşılamaz onu. Bunu mektuplarında da belirtir Dürer. Meslektaşlarının çoğunlukla kendisine düşman olduğunu, yalnızca Bellini'den övgü aldığını yazar. Sonra kabul edeceklerdir kuşkusuz. O Rönesans'ı, Rönesans da onu içselleştirecektir zamanla.

Venedik'ten yazdığı bir mektupta bir Kuzey ressamı olarak İtalya'da ne bulduğunu anlattığı bölüm ilginçtir. O mektupta, kendisinin Nürnberg loncalarında geçerli katı kurallara bağlı hayatıyla İtalyan meslektaşlarının yararlandıkları özgürlük ortamını kıyaslar. "Nasıl soğuktan titreyerek güneşi özleyeceğim! Burada bir efendiyim, oradaysa bir asalak."

Sanat yaşamı boyunca olduğu gibi, öğrenme açlığı sürmektedir. Eksikliklerini ayırdettiği bilgileri ve aradıklarını İtalya'da bulmuştur. 1494'de gittiği bu ülkede önce uzun araştırmalar yapar ve sonuçta, sanatına Güney'in şekilci-

Çimenli Kesek. 1502

liğini katar. Bu da, onun iki ayrı sanat anlayışının özgün bir bileşkesine ulaşmasını sağlar. İtalya yolculuğunun Dürer'e getirdiği bir başka yenilik ise, mitoloji konularını işlediği resimlerinde çıplak figürler kullanmaya başlamasıdır. Bu ilk, aynı zamanda Alman resim sanatı için de bir ilk olacaktır.

İtalya dönüşü yine Nürnberg'e yerleşir ve evlenir. Evliliğin mutsuz olduğu ve kısa sürdüğü söylenir. İtalya'dan sonra burada da uyum sorunu, yaşama korkusu var mıdır, bilinmez ama tüm hızıyla sürer çalışmaları. Hem de oradan getirdiği yeniliklerle.

Onun resmi salt dinsel ya da mitolojik konuları içermez kuşkusuz. Asıl, portre ressamlığı bizleri şaşırtacak denli başarılıdır. Bunu annesinin portresinde, "İhtiyar Adam Başı" ya da "Acaip Bir Adam Başı" gibi portrelerinde görmek olanaklıdır. Özellikle ikincisi. Başımızı kaldırdığımızda şimdi de sokakta görebileceğimiz bir tip, adı "acaip..." olsa da. Yaşadığı dönem için gerçekten hem seçtiği model, hem de çizgileri, Dürer'in olağanüstü bir portre ressamı olduğunu kanıtıyor. İki değişik otoportre-

sine baktığımızda ise, kendisinde ve resmindeki değişimi görebiliriz. Birinde fon oldukça karanlıktır. Özellikle saçları, yüzü ve zarif eli bizi kendine çekerken, diğerinde daha aydınlık bir fona oturtulmuş, beyazlar giyinmiş bir Dürer'dir karşımızdaki. Sanatçının kendi portrelerinde en çok gür, kıvrımlı ve pırıltılı saçları dikkat çekmiştir. Öyle ki bununla ilgili küçük öyküler bile anlatılır. Bunlardan biri Bellini ile ilgilidir. Bellini bir gün Dürer'in çalıştığı yere gelir ve ondan bu saçları yapmakta kullandığı özel fırçayı görmek istediğini söyler. Dürer sıradan bir fırçayı uzatır. Bellini inanmaz ama sanatçının hemen oracıkta, o fırçayla çiziverdiği saçları görünce, çaresiz susar.

Sayısız denilebilecek kadar çok eserinde kendini resmetmiştir Dürer. Çocukluğundan başlayıp hayatı boyunca. Otoportre denince akla hep Rembrandt gelir ya, bir diğeri Dürer'dir. Hem kendine, hem de çağının insanlarına dair eşi az bulunur bir tanıklık bırakmıştır bugünlere ve geleceğe.

"Dürer ve resimlerini yaptığı kadınlar ve erkekler Avrupa'nın vechesini değiştiren bir kuşağın insanlarıydı. Bir ulusun hayatındaki kritik dönemeçlerde, normal olarak birbirinden ayrı duran, hattâ birbirini dışlar görünen güçler, bir ve aynı kişiliğin esas karakteristikleri olarak öne çıkarlar. Dürer de birden çok kişiliğe sahipti: kılı kırk yaran uğraşısı ile zenaatçi, 'kanatlanmış ruhuyla' deha sahibi sanatçı." (Wilhelm Waetzoldt.)*

Dürer'in gravürlerinin yağlıboya tablolarından daha başarılı olduğu genel bir kanıdır: İsa'nın ve Meryem'in yaşamları, çektikleri acılar üzerine gravürleri, bu alandaki en güzel örneklerdir.

Sanatçının tahta oymaları ve baskıları da uzun ve titiz bir çalışmanın sonucunda ulaştığı başarısını kanıtlar. "Yahya'nın Vahyi" dizisinden "Aziz Mikael'in Ejderle Savaşı" (1498), "İsa'nın Doğuşu" (1504) ve yine aynı tarihi taşıyan "Adem ve Havva" bu türdeki ünlü yapıtlarıdır. Bunların içinde "Yahya'nın Vahyi" dizisi onu üne kavuşturan ilk yapıtlarındandır. Son derece ürkütücü sahnelerle dolu bu dizinin, tam

*Dürer ve çağı, PHAIDON Yayınları.

da Almanya'daki Luther'ciliğin öncesine rastlaması ilginçtir. Dürer'in Aziz Mikael'i süregelen, alışılmış betimlemelerden çok farklıdır. Onun Mikael'i canavara karşı büyük ve çetin bir savaşımın içindedir. Bu tabloda alta yerleştirdiği yeryüzü ise, Mikael'in savaşımının büyüklüğünü göstermek istercesine son derece dingin betimlenmiştir.

Özellikle 1500'lerde mekan konusuna da daha dikkatli ve değişik açıdan bakmaya başlar. Örneğin Meryem ve yaşamı ile ilgili konuları işlediği gravürlerde Rönesans'ın mimari motiflerini kullanır.

Dürer Gotik sanatın pek dikkate almadığı insan vücudu üzerine çalışmalarını özellikle İtalya yolculuğu sırasında ve sonrasında yoğunlaştırır. 1500 yılından sonra insan vücudunun oranları üzerine araştırmalara ve bu konudaki yazıları, kitapları okumaya başlar. Okumakla, araştırmakla yetinmez, öğrendiklerini zaman geçirmeden ürettiği yeni yapıtlarında kullanır da. Ve bunları yaparken aradığı, ulaşmaya çalıştığı belki de tek şey, GÜZEL'dir. Öyle ki tüm bu uğraşların sonunda şu sözleri söyler:... "Güzelliğin ne olduğunu bilmiyorum ama gerçekten sanat doğadadır. Kim onu çekip alırsa, onundur..."

Taslak çalışmaları ve eskizleri doğanın güzelliğini gözlemleyip büyük bir sadakat ve us-

talıkla aktarmaya ne kadar önem verdiğini gösterir. Kuzey resminin öncülerinden Jan van Eyck Kuzey'in sanatçılarına esas işlerinin doğaya ayna tutmak olduğunu göstermişti. Bu alanda çağının en yetkin çalışmaları Dürer'in elinden çıktı. Bunların içinde belki de en ilginç 1502'de yaptığı, suluboya "Çimenli Kesek"dir.

Almanya'ya, doğduğu kente döndüğünde, biraz zorlansa da çevresini oluşturur, siparişler almaya başlar. Ardından da yolculuklarına devam eder. Oralarda da artık tanınmış bir ressam olarak ağırlanır. Bunları, sıkıntılarını, kendisiyle ilgili gelişmeleri, sevinç ve gururlanmalarını, açık yüreklilikle yazar mektuplarında.

Dürer bir yandan resim ve gravürlerini yaparken, diğer yandan sanat üzerine araştırmalarını sürdürür ve bu konuda kitaplar da yazar. Yaşamının sonuna doğru, artık resim ve gravür yapmayı bıraktığında, yazmaya ve öğrenci yetiştirmeye ağırlık verir. Bu kitaplardan en önemlileri o döneminde yazdığı "Perspektif Hakkında" (1525) ve "Nisbetler Hakkında" (1528) adlı kitaplarıdır.

1528 yılında, elli yedi yaşında, doğduğu kent olan Nürnberg'de öldü.

Fransız “yeniden-doğuş”unun
başlıca öncülerinden

Rabelais

Tahsin Yücel ———

“Büyük ve Kocaman Dev Gargantua’nın Büyük ve Benzersiz Serüvenleri”nin, Don Quichotte gibi, dünya romanında bir örneği daha bulunmayan bir doruk olduğu söylenebilir

Rabelais’in birbiri ardından seçtiği uğraşlar ilk bakışta şaşırtır insanı. Önce, iyi bir din öğretiminin ardından, 1520’de rahip olarak görürüz onu. Ama, en az tanrıbilim kadar yunanca ve latinceyle de uğraşır, yazın ve bilim adamlarıyla ilişki kurar, Guillaume Budé ve Erasmus gibi döneminin en ünlü düşünürleriyle mektuplaşır. Bu yaşamı şöyle böyle on yıl sürdürdükten sonra, 1530’da rahipliği bırakır. Önce Paris’te, sonra Montpellier’de tıp öğrenimi görür, bir ara hukuka da el attığı söylenir. 1532’de Lyon’da hekimliğe başlar ve kısa sürede ünlenir.

Aynı yıl, ilk romanını yayımlar. İki yıl sonra, 1534’te, bir roman daha yayımlar. Ertesi yıl, kardinal Jean du Bellay’nin sekreteri ve hekimi olarak Roma’ya gider. Dönüşünde, gene dinsel bir görev üstlenir. 1537’de Montpellier üniversitesinde doktor sanını kazanır, tıp konusunda önemli incelemeler yapar, birbiri ardından Montpellier, Narbonne ve Lyon’da hekimlik yapar. 1540 yılında, bu kez Guillaume du Bellay’le, gene İtalya’nın yolunu tutar. Ama 1552’de gene dinsel bir göreve: Meudon papazlığına getirilmiştir.

Yaşam boyu böyle dinsel ve dindışı görevler arasında gidip gelmek aykırı bir tutum değil midir? Sonra, din yolunu seçmiş bir kişinin, XVI. Yüzyılın ilk yarısında, rahipliği bırakıp hekimliğe yönelmesini bir ölçüde anlasak bile, “Pantagruel” ve “Gargantua” türünden romanlar yazması bir çelişki değil midir? Bulduğumuz noktadan bakılınca böyle görünür kuşkusuz. Ne var ki XVI. Yüzyıl Fransa’nın “yeniden-doğuş” (Renaissance) dönemi olmasına karşın, Kilise’nin ağırlığının fazlasıyla duyulduğu bir dönemdir de. Bu dönemde dindışı bir kurumdan söz etmek bile zordur nerdeyse. Paris’in dinbilim yüksek okulu La Sorbonne’un Kiliseye bağlı mahkemesi bir kitap yasaklama kurumu olarak işler. Buna karşılık, Kilise aynı zamanda çok önemli bir ekin sel kurumdur. Birçok düşünür onun çatısı altında yetişir. Rabelais de “yeniden-doğuş” anlayışını

Fontenay-le-Comte manastırında göreve başladıktan sonra geliştirir. Burada, kimileri aynı zamanda din adamı olan birtakım bilginlerle küçük bir topluluk oluşturmuşlardır. Sık sık bir araya gelip Platon’u okurlar, ilkeğin felsefe, hukuk, tarih ve doğabilim yapıtlarını inceleyip tartışır, ortağın önyargılarından sıyrılmış kişiler olmaya çalışırlar. Küçük topluluk birkaç yıl sonra dağılır. Ancak, La Sorbonne’un Gargantua’yı yasaklamasından sonra, Rabelais’yi sekreteri ve hekimi olarak Roma’ya götüren kardinal Jean du Bellay de “yeniden-doğuş” ya da “insancılık”tan yana bir büyük din adamıdır. Jean du Bellay’in kardeşi Guillaume du Bellay de 1546 yılında

yenilikçilerin ünlü yayıncısı Etienne Dolet’in yakıldığı, Rabelais için de durumun tehlikeli olduğu bir sırada İtalya’ya götürür onu, bir başka deyişle kaçıır. Düşünsel etkinlik tehlikeli iştir, hele kimi zaman Saray’da, kimi zaman Kilise’de güçlü koruyucuları bulunmayan kişiler için.

François Rabelais’in bu tehlikelerle dolu yaşam içinde oluşturduğu yapıta gelince, gene çelişkin bir biçimde, benzersiz bir gülmece şölenidir. Otuz sekiz yaşında yayımladığı ilk yapıtı Pantagruel (1532) aynı yıl Lyon fuarında satışa çıkarılan ve büyük bir ilgi gören, yazarı belirsiz bir yapıtı: “Büyük ve kocaman dev Gargantua’nın büyük ve benzersiz serüvenleri”ni örnek alır, daha da ilginç, bu yapıtta anlatılan öykünün arkasını getirir: Rabelais’in romanının baş kişisi Pantagruel, yazarı belirsiz yapıtın baş kişisi Gargantua’nın oğludur, dolayısıyla gene bir devin olağanüstü ve çoğu kez güldürücü serüvenleri söz konusudur. Ne var ki Rabelais’in anlatımını, dinsel yaratıcılığını bilinmeyen yazarın kaba anlatımıyla karşılaştırmaya olanak yoktur. İki yıl sonra, 1534’te, Rabelais şaşırtıcı bir adım daha atar: bilinmedik yazarın “Gargantua”sını konusunu ve kişilerini koruyarak, ama derin içeriğini ve anlatımını değiştirerek yeniden yazar, böylece Pantagruel’in düzeyine çıkarır. Bunun sonucu olarak da La Sorbonne romanı yasaklar. Bu yüzden Rabelais hem Fran-

sa'dan ayrılmak zorunda kalır, hem de tam on iki yıl süresince tek yazın yapıtı yayımlamaz. Ancak, gene yayımlanır yayımlanmaz yasaklanan "Üçüncü Kitap" (1546) yazarının anlatı sanatında yeni bir aşama oluşturur: burada da Pantagruel'in serüvenleri söz konusudur, kişilerinin çeşitlenip zenginleştikleri, belirdikleri ortamla daha doğal, daha rahat bir biçimde kaynaştıkları görülür. Önceki yapıtlarda Gargantua'nın ünlü Notre-Dame Kilisesi'nin kulesinin üstüne oturup atının boynuna takmak üzere çanlarını aşırması, Pantagruel'in bir sürü askeri dilinin aşağısında yağmurdan koruması gibi oluntular okura sürekli olarak bir devin serüvenlerini izlediğini anımsatır. "Üçüncü Kitap"ta bu özelliği hiç vurgulanmaz, yeni bir dev karşısında bulunduğumuzu unutturuz. Öte yandan, Pantagruel'in hiç yanından ayırmaz olduğu Panurge nerdeyse yapıtın birincil kişisi durumuna gelmeye başlar. Rabelais'nin ölümünden bir yıl önce, 1552'de yayımladığı "Dördüncü Kitap"da, ölümünden on yıl sonra, 1564'te yayımlanan ve en azından kimi bölümlerinin kendi elinden çıkıp çıkmadığı çok tartışılan Beşinci Kitap da aynı kişilerin serüvenlerini içerir ve aynı özellikleri taşır.

Ne olursa olsun, beş yapıtının beşi de Rabelais'nin benzersiz imgelemine tanıklık eder. Sözcük yaratımında, anlatım zenginliğinde olduğu kadar anlatılan olayların ayrıntılarında, kişiliklerin geliştirilmesinde de gösterdiği ustalık bunu doğrular. Örneğin herhangi bir kavramdan yola çıkarak bu alana girebilecek sözcükleri öyle bir sıralar ki, örneğin içki konusunda değişik kişilerinin görüşlerini öyle hızlı bir biçimde art arda dizer, bu arada bu kişilere örneğin "İştah yedikçe gelir, susuzluk içtikçe gider" türünden öyle hoş sözler ettirir ki bu çokkun yaratıcılığa, bu nükte ustalığa bugün bile hayran kalmamak zordur. Böylece, Rabelais'nin kişilerine söylediği kimi sözler fransızcanın deyimleri arasına girer, örneğin "Biz koyunlarımıza dönelim" deyimini "Üçüncü Kitap"tan gelir. Yarattığı roman kişilerinden yalnız biri üzerinde duralım dersek, Panurges tüm roman kişilerinin en ilginçlerinden biridir; karışımıza bir dil ve şaşırtmaca ustası olarak çıkar her şeyden önce: ilk karşılaşmalarında Pantagruel'e Tours'lu olduğunu bir sürü yabancı dilde yanıt verdikten sonra söyler, bir İngiliz'le işaret diliyle uzun mu uzun bir tartışmaya girer, onun evlenme sorunsalı, para bulmaya ilişkin altmış üç yöntemi, borçlanmanın yararına ilişkin gözlemleri, bir gemide bir koyun sürüsü götüren adamdan bir koyun satın alıp denize atarak öteki koyunların da birbiri ardından denize atlamasını sağlaması gibi edimleri yalnızca Rabelais okurlarını güldürmekle kalmaz, en azından kendi ülkesinde kuşaktan kuşağa anlatılır.

Ama François Rabelais'nin birbirini bütünleyen beş romanı yalnızca bir güldürü başyapıtı, bir dil şöleni midir? Hayır. Bu başyapıtı gerçek yerine koyabilmek için yazarın ünlü deyimleriyle "Kemiği kırıp özünü emmek" gerekir. O zaman, Rabelais'yi Fransız "yeniden-doğuş"unun başlıca öncülerinden biri yapan şeyin bu benzersiz güldürü yapıtında birbirinden şaşırtıcı oluntular, birbirinden ilginç kişiler

aracılığıyla döneminin tutucu yönetimine, öğretimine, hukukuna, bağnazlığına yöneltilen eleştiriler ve öneriler olduğu görülür. Gerçekten de, daha Pantagruel'de, Sorbonne'luların yapıtlarının, Ortaçağ hukukçularının yöntemlerinin alaylı ve sert bir biçimde eleştirildiğini, eski Roma hukukunun ve insancı yöntemlerin övüldüğünü görürüz. Olay sırası açısından Pantagruel'den önce gelen, ama ondan iki yıl sonra yayımlanan ve Pantagruel'in babası Gargantua'nın yetişimini ve olaylara yaklaşımını anlatan Gargantua düşünsel açıdan çok daha zengindir. Burada La Sorbonne işi ezberci öğretimin gülünçlüğü vurgulanırken (dilbilgisi ve aktöre kurallarını hem doğrudan, hem tersinden ezberleyen Thubal Holoferne örneği bu açıdan ilginçtir), bir yandan da yeni dünya görüşüne uygun bir öğretimin özellikleri sergilenir. Örneğin Gargantua'nın öğretmeni Ponocrates "yeniden-doğuş" ilkelerine uygun öğretimi somutlaştırır: öğrencisine bir yandan eskil çağın yapıtlarını okuturken, bir yandan da dolaysız bir yöntem uygular: meslekleri ustaların çalışmasını izleterek, bitkileri yerlerinde göstererek öğretir. Bu arada kafa sağlığı kadar beden sağlığına da önem verir. Gargantua'nın babası Grandgousier'nin utkusundan sonra, rahip Jean'ın kurduğu ünlü Thélème manastırı da biricik kuralın "İstedğini yap", yani özgürlük olduğu bir kurumdur.

Aynı yönelimleri Gargantua'yı izleyen son üç yapıtta da buluruz: Rabelais olağanüstü ve güldürücü olaylar arasında dönüp dolaşıp gelir aynı konulara, dönüp dolaşıp yeni bir yetiştirme, yeni bir yaşam biçiminin yollarını gösterir okuruna. Ona göre, benimsemesi gereken tutumların başında da doğayı tanımak, doğayı örnek almak, doğaya uymak gelir. Ama doğaya uymak kişinin kendini içgüdülerine bırakması anlamına gelmez. Rabelais'ye göre, yaşamımızı hem içgüdülerimiz, hem mantığımız yönlendirmeli, kişi kafası kadar bedenini, bedeni kadar kafasını da geliştirmelidir. Bu açıdan bakılınca, Thélème manastırının tek ilkesi "İstedğini yap!" özgürlük kadar düzeni de çağırıştırır. Bu konuda en büyük örneği eskil çağın düşünürleri, bilgileri, hukukçuları oluşturur. Üstünlükleri doğaya değer vermelerinden, doğayı gözlemlemelerinden, doğaya uymalarından kaynaklanır. Bu nedenle onları izlememiz, her şeyi bulanıklaştırıp içinden çıkılmaz duruma getiren yorumları, ezberci yöntemleri, dinsel bağnazlıkları bir yana bırakarak eskil yapıtlara yönelmemiz, doğrudan doğruya onlardan yola çıkarak doğaya gelmemiz, doğaya uymamız gerekir.

Denilebilir ki Batı uygarlığının gelişmesini de Rabelais'nin, daha nice çağdaşlarıyla birlikte, coşkuyla savunduğu ilkelerin uygulanması sağlamıştır. Büyük yapıtı, yazıldığı döneme göndermelerle dolu olması, bu göndermelerin bağlandığı olay, kişi ve kurumlar da günümüzde yeterince bilinmediği için, eski çekiciliğini bir ölçüde yitirmiştir. Buna karşılık, tıpkı Don Quichotte gibi, dünya romanında bir örneği daha bulunmayan bir doruk olarak kalacağı söylenebilir.

“Yeni diller, yeni anlamlar öğrenmeye çıktım ben”

Edip Cansever

Konur Ertop

Edip Cansever bir İstanbul çocuğuydu. Kumkapı Ortaokul’unda okurken Marmara Denizi, İstanbul Erkek Lisesi’nde okurken boğaz suları ayağının altındaydı. Dalyan’da otururken kendi teknesinde dostlarıyla birlikte denizin tadını çıkarırdı. Fethi Naci anlatır:

“Edip’in küçük bir motoru vardı; o motorla Edip, Nuri (Akay), Ferruh Doğan ve ben Armutlu’ya kadar gitmiştik. Bunun ‘cehaletten doğan bir cesaret’ olduğunu, dönüşümüzde, balıkçılardan öğrenmiştik.”

DENİZ TUTKUSU

Kendisi de deniz tutkusundan şöyle söz eder:

“Yıllarca denizlerde dolaştım. Çeşitli balıklar tuttum. Kıyılarda midye çorbaları pişirdik, yaktığımız ateşlerde balıklar kızarttık. Şiirlerimden çıkmaz oldu deniz, her gün kurup bozduğum efsanesiyle.”

Cansever’in bir kitabına bir denizci terimi kullanılarak “Şairin Seyir Defteri” adını vermesi, denizle bu alışverişinden ileri geliyor.

“Seyir defteri” bilinmeyen denizleri, uzak kıyıları, beklenmedik doğa olaylarını anlatmaz mı? Ozanımız da kentin sokaklarında dolaşır, çok düşününce otellerde çevresini gözler, içki evlerine girip çıkar. Karşılaştığı insanların izini sürer, onların geçmişteki yaşamlarını görmeye çalışır, gelecekleriyle ilgili varsayımlarda bulunur.

TRAGEDYALAR

Tragedyalar kitabının kahramanlarıyla nasıl karşılaştığını şöyle anlatacaktır:

Bir akşamüstü Kapalıçarşı’dan çıktım. Çiçek Pasajı’ndaki meyhanelerden birine girdim. İçkimi söyledim. Nedensiz bir sıkıntı vardı içimde. Meyhanelerin üstündeki binaları, pencereleri seyretmeye başladım. Bir yandan da belleğim geçmişten bazı anıları taşımaya başladı. Birden Vartuhi’yi gördüm.”

Vartuhi, *Tragedyalar*’ın Armenak, Stepan, Lusin, Diran gibi kahramanlarından biri. Cansever’i gençlik yıllarında babası bir eskiciyle birlikte Pasaj’ın üstündeki katlardan birine birşeyler almak üzere göndermiş. Orada karşılaştığı “saçları çok kısa kesilmiş, iri yarı, kadına benzemeyen bir kadın” delikanlının içine korku salmış. Onunla ilgili görünüşü, yıllar sonraki Pasaj akşamında, başka insan yüz-

lerini de yanında sürükleyerek ortaya çıkıvermiş:

“Pasajdaki binalara bakarken gördüğüm (sanki gördüğüm) o kadındı. Böylece ailenin ilk bireyini buldum. Gerisi kendiliğinden gelişti. Hepsinin de az ya da çok hasta tipler oluşu, çökmekte, kokuşmakta olan bir düzeni saptamak, sergilemek içindi.”

CENAZE KALDIRICISI ÂDEM

İnsanların kişilik çizgilerini şiirine yansıtabilmek için ne çabalar gösterdiğini şu sözleri de açıklamaktadır:

“Genellikle kalabalık yerleri severim. Caddeler, sokaklar, içkievleri, garlar, iskeleler... şiirlerimin önsözü gibidir. İnsan ilişkilerine, tek tek insanlara yakından bakmak fırsatını bulurum böylece. Onların dramlarını yakından, somut olarak kavrarım. Bir örnek, ‘Ben Ruhi Bey Nasılım’daki Cenaze Kaldırıcısı Âdem bölümünü, Balık Pazarı’nda, uğraşları cenaze kaldırmak olan üç kişiyle, gazeteci gibi röportaj yaparak, konuşarak yazdım.”

Petrol kitabındaki “Phoenix” şiirini nasıl yazdığını da şöyle anlatmıştır:

“Tepebaşı’nda çalgılı bir bar. Geç saatlerde birkaç arkadaş gittik. Yukarıdaki balkonlardan birinde hiç kımıldamayan bir adam ve masasında yan yana dizilmiş altı şişe rakı gördüm. Ertesi sabah Phoenix şiirini yazdım.”

PHOENIX

Ben orda, akşamına orospular dadanan Camlarında pis sinekler gezinen, ben orda Eskimiş bir tutuşla şarabını içiyor Kadınlarla oluyor kadınsız bakışlarla Başıyla öne düşmüş yüreğiyle beraber Ya Tanrıya inanır ya da isyana.

Kimseye vermiyor ki acılardan artarsa Kuytular çıkartıyor sevişmeler onlardan Bu nasıl bir bakış ki dünyaya intiharla Ya da hep kar yağıyor da düşünmesi siyahtan Öyle ya kim sevişirdi acıları olmasa Kim bakardı uzağa köpekleri saymazsam.

Orası bir ölümdür şarabımı doyuran Ölünen yüzler gibi bir bütündür adamlar Vaftizi gün ışığında bir garip protestan Tanrısıyla sevişir, herkes bilir sevişmeyi o kadar Kim ne derse desin ben bu günü yakıyorum Yeniden doğmak için çıkardığım yangından

ŞAİRİN SEYİR DEFTERİ

Olgunluk dönemi yapıtlarından *Şairin Seyir Defteri*, ozanın yaşama ilişkin gözlemlerini özetler. Bu dönemde yalınlığı şiirin temeli olarak gördüğünü açıklar. "Belki ancak olgunluk yaşlarında varılabilen bir özellik tir yalınlık," demektir. Ölümünün sekiz yıl öncesindedir, elli yaşındadır. Üzerinde çalıştığı *Şairin Seyir Defteri*, iki yıl sonra yayınlanacaktır. Bu yapıtın yeni bir yanını şöyle açıklar:

"Şarkı sözleri, atasözleri, halk türküleri, ilanlar, afişler, halk arasında yaygın argo deyişler gibi bir takım kalıpların, kökenini sezdirmeksizin kullanılması, ya da bunlardan yararlanılması gibi bir düşüncem var. *Şairin Seyir Defteri*'nde böyle birşey denedim."

Ozanın pek çok şiirinde türlü boyutlarını gösterdiği "yalnızlık", yine sık sık söz konusu edilmektedir:

Diplerde, derinlerde, yalnızlığında

*Doğasın sen, doğasın, yarat beni yeniden
Ey yalnızlığımu kuşatan yalnızlık*

Ve yalnızlığa değin çok şey biliyorum.

Seyir Defteri'nde yaygın izlek, bekleneneği gibi "yolculuk"tur. "Neler almalıyım yanıma" başlıklı şiir dizisi, burada konu edinilen yolcunun niteliklerini tanıtırken özelemlerini de açıklar. "Acı, düş, aşk, öfke" kavramlarının canlandırdığı kimliğin kitaplarla, şiirle de sınılandığı görülür:

*Okumak için: Dostoyevski, Marquez, Sait Faik –
başkaca kim olabilir düşünmeli –
Şiirse elbet
Akdeniz şairleri.*

"Bir Şiir Yazılırken" başlıklı dizide ozanın şiir anlayışını yansıtan kimi ipuçlarıyla karşılaşırız:

*Görmediğimiz bir yanı da yaşamın
Onun dile geçme tutkusu.*

*Senden mi başlasam – bilmem ki –
dumanından mı yanık otların
Sonbaharın kenarındaki
Bir çılgılık gibi gelişirken gün – yazmalı
gecikmeden –
Yorgun ve özür dileyerek bitecek çünkü.*

*Olağanüstü bir çakıl – cam kasesinin içinde –
Bütün biçimlerle uyumlu – yumuşak,
dingin –
yontucu olsam çakılla başlardım işe ben
Büyütmek için yalınlığı – ve abartmak
için –*

Bir başka şiirinde, "bir çakıl kadar sade" diyen ozan böylece doğal, yalın, "sade" bir şiir kurmayı amaçladığını belirtmiş olmaktadır.

SIKINTI, KARAMSARLIK, MUTSUZLUK...

Cansever hemen her kitabında yer verdiği "yalnızlık" izleğini benzetmelerle, uzak ya da yakın çağrışımlarla anlatır; okuru bu izlek üzerinde düşünmeye çağırır:

*Nedir mi yalnızlık – kendine sor önce –
Bir sabah, erkenden, bir kır çiçeğinin
üzerinde
Görünce parladığını bir çiy tanesinin.*

*Üstüme pek uymayan bu yalnızlığı ben
Taşıyışım bir yolcu gibi çocukluğumdan
bu yana.*

Yalnızlığa sıkıntı, karamsarlık, mutsuzluk, üzüncü gibi duygular da eşlik eder:

*Öyleyse neden sığdırıyorum bu görkemli
güne*

*Durup dururken
Bir piknikteki o dayanılmaz
cansıkıntısını*

*Mutsuzluk da boğabilirmiş insanı
Bir gün, akşama doğru, alacakaranlıkta.*

*Şimdi bu durulukta bu saydam
Hiçbir anlam içermeyen bu
Göküzlü ormanında
Varoluşun o garip hüznü.*

PASI DEĞİL SUYU YAZMAK

12 Mart döneminin izlerini yansıtan *Sonrası Kalır* kitabı, Cansever'in önceki şiirleri gibi sonraki şiirlerinden de ayrılır.

Bu kitapta toplumsal sorunlar üzerinde geniş biçimde durulur. Geleceğe yönelik umutlar dile getirilir. Bu şiirlerde 12 Mart döneminin toplumsal olgularına, beklentilerine göndermeler vardır:

*Gülemiyorsun ya gülmek
Bir halk gülüyorsa gülmektir
Ne kadar benziyoruz Türkiye'ye Ahmet
Abi*

*...
Cezaevlerine düşsen cigaramı getirirdi
Çocuklar doğururdu
Ve o çocukların dünyayı düzelterek
ellerini işlerdi bir dantel gibi.*

*Öylesine sıkılmış ki yumrukları
İyice sıkılsın yumruklar
Saklansın diye bir armağan gibi bu katılık
Öylesine sıkılmış ki yumrukları
Kimse hüznü olmasın
Kimse hüznü olmasın diye
Sırası değil hüznün daha.*

Dönemin acılarını yansıtan bu şiirlerden umut da taşar:

*Öyleyse dostlar bırakın bu yalnızlıkları
Bu umutsuzlukları bırakın kardeşler
Göreceksiniz nasıl
Güller güller dolusu
Nasıl gül kokacağız birlikte
Amanız, acımasız kokacağız
Dayanılmaz kokacağız, nefes nefese.*

Ancak ozanın bu dönemdeki tutumuna çevresinde karşı çıkanlar da vardır. Mehmet H. Doğan bu konuda şunları anlatmaktadır:

"Kitaptaki 'Mendilimde kan sesleri', 'Ölü mü Denir' gibi bazı şiirlerde Edip'in güncele fazla battığını; 'Cadı Ağacı', 'Çağrılmayan Yakup' gibi şiirlerindeki o eski, soyutlamalarla yürüten yoğun şiirselligi, anlaşılabilirlik adına bir kenara bıraktığını düşünüyorum."

Cansever bu eleştiriyi "artık Pas'ı değil Su'yu yazdığını" söyleyerek yanıtlamış!

"HİÇBİRİ ŞİİR DEĞİL!"

Cansever'in bir ilkgençlik anısında şiire bakışını açıklayan bir ipucu görülür:

Saraçhanebaşı'nda oturdukları ev, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kardeşleri Nigâr Hanım'la Kenan Bey'in evlerine bitişikmiş; bu yakınlık nedeniyle, 17-18 yaşlarındayken bir gün Hamdi Bey'e şiirlerini götürmüştü. Tanpınar bütün şiirleri baştan sona okuyup, "Bunlar çok güzel şeyler, ama hiçbirisi şiir değil!" demiş. Ölümünün birkaç yıl öncesinde radyodaki bir izlencede bu olayı anlatan Cansever şunları eklemişti:

"Hamdi Bey'in sözlerine o zaman üzül müştüm. Ne demek istediğini şimdi anlıyorum."

Cansever bunu kavradığı içindir ki 1940'ların usta ozanlarının izini sürmekten kurtulmayı başarmıştır. Böyle etkiler taşıyan ilk kitabı *İkinci Üstü*'nün adını anmak istemediği gibi *Dirlik Düzenlik* kitabından da toplu yapıtına sonraları ancak dört şiir alacaktır!

"Düşüncenin Şiiri", "Tek Sesli Şiirden Çok Sesli Şiire" gibi yazıları onun şiir anlayışının türlü yönlerini açıklar.

Yaşamın uğultularıyla dolu, bilinçaltı çağrışımlarını yansıtan şiirinde okurları onun anlattıklarından çok sezdirdiklerinden etkilenir. "Mısra işlevini yitirdi; şiiri şiir yapan bir birim olarak yürürlükten kalktı" yargısı bu şiirin anahtarıdır.

Fethi Naci onu, "Edip kadar yaşamını şiire adanmış şair görmedim. Şiirle yatar, şiirle kalkardı." diye tanımlar.

Bu yoğun çaba, sürekli arayışlar içinde onu Orhan Veli şiirinin etkisinden de, İkinci Yeni şiirinin ortak özelliklerine kapılıp gitmekten de korumuştur:

"Benden veya benim kuşağımdan önce yazılmış şiirleri kendi değerleriyle başbaşa bırakarak araya kesin bir çizgi çizdiğime inanıyorum."

SORULAR-YANITLAR

Saptamak, kanıtlamak, doğrulamak kaygısı değildir Cansever'in. Benzetmeler birbirini izler. "Çünkü, tıpkı, sanki, örneğin, öyle ki, öyle ya, sahi, yani, sözgelimi" gibi sözcüklere bol bol yer verir. Ancak hiç de anlattıklarını kanıtlamış, nedenleri göstermiş olmaz:

*Zaten öyledir
Çünkü öyledir.*

Ve artık gitmediler, çünkü hiç gitmediler

*İşte, tıpkı, dilsiz bir kadın sana bir şey
söyledi*

*Söyledi de
Yineler gibisindir kendi kendine.*

Böylece umarsızlığı vurgulamış, karşılıklı anlaşmanın güçlüğünü göstermiş olur.

Bu şiir, onun deyişiyle, "insanın gizli, karanlık köşeleriyle oranlı"dır. Gözlem, duyarlılık düşünceye eşlik eder. Ancak sorunları çözümlemek, sorulara yanıtlar getirmek değildir amacı:

*Pazar mı dediniz
Farketmez Pazartesiydi
İlk yaz mı
Ne çıkar, sonbahar da denebilirdi
Çünkü bir elmayı kaygısız
Dışlemekti her soru
Yanıt mı
Sorulardan başka bir şey değildi.*

Edip Cansever şiirin en yaygın, en eski ya da doğrudan doğruya günümüze özgü sorunlarına el uzatmıştır. Yanıtlar yoktur bu şiirde. Yine de ölümün, sevginin, yalnızlığın, umarsızlığın gizlerini onun dizelerinin aradığını görecektir okur:

*Neden yazılır bir şiir
Neden okunur bunca yazı
Çünkü nasıl aşılabılır başkaca
İnsanın karmaşıklığı.*

Hosça ve boşça vakit geçirmek için...

Refik Zerengil

"Bu pazar ekonomisidir, programları beğenmeyen izlemez. Tüm kanalları yavan ve kötü buluyorsanız, televizyonunuzu açmayın," lafları demagojiden başka bir şey değildir

Uluslararası istatistiklere göre, Türkiye beher seyirciye düşen günde ortalama 4 saat 16 dakikalık izlenme oranıyla, televizyonun en fazla izlendiği ülke. Bu sonuç şaşırtıcı olmasa gerek. Televizyon yayınlarının sadece izlenmesi değil, insanların gündelik konuşmalarında, kullandıkları sözcük, terim ve şakalarda, yazılı basında, siyasal yaşamda, magazin dünyasında bu denli yer tutması açısından Türkiye gerçekten de ender bir toplum.

Bizdeki televizyon programları üzerine çok şey yazılıp çiziliyor. Televole kültürü deniliyor, kitle kültürü deniliyor, yozluktan, düzeysizlikten, zevksizlikten söz ediliyor. O saptamaların hepsi doğru, ama çok tekrarlananları burada yinelenmenin gereği yok.

TV boş vakitleri değerlendirmenin bir aracı olmaktan çok, boş vakitleri hoşça ve boşça geçirmeye yarıyor. İnsanlar günün gerilimlerini akşamleyin ekran başında atmak ve gevşemek istiyorlar. Haklı olarak, dinlenme saatlerinde kafaları yorulsun, sinirleri gerilsin istemiyorlar. TV bu amaca hizmet eden zahmetsiz bir araç. Dünyanın her yerinde bu böyle.

Yazılı medya denilen dergi ve gazeteler nasıl ki, kısa zamanda üretilip, kısa zamanda tüketilmek, unutulmak ve bir daha hatırlanmamak üzere çıkarılıyorsa, televizyon yayınları da anında tüketilip bitirilmek üzere ve çok kısa zaman dilimlerinde yapılıyorlar. Diziler, süreli yayınlar hatta yarışma programları maymun iştahlı çocuklar haline gelen izleyiciler tarafından çabucak tüketilip eskitiliyor. İzleyici kitlesi doymak bilmez bir ejderha gibi kendisine sunulanların pek çoğunu alıp, büyük bir iştahla tüketiyor, yediklerinden çabucak bıkıyor, sonra onun önüne eskinin tekrarından başka bir şey olmayan başka yiyecekler yeni bir format altında atılıyor. Kısa zamanda onlar da tüketiliyor. Derken, eski gene tekrarlanıyor, ilh...

Bu kısa değinimde, görsel medyanın ideolojik yönüne, politik işlevine değil, TV programları konusunda sıkça dile getirilenlere de değil, o yayınlar hakkında daha az bahsedilenlere, daha bir atipik olanlara ait bazı notlarımı sıralamak istiyorum.

□ Televizyonun en çok izlendiği zamanlar akşam

kuşakları. Bunlarda da en ağırlıklı olanlar a) diziler, b) yarışmalar, c) eğlence programları d) Kemal Sunal filmleri.

□ Ülkemizde, televizyon işletmelerine eleman yetiştirmek için hayli geniş eğitim olanakları var. Resmî ve özel yüksek öğrenim kurumlarının pek çoğunda iletişim dalları bulunuyor, bunlara orta ve yüksek öğrenim düzeyindeki tiyatro ve sinema eğitim kuruluşları, konservatuarlar da eklenince, gerek televizyon yayınları, gerekse sinema elemanları ve onların üretkenliği için geniş bir altyapı hazırlığı bulunuyor. Bu pozitif etmenin negatif yanı da var: tiyatro üretimi pahalı, izleyicisi de az olduğu için, kamu bütçesinden pay almayan tiyatroların genişleme olanakları kısıtlı kalıyor ve tiyatro dalından yetişen bir çok eğitilmiş ve yetenekli oyuncu, yönetmen adayları çarnaçar şanslarını TV kanallarında deniyorlar, kimisi dizilerde rol alarak sanata devam ederken, kimisi de sunucu, programcı oluyor.

□ Bazı sanatçılar kendi branşlarında eğitilmiş ve deneyimli oldukları halde, şöhrete ekranda sanat dışı programlarıyla kavuşuyorlar. Örneğin, Kenan İşık, tiyatroya onca emek verdiği, hatta İstanbul Şehir Tiyatroları genel yönetmenliği yaptığı halde, ancak bir yarışma programının sunucusu olduktan sonra ünleniyor, ardarda dizi teklifleri alıyor, sonuçta görsel medya bu sanatçıyı kazanırken, kayıplı çıkan tiyatro oluyor. Ya da Mazhar-Fuat-Özkan müzik grubunun Özkan'ı bir yarışma programında ünlendikten sonra dizilerde rol almaya başlıyor. Veya tiyatro eğitilmiş Okan Bayülgen talk-show türünde ünlendikten sonra sinemada rol buluyor, ama esas işi gene de TV kanallarında kalıyor.

Benzer bir garabet bazı reklam filmi oyuncularını için de söz konusu. Dünyanın her yerinde bir sinema ya da ses sanatçısı veya sporcu üne kavuştuktan sonra reklam teklifleri alır, bizde bunun tersi de olabiliyor; çok tutulan reklam filmlerinin ya da spotlarının oyuncularını, o kompozisyonları sayesinde şöhret kazandırıyorlar. Hatta o kadar ki, izleyiciler o sanatçıları adlarıyla değil, reklamdaki kimlikleriyle tanıyorlar: "Bay Pardon" gibi, "Özgür Kız" gibi. Aynı şekilde, bazı ses

sanatçıları çok tutan bir dizide oynadıktan sonra, mülk zikte yaptıkları ünlerinin çok üstüne o dizi sayesinde erişiyorlar. "Asmalı Konak"taki Özcan Deniz gibi.

Dizilerin gördüğü rağbet pek çok müzikçiyi dizi oyunculuğuna çekiyor. Mahzun Kırmızıgül, İbrahim Tatlıses, Yuvuz Bingöl, Emel Sayın, Ebru Gündeş, Sibel Can, Gülben Ergen, Ayşegül Aldinç, Özcan Deniz, Özkan Uğur, Neco, Yonca Evcimik, vb. : Ama dikkat edilirse, çoğunun oyunculukları kalıcı olmuyor

DİZİLER, DİZİLER...

Brezilya dahil, dünyanın hiç bir ülkesinde bizdeki kadar çok dizi yapılmıyor. Türkiye'de yerli diziler, televizyon izleyicilerinin en çok ilgilendikleri programlar. Bu nedenle de, yüksek bütçelerle yapılıyorlar, ülkenin ünlü oyuncularını ve şarkıcılarını kendilerine çekebiliyorlar, başrol oyuncularına altı sıfırlı rakamlarla ifade edilen dolarlar ödeniyor. Örneğin, hiç bir ülkede büyük sinema yıldızları dizilerde oynamazlar, oynasalar bile para kazanmak için değil, tam tersine, yapımcı veya yönetmen arkadaşlarına parasal bakımdan yardımcı olmak için, sadece tek bir bölümde rol alırlar. Siz hiç Marlon Brando'nun, Juliette Binoche'un, Marcello Mastroiani yahut Catherine Deneuve'un, Jessica Lange, Meryl Streep, Anna Thompson'ın, Robert de Niro veya Al Pacino'nun, ya da her hangi bir sinema şöhretinin dizide oynadığını gördünüz mü? (Benim aklımda sadece sinema kariyerleri bittikten sonra Rock Hudson ve Ernest Borgnine kalmış.) Bizde ise dizide oynamayan sinema yıldızı kalmadı: Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit, Kadir İnanır, Cüneyt Arkın, Sadri Alışık, Çolpan İlhan, Selda Alkor, Fatma Girik, Gülşen Bubikoğlu, Fikret Hakan hatta Tarık Akan, Zuhâl Olcay, Halil Ergün, tiyatrodan Rutkay Aziz, Cihan Ünal, Kenter kardeşler, Can Gürzap, Ayla Algan, Ali Poyrazoğlu komedi türünde isim yapmış sinema ve tiyatro oyuncularının hemen hepsi... Buna karşılık, dizilere çıkmak istemeyip, sadece tiyatro yapan sanatçılar da var: örneğin Genco Erkal, tiyatro sahibi olduğu, yani parasal desteğe ihtiyaç duyduğu halde, dizilerde oynamayı reddeden bir tiyatrocudur.

Bu durum sinema sanatı açısından atıptır. Çünkü, diziler estetik düzey bakımından, sanat değeri yönünden önemsenmez, hatta sanat kabul edilmez; hiç bir büyük sinema ya da tiyatro sanatçısı kendini orada harcamak istemez, dizide oynamayı kariyeri ve sanatı açısından bir tüketiş sayar. Bizdeyse dizilerde rol almayı kariyerinde bir irtifa kaybı sayan yoktur.

□ Dizilere ilişkin bir başka nokta, ABD patentli bazı dizilere Türkiye'ye ve Türkçe'ye adapte edilmeleri. Dadı'lı, komik anne'li, erkek hizmetçi'li, beyzollu komedi dizilerinde Türkan Şoray'lar, Haluk Bilginer'ler, Kenan İşık'lar, Suna Pekuysal'lar, Cem Dav-

ran'lar, Özkan Uğur'lar ne denli uğraşırlarsa uğraşırlar, dizileri bir türlü yerli kılamıyorlar, hepsi şu veya bu şekilde patentini taşıdıkları ülkenin kültürünü, gelenekselliğini yansıtır.

□ Komedi türünde olmayan ve dramatik kurgulu sayılan dizilere gelince:

Birbirine benzer öğeler pek bayatlamış bir tarzda kullanılıyor: Örneğin, hepsinde mafya var, pek çoğunda - mafyayla karışık veya değil- adı konulmamış bir Kürt'lükle, kısmi bir feodallikle karışık Güneydoğu Anadolu faktörü var, veya ister Orta Anadolu'da olsun, ister Güneydoğu'da, bey konakları, beyler ve bey oğulları da var. Yapmacık bir Kürt şivesiyle konuşan oyuncularlardan geçilmiyor. Dizi senaristlerinin ve yapımcılarının yarattıkları yapay Kürt imajı olumsuzluklarla dolu.

□ Dizilerin bir başka hâkim özelliği maço nitelikleri. Erkeğin bu denli baskın ve saldırgan olduğu bir toplumda, tabii ki, başka türlü beklenemez. Dramatik kurgulu fiksiyon dizilerindeki maçoluktan gayri, her biri bağımsız bölümlerden oluşan komedi dizilerinde de erkek egemen söylem var. Hatta, "Çocuklar Duymasın" adlı dizide bile bu böyle. Pek çok durumda kadın hakları savunuculuğu yapıp, maçoluk hicvedilirken, Laz şiveli patron oğlunun sekretere yönelik cinsel tacizi ısrarlı olarak hemen her bölümde bir komedi unsuru gibi veriliyor. Tiksindirici bir tutumun izleyici için gülme vesilesi sayılması, işverenin veya amirin, maiyetindeki kadınları taciz etmesini olağanlaştırmaktır. Kadınları taciz etmenin mizahı bile kabul edilemez, hele hele o kadın maiyetinizde çalışıyorsa. Buna rağmen, senaristin ısrarla onu komedi unsuru gibi göstermekten vazgeçmemesi, o ekipte çalışan ve aydın olarak tanınan kimselerin ya da kadın elemanların bunu önleyememesi bağışlanmaz bir durum.

YARIŞMALAR

□ Televizyonlardaki bir başka yoğunluk alanı yarışmalardır. Bunlar arasında bilgi yarışmalarından çoğu kısa ömürlü olmakta, sadece bir-iki tanesi -sponsor ve kanal değiştirerek de olsa- sürmektedir. Hemen hepsi yabancı formatlı olan bilgi yarışmalarından her yıl yenileri başlamakta, ama çoğu kalıcı olmamaktadır. İzleyiciler, tıpkı diziler gibi bilgi yarışma programlarını da çabuk tüketmektedirler.

Diğer yarışma-eğlence programları arasında telefonla bağlanan izleyicilere de ödül kazandırdığı için sürelili kalan "Çarkifelek" olmuştur. Hüner-beceri yarışmaları da tüketilip, bitmiştir.

Üçüncü tip yarışmalar, Batı'daki "Big Brother"ın bizdeki adı olan "Biri Bizi Gözetliyor" türündendir. Katılımcıların kazanmak için 120 gün bir eve kapatılmayı göze aldıkları, hemen hepsinin daimi kamera-

lar önünde oynadığı, yapaylaştığı, bitmez tükenmez gerginlik, kavga ve hırgürün taraf kesilen izleyiciler tarafından paylaşıldığı bu yarışmaya katılanların çoğu o evde kendilerini tanıtıp, medyaya atlamak, kolay yoldan köşe kapmak isteyen kişilerdi. Nitekim, sonradan medyada iş bulanlar BBG lakabıyla anılır oldular, BBG Kaan, BBG Arzu, vb. gibi. Bir kaç denemeden sonra bu yarışma eskitildi, yerini çöpçatanlık türünden bir başkasına bıraktı. Önceleri Saklambaç, Samanyolu adlı programlarda da olduğu gibi, bu ve benzeri çöpçatan programları bana öteden beri çok itici geldiği, daha çok "koca bulma"ya vurgu yapan edasıyla kadın düşmanlığına hizmet ettiği için onlardan söz etmek istemiyorum.

Bir de Popstar tipi yarışmalar var. İlkinin yoğun ilgiyle karşılandığı görülünce, bunun da çabuk eskitileceği belli olmuştu. Nitekim, kanallar arasındaki rekabet nedeniyle onun da ipliği pazara çabuk çıktı: Popstar yarışmasını düzenleyen firma ikincisini bir başka kanala verince, ilkinin yayınlayan kanal bu kez Türksat adlı benzer bir yarışma başlattı, bir üçüncü kanal "Akademi Türkiye" adıyla pop yarışmaları arasındaki yarışa katıldı. Popstar'ın yeni yayıncısı "Türkiye'nin Yıldızları" adıyla ikişer kişilik bir parodi yarışması daha açtı. Çöpçatanlık yarışını da yayınlayan bu kanalın nerdeyse tüm akşamları yarışmalarla doldu.

Böylelikle, Popstar yarışmasının başlamasından sonra henüz ilk sezon dolmadan bu yarışmanın da çıkışı çıktı. İzleyici bir tane ses yarışmasını çok beğenmişti, TV kanalları da, "O halde, al sana üç adet tıpkısının aynısı ses yarışması, bir tane de komedi müsabakası!" diyerek, ağgözlü seyirciyi tıka basa doyurmayaya koyuldu. Kuşkusuz, bu arada, sık sık sözlü uyarılarla ve daimi altyazı anonslarıyla teşvik edilen SMS oylamalarının getirdiği yüz milyarlarca gelir bir kaç firmaya bölünecek, önümüzdeki yıl ise iyiden iyiye azalacak. Seyircideki ilgisizlik artınca, rating'ler düşecek, o programların reklam pastasından alacağı pay da küçülecek. İzleyici bu yarışmaları da çabucak tüketip, çöplüğe atacak.

Sözü edilen yarışmaların yansıttığı çarpıklık daha ilkinde ortaya çıktı, yarışmayı kazananlar değil, jüri üyeleri şöhret yaptılar. Hatta onlar arasında da, firma temsilcisi olarak jüriye atanan ve oradaki iyi polise karşılık, kötü polis rolünü oynayan kişi en fazla ünlene oldu.

□ Yarışmaların bir yönü yapımcı ve yayımcı firmalar, reklamlar, izleyiciler ise, diğer yönü de yurdun dört bir yanında, bu yarışmaların elemelerine katılmak için izdiham yaratan on binlerce gençtir. Görsel medyanın toplumdaki muazzam etkisi, TV ekranlarına çıkan sanatçılara özenme ve imrenme, üne, servete kavuşma tutkuları her ülkede vardır, bizde biraz daha fazlaysa, başarıya kısa yoldan ve zahmetsizce tırmanma kolaycılığının bunda rolü vardır. Örneğin, izleyicileri haftalar boyu ekrana bağlayan ilk Popstar yarışmasında jüri tarafından seçilen 12 finalistten sadece bir tanesi nota biliyordu, müzik eğitimi almıştı, o da bir Rus kızıydı ve son haftalarda

elenmişti. Nota bile bilmeden pop yıldızı olmak, zirveye sıçramak olsa olsa bizim gibi toplumlara özgüdür. Çünkü, Türkiye'de nota bilmeden en tepeye çıkmış çoktu, yenileri niçin onlara özenmesinlerdi?

□ TV yapımcılarının ve reklam ajansı kreatif direktörlerinin rekabet ortamında sineğin yağmırı çıkartmak için yapmadıkları yok doğrusu: Bunun en son örneğini, Popstar yarışmasını bitiren jürinin dört üyesine yaptırılan reklamda gördük. Yarışmalar sırasında izleyicilere jüri üyeleri de bol bol gösterildiğinden, bunlarla hemen bir kredi kartı reklamı yaptırılmış ve espri yapma rolü de jüride danışıklı olarak kötü polis rolünü oynayan, bu nedenle de izleyicinin ilgisini çeken kişiye verilmiş. O da yetmemiş, jüriye sonradan dahil olan —12 Eylül rejiminin dalkavukluğunu yapmakla kendisini anımsadığımız— bir kadın şarkıcı (bir kaç yıl önce kanal kanal dolaşıp, genç kızlığında aile dostu bir plakçının tecavüzüne uğradığını söyleye söyleye ağlayarak dikkatleri çekmeğe çalışmıştı; o ağlamaları reklamcıların akıllarında kalmış olmalı ki) bandın sonunda gülmeye başlayıp, şizofrenik bir biçimde hıçkırıklarla reklam bandını bitiriyordu.

Veya bir başka kanalda FB, GS ve BJK taraftarı olan üç spor yorumcusunun 90 dakika süren programları tutunca, reklamcılar hemen onlara bir çay reklamı çektiriveriyorlar. Spor yorumları yapan eski bir futbolcu-hakeme, bir kaç yıl önce, o programda sıkça kullandığı rozet terimlerle bir boya reklamı yaptırılmıştı. Geçen yıl bir komedi dizisindeki bir çiftin, oynadıkları karı-koca ilişkisi tarzını yansıtan bir terlik reklamına çıkmaları da akıllarda kalan bir başka örnek oldu.

□ Hafta sonlarına rastlayan üç akşamda kimi canlı, kimisi banttan yayınlanan talk-show veya benzeri türdeki eğlence programları izleyiciye yaratılan maymun iştahlılığı bir başka örnek. Çoğunlukla ses sanatçıların ya da tanınmış bazı showman'lerin sundukları sazlı sözlü bu programlarda bir kaç kişi yetmiyor olacak ki, 7-8'e kadar konuğun katıldığına çokça tanık oluyoruz.

FUTBOL- MANYA VE ERKEK KÜLTÜ

□ TV yayınlarından konuşurken, futboldan söz etmeden olamaz. TRT 3 yayınları ve NTV ya da TV8 kanallarının basketbol ya da oto yarış programları sayılmazsa (ki o oto yarışlarının çoğu açık ya da örtülü sigara reklamı vesilesidir) bizde TV'de spor futbol demektir. Futbolun dünya medyasındaki yeri, yüz milyonlarca insandan gördüğü aşırı ilgi ve dolayısıyla onun için yatırılan astronomik rakamlarla bir sektör haline gelmiş olması kimsenin meçhulü değil. Türkiye'de gerek Galatasaray futbol takımının, gerekse Milli Takımın kazandığı başarılarla 1990'larda bu ilgi doruğa çıkmış, canlı maç nakilleri konusunda TV kanalları yarışa girişmişti. Varılan noktada, o uluslararası başarılarla veda edilmiş olmasına rağmen, TRT, NTV ve TV8 kanalları İtalya, İspanya, İngiltere ve Almanya liglerinden maç yayınlarının haklarını satın almışlardır. Bu garabet dünyanın hiç bir yerinde görülmez, çünkü futbol seyircisi özellikle tuttuğu takımın maçı-

nı izlemek ister. Başka ülkelerin ligleri onu pek ilgilendirmez.

TV kanallarındaki futbol yorum proramlarına gelince: Sadece bir kanalın elinde haftanın lig maçlarının tam bantları bulunduğundan, diğer kanallar en fazla üçer dakikalık görüntülerle yetindiklerinden, o kanal hariç, diğerlerindeki konuşmalar çoğunlukla muhabbet ve gevezelik halinde, hatta bazı konuşmacılarının biri birlerine kızmalarıyla, laf atmalarıyla, "Hep sen mi konuşacaksın?" gibilerinden çıkışlarla geçmektedir. En fazla izlenen dört futbol yorum programlarının diğer bir özelliği, konuşmacılardan üçünün mutlaka üç büyük klüp mensubu olmalarıdır. Taraftar kimliğindeki bu yorumcuların birbirlerine takılmaları, şakaşmaları, laf atmaları ile o futbol programları belli bir eğlence dozunu bile içermektedir.

□ Önemli bir not olarak vurgulamak gerekir ki, toplumun yarısını oluşturan kadınlar peşin peşin futbolla ilgilenmiyor. Futbol bir erkek merakı olarak kalıyor; kadının ilgisini çekmediği gibi, tersine, çoğunun tepkisini de topluyor. Maç nakillerinde kameranın arada bir, tribündeki taraftar genç kızlara çevrilmesine aldanmayın, o stadlardaki kadınların toplamı birkaç yüz mertebesinde. Sadece bizde değil, Avrupada'da böyledir. Çevrenize dönüp bakın, futbol maçlarını veya ekranlardaki futbol tartışmalarını en yakınlarınız dahil olmak üzere tanıdığınız kaç kadın izliyor, evlerde, işyerlerinde erkeklerin futbol muhabbetlerine ya da ağız dalaşlarına kaç kadın katılıyor? Futbola düşkünlüğün sadece tribünlerde değil, ailede de erkek üstünlüğünün yansımalarından birisi olduğunu düşünüyorum. Futbol adamları "futbol erkek oyunudur" diye övünedursunlar, tribünlerdeki erkek şiddeti, evlerde veya başka yerlerde gürültülü-patırtılı maç izlenmesi ve bağırtılı-çağırtılı taraftar tartışmaları halinde kendini gösteriyor.

□ TV yayınlarımızda rastlanan bir başka yaygın olay, canlı yayınlarda izleyicilerle çokça telefon bağlantısı yapılmasıdır. Bunlardan bazıları canlı eğlence ya da yarışma yayımlarında telefonla konuşulan izleyiciye para, ev araçları hatta otoomobil gibi ödüllerin dağıtılması içindir. Telefondaki kişinin sunucuya yalvar yakar olması, hatta kendisini acındırması medyanın rating için bir dilencilik aracı haline gelmeğe razı olması sıkça rastlanan, çok rahatsız edici bir durum.

Gündüzleri yapılan ve izleyicilerin doktor, avukat gibi uzmanlara soru sormaları ya da sıhhi, ailevi, vb. derterini anlatmaları hariç tutulursa, o tür programlardaki canlı telefon bağlantılarını katılımcılık saymak doğru değil. Pek çok insan saatlerce telefon numarası-

nı düşürmek için uğraşmakta, bağlanmayı baskıyan kişilerse sunucuyu ve konuşğu uzun uzun övdükten sonra boş gevezelik yapmaktadırlar. Hele hele, bazı programlarda, telefonla konuşulan izleyiciye, "Programımızda kaç adet reklam yayınlandı?" diye sorulması, bilenlere birtakım küçük ödüllerin veya paraların verilmesi çirkin mi çirkindir.

Kısacası, haber kanalları dışındaki kanalların hepsi fazlasıyla birbirlerine benzediği için izleyicilerin gerçekte seçenekleri yoktur, alternatif gibi gözüken programlar alternatif değildir. İzleyiciler kısıtlı bir alana mahkûmdurlar. "Bu pazar ekonomisidir, programları beğenmeyen izlemeyiz. Eğer tüm kanalları yavan ve kötü buluyorsanız, televizyonunuzu açmazsanız," gibilerinden sözler demagojiden başka bir şey değildir.

Yukarıda saydıklarımız ulusal kanal denilen yani frekans bantlarıyla tüm Türkiye'ye ulaşan yayın kuruluşları için. Babıali'de bir söz vardı: Tecrübeli gazeteciler, "Türkiye'ye kara kış, İstanbul'a kar yağınca gelir," derlerdi. Basındaki İstanbul üstünlüğünü ve tek yanlılığını anlatan bu söz, görsel medya için de söz konusudur.

Oysa, İstanbul, Ankara, İzmir dışındaki illerin pek çoğunda bir veya daha fazla yerel yayın kuruluşu, kent televizyonları var. O kentlerde yaşayan yurttaşlar sanıldandan çok daha fazla ölçekte kendi yerel yayınlarını izlemektedirler. Bu kanallarda, kent haberleri, yerel sorunlar enine boyuna ele alınmakta, sadece kentin yöneticileri değil, onların ve sistemin muhalifleri, sivil toplum örgütlerinin sözcüleri de seslerini duyurmak için yadsınamayacak olanaklar bulmaktadırlar. Çeşitli Anadolu illerine gittiğimde, orali aktif bir sosyalist arkadaşımın dolaşırken, kendisini halkın ekrandan tanıyıp, sevdiğine kanıt oluyorum. Bu tür yerel nitelikli görsel medya kuruluşlarındaki programların geliştirilmesinde, zenginleştirilmesinde, o kanalların daha işlevli ve etkili kılınmasında, kentin aydınları, demokratik kitle örgütleri ve yerel inisiyatifler etken davranmalı, mümkünse bizzat kendileri yayıncı kuruluşlar kurmalıdırlar. O olanaklar ulusal kanallara nazaran daha demokratik nitelikli olabilme imkanlarına ve alanlarına sahipler.

Uzun sözün kısası, ulusal kanallarda TV programcılarını, dizi yapımcılarını, yarışma ve dizi ithalatçıları izleyiciye mazrufu aynı, zarfı ayrı seyirlikler bulmaya ve sunmaya devam edecekler. Kısa zamanda tüketilmek ve yerlerini benzerlerine bırakmak üzere.

Şu türedi “bayan” lafı...

Kadına “kadın” demek ayıp mı?

Günümüz Türkçe kelâmında kadına “kadın” demek ayıp mı acaba? Ayıp değilse şu “bayan” lafı ne oluyor? Epeydir yağ lekesi gibi yayıldıkça yayılıyor. Bu arada bir çok komünist arkadaşın karıları son yıllarda kocalarından “beyim” diye söz eder oldular. O beylerin karıları da hep “hanım” oldu. “Beyim” ya da “bizim hanım” demek yerine “eşim” diyenler de var ama “kocam” ve “karım” demekten kaçınmak nedendir?

Otobüste, tanımadığınız bir kadın yolcudan başkalarına söz ederken, “Şu bayan...” denilebilir. Denilmeli de. “Şu kadın...” ayıp olur. Kaba kaçır. Ama çok sık yapıldığı gibi, mesela, “TBMM’de çok az kadın milletvekili var” demek yerine, “çok az bayan milletvekili var” demek niye? Ya da kadın atletlerimiz yerine bayan atletlerimiz; kadın aday yerine bayan aday; kadın şairler yerine bayan şairler, ilh... “Bayan” sözü bu bağlamlarda dilimizin ya da toplumumuzun hangi eksikliğini, kusurunu gideriyor ya da kültürümüze ne kazandırıyor?

Bir de, tabii, bayan demeyip kadın demek ayıp-
sa niçin “ayıp”? Kadın sözünü ağza almayı ayıp
sayacak kadar erkek egemen bir toplumda yaşıyo-
ruz diye düşünmek mümkün ama, bin yıldır bu
topraklarda kadına kadın demeyi hiç yadırgamamış
insanlar yaşamıyor muydu? Son 15-20 yılda ne de-
ğişti de böyle oldu?

Nedeni, bana sorarsanız, “incelik.” terbiye... kibarlık! “İnanılmaz” (!) kibarlaşıyoruz. Siyasette olduğu gibi dilimizde, sözümüzde de edebimizi takınıyoruz! Taşra ağzı şehre göçüp kibarlığa özenince “kadın” herkesin ağzında “bayan” oluyor, yılların ev kadını ev hanımlığına terfi ediyor. Kocaların yerini beyler alınca, kadın olarak kalmak eşlerine yetmiyor. Koca, zaten, pek harcâlem bir şey. Bey olacak ki karısı da hanım olup dengini bulsun...

Osmanlıca “zevcem” ya da “refikam”ın İstanbul Türkçesinde, en mutena ve müstesna muhitlerde de karşılığı “karım”dır. Hiç de ayıp değildir. Meyhane ağzındaki “benim karı” lafı ayıptır. Evli bay ve bayana “karı koca” demekse hangi hassasiyetleri incitiyor dersiniz?

Eselden, sokak satıcıları “ikizlere takke” ya da solucan ilacı, vb. pazarlarken kadın demez bayan derlerdi; onu da “baaayan” diye kinayeyle telâfuz ederlerdi. Birileri bunu kapıp ciddiye almış olmalı. “Bayan” inceliği salgın hastalık gibi dilimi-

ze buradan bulaşmış olsa gerek...

Şu sıralar, yeni Medeni Kanun tasarısı üzerinde çalışmalar sürerken, kadın hakları ve kadın özgürlüğü sık sık söz konusu oluyor. Çıkan tartışmalarda kadın özgürlüğü yerine bayan özgürlüğü, kadın hakları yerine hanım hakları desek nasıl olurdu? Özgürlükte – hele de kadın özgürlüğünde! – mündemiç kimi tehlikeli çağrışımlar bertaraf edilirdi belki...

Lux

Ege'de, Akdeniz'de sahil boyu irili ufaklı sayısız reklam tabelasına insanın gözü takılır. Aralarında "satılık lux villa" ya da "lux" tripleks, "lux" bil-memne ilanları özellikle dikkati çeker.

“Lux villa” ne ola ki diye siz de olşanız merak etmez misiniz? “Lux”tan kastın “lüks” olduğunu çıkarmak çok zor değil ama, niye lüks değil de lux? Lux, lüks’ün doğru ya da frenkçe (mesela İngilizce) yazılış biçimi mi? Değil. “Lux”, lüks demek değil zaten. Latince bir kelime: ışık.

“Yani ışık villalar”... “ışık dubleksler”, ışık şu, bu... Lüks demek için lux yazıyorlarsa herhalde ya aslı odur ya da mülklerine lüks’ün frenççe yazılına daha çok yakışır diye düşünüyorlar.

İngilizce'de, Almanca'da, Fransızca'da filan lüks anlamına gelen öyle bir kelime yok. X gibi yabancı bir harfi üstelik yanlış yerde kullanarak yalnız Türkçe kelamı bozmakla kalmıyorlar, bir de uyduruk yabancı kelime (sıfat) icad ediyorlar.

Uyduruyorlar. Çünkü "lüks" yetmiyor. Lüks, Türkçe (yabancı kökenli ama, bunca yıldır Türkçeleşmiş). Çok sıradan. Her şey lüks. Oysa lux, ne güzel, hem sihirli bir yabancı havası var, hem de yabancı turistlere kendi dillerinde hitap ediyor gibi. Harika bir reklamcılık buluşu!

Bu “lux”a büyük şehirlerin hiç bir yabancı turistin filan ayak basmayacağı kenar mahallelerinde de kiralık ya da satılık ev, daire ilanlarında rastlayabilirsiniz. İlk kim akıl ettiyse, marifetini pek beğenmiş, başkaları da gözü kapalı onu izlemeyi marifet sanmış.

Yapmışlar işte, ne var? Basit bir şey. Büyütüp de şimdi senin burda bilgiçlik taslamana ne iş? diyebilirsiniz.

O kadar basit değil.

Topluma ârız aşâğılık duygusunun ulaştığı boyutları gösteriyor. Aşâğılık duygusu salt duygu değildir. Aşâğılıkla malûl bir haldir. **T.A.**

Korsan “yayın”lar

Korsan “yayıncılık” hırsızlık değil mi?

Hırsızlığın daniskası.

Bundan böyle yasayla, polisiye tedbirlerle önü alınacak mı? Nasıl alınacak? Yayınevi fiyatı 20 milyon olan kitap korsan tezgahında 5-6 milyona satılıyor. Alıcısı var. 20 milyonluk kitabı yayınevi piyasaya 15 milyona çıkarsa yine alınacak mı?

Esas olan kitabın okunmasıdır; korsanın hırsızlığı da helâлиндendir, hoşgörülün demiyoruz. Olgunun ardındaki ekonomik/toplumsal gerçekliğe bir baksak diyoruz.

Korsan yayın piyasası nerdeyse başlı başına bir ekonomik sektör. Öyle olmasa bugüne kadar sürmez, böylesine dal budak salmazdı; polisiye tedbir çok önceden alınırdı. Alınmamış olması ihmalden, boş vermeden filân değil; cezasının az olmasından da değil. Kapitalist üretimin belli somut koşullarda kendini dayatan bir “gereği” olmasından. Okurun ucuz kitap ihtiyacını değil, ekonominin bir ihtiyacını karşılıyor: birilerine kazanç alanı açıyor, istihdam yaratıyor. Türkiye ekonomisinin dillere destan “dinamizm”inin – kendi çapında – bir tecellisi.

Korsan, yalnız yayıncılıkta mı – kitabıyla, bilgisayar yazılımıyla, kaseti, cd’si, vcd’siyle, vb... – kol geziyor? Sosyal sigortasız işçi çalıştıran konfeksiyonculuk da korsan. Birçok sektörde çocuk emeği kullanımı korsan. İstiap üstü yüklemeye yüritülen nakliyecilik, insan sağlığına zararlı koşullarda kalitesiz gıda üretimi ve pazarlanması korsan; iş kazalarının kol gezdiği denetimsiz – ya da bak/görmez “denetim”li – büyük/küçük sanayi üretimi korsan. Hepsini saymaya bu derginin sayfaları yetmez.

Ekonominin yüzde elliye yakını kayıt dışı deniliyor. Yüzde elli kayıt dışı, ekonominin bütününi kendini yeniden üretebilmesinin, sahip olduğu söylenip duran “sürdürülebilir dinamizm”inin olmazsa olmaz koşulu. Korsan yayıncılığı kayıt dışı ekonomi – ya da vahşi kapitalizm – olgusundan soyutlayın soyutlayabilerseniz! Son bulabilmesi için hırsızlık olduğuna herkesi ikna etmek yetmez. Telif hakları hırsızlığının önlenmesi çocuk emeği sömürsünün önlenmesinden daha âcil bir sorun mu? Ya da tersi? Biri diğerinden – hangisiyse – önce çözülebilseydi ne iyi olurdu!

Olurdu ama, nasıl olurdu?

Korsan kitap satın alan okurun kendilerini sırtlarından bıçakladığını söyleyen yazarlar, sırtlarındaki gömleklerin hangi korsan koşulların ürünü olduğunu düşünürlerse, yakınmalarında daha az haklı olmazlar ama belki daha başka radikal çözümler üzerine kafa yorabilirler.

Ne yapmalı?

Hermes’ten İdris’e

Bir dinsel geleneğin dönüşüm dinamikleri

“Bilindiği üzere, klasik dönem Grek panteonu, Zeus, Hera, Apollon, Athena, Aphrodite, Poseidon, Ares vb., pek çok açık ve yetkin bir biçimde kurgulanmış tanrı ve tanrıçayı kapsamaktaydı. Bu figürlerin bir kısmı Yakın Doğu kaynaklı tek-tanrıcı dinler silsilesine

muğlak bir tarzda aktarılırken, bir kısmı tarih toprağının çatlakları arasında tümüyle yitip gitmiş gözükmetedir... Oysa, klasik Grek panteonunun çok daha silik ve ikircikli, ikincil ilâhı Hermes, ilk bakışta şaşırtıcı gözükken bir dirençle, ve olasılıkla özgün imgesine uygun bir esneklikle çağdan çağa, toplumdan topluma aktarılabilmiştir. Uğradığı her tarihsel durakta farklı bir giysiyle temsil edilmekle birlikte, tarihi boyunca belirli bir değerler sistemine gönderme yapmayı (büyü, bilgi, insan pratiği, ticaret, servet, dönüştürücülük, aracılık...) sürdürebilmiş, dolayısıyla da olanca değişkenliği içinde imgesel ve kavramsal birliğini koruyabilmiştir. Bu da, kuşkusuz, Hermes motifinin “birileri” tarafından, sürdürüldüğü, aktarıldığına işaret etmektedir. Bu çalışmanın ana sorusu, bu “birileri”nin kimler olduğudur,” deniliyor kitabın arka kapak yazısında.

Kapsamlı, zor bir çalışma. Türkiye’de örneği çok az görülen/görülebiyecek bir büyük iddia. İçerisini irdeleyip değerlendirmeye müktesebatımız yetmediği için, “erbabı”nın ve genel okurun dikkatine sunmakla yetiniyoruz. Sibel Özbudun’u böyle bir çalışmayı üstlendiği ve yılmadan sonunadek götürdüğü için kutluyoruz.

aylık
YARINTI BÜYÜKURUVA
SÜRÜN ARKEOLOJİYE

kitap ve
ZENKİR SİR ÖZÖNCE FORUMU

eleştiri
UNUTULAN KİTAPLAR

dergisi,
YENİ YAZARLAR, YENİ KİTAPLAR

VİRGÜL 7 YILDAN BU YANA HER AY GAZETE BAYİLERİNDE...

İBANO CAD. EMERİTA SOKAK NO 24/8 GOMUŞTUTU BEYKÖZÜ İST. TEL: 0212 152 12 80
FAX: 0212 263 15 44 • E-POSTA: pirdis@pirdis.com • WEB: www.pirdis.com

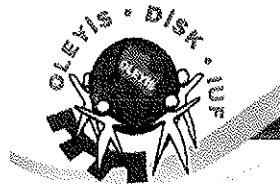
Emek cephesinde geçtiğimiz aylar Kristal-İş ve Lastik-İş grevlerinin ertelenmesi ve işçi eylemleriyle geçti. Şubat ayında 5000 cam işçisinin grevi ikinci defa ertelendi (Mart ayında sözleşme imzalandı). Mart ayında Goodyear, Pirelli ve Brisa'daki grev ertelendi. Gerçek ücretlerin düştüğü, DISK'in Aralık ayında yaptığı bir araştırmaya göre haftalık çalışma süresinin 50 saati aştığı ve her an işten atılma tehdidiyle çalışıldığı (ya da hiç çalışılmadığı) bir ortamda grev hakkı kâğıt üstünde. (Ya da tersinden okursak, grev hakkı kâğıt üstünde olduğundan ortam böyle.) Çalışma Bakanlığı Ocak istatistiklerine göre toplam 4,857,792 işçiden 2,806,927'si (%58 gibi yüksek bir oran) sendikalı görünüyor. %10 kılıcı gene birçok DISK sendikasının üzerinde sallanıyor. Ciddi hak kayıplarının yaşandığı işçi sınıfının bu sıkıntılı döneminde iki sendika sitesini dolaştık:

www.lastik-is.org.tr

(Türkiye Petrol, Kimya ve Lastik Sanayii İşçileri Sendikası sitesi) Nisan 1949'da kurulan, 1961'de Türk-İş'e üye olan LASTİK-İŞ, 1963'de Türkiye'deki ilk yasal toplu iş sözleşmesini imzaladı. Sendika, genel başkanı (1961'de TİP'in kurucularından) Rıza Kuas'la birlikte 1966'da DISK'in kuruluşunda aktif rol oynadı. 1968'de Derby işgali ve ilk referandumun kazanılması, 15-16 Haziran, DGM'yi protesto eylemleri, Gislaved direnişinde gerçekleşen LASTİK-İŞ'in faaliyeti 12 Eylül darbesiyle durduruldu. Aynı gelenekte Eylül 1983'de kurulan ve hızla örgütlenerek 12 Eylül rejiminin koyduğu %10 barajını aşan Laspetkim-İŞ, bu dönemin ilk grevini yaptı. 1993'de DISK'e katılan sendika, 1994'de LASTİK-İŞ adını aldı. Sendikanın halen 40 bin üyesi bulunmakta. LASTİK-İŞ, uluslararası ICEM federasyonuna üye. LASTİK-İŞ sitesine girerken açılan bir pencere en son ertelenen grevle ilgili açıklama ve haberleri veriyor. Anasayfada sitenin bölümleri sıralanmakta: „Hakkında“ (sendika tarihçesi, organlar ve yöneticiler), kapsamlı 2003 Genel Kurul raporu, „Basın“ (son 6-7 aylık basın açıklamaları), „Yayınlar“ (sendika yayın listesi), Ör-

gütlenme“ (işyerlerinde sendikalaşma çalışması ve direniş haberleri), „Göstergeler“ (enflasyon, vergi, asgari ücret, SSK, vb.), „Tüzük“, „Hukuk“ (grev ertelemeleri, işsizlik sigortası ve yeni iş yasasıyla ilgili değerlendirmeler), „Dergi“ (sendika dergisinin eski bir sayısı), „Tazminat Hesapları“ (net ücret ve kıdem tazminatı hesaplama olanağı), yürürlükteki toplu iş sözleşmeleri, „İrtibat“ (şube, temsilcilik adresleri) ve „Linkler“ (sendika, meslek odası, vb. bağlantıları). „Eğitim Araştırma“ sayfasında ise, işçi haklarını insan hakları bağlamında değerlendiren, Cumhuriyet öncesinden günümüze ele alan bir yazı yer alıyor. E-mail ile görüş gönderme olanağı da bulunan site, işkoluyla sınırlı olmaksızın tüm emekçilere kapsamlı bilgiler sunuyor. Bir-iki iyileştirmeye (ör. güncel dergiler, tazminat hesabında zorunlu alanlara yönelik açıklamalar) daha da yararlı olacaktır.

www.oleyis.org.tr

(Türkiye Otel Lokanta Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası sitesi) Tarihi 1940'lardaki Garsonlar Sendikasına dayanan, 1950'de fe-

derasyon olarak kurulan ve 1952'de Türk-İş'in kurucuları arasında yer alan OLEYİŞ, 1969'da ulusal tipte sendikaya dönüştü. 1970'lerde sosyal demokrat sendikal harekette yer alan (dörtlü, onikili raporlar) sendika, 1977'de DISK'e katılarak Turizm-İş'le birleşti. 12 Eylül darbesiyle faaliyeti durdurulan, 1992'de yeniden çalışmaya başlayan ve Tursan-İş'le birleşen OLEYİŞ, 31 bin üyeye sahip ve uluslararası IUF ve Avrupa EF-FAT federasyonlarının üyesi. Ocak 2004'de açılan OLEYİŞ sitesi anasayfasında sendikal çalışmalar ve işçilerle ilgili haber özetleri yer alıyor. Menü üzerinden sendika tarihçesine, bildiri ve açıklamalara, duyuru ve haberlere, yayınlara (kitap, broşür, eğitim ve araştırma yayın listesi), işyerlerindeki toplu iş sözleşmelerinin durumuna, genel kurul kararlarına (Ağustos 2003 genel kurulundaki 22 karara erişilebilir („eğitim programı“ sayfası ise hazırlanıyor). Sitenin „temel metinler“ ve „çalışma mevzuatı“ bölümlerinde çalışanların hak arama mücadelelerinde yararlanabilecekleri çok sayıda belge (yasa, yönetmelik, uluslararası sözleşme, protokoller) var. Güncel „Emek haberleri“ ayrı açılan bir pencerede sunuluyor. Küçük anketler düzenlenen sitede, site haritası ve sendika, meslek odaları ve çalışma yaşamıyla ilgili bağlantılar da bulunuyor.

“Amerika İslamcı dernek ve vakıflardan ne istiyor?”

İbrahim Karagül

Amerika, 21. yüzyıla dönük küresel projeleri çerçevesinde nasıl bir İslam dünyası ön görüyor? Tehdit altında tuttuğu Müslüman kitleler için hangi siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal projeleri geliştiriyor? Bu projeleri hayata geçirmek için ne tür yöntemler kullanıyor, kimlerle işbirliği yolları arıyor? **Terbiye edilmiş İslam, ruhsuzlaştırılmış Müslüman kitleler**, kayıt altına alınmış Müslüman şahsiyetler, gelecekte bu bölgede ne tür gelişmelerin habercisi?

Fas'tan Endonezya'ya uzanan coğrafyanın hangi bölgelerinde yeni savaşlar, iç çatışmalar, etnik ve mezhep gerilimleri göreceğiz? Hangi iktidarlar tasfiye edilecek, yerlerine ne tür iktidar kadroları getirilecek? **Büyük Ortadoğu Projesi** gerçekte baskıcı rejimleri mi hedef alıyor yoksa kitlelerin özgürlük taleplerini mi kontrol altına alıyor? ABD'nin Türkiye'deki İslamcı çevrelere yönelik diyalog ve işbirliği arayışı, İslam'ın kontrol altına alınması ve Müslümanların dönüştürülmesi genel projesinde ne kadar etkili olacak? Soğuk Savaş dönemi ürünü kadroların tasfiyesinden sonra ortaya ne tür siyasi gruplaşmalar çıkacak? İslamcılar, bu yeni siyasal çevrede ne relere savrulacak?

ABD misyonlarının hemen her Müslüman ülkede, özellikle İslami eğilimli sivil toplum kuruluşlarına ve kanaat önderlerine yönelik çalışmaları dikkatle izlenmeli. İslam coğrafyasına askeri ve güvenlik açısından tamamen yerleşen ABD'nin asıl bundan sonra yapacakları kalıcı olacak gibi. Askeri istilaya yönelik kitlesel tepkileri de etkisizleştirip, Müslüman dünyanın direnç noktalarını ezen bir süreç yaşıyoruz. Türkiye'de ve hemen bütün Müslüman ülkelerde, değişik siyasal grupların, aydınların ya da toplumsal önderlerin, bir şekilde içinde yer almaya ve toplumsal projelerini yeniden şekillendirmeye çalıştığı bir süreç bu. İslam algısı, Müslümanların toplumsal talepleri, özgürlük, insan hakları ve demokrasi Washington ve Londra'nın geliştirdiği yeni İslam dünyası perspektifine göre yeniden tanımlanıyor. Eli kalem tutan herkes bu yeni sürece göre projeler üretiyor, önderliğe soyunuyor.

Herkesin bir İslam projesi var

Sadece Amerika ve İsrail değil, bütün güç merkezleri, İslam dünyasının dönüştürülmesi ve olası meydan okumasının önlenmesi konusunda hemfikir. Ortada projeler uçuşuyor. Amerika'nın **Büyük Ortadoğu Projesi**, İngiltere'nin **“Ortadoğu Bölgesi İçin Genel Strateji”**si, İsrail'in **“Büyük İsrail”** projesi, Avrupa Birliği'nin **“Ortadoğu'da Ortak Geleceğe İlişkin Stratejik İşbirliği”** gibi herkesin kendine göre bir İslam projesi var. Projesi olan her ülke ya da güç merkezi, işbirliği yapacağı kesimlere yönelik hararetle çalışmalar yürütüyor.

1990'dan bu yana İslami hareketleri tasfiye etmek için proje üstüne proje geliştirip uygulayan, bölgeye yönelik bütün askeri ve siyasi çalışmasını “İslam tehdidi” ekseninde belirleyen ABD, şimdi kendisine en şiddetli tepkiyi gösteren çevrelerle işbirliği yapmaya, bu işbirliği ile hem işgalleri meşrulaştırmaya hem de İslam coğrafyasına yönelik hegemonyasını adım adım gerçekleştirmeye çalışıyor. **Hem İslam'ı tehdit görüp İslamcıları tasfiye için**

dünyayı harekete geçiriyor hem de yeryüzünün ana eksenini oluşturan bölgeye hakim olmak için önündeki engelleri İslamcıları kullanarak aşmayı deniyor.

ABD Büyükelçiliği ve İstanbul Konsolosluğu, **Gönüllü Kültür Teşekkülleri** ile işe başladı. Bünyesinde 700 civarında vakıf ve dernek barındırdığı söylenen Gönüllü Kültür Teşekkülleri ile Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında işbirliğini amaçlayan görüşmelerini sürdüren ABD misyonu, diğer taraftan da vakıf ve derneklere yönelik bire bir çalışma başlattı. Son derece sistemli ve iyi hazırlanmış bir program bu.

“İşbirliği yapın, para verelim”

Vakıf ve dernekler tek tek ziyaret ediliyor, yöneticileri ile görüşmeler yapılıyor, işbirliği öneriliyor. “Kaç kişiyi temsil ediyorsunuz? Kaç öğrenci ile ilgileniyorsunuz? Neyi amaçlıyorsunuz? Ne tür projeleriniz var? Ekonomik gücünüz ne? Gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Hangi alanlarda birlikte çalışabiliriz?” gibi doğrudan soruların sorulduğu görüşmeler bunlar. “Eğitim programlarınızı birlikte yapalım. Öğrencileri ABD'ye gönderelim ve burs sağlayalım. Projelerinizi ekonomik olarak destekleyelim” gibi önerilerin yapıldığı görüşmeler hem işbirliği teklifini hem de örtülü bir tehdidi içeriyor.

Irak işgali öncesi Türkiye'de bazı kanaat önderleri bir araya getirilmiş, açıkça tehdit edilmişti. Şimdi tehditten önce işbirliği yolları aranıyor. Sopa gösterildi, şimdi gelecekte yiyeceğimiz darbelere başışıklık kazanmamız için havuç politikası uygulanıyor. Bazı çevreler, Türkiye'deki genel eğilime paralel biçimde işbirliğini fırsat olarak değerlendirirken, bazı çevrelerde ciddi bir **tedirginlik** var.

Aynı çalışma uzunca bir süredir Müslüman ülkelerin hemen hepsinde yapılıyor. Ders müfredatları değiştiriliyor, akademisyenler ABD'ye götürülüp kurslara tabi tutuluyor, İslami kuruluşların finans kaynakları denetim altına alınıp bazıları tasfiye ediliyor, ABD'nin bölgesel çıkarları için engel oluşturmayacak tarzda bir İslam anlayışının yaygınlaştırılması için toplantılar, sempozyumlar düzenleniyor, yeni tür İslamcı aydınlar yetiştiriliyor ve piyasaya sürülüyor. Bu Kuzey Afrika'da da böyle, Türkiye'de de, Endonezya'da da... Ancak Türkiye'de “model ülke”, “Osmanlı mirası” ve “Büyük Ortadoğu Projesi” kapsamında daha detaylı ve sistemli bir çalışma yürütülüyor. ABD misyonlarında biraraya getirilen bazı akademisyenlere “Büyük Ortadoğu Projesi”nin nasıl pazarlanacağına ilişkin taktikler verildiği söyleniyor.

Derin Amerika'nın sembol isimlerinden **Zbigniew Brzezinsky**'nin bile dün *New York Times* gazetesinde yazdığı “Arap dünyasına demokrasi satışında yanlış yol” başlıklı yazıda itirazlarını sıraladığı bir teze doğru dolu dizgin bir eğilim başladı Türkiye'de. Brzezinsky, bu şekilde, yani “dayatmayla bölgeye demokrasi getirilemeyeceğini, bunun bölgedeki baskıcı rejimleri daha da güçlendireceğini” söylerken, bizimkiler bu kadar bir ihtiraz kaydı bile koymuyor ortaya. Frenler patlamış, belirsiz bir geleceğe doğru kontrolsüz bir şekilde yol alıyoruz? (Yeni Şafak, 9 Mart 2004.)

Sanayi proleteryası İstanbul'a yürümüştü

15-16 Haziran Direnişi

1960'lı yıllar Türkiye işçi hareketinin yükselişe geçtiği bir dönemdi. 31 Aralık 1961'de Türk-İş'in sendikal haklar için düzenlediği Saraçhane mitingi işçilerin on binler halinde meydanlara çıktığı önemli bir işçi olayıydı.

1962'deki ünlü Kavel grevi işçi sınıfı tarihimizdeki bir başka değerli direniştir. Hasan Hüseyin Korkmazgil'in bir şiirine ve kitabına ad olan Kavel, haklar yasada tanınmadan önce işçiler tarafından fiilen gerçekleştirildiği işyeriydi (hukuk diliyle bir ihkak-ı hak idi.)

İsmet İnönü'nün koalisyon hükümeti tarafından Temmuz 1963'te iş mevzuatını düzenleyen 274-275 sayılı yasalar çıkarıldığında Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'ti.

1960'lardaki diğer önemli bir direniş Kozlu'daki kömür işçilerinin jandarma kurşunuyla iki ölü verdikleri direnişleriydi: Satılmış Tepe ve Mehmet Çavdar sınıf tarihine geçtiler, onların cenaze törenlerini siyah-beyaz görüntüleyen gazeteci ise yılın fotoğrafçısı seçildi.

İşçi hareketinin gelişmesi Türk-İş'in tutucu kabuğunu çatlattı, 13 Şubat 1967'de Türk-İş'ten ayrılan yedi sendika tarafından Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu kuruldu ve hızla gelişti.

1968-1970 arasında Singer, Sungurlar, Gamak, Haymak grev ve direnişleri, Türk Demir Döküm işgali o eylemler arasında öne çıkanlardı. Bu gelişmeler burjuvaziyi ürküttü ve iktidar partisi AP ile ana muhalefet partisi CHP (Süleyman Demirel ile İsmet İnönü ve bizzat iş yasalarının altında imzası bulunan Bülent Ecevit) el ele vererek 274-75 sayılı yasaları geriye doğru değiştirdiler, sendika seçme, değiştirme özgürlüğünü kısıtladılar. Asıl amaç Türk-İş'ten DİSK'e işçi akışını engellemektir. 15 Haziran sabahı işçi eylemi dört koldan İstanbul'a doğru yürümekle başladı. Hareketi başlatanlar Maden İş, Lastik İş ve Kimya İş mensuplarıydı. Kartal'dan Singer işçileri Ankara asfaltında yürürlerken, Soğanlı'da Haymak, Göztepe kavşağında Otosan ve DMO işçileri onlara katıldılar. Diğer yürüyüş kolu Derby işçileriyle Londra As-

faltı'nda başladı. Bakırköy'de Emayetaş'la genişleyen kol Topkapı'dan Sağmalcılar'a yöneldi, eylemciler T. Demir Döküm, Elektrometal ve Sungurlar işçileriyle Eyüp'e geldiler. Üçüncü yürüyüş kolu Beykoz-Paşabahçe ile Üsküdar arasındaydı.

Ertesi gün, Topkapı dışından değişik kollardan gelen işçiler birleşerek Vilayet'e ve Eminönü'ne yöndeldiler. Vali köprüleri açtırdı. Levent yönünden gelen Tekfen, Eczacıbaşı, Philips, Roche, Arı Bisküvi ve başka fabrika işçileri de kente yürüdüler. Gebze ve Kartal'dan gelenler Bağdat Caddesi üzerinden Kadıköy kaymakamlığı önüne ulaştılar. Beykoz - Üsküdar hattı da tekrar kuruldu, ayrıca Kağıthane-Beyoğlu arasında da bir başka yürüyüş kolu oluştu.

Eylemlerde Singer, T. Demir Döküm, Arçelik, Sungurlar, Profilo, Rabak, Gamak, Haymak, Philips, Uzel Traktör, AEG-Eti, Magirus, Gislaved, Derby, Magirus, Türk Kablo, Grundig, EAS Akü, Auer, DMO, Aksan, Emayetaş, Hoover, Aygaz, Türkeli, Elektrometal, Roche, Arı Bisküvi vb. gibi zamanın önemli sanayi kuruluşlarından 75.000 işçi vardı. Daha da ilginç, eylemleri DİSK işçileri başlattığı halde, Türk-İş üyesi işçilerin de harekete katılmalarıydı.

İlk gün hükümet sıkıyönetim ilan etti. Yer yer işçilerin üzerine asker sürdü. Kadıköy'deki çatışmalarda iki işçi, bir polis, bir de esnaf öldü. Yüzlerce işçi tutuklandı. Onların çoğu fabrikalarında işçi liderleriydi. DİSK yöneticileri ve işçi eylemciler Selimiye'de Sıkıyöne-

tim Mahkemesi'ne çıkarıldılar. İşverenler bu tutuklamaları fırsat bilerek, işe gelmedikleri gerekçesiyle işçi liderlerinin işlerine son verdiler. Oluşturdukları kara listeler tüm fabrikaların personel servislerine kılavuz oldu, adları yazılı işçiler iş bulamadılar, 12 Mart 1971'de gelen askeri rejim bu terörü kalıcılaştırmış, o işçi liderlerinin kimisi köyüne, kasabasına döndü, kimisi köfteci, işportacı oldu. Ama, 12 Mart içinde yeni işçi liderleri hızla yetişmeye başladı, üstelik yenilerinin çoğu sosyalistti.

16 Haziran'da Ankara Sanayi çarşısında Ankara'lı sendikalar da yürüyüş düzenlediler. Bir çok kişi gözaltına alındı. 15 Haziran akşamı CHP organı *Ulus* gazetesi çalışanları işyerini işgal ederek, ertesi günkü sayıyı kendileri çıkaracaklarını söylediler. CHP genel sekreteri Ecevit'le yapılan pazarlık sonucunda istedikleri bir bildiriği ön sayfadan yayınlamak kaydıyla, uzlaşmaya vardılar.

Ve en önemlisi, CHP genel sekreteri Ecevit özeleştiri yaptı. CHP bizzat kendisinin işbirliğiyle geçen yasa değişikliğinin iptali için İnönü ve Ecevit'in imzasıyla Anayasa Mahkemesi'ne dava açarak, TİP'in açtığı iptal davasına katılmış oldu. Anayasa Mahkemesi, davayı savsaklamadan, başvuruları karara bağlayacak ve parlamentonun yaptığı yasa değişikliklerini iptal edecekti.

İşçi hareketinin yavaş seyretdiği, grev, direniş ya da diğer sendikal eylemlerin, işçilerden çok, memurlarca yapıldığı günümüz Türkiye'sinde (ve sendikal hareketin tüm dünyada işverenlerin ve devletlerin ağır saldırısı altında bulunduğu şimdiki koşullarda) 15-16 Haziran eylemini ancak daha fazla önem kazanmıştır. Çünkü, küresel kapitalizme karşı mücadele sınıf mücadelesi olmaksızın - yani işçisiz - başarıya ulaşamaz. Dünya işçilerinin her ülkedeki müfrezeleri ulusal çapta kendi burjuvazilerine ve tek tek işyerlerinde işverenlere karşı sınıf mücadelesi vermedikçe liberalizmin ne yenisi, ne eskisi geriletilebilir, ne de küresel saldırı geri püskürtülebilir.